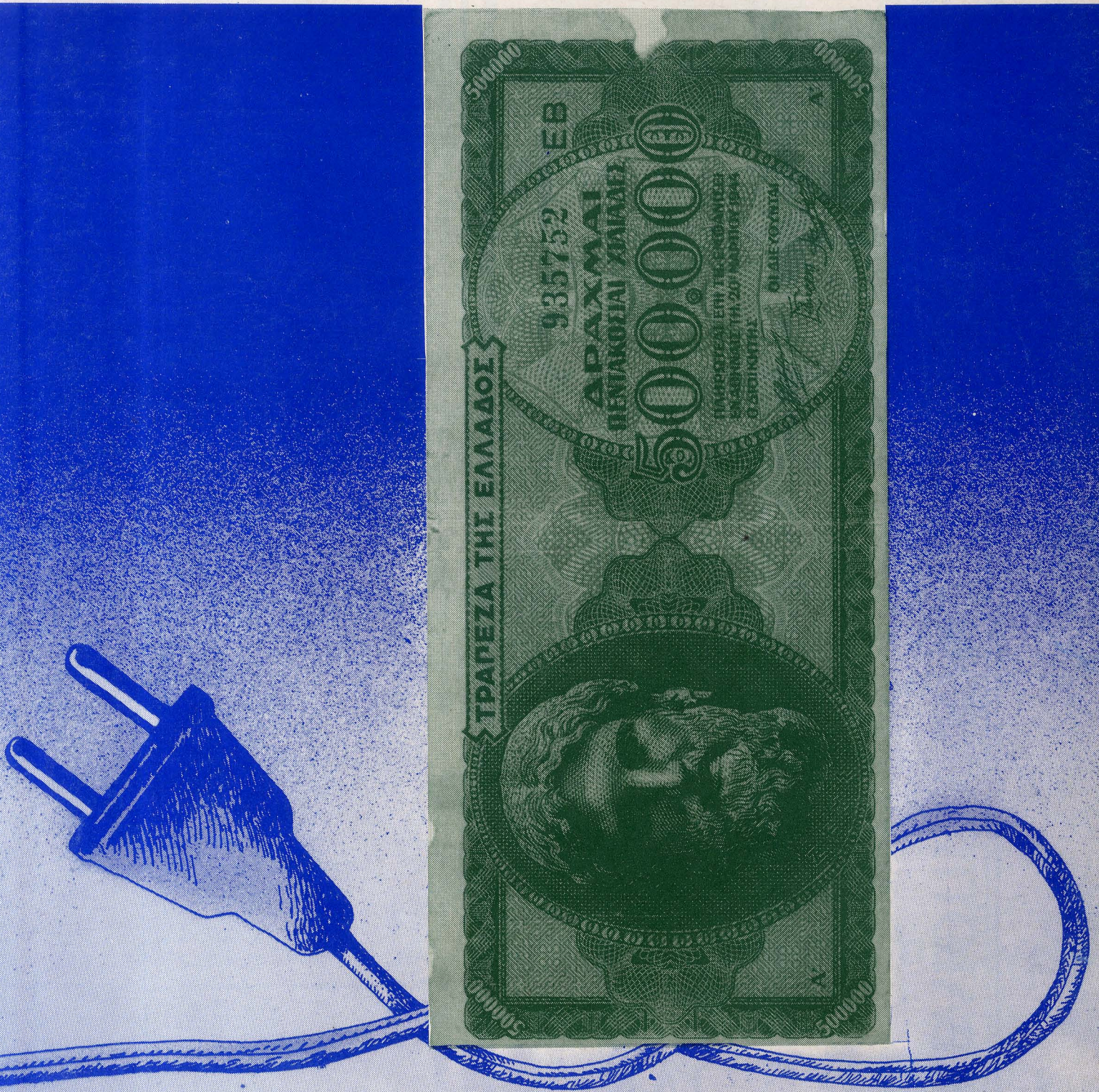

Δεκαπενθήμερος ΠΟΛΙΤΗΣ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 19 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1984, ΤΕΥΧ. 25, ΔΡΧ. 80

Ἀνανεωτική ἀριστερά: στασιμότητα • ὁ Ἄνταμ Σμίθ γύρισε ἀπὸ τὰ
θυμαράκια • ἡ κριτικὴ τοῦ ἐλληνικοῦ μοντερνισμοῦ • ὁ νέος αἰώνας
στὴν τηλεόραση • «Ταξίδι στὰ Κύθηρα» • ἡ νέα στρατηγικὴ τῶν
ΗΠΑ • μιά συζήτηση γιὰ τὴν ἱστορία καὶ τὴν ἐκπαίδευση μὲ τὸν Λέ Γκόφ

ΑΠ' ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
ΣΤΟ ΚΟΜΜΑ, ΑΠ' ΤΟ
ΚΟΜΜΑ ΣΤΟ ΥΦΥΠΟΥ-
ΡΓΕΙΟ, ΑΠ' ΕΚΕΙ ΣΤΟ
ΜΕΡΙΝΤΙΕΝ ΚΑΙ ΣΤΟ
ΧΙΛΤΟΥ...
ΑΗΔΙΑ!

Δεκαπενθήμερος ΠΟΛΙΤΗΣ

Περιεχόμενα

Ο Γάλλος ιστορικός Ζάκ Λέ Γκόφ
συζητά με τον Γιώργο Μαργαρίτη
και τον Δημήτρη Κυρτάτα.

Θέση: Τρία χρόνια ΠΑΣΟΚ	6
Ο δεκαπενθήμερος, Περιδιαβάζοντας την πολιτική επικαιρότητα	7
Διαρκής, Κάθε 15 μέρες. Στιγμιαία	9

Χρήστου Πικριδά, Ο Γραμμένος (σκίτσα)	11
Αγγελου Έλεφάντη, Ανανεωτική άριστερά: στασιμότητα;	12

Παντελή Μπουκάλα, Δώσ' μου χέρι νά πιαστῶ	13
Λευτέρη Ρούσσου, Γιά τή στρατηγική τῶν ΗΠΑ	14
Βασίλη Μπελιγράτη, Βόμβες στό Μπράιτον	17

Δαμανού Παπαδημητρόπουλου, Θά καλωδιωθοῦμε τηλεοπτικά	18
Α. Δεδουσόπουλου, Συνάντηση νεοφιλελευθέρων στό Κολέγιο	21
Ειρήνης Νάκου, Τά νεοελληνικά τῆς Α Γυμνασίου	23

Συζήτηση με τον ιστορικό Ζάκ Λέ Γκόφ	26
Διονύση Καψάλη, Κριτική του ελληνικού μοντερνισμού	30
Γιάννη Τσιώμη, Συνέδρια, Συνέδρια, Συνέδρια	32

Πέτερ Γκότταρ, Τό σπουδαιότερο είναι ή κοινωνία (συζήτηση με τον Νίκο Ξυδάκη)	35
Στάθη Τσαγκαρουσιάνου, Αποχαιρετισμός στά κόλπα	36
Λεωνίδα Λουλούδη, Ταξίδι στά Κύθηρα	38
Πέτρου Πιζάνια, Μιά συνέντευξη του Αγγελόπουλου	40

Γιώργου Μαργαρίτη, «Η μάχη στίς Καρούτες» (βιβλιοκριτική)	40
Μαριάννας Δήτσα, Γιά τήν «ποίηση τῆς ἥττας»	42
Γιώργου Καρρά, Τό παιχνίδι στό δρόμο	46

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ	44
-----------------------------------	----

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ	47
-----------------	----

Ίδιοκτησία Σ. Δελέγκας και Σία Ο.Ε. • Έκδότης Νίκος Πολίτης,
Βορρά 9, Άγία Παρασκευή • Τυπογραφείο Χαϊδεμένος, Λεωφόρος
Βουλιαγμένης 429, τηλ. 9440997.

Συνδρομή έσωτερικού: Έτήσια (26 τεύχη) 1.700 δρχ. Έξάμηνη (13 τεύ-
χη) 900 δρχ. Συνδρομή έξωτερικού: Εύρώπη έτήσια 2.400 δρχ., έξάμηνη
1.300 δρχ. Άλλες χώρες έτήσια 2.700 δρχ., έξάμηνη 1.400

Η ταινία του Θ. Αγγελόπουλου
Ταξίδι στα Κύθηρα επαινέθηκε ανε-
πιφύλακτα από τό σύνολο σχεδόν
του τύπου. Πόσο δικαιολογημένος
είναι αυτός ό ένθουσιασμός;

Παρασκευή 19 Οκτωβρίου 1984, τεύχος 25, δρχ. 80
Κέκροπος 2, Άθήνα 105 58, τηλ. 3239645

ΤΡΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΠΑΣΟΚ

Τό σημείωμα αυτό δέν γράφεται μέ σκοπό νά επαναληφθοῦν ὅσα κατὰ καιρούς ἔχουμε γράψει αὐτά τά τρία χρόνια τῆς διακυβέρνησης τῆς χώρας ἀπό τό ΠΑΣΟΚ. Οὔτε πάλι γιά τυπικά ἐπετειακοὺς λόγους. Γράφεται, ἀντίθετα, γαί τῆ τρίτῃ ἐπέτειος τῆς ἀνάληψης τῆς ἐξουσίας ἀπό τό ΠΑΣΟΚ συμπίπτει μέ μιά διαδικασία καθίζησης του, ἡ ὁποία γίνεται ὄρατή ἀπό τόν πολύ κόσμο.

Δέν ἐννοοῦμε βέβαια ἐκλογική καθίζηση. Ἐννοοῦμε καθίζηση ὁραμάτων, πνευμάτων, ἐπιδιώξεων, πολιτικῆς. Τό ΠΑΣΟΚ ἐπί τρία χρόνια εἶχε τήν πολυτέλεια νά συμπεριφέρεται ἀντιφατικά, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι καί τό ἴδιο. Ἐπαναπαυόμενο στή θαλπωρή καί τή σιγουριά τοῦ 48% μπορούσε νά «περιφρονεῖ» ὀρισμένες πτυχές τῆς πραγματικότητας, νά δραματίζεται μακρόπνοα πενταετή καί γενικῶς πολυετή σχέδια, νά μήν παίζει τό παιγνίδι τῶν βιομηχάνων, ἀλλά ἀντίθετα νά τούς καλεῖ νά παίξουν αὐτό τό δικό τους παιγνίδι, νά μήν περιορίζει τόν ἀριθμό τῶν ὁρόφων σέ κάποιες πόλεις καί νά ἐπαγγέλλεται τήν ἀναβίωση τῆς γειτονιας σέ κάποιες ἄλλες.

Σήμερα μπορούμε νά ποῦμε ὅτι ἡ περίοδος αὐτή ἔχει πιά ὀριστικά τελειώσει. Τό 41,5% καί οἱ ἐπικείμενες ἐκλογές, ἡ συνακόλουθη στροφή πρὸς τό Κέντρο ἢ πρὸς τὰ «καθημερινά προβλήματα», ἡ ἀποπομπή κάποιων «σοσιαλιζόντων» ὑπουργῶν πού δέν ἦταν σέ θέση νά ἀφουγκραστοῦν τόν παλμό καί τίς ἀγωνίες τῆς καθημερινῆς ζωῆς τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων, ὅλα τοῦτα εἶναι ἀδιάφενστα σημάδια τῆς ὀριστικῆς καθίζησης τοῦ ΠΑΣΟΚ μέσα στήν κοινωνία. Εἶναι δηλαδή σημάδια ὑποχώρησης καί ἀπό τίς τελευταῖες γραμμές ἀμυνας πού θά δικαιολογοῦσαν τό σοσιαλιστικό τίτλο ἐνός κόμματος, προκειμένου νά ἐπιβιώσει ὁ ἐκλογικός μηχανισμός. Ἡ κοινωνία, ἡ καπιταλιστική κοινωνία τοῦ κέρδους πού οἱ κανόνες του ἰσχύουν τόσο γιά τούς λίγους, ὅσο καί γιά τόν πολύ κόσμο, ἔχει τίς δικές της ἀνάγκες. Αὐτή λοιπόν ἡ κοινωνία, πού ἔμεινε βέβαια ἀνέγγιχτη, πού ἀπλῶς σέ μερικές περιπτώσεις ἀγνοήθηκε, τώρα, καθὼς πλησιάζει ἡ ὥρα τῆς κρίσης, ἤρθε καί ἡ ὥρα νά ἐπιβάλλει πλήρως τή δική της λογική, τόν δικό της παραλογισμό, στήν πολιτική τῆς κυβέρνησης. Καί ὄχι ἀντίστροφα.

Η ὀλοκλήρωση μιᾶς — ὄχι μόνο τριετοῦς — πορείας συνεχῶς ὑποχώρησης εἶναι πιά πασιφανής. Καί ἀκριβῶς ἐπειδή τό γεγονός αὐτό εἶναι τόσο πασιδηλό ὥστε νά μήν ἐπιτρέπει πλέον αὐταπάτες καί ψευδαισθήσεις, σημειώνονται τελευταῖα καί κάποια κρούσματα κομματικῆς ἀπειθαρχίας καθὼς καί μιά μαζική κίνηση ἐγκατάλειψης ἐξ ἀριστερῶν ἀπό ὀπαδούς τοῦ ΠΑΣΟΚ, τήν ὁποία αἰσθάνεται ἄλλωστε ἰδιαίτερα ἔντονα τό ΚΚΕ ἔσωτ. Δέν πρόκειται βέβαια γιά φαινόμενα χιονοστιβάδας, οὔτε κι εἶναι ἡ ἀνάλυση τῶν φαινομένων αὐτῶν πού μᾶς ἐνδιαφέρει αὐτή τή στιγμή. Προέχει ἀντίθετα γιά τήν ἀριστερά ἡ ἀνάλυση τῶν αἰτίων πού ὑπαγόρευσαν τήν κατάληξη αὐτῆς τῆς πορείας τοῦ ΠΑΣΟΚικοῦ κινήματος. Γιατί, τήν ὥρα ἀκριβῶς πού πιστοποιεῖται ἡ ἀποτυχία τῆς σοσιαλιστικῆς προοπτικῆς πού ἐπαγγέλλθηκε τό ΠΑΣΟΚ, τήν ὥρα πού γίνεται ἐμφανές ὅτι τὰ αἷτια αὐτῆς τῆς ἀποτυχίας εἶναι τὰ πολιτικά καί ἰδεολογικά ἐγγενή χαρακτηριστικά αὐτοῦ τοῦ κόμματος — τήν ἴδια ὥρα πολλαπλασιάζονται ἀπό τή μεριά τῆς ἀριστερᾶς οἱ ἐκκλήσεις συνεργασίας πρὸς τό ΠΑΣΟΚ, σάν νά εἶναι ὄλο τό πρόβλημα ἡ ποσοτική μετατόπιση τοῦ κέντρου βάρους ἢ τῶν συσχετισμῶν λίγο πρὸς τὰ ἀριστερότερα, ἐκεῖ δηλαδή πού βρισκόνταν πρὶν δύο, τρία ἢ πέντε χρόνια. Σάν νά ἐπιζητοῦμε δηλαδή νά παιχτεῖ ἄλλη μιά φορά ἡ ἴδια ἱστορία, σάν φάρσα μέ ἀριστερούς κομπάρσους.

Αξιοποίηση

Μετά την αξιοποίηση του νομού Ἀττικής, τῶν οἰκοπέδων της, τῶν ὁρόφων, τῆς ὁδοῦ Πανεπιστημίου, κ.λπ., ἦρθε καί ἡ ὥρα τοῦ ἐμψύχου ὕλικου. Στήν ἐπίσκεψή του στόν κ. Ἡλιοῦ τήν προπερασμένη βδομάδα, ὁ κ. Παπανδρέου ἀναφέρθηκε στό «θετικό ἔργο» τοῦ κ. Μανώλη Γλέζου, καθώς καί στίς «χρήσιμες ἰδέες του γιά τήν αξιοποίηση ἀνέντακτων τοῦ χώρου τῆς ἀριστερᾶς», συνοδευόμενη βέβαια πάντοτε καί μέ μίαν ἀνάλογη μορφῆς «διεύρυνση» καί πρός τό Κέντρο «ὅπου ὑπάρχουν καλοί ἀγωνιστές τῆς δημοκρατίας».

Δύο μέρες νωρίτερα, μιλώντας στήν Κοινοβουλευτική Ὁμάδα τοῦ ΠΑΣΟΚ, ὁ κ. Παπανδρέου εἶχε καί πάλι ὑπογραμμίσει τή μεγάλη σπουδαιότητα πού δίνει στήν αξιοποίηση ἀπό τό Κίνημα «προσώπων καταξιωμένων δημοκρατικά στή συνειδηση τοῦ λαοῦ καί δοκιμασμένων σέ ἀγῶνες ὅπως στόν ἀνένδοτο καί τῆς γενιάς τοῦ 1-1-4».

Γιά τήν «ἀξιοποίηση τοῦ Κέντρου» τά πράγματα εἶναι σχετικά παλιά. Τά ἔχουμε πει κι ἀπό αὐτές ἐδῶ τίς στήλες, ἄλλωστε καί οἱ ἐφημερίδες δημοσιεύουν τακτικότερα εἰδήσεις καί φήμες γιά τό ποιόν εἶδε ὁ κ. Μπαλατζής, πού πῆγε ἡ κ. Τσουδεροῦ, ἂν θά ἐνεργοποιήσει τό ΠΑΡΚΕ ὁ κ. Μαῦρος, ἂν θά συζητήσει μέ τόν κ. Μητσοτάκη ὁ κ. Βενιζέλος, ὥστε νά γκρεμιστεῖ τό «δημοκρατικό φρούριο» τῆς Κρήτης. Πολλοί ἀναρωτιοῦνται γιά τή μελλοντική στάση τοῦ κ. Πεσμαζόγλου καί ὅλοι ἀναγνώρισαν πόσο πολύ «παίζει» τελευταία ἡ τηλεόραση τόν κ. Ζίγδη, ὅσον ἀφορᾷ τουλάχιστον τίς ἐπιθέσεις του κατά τῆς Νέας Δημοκρατίας.

Σχετικά λοιπόν μέ αὐτούς «τούς ἀγωνιστές τῆς δημοκρατίας», τό πράγμα εἶναι παλιό καί στό κάτω κάτω μᾶς ἐνδιαφέρει σέ ἄλλη βάση. Γιά τούς ἄλλους ὅμως, τούς ἐξ ἀριστερῶν προερχόμενους, δέν ξέρω γιατί ἀλλά ἔχω τήν ἐντύπωση ὅτι ἕνας ἀτυπος δημόσιος διάλογος διεξάγεται τελευταία. Γιατί ἐκτός ἀπό τίς δηλώσεις τοῦ κ. Παπανδρέου, τόν τελευταῖο μήνα εἶχαμε καί δηλώσεις τοῦ Λεωνίδα τοῦ Κύρκου σέ συνέντευξη τύπου στό φεστιβάλ τοῦ Ρῆγα Θεσσαλονίκης (δημοσιεύτηκαν στή *Μεσημβρινή* καί δέν διαψεύστηκαν), ὅτι τό ΚΚΕ ἔσωτ. σέ περίπτωση ἐνισχυμένης ἀναλογικῆς θά δεχόταν, ἀφοῦ πρῶτα συμφωνηθοῦν ὀρισμένα πολιτικά σημεῖα, νά συνεργαστεῖ προεκλογικά, δηλαδή στό ἴδιο ψηφοδέλτιο, μέ τό ΠΑΣΟΚ. Δηλώσεις μέ ἀνάλογο περιεχόμενο ἔγιναν πρόσφατα πάλι ἀπό τόν Λεωνίδα Κύρκο καί στό Μαρούσι, ἐνῶ καί στήν ἀρθρογραφία τῆς *Ἀγῆς τῆς Κυριακῆς* ἐμφανίζονται τακτικότερα πιά

κείμενα καί ἀναλύσεις, πού διαπιστώνουν τήν ἀποτυχία τῆς αὐτοδυναμίας καί προβάλλουν ὡς λύση τήν προεκλογική συνεργασία ΠΑΣΟΚ-ΚΚΕ ἔσωτ.

Μέ πλήρη συναίσθηση ὅτι ἴσως ὑπεβάλλω, διατείνομαι ὅτι τά στελέχη αὐτά τοῦ ΚΚΕ ἔσωτ. διεξάγουν μέ δηλώσεις ἢ μέ τήν ἀρθρογραφία τους ἕνα διπλό κλεφτοπόλεμο. Ἐπειδή ὑπάρχει μιά σημαντική μερίδα στελεχῶν πού δέν θά συμφωνοῦσε (τουλάχιστον ἐκ τῶν προτέρων) σέ μιά συνεργασία μέ τό ΠΑΣΟΚ, οἱ προτάσεις συνεργασίας γίνονται ἐπώνυμα, δημόσια, διακριτικά. Στό βαθμό πού θά ὑπάρξει ἀνταπόκριση ἀπό τή μεριά τοῦ κ. Παπανδρέου — καί ἀπό αὐτή τήν ἀποψη ἢ δήλωσή του στόν κ. Ἡλιοῦ, ἡ ὁποία μάλιστα, ἀφοῦ ἔντεχνα διέρρευσε, δημοσιεύθηκε πρωτοσέλιδη στά *ΝΕΑ*, μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὡς ἀνταπόκριση, ἢ ἔσωτ ὡς δήλωση πού καταγράφει τό ζήτημα καί δέν κλείνει πόρτες —, τότε τό ὄλο θέμα τίθεται στό κόμμα ἀλλιῶς καί ὀπωσδήποτε πύο συγκεκριμένα.

Ἴσως βέβαια ὅλα αὐτά νά εἶναι παρατραβηγμένα, ἀπλές εἰκασίες. Θά μπορούσε κανεῖς ἐξίσου νά ὑποστηρίξει ὅτι ὁ Λεωνίδας Κύρκος προτείνει τώρα στό ΠΑΣΟΚ συνεργασία, βέβαιος ὄντας ὅτι δέν πρόκειται νά ὑπάρξει ἀνταπόκριση, προκειμένου ἀργότερα νά στηλιτεύσει ἀκριβῶς αὐτή τήν ἔλλειψη ἀνταπόκρισης, προκειμένου δηλαδή νά καταστήσει τό ΠΑΣΟΚ πλήρως ὑπεύθυνο γιά τό δίλημμα — καί τόν κίνδυνο — ΠΑΣΟΚ ἢ Δεξιά. Τότε ὅμως πρός τί ἡ «θεωρητική» στήριξη τῶν δηλώσεων αὐτῶν, μέ κείμενα ὅπως τοῦ Μπάμπη τοῦ Δρακόπουλου, ἀλλά καί ἄλλα; Ὅχι, νομίζω ὅτι ἡ πρόταση νοεῖται σοβαρά, ὅτι οἱ προτείνοντες κυριολεκτοῦν.

Καί κυριολεκτοῦν γιατί, ἴσως γιά πρώτη φορά, μετά τό 41,5% τῶν ἐκλογῶν ὑπάρχει ἔδαφος γι' αὐτήν τήν πολυπόθητη ἀπό ὀρισμένους κύκλους τοῦ ΚΚΕ ἔσωτ. συνεργασία. Τά παλιά λόγια — καί ὄνειρα — γιά εὐρύτατη συμμαχία πολιτικῶν καί κοινωνικῶν δυνάμεων, γιά συνεργασία σοσιαλιστῶν-κομμουνιστῶν κ.λπ., μποροῦν πιθανόν τώρα νά πάρουν σάρκα καί ὄστά: τώρα πού τό ΠΑΣΟΚ στριμώχεται.

Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι, ὅποιος καί νά εἶναι τελικά ὁ ἐκλογικός νόμος, τό ΠΑΣΟΚ χρειάζεται τό ποσοστό τοῦ ΚΚΕ ἔσωτ. Θά τοῦ ἔλυνε πολλά προβλήματα, ἄλλωστε ἔχει εὐθέως δηλωθεῖ ὅτι τό ΠΑΣΟΚ θά κάνει τό πᾶν γιά τήν «ἐπανάκτησή» του. Καί ἕνας ἀρκετά ἐύκολος καί ἀκίνδυνος τρόπος γιά νά τό ἀποκτήσει εἶναι ἡ συνεργασία, ἐνῶ ἀντίθετα ἡ δξύτητα μεταξύ τῶν δύο κομμάτων εἶναι δίκικο μαχαίρι. Συνεργασία λοιπόν, ἀλλά μέ ποιούς ὄρους; Ἀναμφίβολα, ἐδῶ εἶ-

ναι τό κουπί, καί ἐδῶ ὅλη ἡ μάχη. Ὁ κ. Παπανδρέου δέν τό ἔχει σέ τίποτα, ἢ μᾶλλον ἐπιδίωξε καί ἐπιδιώκει, νά ἀπορροφᾷ προσωπικότητες «ὑπό τήν αἰγίδα του».

Τό ΚΚΕ ἔσωτ. ἀπό τήν ἄλλη, ἢ μᾶλλον ὅσο ἀπό τό ΚΚΕ ἔσωτ. προσανατολίζονται πρός μίαν «ἄμεση» συνεργασία, ἔχουν ἀποδείξει ὅτι τέτοια συνεργασία δέν τή συζητοῦν. Μιλοῦν γιά συνεργασία μεταξὺ κομμάτων, μέ χαρτί καί μέ σφραγίδα· μέ πολιτικούς ὄρους, συμφωνίες ἢ καί «πλατφόρμες».

Τέτοια λύση εἶναι βέβαια γιά τό ΠΑΣΟΚ ἀδιανόητη. Ἀπό αὐτές ἐδῶ τίς στήλες εἶχαμε παρακολουθήσει πρό καιροῦ τόν καβγά πού ξέσπασε μετά τίς εὐρωεκλογές μεταξύ τῶν «κεντρώων» καί τῶν «ἀριστερῶν» τοῦ κυβερνητικοῦ κόμματος, μπροστά στήν ἔσωτ καί κατά φαντασία προοπτική τῆς συμμαχίας μέ τό ΚΚΕ, ἢ ἀντίστοιχα τήν κεντροδεξιά, τόν Καραμανλή κ.λπ. Καί εἶχαμε πει ὅτι ἡ μόνη λύση εἶναι ἡ αὐτοδυναμία.

Γιά τήν ὥρα λοιπόν ὑπάρχει διάσταση ἀπόψεων. Τό ΠΑΣΟΚ ἐπιδιώκει τήν αὐτοδυναμία, τό ΚΚΕ ἔσωτ. διακηρύσσει τήν συνεργασία. Ἀλλά ἡ αὐτοδυναμία, σέ περίπτωση ἀνάγκης, παίρνει πολλές μορφές. Ἐνα σχῆμα λόγου χάρι ΠΑΣΟΚ — Συνεργαζόμενοι, ὅπου ἀνάμεσα στούς συνεργαζόμενους θά μπορούσαν νά βρίσκονται τό ἀναβιωμένο ΠΑΡΚΕ, ἡ ΕΔΗΚ τοῦ κ. Ζίγδη, ἡ ΕΔΑ ὅπως πάντα, ἀλλά ὡς κόμμα τοῦ τῆ φορά, καί τό ΚΚΕ ἔσωτ., δέν τραυματίζει ἀπαραίτητα τήν αὐτοδυναμία. Γιατί καί τήν ἰσορροπία κρατάει, καί μεταξύ τῶν ἐκ δεξιῶν καί ἐξ ἀριστερῶν προερχόμενων ἀναδεικνύει ὡς ἡγεμονική καί ἰσορροπιστική δύναμη τό ΠΑΣΟΚ καί τόν κ. Παπανδρέου εἰδικότερα.

Γιά τήν ὥρα βέβαια τό ΠΑΣΟΚ δέν ἐπιδιώκει καν κάτι τέτοιο. Κοιτάζει νά αὐξήσει τίς ψήφους του, νά ψηφίσει ἐκλογικό νόμο, νά ἀναδείξει Πρόεδρο τῆς Δημοκρατίας. Τά ὑπόλοιπα εἶναι πρόωρα. Ποιός ὅμως ἀποκλείει, τόν καιρό πού θά ὀρμάσουν οἱ προεκλογικές ζυμώσεις, γύρω στίς ἀρχές τοῦ καλοκαιριοῦ, νά αἰσθάνεται τό ΠΑΣΟΚ ἐξίσου στριμωγμένο, ἢ καί περισσότερο στριμωγμένο; Ποιός ἀποκλείει τήν περίπτωση νά ἀναζητηθοῦν τότε λύσεις «γιουριᾶς» ὅπως ἡ παραπάνω;

Καί τότε τί ἀπαντρεῖ τό ΚΚΕ ἔσωτ.; Μήπως ἡ συνάθροιση τῶν ἄλλων μικροκομμάτων στό ψηφοδέλτιο δέν διευρύνει ἀκόμα περισσότερο τήν πλατιά συμμαχία πολιτικῶν καί κοινωνικῶν δυνάμεων; Μέ ποιά «μικρόψυχα» ἐπιχειρήματα θά ἀρνηθεῖ τότε τό ΚΚΕ ἔσωτ. τῆς συνεργασίας του, ἂν μάλιστα αὐτή ἐπιβραβευθεῖ μέ κάποιο μεγαλύτερο «πρίμ», ἀπ' αὐτό πού θά προβλεφθεῖ γιά τήν ΕΔΑ π.χ. ἢ γιά τό ΠΑΡΚΕ; Λέω μικρόψυχα, δηλαδή μικροκομματικά, γιατί μόνο μιά ἄρνηση μέ πο-

λιτικά επιχειρήματα δέν θά ήταν μικρό-ψυχη. Τέτοια όμως επιχειρήματα δέν θά υπάρχουν, ή, αν υπάρξουν, θά θεωρηθοῦν ἀπλῶς προσχήματα. Γιατί τά πολιτικά επιχειρήματα πού δέν ἐπιτρέπουν τή συνεργασία μέ τό ΠΑΣΟΚ θά ἔπρεπε νά υπάρχουν ἀπό σήμερα ἢ μᾶλλον ἀπό χθές στό τραπέζι. Ἄντ' αὐτοῦ σήμερα προβάλλεται ἡ ἀνάγκη συνεργασίας καί μόνον αὐτή· χωρίς κᾶν νά ὀνομάζονται καί οἱ πολιτικοὶ ὄροι.

Δημιουργεῖται ἔτσι ἡ ἐντύπωση ὅτι τό ΚΚΕ ἔστω. Θεωρεῖ πῶς ἡ «ἀλλαγὴ βάλτωσε» ἐπειδὴ δέν υπάρχουν ἰκανά καί κατάλληλα πρόσωπα. Ὅτι οἱ ἀτέλειωτες ἀντιφάσεις, πού μπλοκάρουν κάθε βήμα, δέν εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς ὀλόκληρης πορείας, μιᾶς πορείας πού περιλαμβάνει ὅλο τό «Κίνημα», τὴν ἡγεσία καί τοὺς ὀπαδοὺς του, δηλαδή τόν μισό πληθυσμὸ τῆς χώρας, ὅτι γιὰ νά ἀλλάξει αὐτὴ ἡ πορεία δέν εἶναι ἀναγκαῖα μιὰ σειρά ἀνατροπῶν, ἰδεολογικῶν, πολιτικῶν καί κοινωνικῶν, ἀλλὰ ὅτι ἀντίθετα ἀρκεῖ ἡ προσθήκη κάποιων ἀνθρώπων, ἢ ἐνός 3,4%, ἢ ἔστω μιὰ κάποια μετατόπιση πρὸς τὰ ἀριστερότερα τῶν σημερινῶν συσχετισμῶν, γιὰ νά ἀλλάξει ἡ τροπὴ τῶν πραγμάτων.

Ἐκτός πιά κι ἂν ὑπάρχει ἡ ἀντίληψη ὅτι οἱ ἀνατροπές γίνονται καλύτερα «ἀπὸ τὰ μέσα». Ἡ ὅτι μποροῦν κάποιοι, συμμερίζομενοι τίς κυβερνητικὲς εὐθύνες, νά συμβάλλουν στὴν ἀνάπτυξη ἀριστεροῦ κινήματος πού θά τίς ὑπονομεύει. Ἡ ὅτι θά πείσουν τοὺς τριτοσεπτεμβριανούς τοῦ ΠΑΣΟΚ νά ἀλλάξουν τὴν ἰδεολογία τους. Ἡ ὅτι θά στριμώξουν τοὺς κεντρῶ-ους τοῦ ΠΑΣΟΚ ὥστε νά ἀνεχθοῦν κάποια σοσιαλιστικὰ μέτρα, ὄχι στὰ λόγια, μὰ στὴν πράξη. Ἡ, τέλος, ὅτι θά καταφέρουν τόν κ. Παπανδρέου νά πάψει νά ἀσκεῖ «χαρισματικά» τὰ ἡγετικά του καθήκοντα, ἐν ὀνόματι τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἐκτός πιά κι ἂν ἡ προοπτικὴ τοῦ σοσιαλισμοῦ, πού θά ἔπρεπε νά συνέχει τὰ βήματα ἐνός κομμουνιστικοῦ κόμματος, ἔχει συρρικνωθεῖ τόσο καί τελικά ταυτιστεῖ μέ τὴν προοπτικὴ τῆς πάσης θυσία «πὶὸ πλατιάς συμμαχίας» κ.λπ.

Πήραμε φόρα, τὰ ἔχουμε ξαναπεῖ ἀλλῶστε καί κινδυνεύομε νά γίνουμε βαρετοί. Γι' αὐτὸ σταματᾶμε ἐδῶ. Ἐτσι κι ἀλλιῶς, ἂν κάτι υπάρξει στό μέλλον, θά ἔχουμε τὴν εὐκαιρία νά ἐπανεέλθουμε. Ἄν ὄχι, τόσο τό καλύτερο.

Ἐπιστολὴ Φωτῆλα

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ παραιτηθέντος ὑφυπουργοῦ δόθηκε στὴ δημοσιότητα Σάββατο, ὥστε νά δημοσιευθεῖ στίς ἐφημερίδες τῆς

Κυριακῆς. Ὅντας τελικά ἀπὸ τοὺς λίγους Νεοέλληνες πού τὴ διάβασαν στίς ἐφημερίδες μπορῶ νά διαβεβαιώσω ὅτι πρόκειται γιὰ αὐτὸ πού συνήθως χαρακτηρίζεται ὡς «βαρυσήμαντο» πολιτικὸ κείμενο: ὁ κ. Μητσοτάκης, ἂν μάλιστα ἤθελε νά κάνει κεντρὴ ἐμφάνιση, θά μπορούσε κάλλιστα στὴν καθηρωμένη προεκλογικὴ ὁμιλία του στό Σύνταγμα, νά διαβάσει αὐτὴ τὴν ἐπιστολή.

Ὁ τρόπος πού ἀντιμετωπίστηκε αὐτὸ τό κείμενο πολιτικῆς κριτικῆς πρὸς τὴν κυβέρνηση καί μάλιστα ἐκ τῶν ἑνδον, εἶναι ἀποκαλυπτικός. Ἡ ἐπιστολὴ φιλοξενήθηκε σὲ λίγες ἐφημερίδες τῆς Κυριακῆς, ἀπὸ ἐκείνες πού πρόσκεινται στὴ δεξιά. Στόν λεγόμενον δημοκρατικὸ τύπο — καί ὄχι μόνο σὲ ἐκείνον πού πρόσκειται στό ΠΑΣΟΚ — δημοσιεύθηκαν δύο τρία ἀνούσια ἀποσπάσματα, ἐπιλεγμένα ἔτσι ὥστε νά μειώνουν τὴν ὄλη σημασία τῆς ἐπιστολῆς. Ἄντ' αὐτοῦ προεῖχε ἡ εἶδηση τῆς παραπομπῆς τοῦ κ. Φωτῆλα στό Πειθαρχικὸ τοῦ ΠΑΣΟΚ (φαίνεται ὅμως ὅτι ἔχει πάρει σειρά μετὰ τόν κ. Μασσαβέτα) καί ἡ ὑπογράμμιση τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ διαδικασία τῆς παραπομπῆς εἶχε ἦδη ξεκινήσει πρὶν ἀπὸ τὴ δημοσίευση τῆς ἐπιστολῆς, μὴν τυχόν καί νομίσουμε ὅτι τό ΠΑΣΟΚ ἔχασε τόν ἔλεγχο τῶν ἐξελίξεων καί ὅτι ἔφτασε στό σημεῖο νά παραπέμψει στό Πειθαρχικὸ ἄτομα πού ἔχουν ἦδη οἰκειοθελῶς παραιτηθεῖ. «Δέν φεύγει, σὲ διώχνουμε» ἔμοιαζε νά ἀγωνιᾶ τό ΠΑΣΟΚ, σὲ μιὰ προσπάθεια νά διατηρήσει ἀκέραιο τό συμβολισμό τῆς παραπομπῆς στό Πειθαρχικὸ, πού ὅπως καί τό Ἐκτελεστικὸ συνεπάγεται κράτος, ἐξουσία, κατασταλικούς μηχανισμούς, δύναμη: ὅσο ἔχει ἓνα κόμμα τὴ δύναμη παραπομπῆς στό Πειθαρχικὸ, στέκεται ὀρθοῦ. Ἄν ἀρχίσει νά τοῦ φεύγει ὁ κόσμος ἔτσι, χωρίς «ἀποκεφαλισμό», τότε αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς παρακμῆς.

Ἐντύπωση μοῦ ἔκανε ὅτι στίς μεσημεριανὲς ἐφημερίδες τῆς Δευτέρας, ἀκόμα καί σὲ ἐκείνες τῆς δεξιᾶς, ἡ ἐπιστολὴ ἢ δέν ὑπῆρχε καθόλου ἢ ὑπῆρχαν πάλι δύο τρία σημεία τῆς σὲ ἓνα μονόστηλο. Ἀντίθετα πλήρης, καί σὲ πολλές περιπτώσεις (ἀνάλογα μέ τὴν πολιτικὴ τοποθέτηση) πρωτοσέλιδη, ἦταν ἡ κάλυψη τῆς συνέντευξης τύπου πού ἔδωσε ὁ κ. Φωτῆλας καί στὴν ὁποία προεῖχαν οἱ ἐρωτήσεις τύπου πού τό πάτε κ. Φωτῆλα, πῶς θά τό παίξετε κ. Φωτῆλα, θά προσχωρήσετε στὴν ἀντιδημοκρατικὴ δεξιᾶ; Ποιὸς σᾶς καθοδηγοῦσε ὅταν γράφατε τὴν ἐπιστολή; Ποιοὶ κρύβονται πίσω σας κ.λπ.

Καί βέβαια ἡ ἐπιστολὴ ταιριάζει μέ τίς ἐπιδιώξεις τῆς Νέας Δημοκρατίας. Καί βέβαια εἶναι κεντρὴς τοποθέτησης. Καί βέβαια τὴν ὥρα πού γραφόταν, ὑπῆρχε ἡ ἀπώτερη σκέψη νά δοθεῖ στὴ δημοσιότητα καί ἦταν γραμμὴν ἀνάλογα, ἀπευθυνόμενη μέ τό στόμα στόν πρωθυπουργό

καί μέ τὰ μάτια στόν κόσμο. Ἄλλὰ αὐτὰ ὅλα εἶναι δευτερεύοντα. Οὐσιῶδες εἶναι τό περιεχόμενό της. Γιατί αὐτό, πέρα ἀπὸ τίς ἀποκαλύψεις ὀρισμένων «δυσλειτουργικῶν» περιστατικῶν τοῦ κυβερνητικοῦ βίου, ἀσκεῖ καταλυτικὴ κριτικὴ στὴν κυβερνητικὴ πολιτικὴ, σκιαγραφεῖ εὐγλωττὰ τὰ προβλήματα, κοινωνικά, πολιτικά καί διεθνή, μέ τὰ ὁποῖα εἴμαστε ἀντιμέτωποι, καί βέβαια καυτηριάζει τὸν τρόπο πού τὰ χειρίζεται ἡ κυβέρνηση καί προτείνει τίς δικές του λύσεις.

Πρόκειται κοντολογίς γιὰ κείμενο τό ὁποῖο ἀξίζει κανεὶς νά ἀντιμετωπίσει, νά ὀργανώσει τὴν ἀντιπαλότητά του, ἢ ἔστω τὴν ἀπάντησή του, πρὸς ὅσα αὐτὸ περιγράφει. Γιατί πρόκειται γιὰ πολιτικὰ προβλήματα, στὰ ὁποῖα ἐφόσον δέν δίνεται ἀριστερὴ ἀπάντηση, κατ' ἀνάγκη βέβαια θά δίνεται ἡ μόνη ὑπάρχουσα ἀπάντηση, ἐκείνη τῆς συντήρησης: αὐτὸ ἄλλωστε κάνει καί ὁ κ. Φωτῆλας.

Ὅτε τό ΠΑΣΟΚ, οὔτε ἡ ἀριστερὰ εἶχαν τό κουράγιο — καί τὴ δυνατότητα — νά ἀναμετρηθοῦν πολιτικὰ μέ τὰ ὅσα θέτει τό κείμενο. Προτίμησαν ἔτσι τὴν ἀπόκρυψη, τό Πειθαρχικὸ, τό ἀστυνομικὸ ρεπορτάζ πού προσπαθεῖ νά ἀνιχνεύσει τὴν ἐπόμενη πολιτικὴ στέγη τοῦ κ. Φωτῆλα. Ὅλο κλείστηκεν στό χάρτινο οἰκοδόμημα πού ἔχουν φτιάξει, στὴ θαλωρὴ πού προσφέρει ἡ ψευδὴς θεώρηση τῶν πραγμάτων. Καί ἡ ἀριστερὰ ἀφοῦ καταδίκασε κι αὐτὴ τόν κ. Φωτῆλα γιὰ νά μὴ μείνει ἀμφιβολία ὅτι δέν εἶναι οὐρᾶ τῆς δεξιᾶς, ἐπανελάβε τὴν πρότασή της γιὰ συνεργασία τώρα πού πέρασε ἡ ἐποχὴ τῶν μονοκομματικῶν κυβερνήσεων. Καί ἂν κάποιος ταράξει τὸν ἐφησυχασμὸ τῆς ἐξουσίας θέτοντας κάποια προβλήματα, ἢ ἀπάντηση εἶναι ἀπλή: δέν φταῖνε οὔτε τὰ προβλήματα, οὔτε αὐτοὶ πού δέν μποροῦν νά τοὺς δώσουν ἀπάντηση. Φταῖνε ἐκεῖνος πού τὰ θέτει καί μᾶς χαλάει τὴ μόστρα.

Στό μεταξύ ἀκόμα πιὸ χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ στάση τῶν λαϊκῶν μεσημεριανῶν ἐφημερίδων τῆς δεξιᾶς. Γιατί κι ἐδῶ, παρόλο πού τό κείμενο δέν ἀντιστρατεύεται τό κομματικὸ συμφέρον, ἴσα ἴσα, δέν θεωρήθηκε ἀπὸ τοὺς ἐκδότες ἰκανὸ νά ἀσχολήσῃ τό ἀναγνωστικὸ κοινόν. Φαίνεται ὅτι στὴ νεοελληνικὴ ζωὴ ἡ πολιτικὴ ἐξοβελίστηκε ὀριστικὰ γιὰ χάρι τοῦ πολιτικαντισμοῦ. Δέν ἔχουμε πιά πολιτικὴ ἀποψη, ἀπλῶς ἔχουμε πολιτικὴ προέλευση — τό στίγμα μέ τό ὁποῖο γεννηθήκαμε καί πού κουβαλάει ἐκτοτε ὁ καθένας μας. Ἀπὸ κεῖ καί πέρα ὡς πολιτικὴ θεωροῦμε ἀπλῶς τὴν πονηράδα μέ τὴν ὁποία θά συρρικνώσουμε ὅσους φέρουν τό ἀντίπαλο στίγμα.

Λιβύη Νο 4

Σάστισμα και άπορία προκάλεσε κατά τά άλλα την περασμένη βδομάδα η αναζωπύρωση του καβγά για τη συμφωνία με τη Λιβύη. Η Νέα Δημοκρατία με την έπερώτηση του κ. Μπούτου στο Εύρωκοινοβούλιο έμοιαζε να τραβάει τό δλο ζήτημα πολύ μακριά. "Αρα κάτι πολύ μεγάλο θά πρέπει να επιδιώκει, συμπέρανε ο κόσμος. Η συμφωνία, την όποια άργότερα αναγκάστηκε να δώσει στη δημοσιότητα η κυβέρνηση, δικαίωσε βέβαια τα όσα προηγουμένως υποστήριζε η αντιπολίτευση, δεν ήταν όμως δά και κανένα τόσο μεγάλο λαβράκι, ώστε η άποκάλυψή του να άξίζει τον κόπο και τις κατηγορίες περί έθνικής μειοδοσίας με τις όποιες πλήρωσε η Νέα Δημοκρατία την όλη υπόθεση. "Ετσι υπάρχει κόσμος που περιμένει ακόμα τη μεγάλη άποκάλυψη-σκάνδαλο, η όποια θά δικαιώσει εκ των ύστέρων όλον αυτό τό θόρυβο.

Φαίνεται όμως πώς τίποτε τέτοιο δεν συμβαίνει. Κι ότι από τις εξηγήσεις που δόθηκαν και τις εικασίες που έγιναν, πίο εύγλωττη μοιάζει εκείνη του Κ. Σπυρόπουλου στην *Αύγή*, η όποια συνδέει την υπόθεση και με κάποια γκάφα της Νέας Δημοκρατίας. Φαίνεται δηλαδή ότι είχαν οι άνθρωποι υπόψη τους πώς η περιβόητη συμφωνία ήταν κάποιο γενικόλογο κείμενο, έξοδ και βάλθηκαν να την άποκαλύψουν. Συνέπεραναν κατ' άρχήν, σε συνδυασμό και με τις μαρτυρίες κάποιων δημοσιογράφων που δεν είχαν δει τό κείμενο να υπογράφεται, ότι η συμφωνία πράγματι δεν υπογράφηκε μιά και ήταν τόσο γενικόλογη, ώστε δεν χρειαζόταν καν υπογραφή. Στο σημείο αυτό βέβαια άτύχησαν, μιά και τό κείμενο, άσχετως περιεχομένου, είχε υπογραφεί.

Στη συνέχεια και καθώς καλούσαν την κυβέρνηση να καταθέσει τό κείμενο στην ελληνική Βουλή, για να άποδειχθεί τό «φιάσκο» του περιεχομένου, παρατήρησαν ότι τό κείμενο της συμφωνίας είχε κατατεθεί από την κυβέρνηση (όπως ήταν υποχρέωσή της) στην Εύρωβουλή, από όπου θά μπορούσε να άποκαλυφθεί τό περιεχόμενό της. "Από κει και πέρα, όπως παρατηρεί και ο Κ. Σπυρόπουλος, ο κ. Μπούτος βιάστηκε. "Αντί να βάλει κάποιον φίλο εύρωβουλευτή άλλης χώρας να κάνει έπερώτηση σχετικά με τη συμφωνία, έτσι ώστε και τό περιεχόμενό της να άποκαλυφθεί και να στιγματιστεί η κυβέρνηση για έθνική μειοδοσία — μιά και καταθέτει στην Εύρωβουλή τη συμφωνία ενώ άμελεί, η έστω δεν βιάζεται, να την καταθέσει στην ελληνική Βουλή, ο κ.

Μπούτος βιάστηκε να κάνει ο ίδιος την έπερώτηση, δίνοντας έτσι την εύκαιρία στην κυβέρνηση να άντιστρέψει τά περί έθνικής μειοδοσίας, θέτοντας τό ζήτημα της συμφωνίας σε δεύτερη μοίρα, ενώ κυρίαρχο θέμα είχε γίνει πλέον η ιδεολογία της ύποτέλειας που χαρακτηρίζει τη Νέα Δημοκρατία. Πρέπει όλοι να περάσουν από πολιτικό νηπιαγωγείο, φέρεται να έχει δηλώσει ο κ. Μητσοτάκης, ο όποιος βεβαίως κάλυψε — τί άλλο να κάνει; — εκ των ύστέρων τον κ. Μπούτο.

"Ετσι η Νέα Δημοκρατία κέρδισε τη μάχη της συμφωνίας κινδύνεψε όμως να χάσει τον πόλεμο. Γιατί ως προς τό καθαυτό κείμενο μοιάζει να έχει δικίο: όποσδήποτε η συμφωνία δεν περιέχει κανένα συγκεκριμένο σημείο, καμία συγκεκριμένη συμφωνία δηλαδή, που να χρειάζεται κύρωση από τη Βουλή. Οι δύο χώρες άπλως διατρανώνουν την πολιτική τους βούληση να καταβάλουν προσπάθειες για μιά κοσμογονική αναθέρμανση των οικονομικών και έμπορικών σχέσεών τους. Καλά πράγματα δηλαδή.

Κατά τά άλλα — και ενώ πολλοί άρχισαν να πιστεύουν ότι πίσω από τη γνωστή επίσημη συμφωνία κρύβεται κάποια δεύτερη, πίο «ντίμ», της όποιας την άποκάλυψη αναμένουν έναγωνίως — εκείνο που είναι χαρακτηριστικό στην όλη υπόθεση είναι ο παραμερισμός της Βουλής. "Ενας καβγάς δηλαδή που θά έπρεπε κανονικά να διεξάγεται στο κοινοβούλιο, με διάλογο, τοποθετήσεις, δευτερολογίες και όλες τέλος πάντων τις διαδικασίες που προβλέπονται για να μπορεί κανείς να τσακώσει άμορφα και προπαντός άμεσα, διεξάγεται αντίθετα έμμεσα, με δηλώσεις και συνεντεύξεις τύπου, παρουσία δημοσιογράφων και του πανταχού παρόντα φακού της τηλεόρασης. Η όποια τηλεόραση, θά πρέπει να τό όμολογήσουμε, δίνει βεβαίως ρέστα. "Όσοι έχουν την άτυχία να παρακολουθούν καθημερινά όλο τό φάσμα του τύπου και να γνωρίζουν έτσι ποιός δήλωσε τί, δεν μπορούν παρά να εκφράσουν τον θαυμασμό τους για την έξυπνάδα και την τεχνική κατάρτιση των ανθρώπων του ειδησεογραφικού τμήματος της τηλεόρασης. Καταφέρνουν να δώσουν μιά εικόνα των όσων διαδραματίζονται τόσο συνεκτική και άρτια που τείνει κανείς να πιστέψει πώς είναι και πραγματική. Εύγε!

Κατόπιν αυτού είναι βέβαια φυσιολογικό τό γεγονός ότι ο κ. Μητσοτάκης έχει κάνει πρώτο θέμα του άγωνα του τό θέμα της τηλεόρασης. "Όμως παρ' όλες τις έξωδίκους και τις άπειλές, τό αυτί των υπευθύνων δεν ιδρώνει. "Αντίθετα μάλιστα περνούν στην άντεπίθεση: Πρόσφατα διέρρευσε στην *Έλευθεροτυπία* η είδηση

ότι κύκλοι του ΠΑΣΟΚ δεν είναι διόλου εύχαριστημένοι με τον κ. Μαθιόπουλο, ο όποιος είναι πολύ άντικειμενικός: «με αυτόν δεν πρόκειται να κερδίσουμε έκλογές». Τό μήνυμα προς τον κ. Μητσοτάκη είναι σαφές: θά πρέπει να κάτσει ησυχά, γιατί υπάρχουν και χειρότερα.

Συνεπειές

Τελειώνω αυτή την περιδιάβαση εύτυχής και περήφανος που άπέφυγα να αναφερθώ σε ένα τά κορυφαία γεγονός τά δεκαπενθημέρου: τη χειραψία. Δεν μπορώ όστόσο να άντισταθώ στον πειρασμό ενός χαρακτηριστικού παραλληλισμού, ώστε να άντιδιασταλεί τό ήθος των μεν με τό ήθος των δε: στη Ζυρίχη, τις ίδιες μέρες που συναντιόντουσαν στο άεροδρόμιο ο κ. Παπανδρέου με τον κ. Μητσοτάκη, είχαν μεταβεί ο κ. Νταϊφάς και ο κ. Βαρδινογιάννης. Για έθνικούς μάλιστα λόγους, για την κλήρωση δηλαδή των ομάδων μας μετά την πρόκρισή τους στον δεύτερο γύρο των Κυπέλλων Εύρώπης (τό κορυφαίο ίσως γεγονός του δεκαπενθημέρου). "Ωστόσο, σύμφωνα με τό ρεπορτάζ της *Άθλητικής Ήχους*, παρότι σε ξένο έδαφος, παρ' όλους τους έθνικούς λόγους, οι δύο ήγέτες δεν ανταλλάξαν ούτε μιά χειραψία, ούτε ένα βλέμμα. "Ο ένας στη μιά άκρη της αίθουσας και ο άλλος στην άλλη, συνομιλούσαν με ξένους, άπέφυγαν όμως να βρεθεί ο ένας στη γειτονία του άλλου. Αυτόι δεν πρόδωσαν...

Ο δεκαπενθήμερος

Στιγμαία

Καί τώρα ποιός θά μᾶς σώσει ἀπ' τή νομοσχεδιορύπανση;

Όταν εκείνοι πού ἐπιδόθηκαν πρώτοι ἀπ' ὄλους στήν ἀφισορύπανση, ἐκείνοι πού ἐφτιαξαν τίς πιό κακόγουστες ἀφίσεις καί τά μεγαλύτερα τῶν γιγαντοπανό, ἐκείνοι πού λόγω κεντρογενοῦς προέλευσης τύπωναν ἑκατομμύρια προσωπικές διαφημίσεις τῶν «ὑποψηφίων βουλευτῶν», κόπτονται ξαφνικά γιά τό πρόβλημα καί καταρτίζουν νομοσχέδια, τότε κάτι περίεργο συμβαίνει.

Μιά γεύση μᾶς δίνει καί ἡ ἐμβόλιμη νέα διατύπωση τοῦ ἀρθροῦ 4 τοῦ σχετικοῦ νομοσχεδίου πού ψηφίστηκε προχθές ἀπό τή Βουλή καί ἡ ὁποία ἀναφέρει: Οἱ χώροι γιά τήν ἀφισοκόλληση θά διατίθενται πρώτα στά κόμματα πού εἶναι ἀναγνωρισμένα ἀπό τόν κανονισμό τῆς Βουλῆς ἀναλογικά μέ τή δύναμή τους καί ὅ,τι περισσεύει θά μοιράζεται ἴσα σ' ὄλους τούς ἄλλους ὑποψηφίους (Αὐγή).

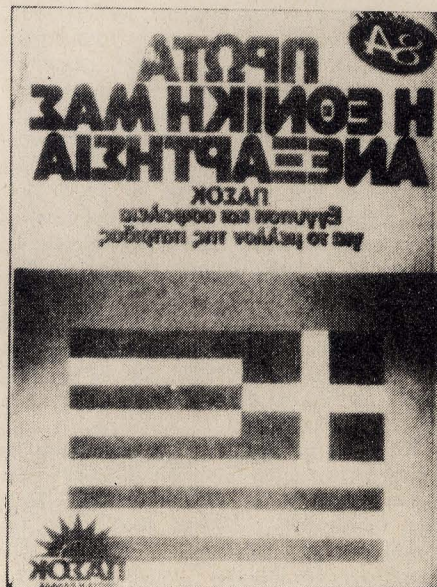
Ἐδῶ οἱ λάτρεις τοῦ κάλλους καί οἱ φύλακες τῆς αἰσθητικῆς ἀποκαλύπτουν τό πραγματικό τους πρόσωπο. Ἐχοντας τόν ἔλεγχο τῆς τηλεόρασης καί διαθέτοντας τό χρόνο τῆς κατά πῶς τούς μοιάζει βολικό, ἀνακάλυψαν ὅτι ἂν θέσουν ὑπό κρατικό ἔλεγχο καί τίς ἄλλες μορφές ἐπικοινωνίας, τό ὄφελος εἶναι διπλό. Καί οἱ πολίτες πού διαμαρτύρονται ὀλοένα περισσότερο γιά τήν ἀφισορύπανση θά ἱκανοποιηθοῦν, καί ἡ πολιτική ἀφίσα θά μπεῖ σέ νόρμες τέτοιες, ὅπως ἰσχύουν ἤδη πρό πολλοῦ γιά τήν πολιτική ἐπικοινωνία μέσω τηλεόρασης.

Ὡστε ὁ καθένας ἐπιτρέπεται νά διαφημίζεται ἀνάλογα μέ τή δύναμή του καί μάλιστα μόνο τά ἀναγνωρισμένα ἀπό τόν κανονισμό κόμματα. Στά ὑπόλοιπα ὅ,τι περισσεύει. Ὅπου βεβαίως ἐκεῖνος πού ὀρίζει τό μέγεθος τοῦ χώρου πρὸς ἀφισοκόλληση, ὁ τοπικός δῆμος, εἶναι σέ θέση νά τόν περιορίσει ἔτσι, ὥστε νά μήν «περισσέψει» τίποτα. Ἀλλά καί ἑκατονταπλάσιο ἔχωρo νά διαθέσει κάποιος δῆμος, καί πάλι εἶναι σίγουρο ὅτι δέν θά «περισσέψει» τίποτα ἀπό τήν ἀδηφάγο ἀφισοκαλυπτική μανία τῶν «ἐν τῇ Βουλῇ» κομμάτων. Ἀραγε τί στ' ἀλήθεια σημαίνει ἡ λέξη «περισσεύει» σέ ἕνα νομοσχέδιο; Πῶς ὀρίζεται;

Θά κάνουμε μιά πρόβλεψη, χωρίς νά εἴμαστε προφήτες, ὅτι τό νομοσχέδιο δέν θά τηρηθεῖ καί οἱ πάντες θά ἀφισοκολλοῦν καί στίς ἐπόμενες ἐκλογές σάν τρελοί,

ὅπου βροῦν. Ἀκόμα καί τό ἴδιο τό ΠΑΣΟΚ. Θά ἀρκέσει πρὸς τοῦτο ἡ παραμικρή ἀνιση μεταχείριση κάποιου κόμματος ἀπό τήν τηλεόραση, ἡ παραμικρή «ζαβολιά», ἡ ὁποία ἀναμφίβολα θά γίνει. Τό νομοσχέδιο λοιπόν δέν θά τηρηθεῖ γιάτι ἀπώτερος στόχος του εἶναι ἀκριβῶς ἡ ζαβολιά κι ὄχι ἡ προστασία ἀπό τήν ἀφισορύπανση. Καί δέν θά τηρηθεῖ γιάτι ὅπως |στῆ| δημοκρατία ἐγγένει, ἔτσι καί σέ κάθε ἐπιμέρους νόμο, εἶναι ἀναγκαῖα μιά κάποια κοινή αἴσθηση δικαίου, ἰσότητος ἀπέναντι στό νόμο, μιά κάποια συναίνεση. Ἄν αὐτή δέν ὑπάρχει, ἂν μάλιστα ὁ σκοπός τῶν νομοσχεδιαζόντων εἶναι ὁ ἀκριβῶς ἀντίθετος, δηλαδή ἡ ἀνισότης καί τό ὄφελος κάποιων εἰς βάρος ἄλλων, τότε τό νομοσχέδιο γίνεται διάτρητο χαρτί, πού σέ λίγο δέν θά τό μνημονεύουν οὔτε ἐκείνοι πού τό ψήφισαν, μιά πού θά τό ἔχουν πάρει σβάρνα τά γεγονότα, μιά πού καί οἱ ἴδιοι θά τό καταπατοῦν. Κάτι σάν τίς μαυρισμένες κίτρινες γραμμές τῆς δεξιάς λωρίδας πού κάποτε ἔγραφαν bus only, καί πού σήμερα μόλις πού διακρίνονται.

Ἐπομένως ἀκόμα ἐκκρεμεῖ ἕνας νόμος γιά τήν ἀφισορύπανση. Αὐτός πού ψηφίστηκε δέν ἐνδιαφέρεται γιά τό πρόβλημα καί συνεπῶς δέν εἶναι ἱκανός νά τό ἀντιμετωπίσει.

Ἔφοδος

Ἡ παγκόσμια ἡμέρα τῶν τροφίμων γιορτάστηκε ἐδῶ μέ τούς πατροπαράδοτους ἀγωνιστικούς τρόπους. Μέ τήν Ἀγορανομία γιά αἰχμή τοῦ δόρατος ἔγιναν τηλεοπτικά πολὺκροτες ἐφοδοὶ πού ἀπέδωσαν λάφυρα μέ μορφή τυριοῦ ἀκατάλληλου γιά κατανάληψη. Τά τρόπαια ἔγιναν λαμπρότερα καθῶς, μέ τήν εὐκαιρία, ἐπαγγέλθηκαν ἐπικαιρότητα τά πρὸς ἀλλαντοποίηση μουλάρια καί ἄλλα λαμπρά καί σάπια σώματα διαφθορᾶς καί ἐγκλήματος πού πρόλαβε ἡ ὑπηρεσία.

Οἱ ἄλλοι τομεῖς τοῦ δημοσίου δέν ὑστέρησαν. Πρόκειται γιά ἐποχές ἐθνικῆς ἔξαρσης. Μέ ἑκατοντάδες ἐφόδους ἡ Πολεμική Ἀεροπορία ἀναχαίτισε Τούρκους καί Ἀμερικάνους στό Αἰγαῖο. Μέ ἐφόδους τά ΜΑΤ διεσκόρπισαν τούς πάνκ καί κάθε σκοτεινό πρόσωπο τῶν Ἐξαρχείων. Ἐξ ἐφόδου ἡ Ἀστυνομία κήρυξε ἔνοχο τόν Νάσιουτζικ ἐπειδὴ ἔμοιαζε νά σκέφτεται νά ὁμολογήσει ἀπαλλάσσοντας τή δικαιοσύνη ἀπό κάθε σχετικό κόπο. Τέλος, μέ ἔφοδο κατέσχεσαν οἱ τελωνειακοὶ ἕνα ἀεροπλάνο γεμάτο πιστόλια κι ἕνα πλοῖο μέ ναρκωτικά πού εἶχε βάλει πλώρη γιά τή Μασσαλία. Μόνο πού στό τελευταῖο ζήτημα τά πράγματα ἐμπλέξαν ὅταν ἀποκαλύφθηκε ὅτι ἐπρόκειτο γιά φορτίο-δόλωμα τῆς γαλλικῆς ἀστυνομίας. Αὐτή πίστεψε ὅτι ἀρκοῦσε νά εἰδοποιήσει σχετικά μιά μόνο ἑλληνική ὑπηρεσία, ὑποθέτοντας ὅτι θά ἐπικοινωνοῦσε μέ τούς ὑπόλοιπους. Φυσικά ἔπεσε ἔξω. Ἡ δόξα ὁμως τά ἔχει αὐτά. Εἶναι οἱ μικρές σκοτεινές πτυχές τῆς πού θάβονται κάτω ἀπό τή λάμψη τῶν τόσων ἡρωικῶν ἐφόδων.

Στήν τηλεόραση καί στίς ἐφημερίδες ὄλα τοῦτα παρουσιάστηκαν μέ τούς πολυχρωμούς τόνους πού τούς ἀρμόζουν. Ὑπῆρχε καί μήνυμα ἀνάμεσα. Στήν χώρα αὐτή ὁ κάθε Τζέιμς Μπόντ βρίσκεται σέ καίρια δημόσια θέση, ἔτοιμος νά χτυπήσει τό κακό, νά μᾶς σώσει. Τό γεγονός εἶναι καθαυτό σωτήριο. Γιατί ἂν δέν ἦταν ἔτσι πῶς θά ὀδηγοῦσαμε μπροστά αὐτή τή βαριά κληρονομιά πού μᾶς ἄφησαν οἱ πρόγονοι. Ὁ κρατικός μηχανισμός μας φαίνεται χαώδης ἂν ξεπεράσουμε τούς λίγους ἡρώες του. Νόμοι καί κανονισμοὶ σπάνια ψηφίζονται ἀπό τό φόβο κάποιων ψηφοφόρων πού ἴσως θιγοῦν. Οἱ προδιαγραφές κόβουν τό γωμί ἀπ' τούς ἐμπόρους, τὰ χωροταξικά ἀφήνουν ἄστεγα τὰ παιδιά τοῦ αὐθαίρετου οἰκιστῆ. Εἶναι πιό κοινωνικό τό νά ἀφήνονται ὄλα στήν τύχη τους

Στιγμαία

καί στην όποια διακριτική έποπτεία και άρμοδιότητα των έφοδων. Μιά χώρα έκ κατασκευής άναρχη ή θά όργανώσει τή λειτουργία της ή θά έφεύρει ύπερανθρώπους. Έμεις διαλέξαμε τό δεύτερο.

Δέν ύπάρχει λόγος νά άνησυχοΰμε λοιπόν. Νέφος, κυκλοφοριακό, αυθαιρεσία, άπάτη δέν είναι παρά τό άπαραίτητο χάος όπου ό κάθε ήρωας κινείται και άναδεικνύεται. Τό οΰσιαστικό είναι πώς στην κρίσιμη, τήν άποφασιστική στιγμή κάποια δημόσια έφοδος θά μās σώσει κι έμās.

“Αν τό δηλώσεις, μπορείς νά μās σώσεις

Έπικεφαλής τής Έπιτροπής Γυναικείου Ζητήματος τού ΠΑΣΟΚ τοποθετήθηκε πρόσφατα ό «ικανός όργανωτής» κ. Καφίρης, μέλος τής Κεντρικής Έπιτροπής τού Κινήματος και διοικητής τής ΑΤΕ. Γιατί όμως σέ έναν άνδρα πού μάλιστα, όπως δήλωσε, άγνοεί τό θέμα, αλλά είναι «παλιό μέλος τού ΠΑΣΟΚ, μέλος τής Κ.Ε.», τού «ανάτεθηκε κάτι» και θά προσπαθήσει «νά τό φέρει σέ πέρας;». Βασική άποστολή τού νέου ήγέτη τού Γυναικείου Ζητήματος, όπως τήν έξηγει σιβυλλικά στόν Ταχυδρόμο «άνδρας ύπουργός και καθόλου άντιφωμινιστής», είναι ή άκόλουθη: «Σέ μία περίοδο, κατά τήν όποία προσπαθοΰμε νά μειώσουμε τήν άνεργία, δέν πρέπει νά δίνεται ή εντύπωση πώς θεωρείται εντροπή ή μείωση ό οικογενειακός ρόλος τής γυναίκας...».

Αν λοιπόν όλο και περισσότερες γυναίκες δηλώνουν και αισθάνονται νοικοκυρές και μαμάδες· αν ακόμα γενικότερα — κι έδώ απαιτούνται πολλοί Καφίρηδες — όλο και περισσότεροι ανάνθρωποι μας δηλώνουν και αισθάνονται λαϊκοί καλλιτέχνες, έπιλαχόντες ή διανοητές, φαντάροι, άσθενείς ή όρειβάτες, λιμοκοντόροι, θαλασσοπόροι ή τζογαδόροι, έκλογικοί άντιπρόσωποι, διαιτητές ή ψάλτες, αν τέλος πάντων δηλώνουν και αισθάνονται ότι έχουν μία κάποια επαγγελματική ιδιότητα, βρέ άδερφέ — τότε και τό γυναικείο ζήτημα θά μπορεί πλέον νά τεθεί σέ όλο του τό μεγαλειό, αλλά και θά χει περιτράνα άποδειχτεί ότι για τήν άνεργία άλλος δέν φταίει άπ' τό κεφάλι τό δικό μας.

Η άνεργία είναι ζήτημα βαθύτατα ιδεολογικό και ως τέτοιο πρέπει επιτέλους νά άντιμετωπιστεί σ' αυτόν τόν τόπο: άνεργος είναι εκείνος πού αισθάνεται άνεργος.

Τελικά δέν θά συναντηθοΰν...

Λέγεται — και γράφηκε άλλωστε — ότι μέσα στό πρόγραμμα τής έπίσκεψης τού κ. Παπανδρέου στην Πολωνία ήταν και μία συνάντησή του με τόν Λέχ Βαλέσα. Ορισμένοι σύμβουλοι δηλαδή τού πρωθυπουργού θεωρούσαν σκόπιμη μία τέτοια συνάντηση. Τελικά επικράτησε ή αντίθετη γνώμη κάποιων άλλων συμβούλων και ό κ. Παπανδρέου δέν θά συναντηθεί με τόν Πολωνό συνδικαλιστή.

Αραγε ρώτησε κανείς τόν Λέχ Βαλέσα αν είχε διάθεση νά συναντηθεί με τόν κ. Παπανδρέου; Έκτός πιά κι αν είχε διαμνηυθεί έκ μέρους τής πολωνικής κυβέρνησης στους συμβούλους τού πρωθυπουργού, ή έγγύηση ότι ό Λέχ Βαλέσα θά παρευρισκόταν εκών-άκων στόν τόπο τής συνάντησης, άπαξ και από ελληνικής πλευράς έκφραζόταν ή σχετική έπιθυμία.

Πέφτει ή πολιτική σάν τό χαλάζι

Κάποια μασονική στοά, κάποιος Γεράσιμος Άρσένης πού ήταν δόκιμο μέλος της τό 1973, κάποιο πεντακοσάρικο πού ίσως έχει παραστάσεις μασονικών συμβόλων, ίσως πάλι άπλώς παραστάσεις τού Καποδίστρια, πού ίσως όμως ήταν μασόνος, κάποιο διαφορικό χωρίς γρανάζια πού από λάθος τής υπό τόν κ. Βικέντιο Άρσένη ΕΒΟ μπήκε σέ βιομηχανική παραγωγή στό Ίσραήλ (αν και χωρίς τή δυνατότητα εξαγωγής του), κάποιος δημοσιογράφος, τέλος, διαγραφέν μέλος τού ΠΑΣΟΚ, πού συναρτά όλα τά παραπάνω στρέφοντάς τα κατά τού ύπουργού Γεράσιμου Άρσένη.

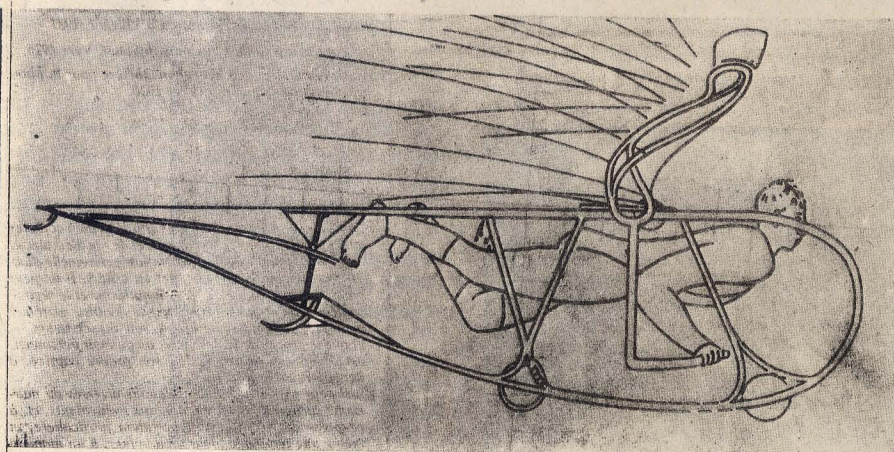
Έμεις τί νά ποΰμε για όλα αυτά; Άπευθυνθήκαμε στόν άστυνομικό μας συντάκτη ό όποιος δήλωσε επί τού παρόντος άγνοια. Και μάλλον ποτέ δέν θά μπορέσει νά μās διαφωτίσει. Γιατί ή άποκάλυψη «σκανδάλων», ειδικά μάλιστα στην περίπτωση τής μασονολογίας, έχει αυτή τή χαρακτηριστική ιδιότητα: οι κατηγορίες, οι εικασίες πετάνε στόν άέρα. Δέν άποδεικνύεται συνήθως τίποτα. Μένει όμως πάντα ή άμφιβολία.

Τή συμπάθειά μας ζητάει ό κ. Άρσένης ύποστηρίζοντας ότι πίσω από όλα κρύβονται πολιτικά συμφέροντα: για τίς προβληματικές, τίς κοινωνικοποιήσεις, τήν άγορά τού αιώνα, τά δάνεια των τραπεζών στους μικρομεσαίους. Εύχαρίστως νά τού τή δώσουμε. Πόσο εύκολο είναι άραγε αυτό όταν τό Κίνημα πού τόν ανέδειξε ύπουργό, έχει τό ίδιο χρησιμοποιήσει παρόμοια όπλα κατά πολιτικών αντιπάλων; Μήπως δέν είναι ή Έλευθεροτυπία συνεπής πρός τόν πρότερο βίο της, όταν είναι γνωστό ότι κάποτε δημοσίευε καταλόγους μασόνων σέ συνέχειες; Μήπως ό δημοσιογράφος τής ένλόγω έφημερίδας δέν είχε — όπως ό ίδιος διατείνεται με πρόσφατο άρθρο του — ύποστηρίζει τό 1976 τόν κ. Παπανδρέου, όταν ό τελευταίος είχε ρίξει εναντίον τού κ. Μαύρου (τότε ήταν ακόμα ό καβγάς των δύο για τό Κέντρο) τό περίφημο πυροτέχνημα τού μνημονίου, τό όποιο παρέμεινε ως συκοφαντία μία και έξ όρισμού ήταν αναπόδεικτο καθώς τό μνημόνιο φυλάσσεται στα άρχεία τής ΚΥΠ;

Τά μέσα με τά όποία άσκεύεται ή πολιτική καταλήγουν συχνότατα νά αποτελούν τήν ίδια τήν πολιτική. Σήμερα ή πολιτική αυτή τρώει τά παιδιά της.

Ο Διαρκής

Ανανεωτική 'Αριστερά: στασιμότητα;

Τέσσερις μήνες μετά τις ευρωεκλογές. Τό τετράμηνο κύλησε για τους άριστερους ειρηνικά κι ανέμελα — ήταν και τό καλοκαίρι —, σχεδόν ξέγνοιαστα και μέ έντονα σημάδια ευφορίας. Κι ενώ απ' όλες τις μεριές προβάλλεται ή ανάγκη νά συζητηθούν τά σοβαρά προβλήματα πού αντιμετώπιζουν, ενώ δέν υπάρχει άριστερός πού νά μήν ενδιαφέρεται νά ανοίξουν κάποιες διαδικασίες πολιτικής συμμετοχής και δράσης, ό χρόνος περνά σέ μιά χαρακτηριστική αδράνεια. 'Η *Αύγή*, βέβαια, δέν παραμελεί κάθε μέρα, κι από Κυριακή σέ Κυριακή, νά γράφει και νά ξαναγράφει για τήν «ανάγκη συμπαρατάξης όλων των κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων τής 'Αλλαγής», νά μειψιμοιρεί για τό νόθο «τρίτο δρόμο» πρός τό σοσιαλισμό πού επαγγέλλεται τό ΠΑΣΟΚ, νά πιέζει άμεσα ή έμμεσα μήπως τό κυβερνητικό κόμμα άναθεωρήσει τήν τακτική του για τις συμμαχίες, μήπως και δεχθεί τήν άριστερά ως όμότιμο συνεταίρο τής 'Αλλαγής. Πρόσφατο παράδειγμα ένα άρθρο του Μπάμπη Δρακόπουλου (*Αύγή*, 14 'Οκτωβρίου 1984), κι όχι τό μοναδικό.

Όμως, παρά τόν χειμαρρό των εκκλήσεων τό ΠΑΣΟΚ δέν μοιάζει διατεθειμένο νά άναθεωρήσει τή στάση του. Και προφανώς έχει τούς λόγους του άφου βάσιμα ύπολογίζει ότι, κάτι μέ τόν εκλογικό νόμο, κάτι μέ τόν εκβιαστικό δίλημμα ή

ΠΑΣΟΚ ή Δεξιά, κάτι μέ τις συνηγορίες των κηρύκων τής κριτικής ύποστήριξης, έχει τούς άριστερους στό χέρι. Φαίνεται όμως ότι και τό ΚΚΕ έσωτερικού θεωρεί ότι έχει μεγαλώσει ή διαπραγματευτική του ικανότητα άπέναντι στό ΠΑΣΟΚ, και έπομένως τό κυβερνητικό κόμμα είναι δεκτικό σέ πιέσεις. Κλεφτοπόλεμος θέσεων λοιπόν, στόν όποιο όσο περισσότερος σαματάς γίνεται τόσο περισσότερο κρατά τούς άριστερους σέ κατάσταση παραπλισμού. Μάλιστα, αν στό τετράμηνο πού πέρασε από τις ευρωεκλογές δέν σημειώθηκε καμιά αξιοσημείωτη πολιτική πρωτοβουλία, αν τό ΚΚΕ έσωτ. δέν θέλησε για τήν ώρα νά ανοίξει κάποιες διαδικασίες για τή συσπείρωση των άριστερών, αυτό όφείλεται ακριβώς στό γεγονός ότι προσβλέπει σέ κάποιο άνοιγμα του ΠΑΣΟΚ, σέ κάποια κάμψη τής θέσης του για αυτοδύναμη κυβέρνηση. Γιατί αν τό ΚΚΕ έσωτ. στρεφόταν άποφασιστικά πρός τόν κόσμο πού στράφηκε πρός αυτό — τά δείγματα αυτής τής στροφής έγιναν ευκρινέστερα μέ τή μεγάλη κοσμοσυρροή στό Φεστιβάλ τής *Αύγης* — τότε τί λόγο θά είχε νά περιμένει χειρονομίες καλής θελήσεως από τό ΠΑΣΟΚ, μέχρι τό σημείο μάλιστα ό Λεωνίδας Κύρκος νά μήν άποκλείει, κάτω από όρισμένους όρους, κάθοδο στις εκλογές σέ κοινή λίστα; (Συνέντευξη στή Θεσσαλονίκη πρίν από ένα μήνα).

Είναι ώστόσο φανερό ότι ή αύξηση τής δύναμης του ΚΚΕ έσωτ. δέν είναι άποτέλεσμα κάποιας αιφνίδιας έκλαμψης του κόσμου. Άπλούστατα, άνθρωποι άριστεροί, μέσα από πάρα πολύ καθαρές έμπειρίες διαπίστωσαν χειροπιαστά τή χρεοκοπία του ΠΑΣΟΚ και στράφηκαν πρός τ' άριστερά. Είδαν ότι τό ΠΑΣΟΚ άπέτυχε όχι μόνο νά «ύλοποιήσει τά όράματα» — ποιά όράματα άλλωστε — του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού αλλά άκόμη και νά διαχειριστεί τά κοινά μέ κάποια αυτάρκεια. Αυτός είναι πάνω κάτω ό άπολογισμός πού έκαναν και κάθε μέρα τόν κάνουν όλο και περισσότεροι. Πόσο μπορεί νά γίνει αντίβαρο σ' αυτόν τόν άπολογισμό τό θετικό από τήν αναγνώριση τής εθνικής αντίστασης; Είναι όμως άπολύτως βέβαιο ότι για νά αξιοποιηθεί τό ρεύμα χρειάζεται τολμηρή πολιτική, όπως είναι εξίσου βέβαιο ότι τήν πολιτική του ΚΚΕ έσωτ. δέν τή χαρακτηρίζει σαφήνεια και τόλμη.

Πολλοί βέβαια θεωρούν ότι πρέπει τό ΚΚΕ έσωτ. «νά μετεξελιχθεί» ή νά φτιαχτεί ένας «νέος φορέας» τής άριστεράς. Αυτό άκούγονται και μέσα στό ΚΚΕ έσωτ. και έξω απ' αυτό. Οί προτάσεις αυτές δέν στερούνται τόλμης, μόνο πού τό τόλμημα θά οδηγούσε τά πράγματα άκόμη περισσότερο στόν κατήφορο. Γιατί δέν είναι οί «νέες» καταστατικές άρχές — ποιές άλλωστε; — πού θά έπειθαν τόν κόσμο. 'Η πολιτική ένότητα των άριστερών είναι τό ζητούμενο, μιά πολιτική δηλαδή πού νά βρίσκεται σέ αντίστοιχία μέ τις πραγματικές πεποιθήσεις των άριστερών, σέ αντίστοιχία μέ τή νέα λαϊκή διαθεσιμότητα πού διαμορφώνεται τώρα. 'Η μονότονη επίκληση για τή συμμαχία σοσιαλιστών (ποιών σοσιαλιστών;) και κομμουνιστών ή για τό ξεπέραςμα του ιστορικού σχίσματος του εργατικού κινήματος (ποιού σχίσματος; Στην 'Ελλάδα δέν ύπάρξε ποτέ τέτοιο σχίσμα) άπλως προδίδει ένδεια πολιτικής ερρηματικότητας και στρατηγικής.

Είναι καιρός νά τό κουβεντιάσουμε, γιατί άπέραντα περιθώρια δέν υπάρχουν. Στο χώρο τής ανανεωτικής άριστεράς, μέ τις τόσες τραυματικές έμπειρίες πού έχει σωρεύσει ή παρατεταμένη κρίση της, μέ τή μέχρι έμφυλίου σπαραγμού πολυφωνία άπόψεων, τό πρόβλημα ήταν και είναι ή έλλειψη πολιτικής έμπιστοσύνης. Άλλά αυτό τό κλίμα πρέπει νά αλλάξει. Μόνο πού άρμόδιοι και υπεύθυνοι γι' αυτό δέν είναι όλοι οί άριστεροί επί τούς όρους, και τό κλίμα δέν πρόκειται νά αλλάξει μέ ίση συνδρομή όλων. Είναι αυτονόητο ότι μόνο τό ΚΚΕ έσωτ., ό μόνος οργανωμένος χώρος, τό μόνο οργανωμένο τμήμα τής ανανεωτικής άριστεράς, είναι σέ θέση, στις παρούσες συνθήκες, νά πάρει εκείνες τις πρωτοβουλίες πού θά επιταχύνουν τις διαδικασίες τής σύγκλισης και τής πολιτικής ένοποίησης. Άλλά θά πρέπει και τό ίδιο νά σταθεί στό ύψος των περιστάσεων.

'Αγγελος 'Ελεφάντης

Δῶσ' μου χέρι νά πιαστῶ

Ἡ διαφάνεια τῆς πολιτικῆς ζωῆς εἶναι τόσο εὐάλωτη· ἡ οὐσιαστική πληροφόρηση τῶν πολιτῶν εἶναι, ἐπιτηδείως, τόσο λειψή· ὁ πολλαπλασιασμός τοῦ αὐτονόητου εἶναι τόσο κοινότοπος, ὥστε καταντήσαμε ἀπαξάπαντες ψυσιγνωμιστές, χειρομάντιες, οἰωνοσκόποι καί καφετζούδες. «Ἐγκυροί κυβερνητικοί κύκλοι» κονταροχτυπιούνται μέ «δημοκρατικούς πολιτικούς παρατηρητές». «Πολιτειακοί παράγοντες» διαγκωνίζονται μέ «καλά ἐνημερωμένες πηγές». «Δημοσιογραφικές πληροφορίες» χαριεντίζονται μέ «γνώμες οἰκονομικῶν προσωπικοτήτων». «Υπεύθυνοι τοῦ κόμματος» τὰ βάζουν μέ «γνωστούς συνδικαλιστές». Φαντάσματα μέ φαντάσματα.

Συλλαβίζουμε τίς πολιτικές εἰδήσεις σκοντάφτοντας σέ ψευδώνυμα: Ὁ Θεός, ὁ Ἐνας, ὁ Ψηλός, ὁ Κοντός, ὁ Μπουλντόζας, ὁ Ἀττικάρχης, ὁ Μαινόμενος, ἡ Τρόικα, οἱ Δελφίνοι, τὰ Πιράνχας... Ἡ πάλι, ἄλλου τύπου ψευδώνυμα: Ὁ λαός (συνήθως μέ κεφαλαῖο λάμδα), οἱ μάζες, τὸ κόμμα, ἡ ζωὴ ἀπέδειξε, ἡ ἱστορία λέει καί τὰ συναφῆ.

Καί σέ ἄλλο ἐπίπεδο, Μικροπολιτικοί διαπληκτίζονται μέ Διαδρομιστές, Τσοῦχτρες ἐπιτίθενται σέ Βηματοδότες, Παρασκήνιοι ἀνταγωνίζονται Κεντριά.

Ἡ ἀπόκρυψη κι ἡ στρέβλωση συνιστοῦν βέβαια ἥθος δημοκρατικό ὅσο καί ἡ διατυμπανιζόμενη αὐτοκριτική. Καί ἡ δευτέρη ἀνάγνωση φωτογραφικῶν στιγμιotypῶν ἀποτελεῖ πολιτική ἀνάλυση ἐξίσου ἔγκυρη μέ τοὺς χρησμούς τῆς Ἁγίας Ἀθανασίας τοῦ Αἰγάλεω. *Δερματογραφία* καί στίς δύο περιπτώσεις. Τὸ ἐπιδερμικό πλασάρεται σάν τὸ ζουμί, τὸ ἐπιφαινόμενο ἐξυψώνεται σέ σύμβολο καί τὸ τυχαῖο ἢ τὸ ἐθιμοτυπικό προσλαμβάνουν τίς διαστάσεις τοῦ θαύματος καί τοῦ συμβόλου.

Τὸν Αὐγουστο, τὸ μέγα πρόβλημα ἦταν ἡ «χειραψία τῆς χρονιάς» τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας μέ τὸν πρωθυπουργό. Τὸ χέρι τοῦ Παπανδρέου ξέμεινε λίγο περισσότερο ἀπὸ τὸ σῆθηδες στή χούφτα τοῦ Καραμανλῆ, πυροδοτώντας πλειάδα διαγνώσεων: τὸ παιδί καί ὁ μπαμπάς· ὑψηλές τρυφερότητες· ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη... Ὁ καθεὶς βρῆκε τὴν εὐ-

καιρία νά δεῖ εικονισμένες τίς ιδεοληψίες του.

Πρὸ δεκαπενθημέρου, κι ἀφοῦ ἡ πολυσήμαντη χειρονομία τοῦ Ἀλέφαντου πρὸς τὸν Βαρδινογιάννη ἀπὸ τὰ θηριώδη ὀκτάστηλα καταχωνιάστηκε σέ στυφά μονόστηλα, τὸ ἀεροδρόμιο δοξάστηκε ὡς ἁγία τράπεζα τῆς δημοκρατίας. Ἡ εὐκαιρία δόθηκε ἀπὸ τὸ ταξίδι τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας στὴν Ἰσπανία. Παρεμπιπτόντως ἔγινε κάτι πού «ἔπρεπε νά εἶχε γίνει»· ἐπειδὴ «ὑπάρχουν προβλήματα». Ἴδου ἡ σχετικὴ τιτλοφόρηση τῶν ἔφημερίδων: «*Χειραψία μέ ἔθνικό νόημα*» (Μεσημβρινή)· «*Ἡ "μεγάλη" χειραψία...*» (Βραδυνή)· «*Ψυχρὴ χειραψία*» (NEA)· «*Χειραψία – ἐκπληξή*» (Βῆμα)· «*Δώστε τὰ χέρια*» (Ἐλεύθερος Τύπος)· «*Ἡ πρώτη χειραψία*» (Ἐλευθεροτυπία).

Οἱ «πονηροί» τὸ πῆγαν παραπέρα: «*Παγίδεψε χθές τὸν Ἀνδρέα ὁ Καραμανλῆς*» (Αὐριανή)· «*Τοὺς τὴν ἔφερε ὁ Καραμανλῆς*» (Ἐλευθερὴ Ὠδρα). Καί κάποιοι ψυχραιμότεροι: «*Παπανδρέου – Μητσοτάκης ἓνα κάποιο χαμόγελο*» (Καθημερινή)· «*Ὅταν μιὰ χειραψία γίνεται εἶδηση*» (Αὐγή).

Ὅταν μιὰ χειραψία πού δέν ταξινομεῖται ἀπλῶς στὰ κλισεὶ τῆς ἐθιμοτυπίας ἀλλὰ καί στὰ προαπαιτούμενα τῆς ἔλλογης λειτουργίας μιᾶς κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας, γίνεται εἶδηση-ὀδοστρωτήρας, τότε ἐπιβεβαιώνονται τὰ «πατροπαράδοτα»: Ἐν κρίσει ἡ τέταρτη ἐξουσία, ὁ τύπος, πού ἐξαπολύει ὀκτάστηλο τὸ τίποτε, πού τὸ ἀναπαραγάγει καθ' ἐκάστην μᾶς καί ἐρεθιστοῦν οἱ καταναλωτές (ποιοὶ πολίτες;). Χωλαίνει τὸ πολίτευμα ὅταν οἱ προύχοντες παλμπαιδίζουν, προσπαθώντας νά προσθέσουν μέ τὸ ζόρι καί λίγο δρᾶμα στὴν ἀγωνία τους γιὰ τὴν ἐξουσία.

Καί τότε, ἐμεῖς ξαναψάχνουμε γιὰ τὸ ἐκλογικὸ μας βιβλιᾶριο, γιὰ νά (ξανα)συντρίψουμε ὀριστικὰ τὴ Δεξιά, γιὰ τὴν πραγματικὴ Ἀλλαγὴ, γιὰ τὴν κυβέρνηση δημοκρατικῆς συνεργασίας. Ἐπειδὴ δύο μονάχα πολιτικές κινήσεις προορίζουν γιὰ τὰ δικά μας τὰ χέρια (ἐκτός ἀπὸ τὸ νά στολίζουν, σίγουρα καί δυνατά, τίς προπαγανδιστικὲς ἀφίσες τους): νά χτυπᾶνε παλαμάκια καί νά ρίχνουν τὴν ψῆφο στὴν κάλπη.

Δραματικές αλλαγές έχουν επέλθει τα τελευταία χρόνια στη διεθνή στρατηγική των ΗΠΑ. Ο Δεκαπενθέμερος Πολίτης επιχειρεί εδώ μιá ανασκόπηση των δογμάτων που κυριάρχησαν την τελευταία δεκαπενταετία. Στο προσεχές τεύχος ελπίζουμε να συνεχίσουμε παρουσιάζοντας τους εξοπλισμούς στο Διάστημα — φυσιολογική άλλωστε απόρροια της σημερινής στρατηγικής.

Η ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΣΦΑΙΡΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΤΩΝ ΗΠΑ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΕΞΟΠΛΙΣΜΩΝ

Ένω τον Νοέμβριο γίνονται στις ΗΠΑ οι προεδρικές εκλογές, οι πολιτικές αναλύσεις συγκλίνουν στην εκτίμηση ότι νέος πρόεδρος θα είναι ο παλιός: τό φόβητρο Ρόναλντ Ρήγκαν. Άλλά ή πολιτική των ΗΠΑ δέν υπαγορεύεται βέβαια από τίς προσωπικές προθέσεις — καλές ή κακές — του εκάστοτε κατόχου του προεδρικού αξιώματος. Ο Ρήγκαν και τό περιβάλλον του είναι άπλώς τά κατάλληλα πρόσωπα στην κατάλληλη εποχή.

Η διόγκωση του στρατιωτικού προϋπολογισμού, ή σκληρή στάση άπέναντι στό ανατολικό μπλόκ, ή εγκατάσταση νέων πυραύλων στην Δ. Εύρώπη και τό τρίξιμο των δοντιών στην Κεντρική Άμερική χαρακτηρίζουν μέν την έξωτερική πολιτική του Ρήγκαν, έχουν όμως τίς καταβολές τους σε προηγούμενη εποχή και δέν είναι παρά συνεπή βήματα προς μία κατεύθυνση στόχος της οποίας είναι ή άνάκτηση του χαμένου εδάφους της δεκαετίας του '70 και ή έναρμόνιση της στρατηγικής μέ τή λογική της εξελιγμένης τεχνολογίας των εξοπλισμών. Και οι δύο αυτοί στόχοι άποτελούν ρήτρες της διπλωματικής διαθήκης του Κίσιγκερ, τήν όποία ή κυβέρνηση Κάρτερ δέν μπόρεσε να έκτελέσει.

Η τελευταία δεκαπενταετία

Η κατάρρευση του μετώπου στην Νοτιοανατολική Άσία (Βιετνάμ, Καμπότζη, Λάος) και ή παράλληλη εγκαθίδρυση φιλοσοβιετικών καθεστώτων εκεί και σε άλλα κράτη (Άφγανιστάν, Ν. Υεμένη, Αιθιοπία, Μοζαμβίκη, Άγκόλα) άποτελέσαν για τίς ΗΠΑ τραυματικές εμπειρίες σε διαφορετικά επίπεδα. Σύμφωνα μέ τήν τότε έρμηνεία του Κίσιγκερ, τήν όποία υίοθετούν και οι σημερινοί ιθύνοντες του Συμβουλίου Άσφαλείας των ΗΠΑ, ή Σοβιετική "Ένωση διέυρνε κατ' αυτό τόν τρόπο τό χώρο της έπιρροής της, δημιουργώντας μάλιστα έναν γεωγραφικό κλοιό γύρω από τό ζωτικό χώρο του Περσικού Κόλπου, από τόν όποιο θά μπορούσε έτσι να άποκλείσει τίς ΗΠΑ άνά πάσα στιγμή. Σ' όλα αυτά ήρθε να προστεθεί τό 1979 ή άπώλεια του Ίράν ως έπιβεβαίωση των ζοφερών σεναρίων των ύποστηρι-

κτών της θεωρίας αυτής, οδηγώντας έκτοτε στην εφαρμογή του δόγματος της άνάκτησης του χαμένου εδάφους.

Πέρα από τή γεωπολιτική πλευρά, άνησυχία προκάλεσε τό γεγονός, ότι σε καθεμιά από τίς παραπάνω περιπτώσεις ή άπώλεια υπήρξε άμεση, ότι δηλαδή οι ΗΠΑ ύποχώρησαν από ήδη κεκτημένες θέσεις, πράγμα πού άποδόθηκε στην ιδεολογική διάβρωση των κρατών αυτών και στην έλαστικότητα της οικείας διπλωματίας συνεπεία της πολιτικής της ύφέσεως. Ίδιαίτερα τραυματική υπήρξε όμως ή διαπίστωση ότι, ενώ συνέβαιναν όλα αυτά, οι ΗΠΑ δέν ήταν σε θέση να άντιδράσουν στρατιωτικά, είτε γιατί οι δυνάμεις τους ήταν έγκλωβισμένες στον πόλεμο του Βιετνάμ, είτε γιατί για άρκετό χρόνο μετά ή έκρηκτική κατάσταση πού δημιούργησε ό πόλεμος αυτός στό έσωτερικό των ΗΠΑ άπέκλειε κάθε άλλη έξωτερική επέμβαση. Ο περιφρονητικός χαρακτηρισμός «χάρτινος τίγρης» φαινόταν να ανταποκρίνεται στα πράγματα και ή δυσφορία άπέναντι στην κατάσταση αυτή κόστισε στον Κάρτερ και τήν επανεκλογή του.

Άπό τήν άλλη πλευρά έρχόταν να προστεθεί μιá ραγδαία εξέλιξη στην τεχνολογία των εξοπλισμών, πού άχρήστευε τά μέχρι τότε ισχύοντα στρατηγικά δόγματα και πολεμικά σεναρία στα όποια είχε στηριχτεί ή πολιτική του «άμοιβαίου εκφοβισμού», ενώ παράλληλα ό οικονομικός άνταγωνισμός — άποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του '70 — μεταξύ των ΗΠΑ και των συμμάχων τους έμπαινε σε νέα δραματική φάση.

Τά ανακύπτοντα προβλήματα του άμερικανικού ιμπεριαλισμού στό τέλος της δεκαετίας του '70 άνάγονται λοιπόν άναλυτικά σε τέσσερα διαφορετικά πεδία: 1) τό γεωπολιτικό, 2) τό ιδεολογικό, 3) τό επιχειρησιακό, 4) τό οικονομικό-τεχνολογικό. Τό καθένα τους άπαιτεί τή διευθέτησή του και μάλιστα έτσι ώστε ό τρόπος λύσεως του ενός να μήν άποτελεί εμπόδιο για τήν επίλυση των άλλων. Μέ άλλα λόγια: ή μέχρι τότε ισχύουσα άλλα, για τους λόγους πού αναφέρθηκαν, όλο και περισσότερο παρωχημένη γενική στρατηγική σε παγκόσμιο επίπεδο έπρεπε να άντικατασταθεί από μιá άλλη. Ο άναπροσανατολισμός της έξωτερικής πολιτικής των

ΗΠΑ, πού συνοψίζεται στην μετατόπιση του κέντρου βάρους της από τόν κλασικό διπλωματικό στίβο στο στρατιωτικό τόμα είναι άποτέλεσμα των εμπειριών αυτών στο σύνολό τους και άποτελεί προσπάθεια έμπρακτης άντιμετώπισης του «διεθνούς κινδύνου» υπό τό φώς των διαγμάτων πού εξέχθησαν από τά «λάθη» του παρελθόντος.

Έτσι, άφετηρία της νέας στρατηγικής άποτελεί ή γεωπολιτική ύπόθεση ότι κάθε μελλοντική σύγκρουση μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ θά διεξαχθεί σε παγκόσμια κλίμακα. Οι ΗΠΑ, έπομένως, θά πρέπει να είναι σε θέση να άντιμετωπίσουν μέ έπιτυχία τήν ΕΣΣΔ σε πολλά μέτωπα ταυτόχρονα, στόχος πού προϋποθέτει ποσοτική και ποιοτική ύπεροχή στον τομέα των εξοπλισμών και εύλυγισία στις στρατηγικές κινήσεις. Εύλυγισία έξάλλου επιβάλλουν και τά «διδάγματα» από τό επιχειρησιακό και τό ιδεολογικό πεδίο. Οι άνάλογοι στόχοι βασίζονται στις εξής προϋποθέσεις: αν πρόκειται στο μέλλον να άποφευχθεί κάθε άμεση άπώλεια κεκτημένων σφαιρών έπιρροής, τότε θά πρέπει να αύξηθεί όχι μόνο ή πολιτική εγρήγορση και ό έλεγχος των πολιτικών δυνάμεων στις περιοχές αυτές, άλλα και ή διάθεση και ή έτοιμότητα επέμβασης αν χρειαστεί. Η εμπειρία του Βιετνάμ όμως διδάσκει ότι ή μόνιμη στρατιωτική παρουσία σε κρίσιμους χώρους περικλείει κινδύνους. Οι μόνιμες βάσεις δέν έχουν μόνο τό μειονέκτημα να δημιουργούν τήν εντύπωση «δυνάμεων κατοχής», ρίχνοντας έτσι λάδι στην φωτιά των εγχώριων τρομοκρατικών οργανώσεων — έτσι άποκαλούν οι ΗΠΑ τά άπελευθερωτικά και επαναστατικά κινήματα — άλλα και κινδυνεύουν να παγιδοτούν κυριολεκτικά έπιτόπου, αν βρεθούν ξαφνικά στο κέντρο τοπικών συγκρούσεων. Στην περίπτωση αυτή — όπως συνέβη στο Βιετνάμ και παραλίγο να συμβεί στο Λίβανο — οι ΗΠΑ είναι άναγκασμένες να επέμβουν για να ύποστηρίξουν τά στρατεύματά τους και όχι γιατί τό αποφάσισαν οι ίδιες, ώθούμενες από δικούς τους στρατηγικούς ή άλλους ύπολογισμούς. Χάνουν δηλαδή τόν έλεγχο της κατάστασης και γίνονται έρμαιο εξέλιξεων τίς όποιες δέν ρυθμίζουν. Η εμπειρία αυτή έξηγεί τή σύντομη συμμετοχή των ΗΠΑ στην κρίση του Λιβάνου

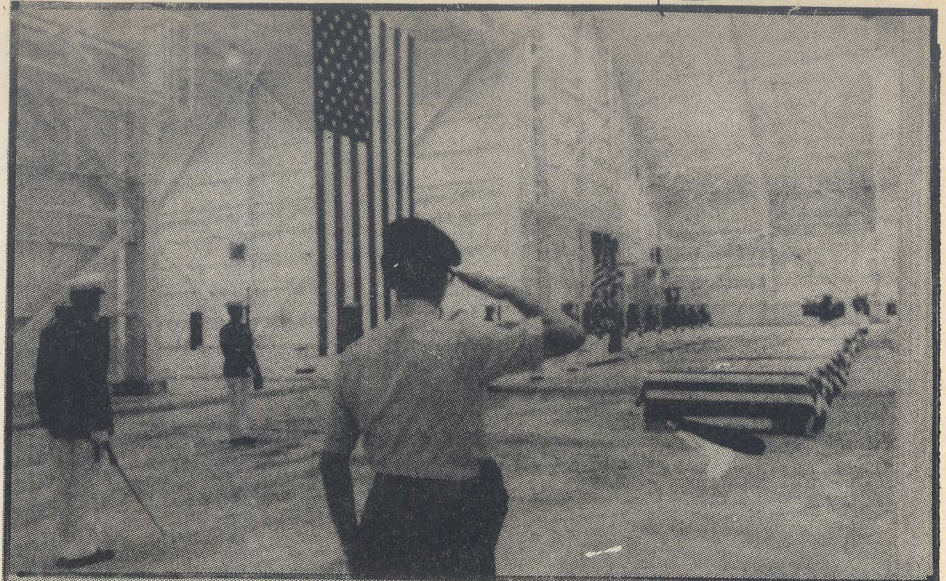
ενώ η επέμβαση στη Γρενάδα δίνει μία εντύπωση του πώς φαντάζονται οι Άμερικανοί επιτελείς τό χειρισμό κρίσιμων καταστάσεων στό μέλλον.

Νέα στρατηγική, νέα προβλήματα

Η νέα στρατηγική προβλέπει λοιπόν στό ιδεολογικό πεδίο άμεση, ριζική και άποτελεσματική αντίδραση σέ κάθε πολιτική εξέλιξη πού θά μπορούσε νά έχει άρνητικές επιπτώσεις γιά τίς ΗΠΑ, ενώ στόν επιχειρησιακό τομέα άναζητείται ή λύση τών προβλημάτων, μέ μία επιμέρους τουλάχιστον επιτελική αναδιοργάνωση τών ενόπλων δυνάμεων. Η αναδιοργάνωση αυτή έχει πυρήνα τή δημιουργία εϋκίνητων αυτοτελών μονάδων, οί όποιες διαθέτουν ίδιο επιτελείο, μεταφορικά μέσα και ίδια, ανεξάρτητη ύποδομή. Παράλληλα περιορίζεται ή άμερικανική παρουσία στό έξωτερικό σέ ένα μίνιμουμ προσωπικού, άπαραίτητου γιά τό χειρισμό, τήν επίβλεψη και τήν προστασία τεχνικών εγκαταστάσεων, πού γίνονται τώρα όλο και περισσότερο αναγκαίες.

Τά πρώτα βήματα πρός τήν κατεύθυνση αυτή τά έκανε κιόλας ή κυβέρνηση Κάρτερ κάτω από τό σόκ τής άπώλειας του Ίράν, όταν άνήγγειλε τό 1980 τή δημιουργία μιάς «δύναμης ταχείας άποστολής» (Rapid Deployment Force, R.D.F.). Τό τρωτό σημείο τής ιδέας αυτής υπήρξε άπό τήν άρχή — πέρα άπό τά τεράστια οικονομικά, οργανωτικά και τεχνικά προβλήματα — τό γεγονός ότι μιά τέτοια κινητή δύναμη μόνο μέ τή βοήθεια μιάς σειράς συμμάχων ανά τήν ύψηλιο είναι δυνατόν νά δράσει άποτελεσματικά, σύμμαχων διατεθειμένων νά τής παρέχουν τή δυνατότητα ενδιάμεσης στάθμευσης, άνεφοδιασμού κ.λπ. Τέτοιοι σύμμαχοι όμως έξω άπό τήν Εϋρώπη ύπάρχουν λίγοι, ενώ οί Εϋρωπαίοι τήρησαν άπό τήν άρχή σκεπτική στάση φοβούμενοι τόσο τήν αντίδραση τής οικείας δημόσιας γνώμης όσο και τίς πιθανές διπλωματικές περιπλοκές. Η παρουσία μιάς τέτοιας δύναμης δέν μπορεί νά δικαιολογηθεί πιά μέ τήν ενίσχυση τής εθνικής άμυνας άπέναντι στόν «έξ άνατολών» έχθρό, δικαιολογία πού άποτέλεσε μέχρι σήμερα τόν άκρογωνιαίο λίθο τής γιά έσωτερική κατανάλωση επιχειρηματολογίας ύπερ τής συμμετοχής τους στό NATO. Έξάλλου, κάθε συνεργασία μέ τίς ΗΠΑ στόν τομέα αυτό σημαίνει αυτόματα και συνυπευθυνότητα σέ κάθε επιχείρηση τών ΗΠΑ ανά τήν ύψηλιο. Αξίζει και μόνο νά θυμηθούμε τά παραδείγματα του Λιβάνου και τής Γρενάδα, όπου έκανε τήν εμφάνισή της γιά πρώτη φορά ή νέα τακτική, γιά νά εκτιμήσουμε σέ τί δύσκολη θέση μπορεί νά περιέλθει στό μέλλον ένα κράτος — ξενοδόχος τής R.D.F.

Άλλά ακόμα και αν ύποτεθεί ότι τό ζήτημα αυτό μπορεί νά λυθεί — ή δυτικογερμανική κυβέρνηση έχει κάνει ήδη επί Σμίτ ύποχωρήσεις, αναλαμβάνοντας μά-

λιστα και τά σχετικά οικονομικά βάρη — παραμένει τό πρόβλημα τής επάνδρωσης τών δυνάμεων αυτών, δεδομένου ότι στίς ΗΠΑ καταργήθηκε μετά τό Βιετνάμ ή ύποχρεωτική θητεία και δέν είναι εύκολο μέχρι στιγμής νά επανεφαρμοστεί.

Όχι μόνο γιά τίς R.D.F. αλλά και γιά τίς ένγένει ανάγκες τής νέας στρατηγικής υπολόγιζε τό Πεντάγωνο στό έγγραφο του μέ τήν έπωνυμία *Defense Guidance* άπό τό 1982, ότι απαιτούνται 10 μεραρχίες δυνάμεως 20 χιλιάδων άτόμων έπιπλέον, δηλαδή αύξηση 53% τών ύπαρχουσών δυνάμεων, στήν όποία έρχεται νά προστεθεί ή αύξηση στόν τομέα του ύλικού: 8 άεροπλανοφόρα (+69%) και 14 σμήνη τακτικών μαχητικών άεροπλάνων (+58%). Σύμφωνα μέ τούς ύπολογισμούς αυτούς, και μέ τά δεδομένα του έτους 1982, τό κόστος γι' αυτά τά σχέδια επρόκειτο νά ανέλθει σέ 2.500 δισ. δολ. κατά τά επόμενα έξι ή έπτά χρόνια. Θά πρέπει νά συνειδητοποιήσει κανείς τά μεγέθη τών αριθμών αυτών γιά νά μπορέσει νά εκτιμήσει τά τεράστια οικονομικά και οργανωτικά προβλήματα πού αντιμετώπιζει ή εφαρμογή τής νέας στρατηγικής, όταν μάλιστα πρέπει νά τηρηθούν και οί κανόνες τής καπιταλιστικής οικονομίας όχι μόνο στό έσωτερικό τών ΗΠΑ αλλά και στίς σχέσεις τους μέ τούς συμμάχους.

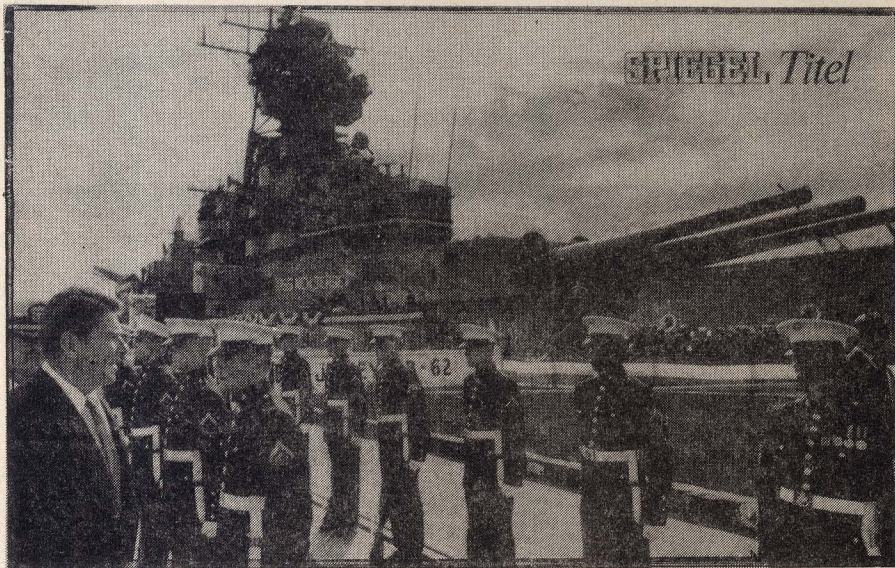
Οί ΗΠΑ δέν είναι διατεθειμένες ούτε και είναι σέ θέση νά επωμιστούν μακροπρόθεσμα όλα τά βάρη τών μεγαλεπήβολων σχεδίων τους. Κινδυνεύουν νά πέσουν οί ίδιες στήν παγίδα, πού ρητά θέλουν νά στήσουν στήν ΕΣΣΔ μέ τήν υπερδιόγκωση του στρατιωτικού έξοπλισμού πιστεύοντας ότι αναγκάζοντάς τήν νά δεσμεύει τίς παραγωγικές της δυνάμεις στόν τομέα τών έξοπλισμών τήν εκθέτουν στήν κατακραυγή του ίδιου της του πληθυσμού, έντεινοντας έτσι τήν έσωτερική κρίση, και τήν οδηγούν σέ πτώχευση. Η άπλοϊκή αυτή λογική, πού υιοθετείται κυρίως άπό τόν Ουάϊνπέργκερ και τούς συνεργάτες του, βασίζεται σέ δύο θεμελιώδη λάθη: πρώτον στήν γκάφα τών αναλυτών τής ΣΙΑ, οί όποιοι σέ μιά σχετική μελέτη συσχέτισαν τό κόστος παραγωγής τών ΗΠΑ μέ εκείνο τής ΕΣΣΔ, άγνωώντας τίς θεμελιώδεις διαφορές στίς παραγωγικές σχέσεις πού ισχύουν στίς

δύο οικονομίες, και δεύτερον στή λανθασμένη εκτίμηση τών επιπτώσεων τής πολιτικής αυτής στίς δυτικές οικονομίες πού εξαρτώνται άπό τίς ΗΠΑ. Έκτός βέβαια αν ή οικονομική πολιτική αυτή είναι ήθελημένη.

Οί Εϋρωπαίοι σύμμαχοι

Μιά αναλυτικότερη εξέταση τών επιχειρησιακών μοντέλων και τών στρατηγικών σεναρίων πού προβλέπονται άπό τό Πεντάγωνο γιά τήν Εϋρώπη κάνει έμφανή τόσο τή συνέχειά τους μέ τή σφαιρική πολιτική τών ΗΠΑ πού εξέτασαμε παραπάνω όσο και τά οικονομικά έλατήρια πού τήν ύπαγορεύουν.

Τό μέχρι σήμερα επίσημο επιτελικό σχέδιο του NATO γιά τήν Εϋρώπη ξεκινά άπό τήν ύπόθεση ότι ή Δυτική Εϋρώπη άπειλείται άπό μιά επέλαση τών δυνάμεων του Συμφώνου τής Βαρσοβίας μέ σκοπό τήν ένσωμάτωσή της στή σοβιετική σφαίρα έπιρροής. Η ψυχοπολεμική προέλευση του σεναρίου αυτού είναι προφανής άν και, τότε ακόμα, γνώστες τής σοβιετικής πολιτικής, όπως ο Τζόρτζ Κέναν, πατέρας τής γνωστής πολιτικής του Κοντέινμεντ, δέν δίστασαν νά καταγγείλουν τήν άφέλεια του σεναρίου και νά έρθουν σέ άνοιχτή σύγκρουση μέ τούς «σκληρούς» ύποστηρικτές του, όπως ο πρώην ύπουργός έξωτερικών Τζ. Φόρστερ Ντάλες. Βέβαια, ένα τέτοιο σενάριο ήταν προϋπόθεση τόσο γιά τήν εμπέδωση του NATO στήν Εϋρώπη όσο — και αυτό είναι τό κυριότερο — και γιά τήν ένταξη τής Δυτ. Γερμανίας στή συμμαχία, γιατί παρουσίαζε τό NATO σάν καθαρά άμυντική συμμαχία· οδήγησε όμως έκτοτε στήν πολιτική του «άμοιβαίου εκφοβισμού», ο παραλογισμός τής όποιας είναι ή αίτία του σημερινού άδιεξόδου στόν τομέα τών πυρηνικών έξοπλισμών, δεδομένου ότι άκριβώς ή έννοια «άμοιβαίου εκφοβισμού» είναι παράλογη ως αυτοαναιρούμενη. Έτσι τό δόγμα αυτό όχι μόνο δέν αναχαιτίσε αλλά αντίθετα έδωσε ώθηση στους πυρηνικούς έξοπλισμούς γιάτί περικλείει στή λογική του τήν άναγκαία άνατροπή («έκφοβισμός») κάθε ίσορροπίας («άμοιβαίος») πού έχει επιτευχθεί στό έκάστοτε προηγούμενο στάδιο.

Ἡ συχνά ἐπικαλούμενη «κρίση» τοῦ ΝΑΤΟ στήν πραγματικότητα δέν ἔγκειται μόνο στήν ἄρνηση τῶν Εὐρωπαίων συμμάχων νά δεχτοῦν ὄλο καί περισσότερα πυρηνικά ὄπλα στό ἔδαφός τους — ὅσο κι ἂν τά πράγματα παρουσιάζονται ἔτσι — ἀλλά κυρίως στό ὅτι μέχρι στιγμῆς διαστάζουν νά ἀσπαστοῦν ἐπίσημα τή νέα ἀμερικανική στρατηγική καί τίς ἐπιπτώσεις της στήν Εὐρώπη, ἡ ὁποία θέτει ὑπό ἀμφισβήτηση τήν ἰδεολογική ἐρμηνεία τῆς συμμαχίας ὡς καθαρά ἀμυντική. Πράγματι, τό τμήμα τῆς νέας στρατηγικῆς τῶν ΗΠΑ πού ἀφορᾶ τόν εὐρωπαϊκό χώρο κάθε ἄλλο παρά ἀμυντικό χαρακτήρα ἔχει. Ὑπό τήν προϋπόθεση ὅτι κάθε πιθανή σύγκρουση μέ τήν ΕΣΣΔ θά πάρεῖ ὀριζόντια μορφή, θά διεξαχθεῖ δηλαδή σέ πολλά μέτωπα ἀνά τήν ὑφήλιο ταυτόχρονα, οἱ παραδεδομένες ἀντιλήψεις σχετικά μέ τή διεξαγωγή μιᾶς σύρραξης καθίστανται ἄχρηστες. Συγκρούσεις τέτοιων διαστάσεων δέν μποροῦν πιά νά κερδηθοῦν ἐπιτόπου, ἐκεῖ δηλαδή πού δημιουργεῖται ἡ κρίση, ἀλλά μόνον μέ ἐπίθεση στίς «δεύτερες γραμμές» τοῦ ἐχθροῦ, ἂν ὄχι ἀπευθείας στό ἴδιο τό κέντρο ἀποφάσεων, πρῖν αὐτό προλάβει νά ἀντιδράσει. Ἀποφασιστικές γιά τήν ἔκβαση τοῦ πολέμου εἶναι οἱ πρώτες κιόλας ὥρες.

Τίς σκέψεις αὐτές συνοψίζει τό ἐπιτελικό σχέδιο μέ τήν ἐπωνυμία *Airland Battle* πού τό ἐπιμελήθηκε ἡ Διεύθυνση Ἐκγύμνασης καί Στρατηγικῆς (Training and Doctrine Command, TR.A.DO.C.) στό Fort Monroe τῆς Βιργινίας καί υἱοθετήθηκε ἀπό τόν ἀμερικανικό στρατό τόν Αὐγουστο τοῦ

1982 καί ἀπό τό ΝΑΤΟ κατά τή σύσκεψή του τό Δεκέμβριο τοῦ ἴδιου χρόνου στίς Βρυξέλλες. Δύο εἶναι τά βασικά του στοιχεία: 1) ἡ πρώτη ἐξαπόλυση ἐπιθετικῶν ἐνεργειῶν χωρίς νά ἀποκλείεται ἡ χρήση πυρηνικῶν καί χημικῶν ὄπλων καί 2) ἡ σέ βάθος ἐπίθεση. Τό πρῶτο σκέλος θίγει στήν οὐσία της τή μέχρι τοῦδε ἰσχύουσα στρατηγική μέ τήν ἐπωνυμία «εὐέλικτη ἀπάντηση» (Flexible Response) γιατί μετατρέπει τή φόρμουλα τῆς «πρώτης χρήσης» (first use), πού ἀποτελοῦσε τόν ἄξονά της, στή φόρμουλα τοῦ «πρώτου χτυπήματος» (first strike). Ἐάν δηλαδή μέχρι τώρα ὁ ἐκφοβισμός πρὸς τήν ἀπέναντι πλευρά ἔγκειται στό ὅτι οἱ δυνάμεις τοῦ ΝΑΤΟ ἐπιφυλάσσονται νά ἐπιλέξουν τό ἐκαστοτε μέσα μέ τά ὁποία θά ἀπαντήσουν σέ μία πιθανή ἀπειλή, τώρα ἔγκειται στό ὅτι ἐπιφυλάσσονται νά ἐπιλέξουν τό χρόνο κατά τόν ὁποῖο θά ἀπαντήσουν, ἀπειλοῦν ὁμως ὅτι ἡ πρώτη ἀντίδραση θά εἶναι ἤδη καταστρεπτική. Ἐτσι τό βάρος μετατίθεται σαφῶς ἀπό τήν ἄμυνα στήν ἐπίθεση.

Τό δεύτερο σκέλος χαρακτηρίζει ἀκόμα περισσότερο τό νέο ἐπιτελικό σχέδιο. Εἶναι μάλιστα προϋπόθεση γιά τή σοβαρότητα τοῦ ἐκφοβισμοῦ πού ἐμπεριέχει τό πρῶτο, γιατί πρέπει πρῶτα νά ἔχει ἐξασφαλιστεῖ ἡ τεχνική δυνατότητα μιᾶς τέτοιας ἐπίθεσης πίσω ἀπό τήν κλασική «πρώτη γραμμή» τοῦ μετώπου γιά νά εἶναι σοβαροφανής ἡ ἀπειλή ὅτι κάθε ἐπίθεση σέ ὁποιοδήποτε μέρος τοῦ κόσμου μπορεῖ νά ὀδηγήσει στήν ἄμεση καταστροφή τοῦ κέντρου τοῦ ἐπιτιθεμένου.

Στό σημεῖο αὐτό, τό πῶς κρίσιμο γιά τήν κατανόηση τῆς ὅλης λογικῆς τῆς στρατηγικῆς καί τοῦ δυναμισμού της, ἔρχεται νά προστεθεῖ καί ὁ οἰκονομικός-τεχνικός παράγοντας στούς ἄλλους (γεωπολιτικό, ἰδεολογικό, ἐπιχειρησιακό) τό ρόλο τῶν ὁποίων ἀναφέραμε παραπάνω. Πῶς συγκεκριμένα:

Τό τελευταῖο σκέλος τοῦ ἐπιτελικοῦ σχεδίου — ἡ σέ βάθος ἐπίθεση — ἐξαρτᾶται τό ἴδιο ἀπό τήν ἐξέλιξη καί τεχνική τελειοποίηση μιᾶς νέας γενιάς ὄπλων ἢ, γιά τήν ἀκρίβεια, συστημάτων. Τά νέα αὐτά ὄπλα συνδυάζουν μεγάλη ἐμβέλεια (μέχρι 150 χλμ. καί περισσότερο), ἐκπληκτική ἀκρίβεια (ὀποιογίζονται λάθη μερικῶν μέτρων μόνο) καί τρομακτική καταστρεπτικότητα χάρις σέ τελειοποιημένα πυρομαχικά. Πρόκειται γιά πυραύλους πού καθοδηγοῦνται ἀπό ἀκτίνες λέιζερ καί ὑπερυθρες ἀκτίνες, μέσω τῶν ὁποίων μεταδίδουν στή βάση ἐκτοξεύσεως τά γεωγραφικά δεδομένα πού συλλαμβάνουν. Ἡλεκτρονικοί ὀπολογιστές ἐπεξεργάζονται τά δεδομένα αὐτά καί τά ἀναμεταδίδουν στά καθ' ὁδόν βλήματα ὀδηγώντας τα ἔτσι μέ ἀκρίβεια στό στόχο τους. Οἱ κεφαλές τῶν πυραύλων περιέχουν ἕνα σύμπλεγμα «ὑποβομβῶν», πού ἀποδεσμεύεται ὅταν τό βλήμα φτάσει στόν προορισμό του σκορπίζοντας τίς ὑποβόμβες σέ διάφορους στόχους. Ἡ νέα αὐτή τεχνική εἶχε ἤδη ἐφαρμοστεῖ στόν πόλεμο τοῦ Βιετνάμ χωρίς νά ἔχει ἀκόμα λυθεῖ τό πρόβλημα τῆς καθοδήγησης τῶν ὑποβομβῶν, πού τότε σκορπίζονταν στά τυφλά. «Πρόοδος» ὁμως ἔχει σημειωθεῖ καί στόν τομέα τῶν πυρομαχικῶν. Ἀνεξάρτητα ἀπό τό γεγονός ὅτι οἱ κεφαλές τῶν πυραύλων μποροῦν νά περιέχουν καί πυρηνικές ἢ χημικές ὕλες, δηλητηριώδη ἀέρια δηλαδή, οἱ σημερινές «συμβατικές» ἐκρηκτικές ὕλες μόνο τό ὄνομα ἔχουν κοινό μέ ἐκεῖνες τοῦ παρελθόντος. Πρόκειται κατά κανόνα γιά ἐμπρηστικά ἀέρια πού ἐκρήγνυνται ἀφοῦ ἀπλωθοῦν, καλύπτοντας ἔτσι τεράστιες ἐκτάσεις.

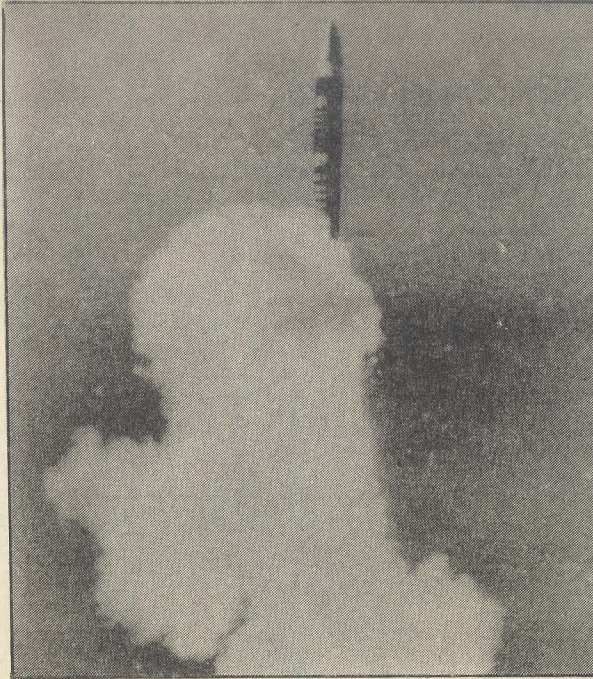
Ἀξιολογώντας λοιπόν τό σύνολο τῶν ἰδιοτήτων τῶν νέων συστημάτων, συνάγεται τό συμπέρασμα ὅτι κι ἂν ἀκόμα ἔχουν συμβατικό χαρακτήρα, δέν εἶναι δηλαδή πυρηνικά, μποροῦν κάλλιστα νά συγκριθοῦν μέ τά τελευταῖα σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τήν ἀποτελεσματικότητά τους. Ἐχουν μάλιστα ἀκριβῶς τό «προτέρημα» νά μὴ εἶναι πυρηνικά, νά μποροῦν δηλαδή νά προσαρμοζοῦνται ὡς ἐναλλακτική λύση στό πλαίσιο τῆς διαμάχης σχετικά μέ τόν πυρηνικό ἀφοπλισμό καί τήν ἐγκατάσταση τῶν νέων πυραύλων στή Δυτική Εὐρώπη. Πίσω ἀπό τό περίφημο «σχέδιο Ρότζερς», πού προβλέπει τήν ἐνίσχυση τοῦ συμβατικοῦ τομέα εἰς βάρος τοῦ πυρηνικοῦ στήν Εὐρώπη καί τή σχετική πίεση τῶν ΗΠΑ στούς Εὐρωπαίους συμμάχους νά αὐξήσουν τήν οἰκονομική συμβολή τους γιά τήν ἐπίτευξη τοῦ στόχου αὐτοῦ, δέν κρύβεται τίποτ' ἄλλο ἀπό τό ἐπιτελικό σχέδιο *Airland Battle* καί τοῦς ἐξοπλισμούς τοῦς ὁποίους συνεπάγεται. Σέ ἀντίθεση ὁμως μέ ὅ,τι ἐπαγγέλλεται τό σχέδιο αὐτό, ἡ νέα τακτική καί οἱ νέοι ἐξοπλισμοί ἀντί νά ἀποτελοῦν «συμβολή στή διατήρηση τῆς εἰρήνης» κάνουν μιά μελλοντική σύρραξη περισσότερο πιθανή ἐφόσον δημιουργοῦν σ' ἐ-

κείνον που την υιοθετεί την εντύπωση της σίγουρης νίκης, ανεξάρτητα βέβαια από το γεγονός ότι έτσι χαμηλώνει αντί να υψώνεται το γνωστό «πυρηνικό κατώφλι», το σημείο δηλαδή από το οποίο και μετά ή συμβατική μάχη μετατρέπεται σε πυρηνική, και ανεξάρτητα από το ότι τά πάντα εξαρτώνται από ευπαθή ηλεκτρονικά όργανα.

Καταλήγοντας, θά ήταν σφάλμα να αποσιωπήσουμε την οικονομική ύποδομή του θέματος. Ο τεχνικός εξοπλισμός των νέων όπλων δεν ακολουθεί αλλά προωθεί τη λογική των παραγωγικών δυνάμεων. Η λεγόμενη «ηλεκτρονική επανάσταση» που κάνει θραύση στους υπόλοιπους παραγωγικούς τομείς, δοκιμάζεται και τελειοποιείται στον οικονομικά ακίνδυνο χώρο της στρατιωτικής βιομηχανίας, ή όποια κάτω από τις φτερούγες του κρατικού άμυντικού προϋπολογισμού προστατεύεται από τις κακοτοπιές της αγοράς και του συναγωνισμού όσο τα νέα παραγωγικά μέσα βρίσκονται ακόμα σε δοκιμαστικό στάδιο. Αποκαλυπτική σχετικά είναι η δήλωση του στρατηγού Ντόναλντ Μορέλι, ταξίαρχου στο κέντρο TR.A.D.O.C. που επεξεργάστηκε το σχέδιο *Airland Battle*, σύμφωνα με την οποία το σχέδιο αυτό μεταφέρει στο πεδίο της μάχης την υπεροχή του στρατού στο χώρο των εργασιών. Έτσι οι ΗΠΑ δεν χρηματοδοτούν μόνο άμεσα το ρίσκο της βιομηχανίας τους, αλλά και έμμεσα με τον εξαναγκασμό των συμμάχων τους να αγοράζουν τα νέα όπλα.

Ο δραματικός ανταγωνισμός μεταξύ ΗΠΑ και Εθρώπης στον καπιταλιστικό στίβο παίρνει τη μορφή κλεφτοπόλεμου μιά και η ιδεολογία και οι πολιτικές ανάγκες απαγορεύουν την ανοιχτή διεξαγωγή του. Η πρόσφατη αναβίωση της «Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης» (WEU), ή όποια αποτέλεσε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο το πρώτο βήμα αυτού που αποκαλείται σήμερα «Ευρωπαϊκή Κοινότητα» και η διακήρυξη συνεργασίας μεταξύ Δυτικής Γερμανίας και Γαλλίας στον τομέα της πολεμικής βιομηχανίας σκοπό έχουν τη συσώρευση του απαιτούμενου κεφάλαιου και τη σύμπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων για να αντιμετωπιστεί ή αμερικανική πρόκληση και οι αμερικανικές απαιτήσεις. Ο καιρός είναι κατάλληλος: Το ειρηνιστικό κίνημα αγνόησε δυστυχώς μέχρι σήμερα τις πηγές και τις προεκτάσεις του προβλήματος των εξοπλισμών στο επίπεδο της οικονομίας. Περιορίζοντας αντίθετα τη συζήτηση επί σειρά ετών στην καταμέτρηση πυρηνικών κεφαλών εκατέρωθεν και ανάγοντας ιδεολογικά όλα του τα επιχειρήματα στο βιβλικό «άγαπάτε αλλήλους» έδωσε μέν τή δυνατότητα στον καθένα να ένταχθεί άφοβα στις γραμμές του, αποπροσανατόλισε όμως το αισθητήριο για το πραγματικό πρόβλημα των εξοπλισμών και σπατάλησε ένα δυναμικό διαμαρτυρίας που λείπει εκεί όπου χρειάζεται: στους εργατικούς αγώνες για την καταπολέμηση της μαζικής ανεργίας, ή όποια μαστίζει τη στιγμή αυτή τα ευρωπαϊκά παραγωγικά κέντρα και ή όποια δεν είναι άσχετη και μέ το θέμα του παρόντος άρθρου.

Λευτέρης Ρούσσο

ΟΤΑΝ ΤΟΝ ΛΟΓΟ ΕΧΟΥΝ ΟΙ ΒΟΜΒΕΣ

Η βόμβα που πρό ημερών έσκασε στο Μπράιτον, και λίγο έλειψε να εξοντώσει την πολιτική ηγεσία της Βρετανίας, προκάλεσε αισθήματα αγανάκτησης σε όλους κληρονόμους τον πολιτισμένο κόσμο, όπως τον λέμε. Αλλά πόσο «πολιτισμένη» είναι ή κατάσταση στη Βόρεια Ίρλανδία; Η τρομοκρατική ενέργεια στρεφόταν κατά της δημοκρατίας, είπε ή Θάτσερ, και όλοι συμφωνήσαμε. Ίσως γιατί δεν είμαστε Ίρλανδοί. Ποιάς δημοκρατίας; ρωτούν οι τελευταίοι.

Σε μας εδώ και σε όλη την Ευρώπη τα μέσα που χρησιμοποιεί ή ΙΡΑ μόν φαίνονται εγκληματικά, φρικιαστικά, απάνθρωπα. Και τέτοια ήταν όταν τα χρησιμοποιούσε ή ομάδα Μπάιαντερ-Μάνχοφ ή οι Έρυθρές Τζιχαρίτες. Κυρίως γιατί εξέφραζαν μόνο εκείνους που τα χρησιμοποιούσαν και έκαναν κακό, τελικά, σε όλους τους υπόλοιπους (πλην του κράτους που παρέμεινε ακλόνητο). Στη Βόρεια Ίρλανδία, χώρα διχασμένη, οι μορφές πάλης που επιλέγει ή ΙΡΑ έχουν την υποστήριξη μεγάλων τμημάτων της κοινότητας των Καθολικών.

Στη Βόρεια Ίρλανδία έχουν πόλεμο. Έχουν κατοχή, με καθημερινά μπλόκα, συλλήψεις, έρευνες σπιτιών, στημένες δίκες. «Τά όπλα με τις πλαστικές σφαίρες αποτελούν σήμερα την πάγια, θανατηφόρα απάντηση σε Καθολικούς που βγαίνουν στο δρόμο να διαμαρτυρηθούν», λέει ένας Άγγλος Έργατικός, μέλος της Βουλής των Λόρδων. «Δέν είναι όπλα αυτοάμυνας: προορισμός τους είναι να χρησιμοποιούνται επιθετικά για να διαλύσουν τον συγκεντρωμένο κόσμο».

Πόλεμος λοιπόν, όχι όμως όπως τον ξέρουμε, αλλά καθημερινός, πόλεμος τε-

λικά με τον πληθυσμό. «Η Θάτσερ θά καταλάβει τώρα», λέει ή ανακοίνωση του ΙΡΑ, «ότι ή Βρετανία δέν μπορεί άτιμωρητή να κατέχει τη χώρα μας, να βασανίζει τους κρατούμενους, να πυροβολεί τους ανθρώπους μας στους δικούς τους δρόμους». Αυτό που τελικά θέλει να κάνει ή ΙΡΑ είναι να επεκτείνει τη σύγκρουση, να μεταφέρει τον τρόμο στους δρόμους της Άγγλιας. Παλιότερα χτυπούσε και σε πάμπ, σε καταστήματα, και ύπηρχαν άθωα θύματα. Αλλά γιατί είναι λιγότερο άθωα τα παιδιά που πέφτουν από τις πλαστικές σφαίρες στο Ώλστερ;

Οι μορφές πάλης που χρησιμοποιεί ή ΙΡΑ δέν έχουν καμιά χρησιμότητα για την άριστερή στην Ευρώπη. Για την ακρίβεια είναι καταστροφικές. Πιθανότατα είναι και για τους ίδιους τους Καθολικούς Ίρλανδούς, πολύ περισσότερο που κάλλιστα στρέφονται εναντίον τους και άπειθούν, με τη φρίκη που γεννούν, όσους βλέπουν την υπόθεσή τους ενοικά. Δέν παύουν όμως να είναι, όπως είπε προχθές εκπρόσωπος της Καθολικής κοινότητας, «τό αναπόφευκτο αποτέλεσμα της κατοχής της Β. Ίρλανδίας από στρατεύματα της Βρετανίας».

Αυτά όλα καλό είναι να τα έχουμε υπόψη μας, και τουτό πέρα από τις σκοπιμότητες της διακρατικής άβροφροσύνης οι όποιες ύπαγορεύουν και τά ανάλογα τηλεγραφήματα «συμπάθειας και συμπαράστασης» καθώς και «καταδίκης της τρομοκρατίας». Γιατί τό δικαιο του πολέμου άφορά σύγκρουση κρατών. Και οι Βορειοίρλανδοί δέν έχουν κράτος. Αλλά έχουν τό πρόβλημα.

B.Μπ

Στά ψιλά του συνηθισμένου τηλεοπτικού ρεπορτάζ των έφημερίδων, πέρασε την Τετάρτη 26.9 μιά είδηση την οποία είχε δώσει ο διευθυντής της ΕΡΤ-1 κ. Μαθιόπουλος σε συνέντευξη τύπου: η Ελλάδα πρέπει μέχρι τις αρχές Δεκεμβρίου να ειδοποιήσει αν θα συμμετάσχει στο πρόγραμμα του ευρωπαϊκού τηλεοπτικού δορυφόρου «Όλυμπος». Η κυβέρνηση, για εννόητους βέβαια λόγους, που έχουν σχέση με την πολιτική ως προς τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, εμφανίζεται διστακτική: σύμφωνα με τον κ. Μαθιόπουλο «μιά λύση» θα ήταν να συνδεθούμε με τον σκανδιναβικό τηλεοπτικό δορυφόρο («Tele X»). Λύση όμως σε ποιο πρόβλημα; Πίσω από την πλάτη ενός απληροφόρητου και έφησυχασμένου κοινού παίζεται σήμερα η «τηλεπικοινωνιακή επανάσταση του αιώνα»: η ολοκληρωτική τηλεόραση.

Ένας αιώνας στά μέσα μαζικής επικοινωνίας

πώς τον υποδεχόμαστε;

Στην Ελλάδα βέβαια δεν είχαμε την ευκαιρία να ενημερωθούμε για τίποτα από όσα συμβαίνουν διεθνώς. Έδω έχουμε τον κ. Μαρούδα με τη μονοκομματική του τηλεόραση, με τη διαστρέβλωση της πραγματικότητας, την παραποίηση, την απόκρυψη, τον έφησυχασμό, τον μονόλογο, την αντικατάσταση της Βουλής από την τηλεοπτική συνέντευξη τύπου, να προσπαθούν να κρατήσουν όρθιο το οικοδόμημα του ΠΑΣΟΚ. Και έχουμε βέβαια από την άλλη τα κόμματα της αντιπολίτευσης να διαμαρτύρονται και να αναζητούν λύσεις, όπως «εναλλακτική πληροφόρηση», πλουραλιστική τηλεόραση, κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου, ελεύθερη λειτουργία ιδιωτικών σταθμών κ.λπ. Σε πολλές περιπτώσεις μάλιστα η άριστερά είτε για λόγους πλουραλιστικής ευφορίας (ραδιοσταθμός του Άντι), είτε και για πρόσθετους λόγους κομματικής διαμαρτυρίας (προεκλογικός σταθμός του ΚΚΕ έσωτ.) άνοιξε εμπρακτά το δρόμο της ελεύθερης λειτουργίας ραδιοφωνικών (άλλα και κατ' επέκταση τηλεοπτικών) σταθμών, το δρόμο δηλαδή εκείνον που στή γωνία του καρδοκοούν ιδιώτες επιχειρηματίες, μεγαλοεκδότες του τύπου που μνίστηκαν τα σημεία των καιρών και άποφασίζον το μεγάλο άλμα στην τηλεπικοινωνία: το δρόμο τέλος που ανοίγει τον τελευταίο καιρό όλόκληρη ή ευρωπαϊκή δεξιά σε πλήρη σύμπνοια και με απόλυτη σαφήνεια στόχων: γιατί στην Εύρώπη το πρόβλημα δεν είναι απλώς πολιτικό, είναι κυρίως πολιτισμικό. Πρόκειται, δηλαδή,

αν όχι για τη δημιουργία, όπωσδήποτε πάντως για την επέκταση και την εδραίωση ενός τηλεοπτικού τρόπου ζωής, μιάς παθητικής δηλαδή και ολοκληρωτικά απόλυτης οργάνωσης του ελεύθερου χρόνου, που οδηγεί στην εδραίωση του τηλεοπτικού «έμμεσου» τρόπου ζωής.

Κι όμως, είναι πρόσφατη ακόμα στην Ελλάδα η περίπτωση του Κύπριου εκείνου επιχειρηματία, του κ. Ρήσσου Κυριακίδη, που ζητούσε από τη Νέα Δημοκρατία να του επιτρέψει τη δημιουργία τρίτου, ιδιωτικού, τηλεοπτικού καναλιού, ιστορία που απ' ό,τι φημολογείται μπλοκαρίστηκε και σταμάτησε προσωρινά με την παρέμβαση του δημοσιογραφικού οργανισμού Λαμπράκη, ο οποίος προγραμμάτιζε βέβαια το δικό του άλμα στην τηλεπικοινωνία.

Τό γεγονός εκείνο, απ' ό,τι φαίνεται, δεν θορύβησε την άριστερά, ή τέλος πάντων δεν στάθηκε ικανό για να μετριάσει τις πλουραλιστικές τηλεοπτικές της αναζητήσεις. Σε πολλές περιπτώσεις ή φόρα είναι τόσο μεγάλη ώστε αρκετοί άνθρωποι να αναζητούν πιά λύσεις προς την κατεύθυνση της ελεύθερης ιδιωτικής ραδιοτηλεόρασης. Έτσι, μονάχα πρόσφατα γράφτηκε στην *Αύγή της Κυριακής* ένα άρθρο του Άνταίου Χρυσοστομίδη («Ένας πλουραλισμός σε αδιέξοδο») που αναλύει την απελπιστική κατάσταση στην Ιταλία, σε μιά χώρα δηλαδή που η ελεύθερη τοπική ραδιοτηλεόραση υπάρχει από το 1976. Τό κείμενο περιγράφει πόσο γρήγορα η «πλουραλιστική» τηλεόραση, που ξεκίνησε ως διέξοδος από τό κρατικό μονοπώλιο και ως εγγύηση ότι θα ά-

κούγονται άνεμπόδιστα σε τοπικό επίπεδο οί φωνές των κομμάτων και των περιθωριακών ομάδων κάθε είδους, έμπορευματοποιήθηκε, αλώθηκε από τό ιδιωτικό κεφάλαιο, για να φτάσει σήμερα ένας ιδιώτης ονόματι Μπερλουσκόν να έλέγχει τό 75% του κοινού των ιδιωτικών σταθμών. Άλλωστε, οί εκπομπές των ιδιωτικών αυτών σταθμών πολύ γρήγορα εκφυλίστηκαν σε έμπορική διαφήμιση, φτηνοταινίες, άμερικάνικα σίριαλ επίπεδου πολύ κατώτερου της *Δυναστείας* κ.λπ. Μιά άλλη παρενέργεια είναι ή εξειδίκευση: κανάλια που προβάλλουν αποκλειστικά γουέστερν ή αποκλειστικά ρόκ μουσική, καθώς επίσης και άθλητικά κανάλια (μέχρι σημείου ό τοπικός σταθμός να μεταδίδει κάθε Τετάρτη την προπόνηση της ποδοσφαιρικής ομάδας της Φιορεντίνα), κ.λπ. Τίς μεταμεσονύχτιες ώρες, τό γυρίζουν βέβαια όλοι στό πορνό.

Ό εξαμερικανισμός του ιταλικού τηλεοπτικού κοινού, τό όποιο από την ώρα που θά βρεθεί σπίτι του γυρίζει με ένα τηλεκοντρόλ στό χέρι, είναι ήδη γεγονός. Η κρατική RAI άδυνατεί πιά να συναγωνιστεί τά ιδιωτικά κανάλια στην ευτέλεια των δημοφιλών προγραμμάτων. Ίσως τό μόνο θετικό επακόλουθο αυτής της κατάστασης να είναι τό γεγονός ότι ό τύπος στην Ιταλία έχει κρατηθεί σε ένα σοβαρό επίπεδο: ή πολύχρωμη λαϊκή φυλλάδα, κανόνας σε όλη την υπόλοιπη Εύρώπη, δεν υπάρχει στην Ιταλία, ίσως διότι άντ' αυτής υπάρχει ή πολύχρωμη λαϊκή τηλεόραση. Μόνο που ή τελευταία είναι πολύ πιο επικίνδυνη.

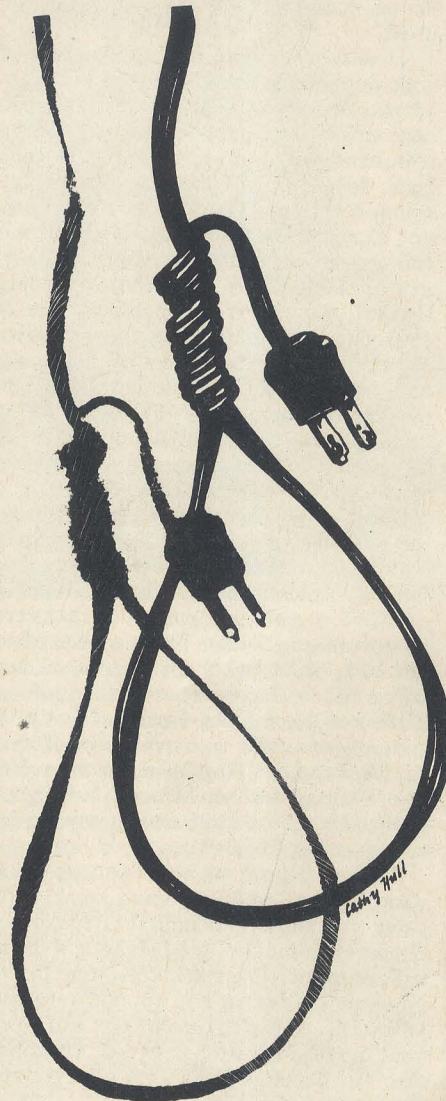
«Αλλωστε, μιά γεύση γιά τήν ποιότητα τών προγραμμάτων στήν Ίταλία μπορούν νά μᾶς προσφέρουν καί οἱ ἀντίστοιχες ἑλληνικές ἐμπειρίες μέ τούς πειρατικούς ραδιοφωνικούς σταθμούς: ἄθλια προγράμματα, πληρωμένα ἀπό ἐταιρείες δίσκων, καθώς καί τοπική διαφήμιση, συνιστοῦν ἕνα πρόγραμμα πού ἴσως στήν περίπτωση τοῦ ραδιοφώνου νά καταντάει βαρετό. Δέν θά συμβεῖ ὅμως τό ἴδιο μέ τήν ἰδιωτική τηλεόραση, καθώς ἐκεῖ ἡ διεθνής ἀγορά εἶναι γεμάτη ἀπό — κυρίως ἀμερικανικές — φτηνές τηλεταινίες, πού ἐρεθίζουν (καί ἐθίζουν) τό κέντρο ἀποβλάκωσης τοῦ μέσου τηλεθεατῆ.

Καλώδια

Ἡ Ίταλία ἦταν ἴσως πρωτοπόρα, σέ εὐρωπαϊκό ἐπίπεδο, στόν τηλεοπτικό ἑξαμερικανισμό. Στό μεταξύ ὅμως ἡ τηλεοπτική τεχνολογία ἔχει προχωρήσει, ἔτσι ὥστε ἡ Ίταλία νά ἐμφανίζεται καθυστερημένη σέ σχέση μέ τά ὅσα συντελοῦνται στή Βόρεια Εὐρώπη.

Ἡ ἐνσύρματη (ἢ καλωδιακή) λήψη εἶναι ἡ μόδα τών τελευταίων ἐτῶν. Σέ σύγκριση μέ τή συνηθισμένη ἀσύρματη τηλεόραση, ὅπου ἡ λήψη τῆς εἰκόνας γίνεται μέσω ἰδιωτικής συνθῆρας κεραίας, ἡ ἐνσύρματη τηλεόραση, ὅταν γιά τή λήψη τῆς εἰκόνας ἀπαιτεῖται ἡ καλωδίωση μιάς ὁλόκληρης χώρας (ὅπως π.χ. στό τηλεφωνο) προσφέρει τό πλεονέκτημα τῆς καθαρῆς λήψης πολλῶν σταθμῶν. Τοπικά τηλεπικοινωνιακά κέντρα, διάσπαρτα σέ ὁλόκληρη τήν ἐπικράτεια, εἶναι σέ θέση νά τροφοδοτοῦν τούς κατά τόπους δέκτες, μέ τούς ὁποίους εἶναι συνδεδεμένα, μέ τριάντα καί πλέον προγράμματα (στό προσεχές μέλλον ἐξήντα).

Ἡ κουβέντα περί ἐνσύρματης τηλεόρασης ξεκίνησε στήν Εὐρώπη στό τέλος τῆς δεκαετίας τοῦ '70. Στή Γερμανία, μετά ἀπό κάποιες ἀρχικές ταλαντεύσεις, τό πρόγραμμα τῆς καλωδίωσης ὁλόκληρης τῆς χώρας δέν προχώρησε καθόλου ὅσο ἡ κυβέρνηση Σμίτ βρισκόταν στήν ἐξουσία, καθώς οἱ σοσιαλδημοκράτες θεωροῦσαν τά δύο ὑπάρχοντα κρατικά κανάλια ὑπεραρκετά καί ἀντιδροῦσαν στήν προοπτική πλήρους καί ὁλοκληρωτικοῦ ἐκτηλεοπτισμοῦ πού ἔφερε μαζί της ἡ νέα τεχνολογία. Σέ ἀντίθεση μέ αὐτούς, οἱ χριστιανοδημοκράτες, οἱ ὁποῖοι θεωροῦσαν τήν κρατική τηλεόραση ὡς μία ἀπό τίς σοβαρότερες αἰτίες πού βρισκόνταν ἐπί δεκατρία χρόνια ἐκτός ἐξουσίας, εἶχαν διακηρύξει τήν πρόθεσή τους νά ἐπιβάλλουν τήν ἐνσύρματη τηλεόραση. Ἡ δὴ ἡ Γερμανία, ἀπό τήν ἀνοδο τῶν χριστιανοδημοκρατῶν στήν ἐξουσία, διανύει τό τριετές πειραματικό στάδιο ἐνός προγράμματος καλωδίωσης, τό ὁποῖο σύμφωνα μέ τόν πρῶτον καγκελάριο Σμίτ συνεπάγεται «κινδύνους πού εἶναι πιά ὀξεῖς καί πιά σημαντικοί καί ἀπό τήν πυρηνική ἐνέργεια», ὅπως εἶναι ὁ «καταιγισμός καί πληθωρισμός ἐρεθισμάτων» καί ἡ «μαζική ἀποβλάκωση». Σύμφωνα μέ τά σχέδια, τά καλώδια τροφοδοτοῦνται σέ τοπι-

κό ἐπίπεδο (κρατίδια) μέ τηλεοπτικά προγράμματα, στά ὁποῖα συμμετέχουν κατά βούληση οἱ ἀρχές τῶν κρατιδίων καθώς καί ἰδιωτικοί ἐπιχειρηματικοί φορεῖς. Ἡ δὴ παρόμοιοι ἐπιχειρηματικοί φορεῖς ἔχουν συσταθεῖ σέ ὅλη τή χώρα, κυρίως ἀπό ἐκδότες ἐφημερίδων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν καί τή δυνατότητα νά ἐλέγχουν τόν εἰδησιογραφικό τομέα τῶν ἐκπομπῶν.

Ἄν ὅμως στή Γερμανία ἡ καλωδίωση δέν ἔχει προχωρήσει τόσο πολύ, λόγω καί τῆς διστακτικότητάς τοῦ πληθυσμοῦ νά

συνδέσει τά σπίτια του μέ τό νέο δίκτυο (εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι τά Γερμανικά Ταχυδρομεῖα, ὑπεύθυνα γιά τήν καλωδίωση, ἀναγκάστηκαν νά μειώσουν δραματικά τό κόστος σύνδεσης σέ μιά προσπάθεια νά προσελκύσουν ἀκροατές, πράγμα πού τούς δημιουργεῖ βέβαια τεράστια ἐλλείμματα πού πληρώνονται τελικά ἀπό τό κοινωνικό σύνολο), τό Βέλγιο καί ἡ Ὀλλανδία εἶναι ἤδη κατά 80%-85% «καλωδιωμένες». Στή Γαλλία τό πείραμα πού ξεκίνησε ἐπί Μιτεράν ἔχει ἤδη ὁλοκληρωθεῖ μέ ἐπιτυχία καί σήμερα τοποθετοῦνται καλώδια σέ διάφορες πυκνοκατοικημένες περιοχές. Τό γαλλικό κράτος, πού δέν εἶχε μέχρι πρότινος παραιτηθεῖ ἀπό τό μονοπώλιο τῆς τηλεόρασης, ἐνέδωσε κι αὐτό, κι ἔτσι ἀπό αὐτό τό Σάββατο ἀρχίζει τίς ἐκπομπές του τό ἰδιωτικό τέταρτο κανάλι, συνδεδεμένο ἤδη μέ διακόσιους χιλιάδες δέκτες. Ἐπίσης στή Μεγάλη Βρετανία τό πρόγραμμα καλωδίωσης προχωράει, μέ ἀργά βήματα εἶναι ἡ ἀλήθεια, μιά καί ἡ κυβέρνηση Θάτσερ, λόγω μονεταριστικῶν ἀντιλήψεων, δέν ἐπιθυμεῖ τήν ἀνάμιξη τοῦ κράτους στήν ὅλη ἱστορία, ἀφήνοντας τό ἔργο τῆς καλωδίωσης σέ ἰδιωτικές ἐταιρείες. Θά πρέπει νά σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι τό ζήτημα αὐτό ἔχει διχάσει τόσο τούς συντηρητικούς, ὅσο καί τούς ἐργατικούς, ἕνα μεγάλο μέρος τῶν ὁποίων βλέπει στήν ὑπόθεση αὐτή τή διάδοση μιάς νέας τεχνολογίας, στήν ὁποία ἡ Μεγάλη Βρετανία «δέν πρέπει νά χάσει τό τρένο».

Πράγματι, ἐνῶ τά καλώδια πού τοποθετοῦνται σήμερα εἶναι τοῦ παραδοσιακοῦ ὁμοαξονικοῦ τύπου ἀπό χαλκό, ἀναπτύσσεται ταχύτατα τό νέο εἶδος καλωδίου ἀπό ἴνες ὑάλου, τό ὁποῖο ἔχει πολύ μεγαλύτερη χωρητικότητα. Τό ISDN (Integrated Services Digital Network) συνεπάγεται ὄχι μόνο τή δυνατότητα πολύ περισσότερων τηλεοπτικῶν προγραμμάτων, ἀλλά κυρίως τή δυνατότητα χρησιμοποίησής του γιά γενικότερους τηλεπικοινωνιακούς σκοπούς, πού σχετίζονται μέ τήν ἀνταλλαγή δεδομένων καί πληροφοριῶν: τά καλώδια αὐτά ἐκτός ἀπό τή σύνδεση μέ τηλεοπτικά προγράμματα ἐπιτρέπουν ταυτόχρονα τή σύνδεση τηλεφώνων, κομπιούτερ, τερματικῆς θόνης, τέλεξ κ.λπ., καί διευκολύνουν τήν ἐπιβολή ὅλων τῶν νέων ἡθῶν τῆς «πληροφορικής κοινωνίας», ὅπως π.χ. οἱ τηλεαγορές, οἱ τηλελογαριασμοί στήν τράπεζα καί γενικά κάθε εἶδους δραστηριότητα τῆς τηλεζῶης πού ἐπίκειται καί ἡ ὁποία τείνει νά καταργήσει τήν ἀνάγκη γιά ἄμεση παρουσία, δηλαδή μετακίνηση τῶν ἀνθρώπων καί, ἐνμέρει, ὀρισμένων ἐμπορευμάτων.

Τό γεγονός αὐτό ἔχει ὀδηγήσει ὀρισμένους νά θεωροῦν τήν καλωδίωση λόγω τῆς τηλεόρασης ὡς πρόσχημα τῶν δεξιῶν κυβερνήσεων, πού ἄπλως τίς διευκολύνει νά στήσουν ἕνα «χαρούμενο», «ψυχαγωγικό» πλέγμα καλωδίων, τό ὁποῖο θά πληρώσουν πρόθυμα οἱ καταναλωτές, γιά νά χρησιμοποιηθεῖ ἀργότερα γιά οικονομικούς σκοπούς. Ἀλλά οἱ ἀντιλήψεις αὐτές ξεχνοῦν τήν ἴδια τήν πραγματικότητα, τό γεγονός δηλαδή ὅτι ἡ καλωδίωση ξεκίνησε καί γίνεται μέχρι σήμερα τουλάχιστον γιά τηλεοπτικούς λόγους, ὅτι λόγου χάρι γιά νά ἐγκατασταθοῦν τά νέα καλώδια, θά πρέπει προηγου-

μένως να ξηλωθούν τα υπάρχοντα χάλκινα. Η υποτίμηση μάλιστα του τηλεοπτικού μέρους της όλης υπόθεσης και της γενικότερης πολιτισμικής σημασίας που έχει για τις συντηρητικές κυβερνήσεις, οδηγεί πολλούς άριστερους αλλά και κόμματα όπως το Έργατικό στη Βρετανία ή τους Γάλλους σοσιαλιστές, στην αποδοχή της «νέας τεχνολογίας», με την προσδοκία της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας στον τομέα της πληροφορικής, τόσο από πλευράς κατασκευαστών όσο και από πλευράς υπηρεσιών. Πόσο όμως μπορεί να σταθεί η τηλεπικοινωνιακή οργάνωση της κοινωνίας χωρίς την αντίστοιχη τηλεοπτική ιδεολογία που προσφέρει ή τηλεόραση για μια παθητική οργάνωση του ελεύθερου χρόνου;

Δορυφόροι

Παράλληλα, η καλωδίωση συνδυάζεται με (και τείνει να ξεπεραστεί από) τη λειτουργία τηλεοπτικών δορυφόρων. Στην Εύρωπη τέτοιοι τηλεοπτικοί διαστημικοί σταθμοί τέθηκαν σε τροχιά με το πρόγραμμα «Αριάν». Αυτή τη στιγμή λειτουργεί στην Εύρωπη το δορυφορικό πρόγραμμα ECS-1 του ευρωπαϊκού τηλεπικοινωνιακού δορυφόρου, το οποίο για την ώρα εκπέμπει ένα γερμανικό (ιδιωτικό, από δμίλο εκδοτών), ένα γαλλικό (TV 5) και δύο αγγλικά (Μιούζικ μπόξ, Σκάι Τσάνελ) προγράμματα, ενώ από την 1η Δεκεμβρίου θα εκπέμπει και ένα κοινό πρόγραμμα, συνδυασμό των προγραμμάτων της γερμανικής, αυστριακής και ελβετικής γερμανόφωνης τηλεόρασης («3 Sat»). Η ισχύς με την οποία εκπέμπει ο δορυφόρος αυτός είναι αρκετά χαμηλή: η λήψη των προγραμμάτων γίνεται στη γη από κεντρικές αντένες, οι οποίες με τη σειρά τους τα διαβιβάζουν μέσω καλωδίων στους δέκτες. Άπευθείας λήψη δεν μπορεί να γίνει.

Όσοι, πρόκειται σύντομα να αρχίσουν έκπομπές τρεις άλλοι δορυφορικοί σταθμοί, με τέτοια ισχύ, ώστε για τη λήψη τους να αρκούν ιδιωτικές παραβολικές κεραίες των 60-90 εκατοστών. Τέτοιοι είναι ο γερμανικός TV-Sat που θα τεθεί σε τροχιά αυτές τις μέρες με την «Αριάν» και θα αρχίσει να εκπέμπει στις αρχές του 1986. Πέντε κανάλια του δορυφόρου αυτού έχουν διατεθεί σε ιδιώτες επιχειρηματίες. Επίσης ο γαλλικός TDF, άδελφός-δορυφόρος του TV-Sat. Το Radio Luxembourg έχει έτοιμάσει σε συνεργασία με ιδιώτες επιχειρηματίες μία σειρά από ξενόγλωσσα προγράμματα (όπως, π.χ., ένα γερμανικό, το οποίο λόγω γειτνίασης εκπέμπεται ήδη με «συμβατικό τρόπο»), τα οποία θα αρχίσουν να εκπέμπονται αρχές του 1986 από τον TDF-1. Ακόμα, ο TDF πρόκειται να μεταγλωττίσει προγράμματα των διαφόρων ευρωπαϊκών τηλεόρασεων και να τα αναμεταδίδει σε γειτονικές χώρες.

Υπάρχει τέλος και ο «Tele X», ο σκανδιναβικός δορυφόρος με δυνατότητα άπευθείας λήψης, που πρόκειται να λειτουργήσει σε λίγο, και ο οποίος νοικιάζει κανάλια σε κάθε ενδιαφερόμενο. Θεωρητικά, αν το ελληνικό κράτος δεν έχει καλές

σχέσεις με τη Σουηδία, ή αν ο κ. Μαθιόπουλος δεν υπογράψει σύμβαση με τους Σουηδούς ή οποία θα απέκλειε από τον δορυφόρο όποιονδήποτε άλλον ελληνόφωνο φορέα εκτός από την ΕΡΤ, θα μπορούσε ο κ. Κυριακίδης, ή κάποιος μεγαλύτερος, ή τέλος πάντων ένα κονσόρτσιουμ επιχειρηματιών με αρκετά κεφάλαια, να νοικιάσουν το δικό τους κανάλι στο σουηδικό δορυφόρο και να ανταγωνιστούν εύθως τις δύο ΕΡΤ. Δεν έχουν παρά να προσφέρουν έλκυστικά προγράμματα.

Η νέα αυτή τροπή των πραγμάτων, με τους δορυφόρους που προσφέρουν δυνατότητα άπευθείας λήψης, οδήγησε αρκετούς μέχρι πρόσφατα πολέμιους της ενσύρματης τηλεόρασης να την υποστηρίξουν, έστω και κατόπιν έορτης. Το επιχείρημά τους είναι ο έθνικός ή έστω τοπικός έλεγχος που προσφέρει το σύστημα του καλωδίου, απέναντι στην ανεξέλεγκτη άπευθείας λήψη από τον δορυφόρο. Πολλοί, είτε εκδότες του τύπου, είτε ασχολούμενοι με τηλεοπτικά προγράμματα, οι οποίοι φοβούνται τον διεθνή ανταγωνισμό, προτείνουν μέχρι και απαγόρευση των κεραιών δορυφορικής λήψης. Άλλοι πάλι, όμοιοι τους, αντιλαμβάνονται το νέο πεδίο για μπίζνες που ανοίγεται και δεν διστάζουν να εισβάλουν, όπως π.χ. ο εκδότης των *Τάμς Ρούπερτ Μέρντοχ*, του οποίου η επιχείρηση «Νιούς Ίντερνάσιοναλ» εξέπεμψε ήδη εδώ και ένα χρόνο από τον ευρωπαϊκό δοκιμαστικό δορυφόρο OTS-2 το πρώτο δορυφορικό τηλεοπτικό πρόγραμμα Satellite Television PLC. Μπλίτ και πόπ, οι *Άγγελιοι του Τσάρλι*, «Σατελάιτ σπόρτ», διανομισμένα με διαφημίσεις Ζιλέτ και Κόκα Κόλα αποτελούν το πρόγραμμα, το οποίο τη στιγμή αυτή βλέπεται έλευθερα στη Νορβηγία, τη Φιλανδία, την Έλβετία και τη Μάλτα, ενώ έχουν συνδεθεί μαζί του και διάφορα μεγάλα ξενοδοχεία της Εύρωπης.

Περιττό βέβαια να προσθέσουμε ότι ενώ πολλά από τα δορυφορικά κανάλια (έκείνα που παρακολουθούνται στη Δυτική Εύρωπη) νοικιάζονται σε ιδιώτες, ή σε μικτές δημόσιες-ιδιωτικές κοινοπραξίες, υπάρχουν και εκείνα που προορίζονται για λήψη από το ανατολικό μπλόκ και τα όποια διατίθενται στις κρατικές τηλεοράσεις των δυτικών χωρών για μεταγλωττισμένα προγράμματα.

«Όλα αυτά δεν συμβαίνουν για να παρασυρθείτε σε μία δλοένα αυξανόμενη τηλεοπτική κατανάλωση» προειδοποιούσαν γλυκά οι γερμανικές αρχές τους τηλεθεατές, «αλλά για να έχετε μεγαλύτερη έλευθερία επιλογής, μεγαλύτερη έλευθερία γνώμης και μία πιο πλουραλιστική ενημέρωση». Όπως και στην οικονομία, έτσι και στη μαζική επικοινωνία, πρόκειται για εκείνη την άμετρη έλευθερία που οδηγεί στην υποδούλωση του ατόμου, στην αλλαγή της ζωής του.

Η «άμετρη», «δλοκληρωτική» τηλεόραση εισβάλλει στη ζωή των ανθρώπων, πάνω σε ένα έδαφος ήδη αρκετά προετοιμασμένο από τη «μονότονη», κρατική τηλεόραση. Το πλήρες θέαμα και ακρόαμα που προσφέρει, δεν απαιτεί κανένα

πλησίασμα από τη μεριά του δέκτη, δηλαδή δουλειά έχει γίνει από τον πομπό. Χαϊδεύοντας έτσι την έμφυτη τάση των ανθρώπων για λιγότερη προσπάθεια, συντελεί στην πλήρη παθητικότητά τους. Και βέβαια, η ιδιωτική έμπορική τηλεόραση μέσα στη λιγότερη προσπάθεια γνωρίζει πολύ καλά ότι περιλαμβάνεται και η λιγότερη πνευματική προσπάθεια. Θα την προσφέρει λοιπόν και αυτή σε κατάλληλες κατευναστικές δόσεις. Ήδη οι έκπομπές του Radio Luxembourg έκαναν το καλύτερο ξεκίνημα και γι' αυτό είναι περιζήτητες. Ρόκ μουσική, άθλητικά και άπαραιτήτως μία με δύο ταινίες την ήμερα, αναγκάζουν τον λάτρη της μουσικής, του άθλητισμού ή των ταινιών γουέστερν είτε να μισήσει το αντικείμενο, προκειμένου να άπελευθερωθεί από τον καταναγκασμό της καθημερινής παρακολούθησής του, είτε να υποτάξει πλέον όλοκληρωτικά σ' αυτό την καθημερινή του ζωή.

Κι ενώ, όπως φάνηκε από τη συνέντευξη του κ. Μαθιόπουλου, η έπαφή της Έλλάδας με τα νέα τεχνολογικά δεδομένα έπικείται θέλοντας (καλώδια) και μή (δορυφόροι), έδω τόσο το κράτος όσο και τα κόμματα είναι βυθισμένα στις δικές τους σκέψεις και κινούνται από τις δικές τους αυτόνομες ανάγκες. Έτσι, η μέν κυβέρνηση, προσανατολισμένη στην ύποταγή του κοινού μέσω της μονοπωλιακής χρήσης της τηλεόρασης αναμένεται να αντιδράσει (ή έστω να καθυστερήσει) στο θέμα της «πολυφωνικής» τηλεόρασης, είτε πρόκειται για έλληνικά ιδιωτικά προγράμματα είτε για την έλληνογλωσση σύνδεση με τα ευρωπαϊκά προγράμματα, ιδιωτικά ή κρατικά. Μέσα δέ από την άριστερά, σε αντίδραση στη μονοκομματική χρήση των τηλεοπτικών μέσων, πολλαπλασιάζονται εκείνοι που φωνάζουν υπέρ της «έλευθερης», «πολυφωνικής», μή κρατικής τηλεόρασης, άγνοώντας ότι έτσι παρέχουν εκείνη την κάλυψη που χρειάζεται τώρα η δεξιά και άργότερα (όταν θα είναι έτοιμο) το ΠΑΣΟΚ, για την επιχείρηση της άλωσης του κοινού από τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα.

Γι' αυτήν την έπαπειλούμενη όλοκληρωτική τηλεοπτική ύποταγή των Νεοελλήνων θα είναι εξίσου υπεύθυνοι τόσο το ΠΑΣΟΚ όσο και η άριστερά. Γιατί και των δύο η πολιτική ως προς τα μέσα μαζικής επικοινωνίας μοιάζει να υπαγορεύεται από στενοούς, βραχυπρόθεσμους κομματικούς ύπολογισμούς, χωρίς καμία σύλληψη του συνολικού πολιτισμικού ζητήματος, χωρίς αντίστοιχη πολιτική για την αντιμετώπισή του.

Και είναι τελικά τραγικό, που τέτοια θέματα αντί να συζητούνται στη Βουλή, βρίσκονται στη δικαιοδοσία του κ. Μαρούδα και του κ. Μαθιόπουλου, οι οποίοι σε λίγο θα ανακοινώσουν τις αποφάσεις τους σε ένα κοινό το όποιο δεν θα γνωρίζει ούτε το πρόβλημα, ούτε βέβαια τους λόγους για τους οποίους ο κ. Μαθιόπουλος προτιμάει π.χ. *Έθν* σκανδιναβικό δορυφόρο. Όπως με την εισαγωγή της τηλεόρασης, επί δικτατορίας, και τη μετέπειτα μετατροπή της σε έγχρωμη, οι αποφάσεις λαμβάνονται σε επίπεδο τεχνικών. Έμεις άπλως τις πληροφορούμαστε.

Δαμανός Παπαδημητρόπουλος

‘Ο “Ανταμ Σμίθ πού γύρισε από τὰ θυμαράκια

‘Ο Μάρξ έγραφε ότι όλα τὰ κοσμοϊστορικά γεγονότα και πρόσωπα εμφανίζονται δύο φορές: μία φορά σάν τραγωδία, τήν άλλη σάν φάρσα. Νομίζω ότι έπρεπε να πεί τό ίδιο και για τήν οικονομική θεωρία, τή φάρσα τής όποιας παρακολούθησαμε στό συνέδριο που όργάνωσε ό Σύλλογος ‘Αποφοίτων Κολεγίου ‘Αθηνών στις 5 και 6 ‘Οκτωβρίου. ‘Οπως όλες οι φάρσες έμπεριείχε και τό τραγικό στοιχείο — που δέν άφορούσε μόνο τό κύρος τής οικονομικής επιστήμης.

Θέμα του συνεδρίου ήταν ή πορεία «‘Από τήν ύφεση στην ανάκαμψη». Οι συμμετέχοντες δέν συμφώνησαν για τήν έκταση τής ανάκαμψης τής οικονομικής δραστηριότητας. ‘Ομως, μπορώ να σάς βεβαιώσω, ή θεωρητική έπάρκεια και τό επιστημονικό ήθος των περισσότερων άπ’ αυτούς βρίσκεται σε βαθιά ύφεση — και μάλιστα χωρίς έλπίδα ανάκαμψης ούτε στό άμεσο ούτε καν στό άπώτερο μέλλον.

Οι κρίσεις αυτές μπορεί να φαίνονται σκληρές στον άναγνώστη. Πιστεύω ότι είναι άπλά και μόνο *άναγκαίες*. ‘Αναγκαίες γιατί τό συνέδριο ήταν ένα πολυσήμαντο γεγονός — δέν ήταν ένα τυχαίο συνέδριο που σχολές, ιδεολογίες, θεωρίες, πρακτικές προτάσεις έρχονται να συγκρουστούν, να συμφωνήσουν διαφωνώντας και να διαφωνήσουν συμφωνώντας, να σπάσουν τά μούτρα τους και να βγάλουν τά μάτια τους μέσα στα πλαίσια που όρίζει ή συνεδριακή δεοντολογία. Κάτι τέτοιο, βεβαίως, περιμέναμε από τον τίτλο του συνεδρίου για ένα καιριο πολιτικό πρόβλημα — τό ύπ’ αριθμόν ένα πρόβλημα τής εποχής μας. ‘Αντ’ αυτού παρακολούθησαμε μία συντονισμένη συχορδία να εκτελεί παραλλαγές σ’ ένα θέ-

μα: Πώς τό κακό κράτος είναι υπεύθυνο για κάθε δεινό τής εποχής μας. Και ήταν τόσο μονότονο τό «τραγούδι», ώστε ό Sir J. Ball να θεωρήσει υποχρέωσή του να επισημάνει στον έπίλογο του συνεδρίου τήν άπουσία του αντίλογου. ‘Αντίλογου στον λεγόμενο «νεοφιλελευθερισμό». ‘Αντίλογου που είναι και ύπαρκτός και σημαντικός. Και έντεχνα άποκλεισμένος από τό συνέδριο.

Τό συνέδριο, λοιπόν, δέν είχε σκοπό να διερευνήσει ούτε τά αίτια τής κρίσης ούτε τά άποτελέσματά της ούτε τις πολιτικές που στοχεύουν στην αντιμετώπισή της. Τό συνέδριο είχε σκοπό να βάλει τό λιθαράκι του στην ((άνα)συγκρότηση τής πολιτικής φυσιογνωμίας τής έγχώριας δεξιάς με έναν άρκετά ιδιότυπο τρόπο. Χαρίζοντάς της τον άπαραίτητο ιδεολογικό μανδύα, αλλά και τήν άπόστασή της από μία υπερσυντηρητική διεθνή δεξιά προς μία «λαϊκίζουσα» έγχώρια έκδοχή.

‘Αλλά άς δούμε τό συνέδριο από πιο κοντά:

Οι συμμετέχοντες στό συνέδριο χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες άτόμων, με συγκεκριμένους ρόλους-λειτούργειες καθορισμένους από τήν όργανωτική έπιτροπή.

Πρώτη κατηγορία οι κύριοι *όμιλητές* — ένδεκα τον αριθμό, άποκλειστικά άλλοδαποι, εκ των όποιων πέντε Βρετανοί, ένας ‘Ινδός, πανεπιστημιακός στην ‘Αγγλία, δύο έξ ‘Αμερικής, δύο Γάλλοι και ένας Γιουγκοσλάβος, που τελικά δέν ήρθε και διαβάστηκε στό συνέδριο μόνο ένα άπόσπασμα τής εισήγησής του. ‘Από τους ένδεκα δύο είναι πολιτικές προσωπικότητες — ό Ρόι Τζένκις και ή Σ. Γουίλιαμς, άμφότεροι του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμ-

ματος τής Βρετανίας —, πέντε πανεπιστημιακοί και τέσσερις οικονομικοί συντάκτες-έρευνητές σε ανεξάρτητα (ιδιωτικά) έρευνητικά ιδρύματα. ‘Η συμμετοχή τής τελευταίας κατηγορίας αξάνεται, αν λάβουμε υπόψη ότι — με τήν εξαίρεση του Γιουγκοσλάβου Jankov — από τους λοιπούς πανεπιστημιακούς οι τρεις είναι στελέχη επίσης ιδιωτικών έρευνητικών ιδρυμάτων.

Τό ιδεολογικό στίγμα των κυρίων όμιλητών έχει επίσης ενδιαφέρον: Τρεις κριτικοί (άπό τά δεξιά) σοσιαλδημοκράτες, έξι πρωτοπαλικάρα του «νεοφιλελευθερισμού» — εκ των όποιων δύο σύμβουλοι τής κυβέρνησης Ρήγκαν — και ένας, ό ‘Ινδός A. Sen, εκπρόσωπος τής σχολής του Κέμπριτζ ‘Αγγλίας.

Δεύτερη κατηγορία συμμετεχόντων ήταν οι *σχολιαστές*. ‘Αμιγώς ‘Ελληνες, κυρίως πανεπιστημιακοί, νυν και πρώην. Ρόλος τους ό σχολιασμός των εισηγήσεων που παρουσιάζονται από τους κυρίους όμιλητές. Δεδομένο, συνεπώς, τό πεδίο που τούς είχε άνατεθεί, άσχετα αν οι καθηγητές Μπήτρος και Γιαννόπουλος — τής ΑΣΟΕΕ και του Reading αντίστοιχως — αισθάνθηκαν τήν άνάγκη να εκφραστούν ευρύτερα πιάνοντας τον σφυγμό του άκροατηρίου και έναρμονιζόμενοι πλήρως με τό κλίμα που δημιούργησαν οι κύριοι όμιλητές.

Τρίτη κατηγορία «συμμετεχόντων» κατά τήν όργανωτική έπιτροπή — βουβών χειροκροτητών στην ουσία — ήταν οι άκροατές. Που βέβαια είχαν δικαίωμα ύποβολής έγγραφων έρωτήσεων προς τους κυρίους όμιλητές, πέραν δέ τούτου ούδέν, πλήν τής άμέσως ύλοποιήσιμης συμμετοχής στα καλοΰδια του μπουφέ και του

έπίσημου γεύματος στο «Ίντερκοντινέν-
ταλ». Συμμετοχής δεόντως ακριβοπλη-
ρωμένης, ως μου επιτραπεί να παρατηρή-
σω (12.000 δρχ. κατ' άτομο) και ως εί-
ναι καλά οι οργανισμοί του με την στενή
και την ευρεία έννοια δημοσίου τομέα
που γενναιόδορα ξοδεύουν το προσωπικό
τους να «έπιμωρωθεί» στο συνέδριο. Το
γεγονός ότι σημαντικό μέρος των βουβών
χειροκροτητών ή των έξισου βουβών μη
χειροκροτητών προερχόταν από το Δη-
μόσιο και παρενρίσκετο αποκλειστικά
και μόνο χάρη στην άθροια προμήθεια
προσκλήσεων από το δημόσιο — επί
πληρωμή βεβαίως — ούδόλως άλλαξε
τή — συνεπή κατά συνέπεια — στάση
των όμιλητών που κατακεραύνωσαν και
την ύπαρξη ακόμα του δημοσίου τομέα
— εγχώριου και άλλοδαπου.

Νομίζω ότι η σκηνοθεσία του συνε-
δρίου εκφέρει με τόση διαφάνεια τον ιδεο-
λογικό της λόγο ώστε ό σχολιασμός να
περιττεύει. Ο υποβιβασμός των Έλλήνων
πανεπιστημιακών δεν έπισημαίνεται εδώ
για λόγους «πατριωτικού φιλότιμου». Μόνο
για να δείχθει ή ανάγκη των διορ-
γανώσεων να επιβάλλουν ένα δεύτερο «κο-
σκίνισμα», ώστε ή όποια άριστερή έκδο-
χή να έμφανιστεί ως αντίθεση, *όχι σαν
συνολική έναλλακτική πολιτική πρόταση*,
ως μερική απόρριψη των ακραίων και ού-
σιαστικά ανεφάρμοστων προτάσεων των
κυρίων όμιλητών. Καί ή μεθόδευση αυτή
πέτυχε απόλυτα τον στόχο της. Άρκει να
αναλογιστούμε οι όσοι άριστεροί είχαμε
την ύπομονή να μεινουμε μέχρι τέλους,
την ευελιξία και τον «ρεαλισμό» της το-
ποθέτησης του εκπροσώπου του ΣΕΒ για
την ανάγκη της «τριμερούς» συνεργα-
σίας.

Μετά τό σκηικό, ως δοϋμε την παρά-
σταση. Τό σύνολο σχεδόν των εισηγήσε-
ων αναμασοϋσε εκείνες τις έννοιες που
συναντάμε στα έγχειρίδια εισαγωγής
στην οικονομική θεωρία. Έκει όπου ανα-
λύεται ή θαυματοργός άόρατος χείρ του
μηχανισμού των τιμών. Καί να τά παρα-
δείγματα μέ τόν φουκαρά τόν Ροβινσώνα
έρημίτη στο νησί του, αλλά χωρίς τόν
Παρασκευά ΤΟΥ, μιά και ή ύπαρξη του
τελευταίου θά διέλυε τό άπεγνωσμένο κα-
τασκευασμα του κ. Reynolds, εκπροσώπου
των οικονομικών της προσφοράς, και
από κοντά ό κ. W. Williams να μάς πείθει για
τό πόσο ύπέροχος θά ήταν ό κόσμος άν
τό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης γινό-
ταν σύστημα ιδιωτικής ασφάλισης. Η θε-
ραπεία για όλα τά κακά αυτού του κό-
σμου είναι μιά: Do not nationalize; privatize!
όπως άνεφώνησε και ό κ. Reynolds. Όλα
πρέπει να περιέλθουν στον ιδιωτικό το-
μέα, τόν μόνο ικανό, τόν μόνο άποτελε-
σματικό, τόν μόνο κερδοφόρο: Από την
ασφάλιση μέχρι και την Όλυμπιακή (W.
Williams). Καί ό κ. Fisher πήγε πίο πέρα:
Σάν καλός πλασιέ μάς ξεθεύασε τό έμ-
πόρευμά του — ιδιωτικοί έρευνητικοί όρ-
γανισμοί — και φαντάζομαι ότι (πέρα
από την άναμενόμενη λειτουργία και στην
Έλλάδα κάποιου αντίστοιχου ιδιωτικού
έρευνητικού κέντρου) θά έβλεπε μέ άγαλλ-
λας την ιδιωτικοποίηση του ΚΕΠΕ, του
ΕΚΚΕ και του Ε.Ι.Ε.

Βέβαια άκούστηκαν και ριζοσπαστικές
έπιστημονικές άπόψεις. Ο κ. W. Williams,
λόγου χάρη, ύποστήριξε ότι τό παρόν σύ-

στημα κοινωνικής ασφάλισης των ΗΠΑ
μεροληπτεί εις βάρος των μειονοτήτων
που ζούν λιγότερα χρόνια από τούς λευ-
κούς και κατά συνέπεια εισπράττουν
άναλογικά λιγότερα. Έπειδή ό κ. W.
Williams προτείνει ως θεραπεία την ιδιωτι-
κοποίηση της ασφάλισης, πιστεύω ότι άν
ό κ. Williams δεν είναι κοινός πράκτορας
— μέ τή χυδαία σημασία του όρου — των
άσφαλιστικών εταιρειών, θά πρέπει να
ύποστηρίζει σοβαρά ότι ή ασφάλιση των
μειονοτήτων σε ιδιωτικές εταιρείες θά
έχει άμεσα και θετικά άποτελέσματα στην
έπιμήκυνση του χρόνου ζωής τους. Η ρι-
ζοσπαστική αυτή άνάλυση χειροκροτή-
θηκε θερμά — σχεδόν μέ ένθουσιασμό —
από τό άκροατήριο, χωρίς όμως να μπο-
ρώ να σάς πώ μέ βεβαιότητα άν στο
άκροατήριο υπερίσχυαν οι ειδικοί επί της
κοινωνικής ιατρικής ή οι άσφαλιστές.

Από τούς λοιπούς όμιλητές, ό Ρόι
Τζένκινς έκανε έκκληση για την έφαρμο-
γή μιάς συντονισμένης έπεκτατικής
πολιτικής: «έφόσον ύπάρχει άργούσα πα-
ραγωγική δυναμικότητα, ή αύξηση των
δημοσίων δαπανών μέ έλλειμματική χρη-
ματοδότηση δεν θά έχει έπιπτώσεις στον
ρυθμό πληθωρισμού» ειπε ξεσκονίζοντας
τά παλιά καλά κείνσιανά μοντέλα.
Όμως ό κ. Ball τόν έβαλε στη θέση του εξη-
γώντας του ότι δεν έχει σημασία ή φυσική
δυναμικότητα, αλλά ή οικονομική (δηλα-
δή ή κερδοφόρα) τοιαύτη και ότι άν ή αυ-
ξηση της παραγωγής δεν συνεπάγεται αυ-
ξηση του κέρδους, μήν περιμένετε ότι θά
συμβεί αύξηση της παραγωγής, όσο και
άν αύξηθει ή ζήτηση. Ο κ. Ball έπίσης δεν
έκρυψε την άπογοήτευσή του για την άδυ-
ναμία της κ. Θάτσερ να επιβάλλει μιά συ-
νεπή νομισματική πολιτική μέ ταυτόχρο-
νο ύσιαστικό περιορισμό του δημοσίου
τομέα. Τί να κάνουμε κ. Ball, έτσι είναι
αυτοί οι πολιτικοί, ύποχωρητικοί και
όπορτουμιστές, κοιτάζουν την έπανεκλογή
τους και μόνο.

Από τούς Έλληνες «σχολιαστές», ό κ.
Κορλίρας, εκφράζοντας τις επιφυλάξεις
του για τή λειτουργία αυτών των θεωριών
σε μιά δημοκρατική κοινωνία, τόνισε πα-
ράλληλα τόν «έξυγιαντικό ρόλο της νομι-
ματικής και δημοσιονομικής πειθαρχί-
ας». Ο Αιμίλιος Ζαχαρέας αναλόγησε
σε μιά προσπάθεια να μιλήσει για έπιστη-
μολογία και για τή μεγάλη σύνθεση του
Σράφα σ' ένα συνέδριο που «μιλούσε»
πολιτικά και ούδόλως ένδιαφερόταν για
καλλωπισμούς αυτού του είδους. Οι
Μπήτρος και Γιαννόπουλος ξεσπάθωσαν
κατά του κακού κράτους και ύπέρ της
ιδιωτικής πρωτοβουλίας, μίλησαν περι-
τής ιδιωτικής ιδιοκτησίας ως προϋπόθε-
σης της έλευθερίας (τίνος;) και περι κινέ-
ζικων πολιτιστικών έπαναστάσεων και
γιουγκοσλαβικών αυτοδιαχειριστικών
πειραμάτων και των όλεθρων συνεπειών
τους και εισέπραξαν ό μέν πρώτος την
άνυπομονησία ενός κοινού που σκόπευε να
«ύλοποιήσει τή συμμετοχή του» δι' επιθέ-
σεως στον μπουφέ — όπως λέγαμε πίο
πάνω —, ό δε δεύτερος μιά άκρωσ είρωνι-
κή άπάντηση από τόν κ. Α. Sen. Ο Ν. Πε-
τραλιάς προσπάθησε να επαναφέρει τόν
κ. Williams σε κάποιο ύποτυπώδες έπιστη-
μονικό επίπεδο — παρεμπιπτόντως: ό έν-
διαφερόμενος για τή διαμάχη σχετικά μέ
τό σύστημα ασφάλισης των ΗΠΑ θά βρει
μιά ένδιαφερόσα έπισκόπηση στο άρθρο

του L.H. Thompson, *Journal of Economic Lite-
rature*, Δεκ. 1983, στην πλούσια βιβλιο-
γραφία του όποιου τό όνομα του κ. Wil-
liams λάμπει διά της άπουσίας του.

Ο Δ. Καράγιωργας, τέλος, ήταν ό μό-
νος που δεν αποδέχθηκε τόν ρόλο του
«σχολιαστή» και πρόβαλε τό δικό του έρ-
μηνευτικό πρότυπο άντιπαραθετικά και
όχι συμπληρωματικά. Μέ τόν τρόπο αυ-
τό, έστω και άν δεν πρότεινε — ούτε ήταν
δυνατόν να προτείνει — μιά έναλλακτική
πρόταση έξόδου από τήν κρίση, άκού-
στηκε σαν ή μόνη άριστερή φωνή στο συ-
νέδριο. Αναλύοντας τούς μηχανισμούς
της κρίσης, άγγίζοντας την ούσία της φι-
λελεύθερης πρότασης, μπόρεσε να άνα-
γάγει σε κεντρικό πρόβλημα τό πρόβλη-
μα της κοινωνικής νομιμοποίησης των
πολιτικών που πρότειναν οι κύριοι όμιλη-
τές. Η έπιχειρηματολογία του Δ. Καρά-
γιωργα μέ σαφήνεια ύποδείκνυε ότι τό λε-
γόμενο «νεοφιλελεύθερο πρότυπο» αντί
να συνεπάγεται μιά άνακατανομή των
πόρων από τό κράτος στον ιδιωτικό το-
μέα, συνεπάγεται μιά άνακατανομή στο
έσωτερικό του κρατικού τομέα, από τις
λειτουργίες του λεγόμενου κράτους εύη-
μερίας προς τούς κατασταλικούς και ι-
δεολογικούς μηχανισμούς.

Και όλα αυτά γιατί ή κοινωνία δεν είναι
μιά άμορφη μάζα που πλάθεται κατά πώς
μάς βολεί, σύμφωνα μέ συνταγές φιλε-
λεύθερων και μίς οικονομολόγων. Δεν εί-
ναι μιά tabula rasa έτοιμη να δεχτεί ότιδή-
ποτε, αλλά ένα πολύπλοκο σύστημα άν-
τιτιθέμενων δυνάμεων που τις «σοφές»
συνταγές τις γράφουν κυριολεκτικά στα
παλιά τους παπούτσια, άν δεν έναρμονί-
ζονται μέ τά πολύ άπτά και ευδιάκριτα
αμφέροντά τους. Καί άν ό νομιμοποιητι-
κός ρόλος των οικονομολόγων τούς ά-
ναγκάζει σήμερα να φορέσουν τό χιλιο-
μαλωμένα ρούχα ενός πρωτόγονου "Αν-
ταμ Σμιθ, δεν είναι γιατί ή κοινωνία μοιά-
ζει μέ τόν Ροβινσώνα στο πολύ μοναχικό
του, ούτε γιατί οι οικονομολόγοι μας ά-
πορούν σαν τόν Ίωάννη Βαπτιστή Σαί
παρατηρώντας από τά άνάκτορα τό έρ-
γώδες Παρίσι, αλλά γιατί ή άναδιάρθρω-
ση του κεφαλαίου πρέπει να νομιμοποιη-
θεί έστω και μέ μπαροϋφες. Γι' αυτό και ό
κ. Rosanvalon μίλησε για την ανάγκη να
περιοριστούν οι «άνελαστικοί» — ή,
πίο άπλά, να ένταθει ό ιδεολογικός έλεγ-
χος των δυνάμεων που προβάλλουν αντί-
σταση σ' αυτή την άναδιάρθρωση, να
τούς προβάλλουμε τόν «κοινωνικό», «έ-
θνικό» τους ρόλο πάνω από τό άτομικό
τους, να τούς πείσουμε ότι ή εύτυχία του
συνόλου περνάει πάνω από τή δική τους
άνεργία, τή δική τους άνεχεια, τή δική
τους άπελπισία. Δεν είναι ό Μάρξ που έ-
λεγε ότι «ό πλούτος του έθνους είναι, από
την ίδια του τή φύση, ταυτόσημος μέ τήν
άθλιότητα του λαού»;

Ο νομιμοποιητικός ρόλος του οικονο-
μολόγου είναι να πρόβάλει ακριβώς τό ά-
ναπόφευκτο της μζέρας σαν προϋπόθε-
ση του πλούτου. Καί είναι ό ρόλος της ά-
ριστερās να άμφισβητήσει όχι τή λογική
συνέπεια του συλλογισμού, αλλά τό ίδιο
τό νοητικό του πλαίσιο. Άν θέλει να ύ-
πάρξει ως άριστερά, ως δυναμική κοινο-
νική μεταλλαγής και όχι ως άπογραφέ-
ας πράξεων άλλοτρίων.

Α. Δεδουσόπουλος

Ἡ κακοποίηση τῆς λογοτεχνίας καί ὁ βιασμός τῆς γλώσσας στά νέα βιβλία γλωσσικῆς διδασκαλίας τοῦ Γυμνασίου

Κάθε χρόνο, ἀλλά ιδιαίτερα στήν ἀρχή τῆς σχολικῆς χρονιάς, θίγονται ἀπό τοὺς ἐνδιαφερόμενους φορεῖς τὰ προβλήματα τῆς Στοιχειώδους καί Μέσης Ἐκπαίδευσης. Συνήθως ἡ προσοχή συγκεντρώνεται, κατὰ κύριο λόγο, στίς ἐλλείψεις τῶν σχολικῶν κτιρίων. Ὅρισμένοι μόνο φορεῖς, ὅπως ἡ Ο.Ι.Ε.Λ.Ε., ἔχουν διατυπώσει αἰτήματα-συνεδριακές θέσεις γιά θεσμικές καί ἰδεολογικές ἀλλαγές στήν ἐκπαίδευση, χωρίς βέβαια νά παραγνωρίζουν τίς ὕλικοτεχνικές ἀνάγκες, καί τοῦτο γιατί οἱ πρῶτες δέν ἀπαιτοῦν ἀνάλογη οἰκονομική ἐπιβάρυνση καί κρίνονται οὐσιαστικότερες.

Πάγια ὅμως τακτική τοῦ ὕπουργείου Παιδείας εἶναι ἡ μὴ συμμετοχὴ τῶν διδασκόντων στή λήψη ἀποφάσεων καί ἡ ἄρνηση οὐσιαστικοῦ διαλόγου μαζί τους, συνθήκη πού τουλάχιστον θά ἐξασφάλιζε τὴ συγκέντρωση πληροφοριῶν ἀπὸ τὴν καθημερινή τους ἐμπειρία.

Ἡ κατάσταση αὐτὴ ἔχει τεράστιες ἐπιπτώσεις, γιατί συντελεῖ (κι αὐτὴ) στό χαμηλό ποιοτικὸ ἐπίπεδο τῆς παιδείας, ἀλλὰ καί στήν ἀνώφελη οἰκονομικὴ σπατάλη, πού εἶναι μάλιστα ὑπέρογκη σέ σχέση μέ τίς βασικές ἀκάλυπτες ἀνάγκες.

Σήμερα μέ ἀφορμὴ τὴν ἐκδοση δύο νέων διδακτικῶν βιβλίων γιά τὴν Α' καί Β' Γυμνασίου *Νεοελληνικὴ γλῶσσα γιά τὸ Γυμνάσιο*, Ο.Ε.Δ.Β., τεῦχος Α' καί Β', ἀναγκάζομαι νά γράψω γιά τὴ συνεχὴ καί συνεχῶς ἀξαναόμνη προχειρότητα, ἀυθαιρεσία, ἀκαταλληλότητα καί ἀσκοπιὴ οἰκονομικῆς δαπάνης, πού χαρακτηρίζει τὰ περισσότερα διδακτικά βιβλία καί κυρίως αὐτὰ πού ἀφοροῦν τὴ γλωσσικὴ διδασκαλία στὴ Μέση Ἐκπαίδευση.

Εἶναι γνωστά τὰ φλέγοντα ζητήματα τῆς σχολικῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας. Ἐνδεικτικά ὅμως ἀναφέρω:

1) Ὁ τρόπος (ὄλη — μέθοδος — γενικὴ ἀντιμετώπιση) μέ τὸν ὅποιο ἔχει ὀργανωθεί ἡ διδασκαλία ἀρχαίων κειμένων ἀπὸ μετάφραση στό Γυμνάσιο καί ἡ συμπύκνωση τῆς διδασκαλίας τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς στό Λύκειο, μέ τίς ἀνάλογες ἐπιπτώσεις στήν ἀνάπτυξη τοῦ γλωσσικοῦ ὄργανου τῶν Νεοελλήνων.

2) Τὰ βιβλία *Κείμενα νεοελληνικῆς λογοτεχνίας* τοῦ Γυμνασίου, παρά τὰ θετικὰ τους στοιχεῖα (πολλοὶ συγγραφεῖς, διαφορῶν σχολῶν καί τάσεων), προσφέρουν μόνο ἀποσπάσματα λογοτεχνικῶν κειμένων κι ἔτσι δέν δίνουν στοὺς μαθητὲς τὴν εὐκαιρία νά χαροῦν ἀλλὰ καί νά διαμορφώσουν μιά εἰκόνα γιά τὰ ὀλοκληρωμένα λογοτεχνικά εἶδη.

3) Ἡ σχολικὴ γραμματικὴ εἶναι περιγραφικὴ καί δέν διδάσκει τὴ γραμματικὴ λογικὴ τῆς γλώσσας. Στὴν προσπάθειά της νά ἀπλουστεύσει γραμματικά φαινόμενα περιλαμβάνει λίγους ἀλλὰ «ἐξωτερικοῦς» κανόνες, πού δύσκολα μποροῦν νά ἐμπεδωθοῦν.

4) Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν συμφωνεῖ κανεὶς μέ τὴν ἀπλοποίηση - ἀπλούστευση τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας, εὐκολα διαπιστώνει ὅτι τελικά οὔτε ἡ σύγχρονη τάση γιά εὐκολία, οἰκονομία καί ὁμοιομορφία ἐξυπηρετεῖται. Π.χ.:

α) **Μονοτονικό.** Οἱ κανόνες τοῦ μονοτονικοῦ συστήματος εἶναι «ἐπιφανειακοί». Οἱ μαθητὲς (καί οἱ ἐνήλικοι) μέ δυσκολία μποροῦν νά τοὺς ἀπομνημονεύσουν — γιατί περὶ αὐτοῦ πρόκειται. Καθημερινὰ, ὄλο καί πιό συχνὰ ἐπικρατεῖ ὁ παρατονισμός, τὸ ἀτονικό σύστημα ἢ ἡ λανθασμένη ἐφαρμογὴ μονοτονικῶν κανόνων. Ὁ τόνος ἔχασε τὴ σημασία του. (Π.χ. εἶναι ἀδύνατο νά γίνῃ ἀντιληπτό τὸ τονικό ποιητικὸ μέτρο, ἀφοῦ οἱ μονοσύλλαβες λέξεις δέν τονίζονται). Ἡ ἐφαρμο-

γὴ τοῦ μονοτονικοῦ ἐξάλλου ἐπηρεάζει οὐσιαστικότερα τὴ γλωσσικὴ λειτουργία. Οἱ μαθητὲς, οἱ μελλοντικοὶ ἐνήλικοι, δέν μποροῦν νά παρακολουθήσουν τὴ συνθετικὴ ἰκανότητα τῆς γλώσσας (π.χ. ἀφυδάτωση, ἀφηνιάζω — καθημερινοί).

β) **Τὸ τελικό ν.** Οἱ κανόνες πού ἀφοροῦν τὴ διατήρηση ἢ μὴ τοῦ τελικοῦ ν (ἐκτός ἀπὸ τὴ συχνὴ λανθασμένη ἐφαρμογὴ τους) δημιουργοῦν συχνὰ κακόηχες φράσεις ἢ ὀδηγοῦν στὴν παρερμηνεῖα φράσεων. Π.χ. «Βλέπω τὸ γέρο, τὸν Κώστα», «Ἀναφορὰ στό Γκρέκο».

γ) **Συλλαβισμός.** Κανόνας τοῦ συλλαβισμοῦ θέλει τίς σύνθετες λέξεις νά συλλαβίζονται ὅπως οἱ ἀπλές. Ἐτσι ἀπορροφᾶ τελείως τὴν ἐτυμολογικὴ σημασία τῶν σύνθετων λέξεων. Π.χ. ὕ-πε-ρου-ρά-νι-ος, ἔ-ν-τα-ξη, κα-λω-σο-ρί-ζω, πα-ρό-λα (γράφεται ὡς μία λέξη), ἀ-φαί-μα-ξη, ἔ-φιπ-πος.

Δυστυχῶς, ἡ προχειρότητα μέ τὴν ὁποία καθιερώθηκαν ὀρισμένες ἀπλοποιήσεις «τυπικῶν», «ἐπιφανειακῶν» στοιχείων τοῦ γραπτοῦ λόγου, μᾶς ὀδηγεῖ σέ ριζικὴ διατάραξη τῆς γλώσσας, σέ μελλοντικὴ φωνητικὴ ὀρθογραφία καί σέ διαμόρφωση συνθηματικῆς σχεδὸν γλώσσας.

Τὴ χαῶδη αὐτὴ κατάσταση τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας ἐρχονται νά ἐντείνουν τὰ δύο νέα βιβλία. Γι' αὐτὸ κι ἐγὼ δέν θά σταθῶ σέ κριτικὴ παρουσίασὴ τους, ἀλλὰ θά προβῶ σέ ἀνοιχτὴ καταγγελία τους.

Ἐφυλλίζοντας τὰ νέα βιβλία ἀγωνιᾶ κανεὶς γιά τὴ σύγχυση καί τὴ διαστρέβλωση πού ἐπιβάλλουν ὡς μέσο γλωσσικῆς διδασκαλίας καί παραβλέπει τὴν τεχνικὴ καί αἰσθητικὴ φυσιογνωμία τους (ἐκτύπωση — βιβλιοδεσία — σελιδοποίηση

Α' 1. Τ' Αϊβαλί

Γεννιούνται στον κόσμο άνθρωποι φωνακλάδες που κάνουνε φασαρία μεγάλη όσο ζούνε κι άμα πεθάνουνε* τους γράφουνε και στα χαρτιά για να μην ξεχαστούνε. Είναι κι άνθρωποι που περνάνε στη ζωή τους κρυμμένοι, μόνο που είναι μεγάλες ψυχές, και σαν πεθάνουνε δεν τους βάζουνε ταφόπετρες μαρμαρένιες, μόνο τους σκεπάζει το χώμα της λησμονιάς. Έτσι γίνεται καμιά φορά και με τις πολιτείες. Δε θέλω να πω πως το Αϊβαλί ήτανε τάχα καμιά πολιτεία μεγάλη και τρανή* κάστρα δεν είχε, πόλεμοι φοβεροί δεν έγιναν γι' αυτή ώστε να δοξαστεί, αφού — αλίμονο — κράτησε η συνήθεια να δοξάζονται τ' άρματα κι οι άνθρωποι που σκοτώνουνε τους άλλους μ' αυτά.

Το λοιπόν δε μου κατοφαίνεται πως γεννήθηκα σ' ένα μέρος που δε στάθηκε ξακουσμένο, μάλιστα μου φαίνεται πως τ' αγαπώ πώτερο, παρ' όσο αν ήταν καμιά από τις φημισμένες πολιτείες του κόσμου, όπως ο φτωχός πονά το σπίτι του και τους γονιούς του πιο πολύ απ' όσο ένας πλούσιος.

Φ. Κόντογλου «Τ' Αϊβαλί, η πατρίδα μου»

* πεθάνουνε, θάζουνε, ήτανε: Ο συγγραφέας προτιμάει τους τύπους αυτούς γιατί για τους τύπους πεθάνουν, θάζουν, ήταν. Βλ. ΝΕΓ § 247 και § 241 σημ. 3.

Τ' Αϊβαλί, τὰ Μοσκονήσια

κ' ἡ ἀρχαία Ποροσελήνη.

Γεννιούνται στον κόσμο άνθρωποι φωνακλάδες, που κάνουνε φασαρία μεγάλη όσο ζούνε, κι άμα πεθάνουνε τους γράφουνε και στα χαρτιά για να μην ξεχαστούνε. Είναι κι άνθρωποι που περνάνε τη ζωή τους κρυμμένοι, μ' όλο που είναι μεγάλες ψυχές, και σαν πεθάνουνε δεν τους βάζουνε ταφόπετρες μαρμαρένιες, μόνο τους σκεπάζει το χώμα της λησμονιάς. Έτσι γίνεται καμιά φορά και με τις πολιτείες. Δε θέλω να πω πως τ' Αϊβαλί ήτανε τάχα καμιά πολιτεία μεγάλη και τρανή* κάστρα δεν είχε, πόλεμοι φοβεροί δεν γενήκανε για δαύτη ώστε να δοξαστεί, αφού — αλίμονο — κράτησε η συνήθεια να δοξάζονται τ' άρματα κι οι άνθρωποι που σκοτώνουνε τους άλλους με δαύτα.

Το λοιπόν δε μου κατοφαίνεται πως γεννήθηκα σ' ένα μέρος που δε στάθηκε ξακουσμένο, μάλιστα μου φαίνεται πως τ' αγαπώ πώτερο, παρ' όσο αν ήταν καμιά από τις φημισμένες πολιτείες του κόσμου, όπως ο φτωχός πονά το σπίτι του και τους γονιούς του πιο πολύ απ' όσο ένας πλούσιος.

— είκονογράφηση), βλ. (Α' τεύχος, σελ. 147) «Σωστό κέρασ τῆς Ἀμαλθείας».

1) Τό γενικό πνεύμα τῶν βιβλίων εἶναι παιδαριῶδες ἀλλά συγχρόνως καί τεχνοκρατικό, καθὼς συνδυάζει α) ἀπλοϊκές ἀσκήσεις μέ β) ἀκραία ἐπιστημονική ὀρολογία καί δυσκολονόητη θεωρία. (Οἱ παρατηρήσεις μου καί τὰ παραδείγματα εἶναι συγκεντρωμένα ἀπό τό Α' τεύχος).

Παραδείγματος χάρι: Ἐσκηση, σελ. 118.

Χαρακτήρισε μ' ἓνα Σ(ωστή) ἢ ἓνα Λ(ανθασμένη) καθεμιά ἀπό τίς παρακάτω προτάσεις:

(Σ) Οἱ μαθητές ὀργάνωσαν μια γιορτή για την εἰρήνη.

(Λ) Οἱ μαθητές καθαρίζουν η αυλή του σχολείου.

Τό τσίρκο θα μείνει στην πόλη μας μια βδομάδα.

Τό τσίρκο θα φύγει της προηγούμενης βδομάδας.

Οἱ παραστάσεις ἔδωσαν τα παιδιά του σχολείου.

Οἱ παραστάσεις ενθουσίασαν τα παιδιά του σχολείου.

Καί ἄλλοῦ:

Από τον παραπάνω πίνακα διαπιστώνουμε ὅτι, κάθε φορά που το σταθερό τμήμα (= φθογγολογικό περιβάλλον (-όνος) το συνδυάζουμε με διαφορετικό φθόγγο (π,μ,τ,φ,γ,κ), παίρνομε και μια διαφορετική λέξη. Στις περιπτώσεις αυτές ο φθόγγος λέγεται φώνημα. Δηλαδή φώνημα εἶναι ὁ φθόγγος που παρουσιάζεται σε ἓνα σταθερό φθογγολογικό περιβάλλον και δίνει μια νέα λέξη. Αυτό σημαίνει ὅτι φώνημα εἶναι ὁ φθόγγος ὅταν διαφοροποιεῖ. Ἐτσι στο παραπάνω σχῆμα οἱ φθόγγοι π,μ,τ,φ,γ,κ, γ εἶναι φωνήματα, γιατί προσθέ-

τονται στο σταθερό περιβάλλον (-όνος) και δημιουργοῦν τις λέξεις: πόνος, μόνος, τόνος, φόνος, γόνος.

2) Ἡ προχειρότητα πού χαρακτηρίζει τὰ βιβλία εἶναι ἀκατανόητη καί ἀνεπίτρεπτη. Παραδείγματος χάρι:

α) Τό μοναδικό ὄνομα συγγραφέα πού ἀναφέρεται στόν πίνακα περιεχομένων εἶναι τοῦ Ν. Καζαντζάκη. Οἱ ὑπόλοιποι συγγραφείς ἀγνοοῦνται.

β) Στά «περιεχόμενα» πάλι βρίσκουμε τόν τίτλο «Ἀναφορά στόν Γκρέκο», ἀλλά στήν σελίδα 37 διαβάζομε: «Ἀναφορά στό Γκρέκο».

3) Ἡ γενική αὐτή προχειρότητα συνδυάζεται μέ ἰδεολογική «προχειρότητα», σύγχυση(ι), ἀσάφεια καί σέ ὀρισμένα σημεία μέ ἀκαλαισθησία. Π.χ.:

α) «Σήμερα επίσης μπαίνουν στη γλώσσα μας ξένες λέξεις, και μάλιστα πολύ περισσότερες ἀπό ὅσες στο παρελθόν, με τα αναπτυγμένα μέσα ἐπικοινωνίας και συγκοινωνίας, με τη διακίνηση ἰδεῶν και γνώσεων και με την εἰσαγωγή προϊόντων (ρεκόρ, πορτατίφ κ.λπ.).

Ἐτσι το λεξιλόγιό μας πλουτίζεται διαρκώς με νέες λέξεις (διασημῶπλοιο, οἰκολόγος, ηχορρύπανση, τεστ κ.λπ.) παράλληλα ὁμως παρατηρεῖται το φαινόμενο κάποιες ἄλλες λέξεις του να παύουν σιγά σιγά να χρησιμοποιοῦνται (κονδυλοφόρος, γραμμόφωνο κ.λπ.).

β) Σέ ἐνότητα μέ θέμα τήν προστασία τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος βρίσκουμε:

ΠΕΘΑΙΝΟΥΝ ΤΑ ΔΑΣΗ
ΣΤΗ ΔΥΤ. ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Αἰτίες: Πετρέλαιο και εξατμίσεις

BONNH, 16 (ΑΠΕ - Ρώτερ)

Ο υπουργός ερευνῶν κ. Χάιντς Ρίξεν-

χοῦπερ δήλωσε σήμερα σε συνέντευξη τύπου ὅτι αὐτό που οἱ Γερμανοὶ ἀποκαλοῦν «θάνατο των δασῶν» ἔχει προσλάβει δραματικές διαστάσεις. Τα γερμανικά δάση πεθαίνουν και η ὑπαίθρος που θυμίζει περισσότερο στέπα ἀυξάνει. Πολλές κορυφές λόφον εἶναι ἤδη γυμνές...»

γ) Ἀκόμα σέ κείμενο πού ἔγραψαν οἱ συγγραφείς τοῦ βιβλίου βρίσκουμε τόν τίτλο: «Προϊστορικό ΠΙΚ ΝΙΚ».

4) Οἱ συγγραφείς τῶν βιβλίων ἔχουν ἐπιλέξει κείμενα λογοτεχνικά, δημοσιογραφικά, ἀπό τόν ἑλληνικό καί ξένο τύπο, ἀκόμα και κείμενα ἀπό τόν τηλεφωνικό κατάλογο. Θά νόμιζε κανεῖς ὅτι στό νοῦ τους εἶχαν νά δώσουν στά παιδιά τήν εὐκαιρία νά συγκρίνουν καί νά διακρίνουν τήν εὐελιξία ἀλλά και τή ζωντάνια τῆς γλώσσας. Ὅμως ὄχι! Μέ συνειδητή προσπάθεια τῶν συγγραφέων ἢ γλώσσα τῶν κειμένων ἔχει ἀλλοιωθεῖ, ἰσοπεδωθεῖ. Ἐδῶ θέλω νά συγκεντρώσω καί τό βάρος αὐτῆς τῆς καταγγελίας.

α) Τὰ ἀποσπάσματα λογοτεχνικῶν κειμένων πού ἔχουν χρησιμοποιηθεῖ ἔχουν ἀλλοιωθεῖ ἀπό τούς συγγραφείς τοῦ βιβλίου, χωρίς μάλιστα αὐτό νά δηλώνεται. Ἀντίθετα, κάτω ἀπό κάθε κείμενο ὑπάρχει τό ὄνομα τοῦ συγγραφέα καί ὁ τίτλος τοῦ πρωτότυπου κειμένου.

Ἡ παραπλάνηση αὐτή ἐνισχύεται καί ἀπό τό γεγονός ὅτι σέ ἓνα κείμενο ὑπάρχει ἡ ἐνδειξη «διασκευή» καί σέ ἄλλο «ἀπόσπασμα», πράγμα πού εὐλογα διαμορφώνει τήν ἐντύπωση ὅτι τὰ ὑπόλοιπα κείμενα ὄχι μόνο δέν ἔχουν διασκευαστεῖ, ἀλλά ὅτι εἶναι καί ὀλοκληρωμένα κείμενα.

Ἄλλο χαρακτηριστικό τῆς κατάχρησης αὐτῆς εἶναι ὅτι οἱ ἀλλοιώσεις τῶν κει-

μένων δέν παρακολουθοῦν μία ὁποιαδή-
ποτε λογική. Σ' ὀρισμένα κείμενα, π.χ.,
βρίσκουμε «διορθωμένους» τύπους ρημά-
των, ἀντί «τριγυρίζανε» «τριγυρίζαν», ἐ-
νώ σέ ἄλλα ἔχουν κρατηθεῖ οἱ τύποι αὐ-
τοί, μέ σχολίο μάλιστα ὅτι ὁ συγγραφέας
προτιμᾷ αὐτόν τόν τύπο.

Στίς ἀπαράδεκτες αὐτές ἀλλοιώσεις
τῶν λογοτεχνικῶν κειμένων πρέπει νά
συμπεριλάβουμε ἕνα πλῆθος ἀπό ὀρθο-
γραφικές, τονικές, γραμματικές, συντα-
κτικές, λεξιλογικές «διορθώσεις», παρα-
λείψεις λέξεων, φράσεων, παραγράφων,
ἀλλαγές στή στίξη, χωρίς αὐτό νά δηλώ-
νεται μέ ὁποιοδήποτε τρόπο.

Ἡ περιφρονητική, καταχρηστική καί
ἰσοπεδωτική κακοποίηση τῆς λογοτε-
χνίας μας ἀπό τούς συγγραφείς τοῦ βι-
βλίου, ἡ εὐθύνη τῆς ἔγκρισής του ἀπό
τούς ἀρμόδιους, ἡ γλωσσική σύγχυση καί
ἀμβλυνση πού θά δημιουργήσουν, ἀλλά
καί τό οικονομικό κόστος τῶν βιβλίων
αὐτῶν δέν μποροῦν νά μᾶς ἀφήσουν ἀ-
διάφορους.

Ἡ προχειρότητα μέ τήν ὁποία ἐγκρί-
νονται καί ἐκδίδονται κάθε χρόνο νέα δι-
δακτικά βιβλία εἶναι ἀπαράδεκτη, γιατί,
ἐκτός τῶν ἄλλων, τό οικονομικό κόστος
προβάλλεται ὡς βασικό ἐπιχείρημα γιά
τή χρήση ἑνός καί μοναδικοῦ βιβλίου σέ
κάθε μάθημα. Ἄς σημειωθεῖ δέ ὅτι συχνά
τά νέα βιβλία εἶναι χειρότερα ἀπό τά
προηγούμενα. Πάλι ἐνδεικτικά ἀναφέρω:
α) 1983-1984. Νέο βιβλίο, Ὀδύσσεια,
Ὀμήρου, ΟΕΔΒ, χωρίς εἰσαγωγή καί σχό-
λια ὅπως εἶχε τό βιβλίο πού χρησιμοποιή-
θηκε μέχρι καί τό 1982-1983.

1984-1985. Νέο βιβλίο, Ὀδύσσεια, Ὀ-
μήρου, ΟΕΔΒ, μέ νέα ἑλλιπῆ εἰσαγωγή.

β) Ἄλλο ἕνα ἀνησυχητικό παράδειγμα
εἶναι τό φετινό βιβλίο τοῦ Ἡρόδοτου γιά
τήν Α' Γυμνασίου. Ἐκτός ἀπό τή δυσνόη-
τη μετάφραση καί τήν ἑλλιπῆ εἰσαγωγή,
παρατηρεῖ κανεῖς ὅτι ἡ νέα ἐπιλογή τῶν
ἀποσπασμάτων δέν ἔχει ληφθεῖ ὑπόψη
στόν καθορισμό τῆς διδακτέας ὕλης. Ἀ-
πό τήν εἰσαγωγή τοῦ βιβλίου χωρίς σχό-
λια μεταφέρω:

Πρώτη παράγραφος:

«Ἡ ἱστορία εἶναι ἡ επιστήμη ἐκεῖνη πού
μελετᾷ τή ζωὴ τῶν ἀνθρώπων πού ἐξήσαν
σε περασμένες εποχές καί το βιβλίο πού
κρατοῦμε εἶναι ἕνα βιβλίο ἱστορίας. Απο-
τελεῖται ἀπό ἀποσπάσματα ἀπό ἕνα ἄλλο
βιβλίο, πού κληρονομήσαμε ἀπό τήν ἀρ-
χαία Ελλάδα καί το ἔχει γράψει ὁ Ἡρόδο-
τος».

Προτελευταία παράγραφος τῆς εἰσα-
γωγῆς:

«Τί τα θέλουμε ὁμως ὅλα αὐτά; Για μας
τούς Ἕλληνες δέν εἶναι ἀρκετό, ὅταν
κλείνοντας τήν ἱστορία τοῦ Ἡρόδοτου ἀ-
κοῦμε να ηχοῦν μέσα στήν ψυχή μας οἱ
λόγοι τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ ὅτι στίς τρα-
χιές πέτρες γεννιοῦνται οἱ γενναῖοι κι ἐνά-
ρετοι ἄνθρωποι, ὅταν ἡ πατρίδα μας εἶναι
ὄλο πέτρες;».

Ἴδιαίτερα ἀποκαλυπτικό ἦταν καί τό
ὀλιγόροιο σεμινάριο πού κλήθηκαν νά
παρακολογήσουν οἱ φιλόλογοι καθηγη-
τές. Ὁ ὀμιλητής, πού ἀνέλαβε νά παρου-
σιάσει τά νέα αὐτά βιβλία, στόν μονόλο-
γό του διατύπωσε καί τίς ἑξῆς ἀπόψεις:

1. Δέν πρέπει νά ἐπιμένουμε στά λογο-
τεχνικά κείμενα, γιατί ἡ διδασκαλία τῆς
νεοελληνικῆς γλώσσας διαφέρει ἀπό τή

διδασκαλία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ἐπει-
δή εἶναι ζωντανή γλώσσα. Πρέπει λοιπόν
νά δίνουμε περισσότερη σημασία στόν
προφορικό λόγο: Γι' αὐτό καί οἱ μαθητές
δέν πρέπει νά ἀσκηθοῦν ἰδιαίτερα στόν
γραπτό, ἀλλά στόν προφορικό λόγο.

2. Μποροῦμε ἐλεύθερα νά ἀλλάξουμε
τή θέση συντακτικῶν συνόλων μέσα στήν
πρόταση χωρίς νά ἀλλοιώνεται τό νόημά
της, καί δέν χρειάζεται νά ἀκολουθοῦμε
τό παράδειγμα τοῦ Πλάτωνα, πού γιά με-
γάλο χρονικό διάστημα σκεπτόταν τή
σειρά τῶν λέξεων στήν ἀρχική πρόταση
τῆς Πολιτείας, «κατέβην χθές εἰς Πει-
ραιᾶ».

Τό ἀτυχές, γιά τόν ὀμιλητή, παράδειγ-
μα μού ἔφερε στό νοῦ τίτλο ἀθηναϊκῆς ἐ-
φημερίδας: «Πάτρακτέρ σήμερα ὀδηγοῦν
γυναῖκες», καί ἡ ὀλη ὀμιλία ἐπιγραφή σέ
κρεοπωλεῖο: «Κόπτομαι κιμά παρουσία
τοῦ πελάτη».

Ὡς κατακλείδα δέ ἐπιστημονικῆς κα-
τάρτισης παρουσίασε βιβλία σύγχρονης
γλωσσολογίας, ὅταν ὁμως κλήθηκε ἀπό
φιλόλογο νά μιλά πῶ ἀργά γιά νά μπορέ-
σει νά σημειώσει τή σχετική βιβλιογρα-
φία, ὁ ὀμιλητής ἀπάντησε ὅτι δέν χρεια-
ζόταν, ἀπλῶς ἔδειχνε τά βιβλία.

Σίγουρα, ἡ νέα ἐπίσημη ἀντίληψη γιά
τήν ἐξέλιξη τῆς δημοτικῆς, πού φαίνεται
νά ἐπικρατεῖ, σέ μικρό χρονικό διάστημα
θά δώσει στούς ὑποστηρικτές κάθε ὀπι-
σθοδρομικῆς ἀπονης γιά τή γλώσσα τό
δικαίωμα νά ἐπαναλάβουν τό ἐπιχείρημα:
«Ἡ δημοτικῆ ἀδυνατεῖ νά περιγράψει ναυ-
μαχίαν».

Δυστυχῶς, ἡ κατάσταση αὐτή εἶναι
προῖον μιᾶς πρωτόφαντης ἐδρύτερης ἀν-
τίληψης, πού στό ὄνομα μάλιστα τοῦ σο-
σιαλισμοῦ κι ἑνός ἀμφιλεγόμενου προο-
δευτισμοῦ, δίνει συνεχῶς ἐρείσματα στήν
ἀντίδραση. Ἐδῶ καί ἡ δική μας εὐθύνη.

Εἰρήνη Νάκου

ΕΝΑ ΚΛΩΝΑΡΙ ΛΑΓΡΙΑΣ ΓΑΖΙΑΣ

Θεῖ μ' ἄκουε, Ἄντρε!

Πῶς χροῖνα ἔχει νά μιλήσει ὁ Δημήτρης στό Θεό;
Ἀπό τή μέρα πού ἐξομολογήθηκε σέ κείνον τόν πα-
πά, πᾶν ἔκλεισε καί παραπάνω χροῖνα...

Ὅταν ἦταν οἰκοτρόφος στήν Ἀθήνα καί οποιόδαζε
γιά γίνει κλέφτης. Συχνά τά βράδια το σκαγε ἀπό τό
σκασοφάει καί τήραϊ στό θέατρο Γυρνούσε πίσω
σαν κλέφτης. Χωνόταν κάτω ἀπό τᾶ σκεπάσματα καί
ἐξορτυνόταν. Ξαναζούσε τήν παράσταση. Ξάνιος ονει-
ρευόταν πῶς γινόταν ράφτης, πῶς ἔραβε τᾶ κουρέλια
του βασιλιά Ληρ, τᾶ κουρέλια του, χάιδευε
τό φουστάνι τῆς Κορδέλιας. Ζήλευε τόν ὑποδόλεα.
Ἦξερε ὄλο τᾶ κείμενα ἀπόξω, θά μπορούσε νά γίνει καί
κείνος ὑποδόλεας, νά μένει κλεισμένος μέσα στό κου-
βούκλιο κι ἀπό κει νά ὀρίζει τήν παράσταση, τούς ἠθο-
ποιούς. Δέν του ἔφτανε νά ναι θεατῆς, ἤθελε ν' ἀγγίξει
μέ τᾶ χέρια του τό θέατρο. Παράξενο, δέ ζήλευε τόν
Σαῖξπηρ. Ποτέ δέν του πέρασε ἀπό τό νοῦ πῶς θά μπο-
ροῦσε καί κείνος νά γράψει. Ἡ σκηνη, τᾶ σκηνηκά, οἱ
προβολεῖς, ἡ μουσική, οἱ θεατρίνοι, τᾶ κοστοῦμα, αὐτό
ἦταν τό θέατρο πού ἤθελε ν' ἀποκτήσει. Πῶς; Δέν ἤξερε.

(1) Με τή βοήθεια του πίνακα λέξεων συμπλήρωσε τα κενά του κειμένου:

« Ὅταν οποιόδαζε στην Αθήνα, ἔμενε σε κάποιο οἰκοτροφείο. Συχνά τα βράδια το
σκαγε και πήγαινε στο Γυρνούσε πίσω σαν κλέφτης. Χωνόταν κάτω
ἀπό τα σκεπάσματα και ξαγρυπνούσε. Ξαναζούσε την Ξάνιος
ονειρευόταν πως γινόταν ράφτης, πως ἔραβε τα ρούχα του βασιλιά Ληρ, τα
κουρέλια του, χάιδευε το φουστάνι της Κορδέλιας. Ἦξερε ὄλα τα κείμενα ἀπόξω,
θα μπορούσε να γίνει, να μένει κλεισμένος στο κουβούκλιο κι ἀπό κει
να ὀρίζει την, τους Δέν του ἔφτανε να εἶναι
....., ἤθελε να ἀγγίξει με τα χέρια του το Παράξενο, δε
ζήλευε τον Σαῖξπηρ. Ποτέ δέν του πέρασε ἀπό το νοῦ πως θα μπορούσε και κείνος
να γράψει. Ἡ, τα, οἱ ἡ μουσική, οἱ,
τα, αὐτό ἦταν το θέατρο πού ἤθελε να ἀποκτήσει».

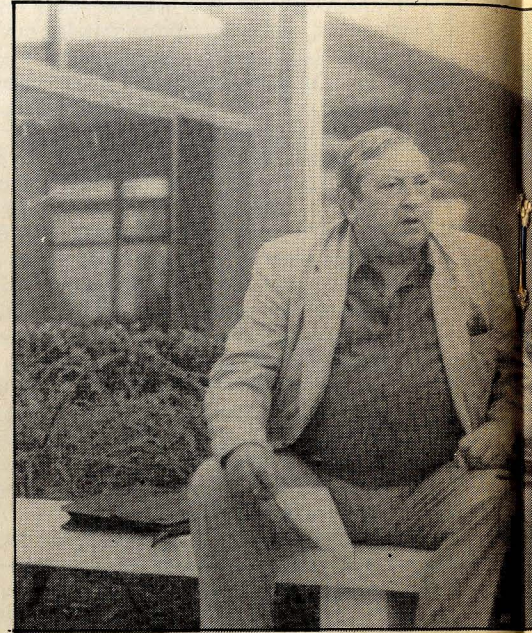
Ζ. Σαρρή, Τα Γενέθλια.

Ο Ζάκ Λέ Γκόφ είναι ένας από τους μεγάλους δασκάλους της σύγχρονης ιστοριογραφίας. Μελετητής του Μεσαίωνα και της νόησης του Μεσαίωνα, ανήκει στην οικογένεια των νέων ιστορικών που τις τελευταίες δεκαετίες έχει διευρύνει τις ιστορικές σπουδές θέτοντας καινούρια προβλήματα, καινούριους τρόπους πρόσεγγισης και τελικά αναδεικνύοντας καινούρια αντικείμενα έρευνας. Έκτός από τις ειδικές του μελέτες σχετικά με το μεσαιωνικό πολιτισμό είναι γνωστός και ως ένας από τους εμπνευστές της «ιστορίας των νοοτροπιών». Προκαλώντας συστηματικά την κυρίαρχη τάση του μαρξισμού, που προσπαθεί να μελετήσει τα συστήματα ιδεών μεταβαίνοντας σημείο προς σημείο από τις «υποδομές» στις «υπερδομές», ο Λέ Γκόφ προτείνει τη μελέτη των νοοτροπιών. Ως νοοτροπίες έννοει ένα κοινωνικό μόρφωμα που συνεχώς βραδυνορεί σε σχέση με τα οικονομικά και άλλα κοινωνικά δεδομένα. Η ιστορία των νοοτροπιών διακρίνεται και αντιπαράκειται στην ιστορία των ιδεών, καθώς μελετάει νοητικά νεφελώματα μάλλον παρά συστήματα φιλοσόφων και διανοητών.

Ο Ζάκ Λέ Γκόφ είναι διευθυντής σπουδών της Σχολής Άνωτάτων Κοινωνικών Έπιστημών του Παρισιού και συνδιευθυντής της ιστορικής επιθεώρησης ANNALES. Είναι επίσης πρόεδρος της επιτροπής για την ανανέωση της διδασκαλίας της Ιστορίας στη Γαλλία. Στα ελληνικά έχει μεταφραστεί το συλλογικό έργο Το έργο της Ιστορίας (έκδόσεις Ράππα), που το έχει επιμεληθεί ο Λέ Γκόφ με τον Πιέρ Νορά.

Συναντήσαμε τον Λέ Γκόφ στα πλαίσια του Διεθνούς Συμποσίου για την «Ιστορικότητα της παιδικής ηλικίας και της νεότητας». Τον ρωτήσαμε για τα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα η διδασκαλία της Ιστορίας στη Γαλλία, ιδιαίτερα μετά τους πολλαπλούς πειραματισμούς που πραγματοποιήθηκαν για το ρόλο των σχολικών βιβλίων Ιστορίας για το εάν το βιβλίο που επιμελήθηκε με τον Πιέρ Νορά αποτελεί προσπάθεια «κωδικοποίησης» των νέων μεθόδων και πρακτικών της ιστορίας για τις σχέσεις και τις ισορροπίες ανάμεσα στην παιδαγωγική και τη μετάδοση της ιστορικής γνώσης.

(Τη συνέντευξη πήραν και επιμελήθηκαν ο Γιώργος Μαργαρίτης και ο Δημήτρης Κυρτάτας).

ΖΑΚ ΛΕ ΓΚΟΦ :

Έξετάζοντας το θέμα της διδασκαλίας της ιστορίας παρατηρούμε ότι η αντίθεση βρίσκεται ανάμεσα σε δύο τάσεις. Υπάρχουν πρώτα τα υπολείμματα μιας πολύ παλιάς, πολύ παραδοσιακής αντίληψης για την ιστορία που συνοδεύονται από μια ξεπερασμένη παιδαγωγική. Τί σημαίνει αυτό; Σημαίνει πως οι υποστηρικτές αυτής της τάσης στη Γαλλία πιστεύουν ότι η ιστορία παραμένει ακόμα ουσιαστικά πολιτική και ότι αυτήν πρέπει να αποστηθίσουν τα παιδιά. Επίσης ότι το πιο σημαντικό είναι η γνώμη των ημερομηνιών, των χρονολογιών.

Από την άλλη πλευρά στη Γαλλία υπάρχει μια τάση που πιστεύει ότι, αντίθετα, πρέπει να ανανεώσουμε τη διδασκαλία της ιστορίας τόσο στο περιεχόμενο της όσο και στις μεθόδους της. Ότι, όσον αφορά το περιεχόμενο, πρέπει να διευρύνουμε την ιστορία σε κοινωνική έπιστήμη και, όσον αφορά τις μεθόδους, θά πρέπει να καταφύγουμε σ' εκείνο που ονομάζουμε «μεθόδους διακριτικής έποπτείας» (méthodes d'aveil). Δηλαδή, ο δάσκαλος, ο εκπαιδευτικός, πρέπει να έπμβαίνει όσο το δυνατόν λιγότερο στη διδασκαλία, ο ρόλος του είναι να κάνει το ίδιο το παιδί να αποκτήσει, να φτιάξει τις γνώσεις του.

Προσωπικά πιστεύω ότι και τα δύο άκρα της αντίθεσης είναι έξισου άσχημα. Πριν φτάσουμε όμως εκεί ως ανοίξουμε

μια παρένθεση για το πως λειτουργεί η εκπαίδευση στη Γαλλία.

Έχουμε εκεί ένα σύστημα, που αρχίζει με τη στοιχειώδη εκπαίδευση με διάρκεια 5 χρόνια, το δημοτικό σχολείο. Πρόκειται για παιδιά από 5 έως 10 χρονών περίπου. Μετά έρχεται το κολέγιο για παιδιά μεταξύ 11 και 16 χρονών (διαρκεί 4 χρόνια). Σ' αυτό το στάδιο πολλά παιδιά εγκαταλείπουν το σχολείο και μόνο ένα τους τμήμα πηγαίνει στο λύκειο που διαρκεί 3 χρόνια πριν το άπολυτήριο (μπακαλορέα). Τα υπόλοιπα ακολουθούν συχνά διάφορες σχολές τεχνικού και επαγγελματικού χαρακτήρα. Σχετικά με τη διδασκαλία της ιστορίας μπορούμε να πούμε ότι είναι πολύ κακή στο δημοτικό σχολείο για όλα τα παιδιά καθώς και στην τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση για όσα παιδιά τις ακολουθούν.

Είπα λοιπόν νορίτερα ότι έχουμε δύο μεγάλα λάθη. Το πρώτο είναι οι στόχοι των δύο μεθόδων παιδαγωγικής. Πρώτα η παιδαγωγική που προβάλλει την απόκτηση γνώσεων διαμέσου του δασκάλου και όπου ο δάσκαλος παρουσιάζει τις γνώσεις στο παιδί και δεύτερον η μέθοδος όπου το παιδί αφήνεται να ανακαλύψει μόνο του τις γνώσεις, τη μέθοδο και το πνεύμα του μαθήματος. Στη δεύτερη το παιδί αποκτά τη μεθοδολογία απόκτησης της γνώσης παρά την ίδια τη γνώση. Για παράδειγμα βασίζεται αυτή η μέθοδος στην καλλιέργεια του κριτικού πνεύ-

ματος, στην ανάλυση του χώρου μέσα στο παρελθόν.

Όμως, πιστεύω ότι οι δύο αυτοί μέθοδοι δέν είναι αντίθετες αλλά συμπληρωματικές. Πρέπει πρώτα να υπογραμμίσω ότι θέλουμε να εξαφανίσουμε την παλιά παραδοσιακή διδασκαλία όπου ο δάσκαλος υπαγόρευε το μάθημα στους μαθητές, αυτοί το έγραφαν στα τετράδιά τους και φρόντιζαν να το άποστηθίσουν. Τέτοια πράγματα δέν μπορούν να γίνονται στην εποχή μας και πρέπει να καταργηθούν. Άλλά από την άλλη πλευρά και οι «μέθοδοι διακριτικής έποπτείας» δημιούργησαν μια καταστροφική κατάσταση. Προκάλεσαν την εξαφάνιση των γνώσεων. Το σχολείο όμως υπάρχει ακριβώς για να δίνει γνώσεις. Πρέπει να έπιμείνουμε σ' αυτό. Και ιδιαίτερα πρέπει να αντιληφθούν όρισμένοι εκπαιδευτικοί που θέλουν να είναι άριστεροι ότι δέν πρέπει να συγχέουμε τις μεθόδους αυτές με μία ιδιαίτερα άσχημη εικόνα της έλευθερίας και της δημοκρατίας.

Αυτές οι νέες μέθοδοι όταν εφαρμόστηκαν στη Γαλλία έδωσαν καταστροφικά αποτελέσματα. Και θά πρέπει αυτοί οι εκπαιδευτικοί να το παραδεχτούν. Το υπογραμμίζω και πάλι γιατί είναι σοβαρός κίνδυνος και για άλλες χώρες. Μία από αυτές, το Βέλγιο, προχώρησε περισσότερο από έμάς. Ήταν κι έδω μία καταστροφή που τους ανάγκασε γρήγορα να έπανέλθουν σε παλιές μεθόδους.

δάσκεται ή ιστορία;

ήτηση με τον ιστορικό Ζάκ Λε Γκόφ

Δ.Π.: Στο Βέλγιο κατάργησαν τελείως τα βιβλία διδασκαλίας της ιστορίας. Πώς τό κρίνετε αυτό;

Λέ Γκόφ: Ήταν μία καταστροφική απόφαση. Ένα μεγάλο λάθος. Μαζί με τον δάσκαλο, τό σχολικό έγχειρίδιο είναι άπόλυτα αναγκαίο γιά τή διδασκαλία τής ιστορίας. Ό νέος μας ύπουργός Παιδείας, κ. Σεβενεμάν, πήρε τήν απόφαση νά εκδώσει άμεσα νέα βιβλία ιστορίας. Είμαι άπόλυτα σύμφωνος. Γνωρίζετε ότι είμαι πρόεδρος τής επιτροπής γιά τήν ανανέωση τής διδασκαλίας τής ιστορίας στή Γαλλία. Πρίν άπό ένα χρόνο ήρθαμε σέ έπαφή με τούς εκδότες τών σχολικών έγχειριδίων και τήν περασμένη εβδομάδα είχαμε νέα σχετική συνάντηση στό ύπουργείο. Τά νέα βιβλία ιστορίας γιά τή στοιχειώδη εκπαίδευση θά είναι έτοιμα τό Πάσχα και θά χρησιμοποιηθούν τή σχολική χρονιά 1985-1986.

Τό έγχειρίδιο είναι, έπαναλαμβάνω, μαζί με τόν δάσκαλο, ή άπαραίτητη προϋπόθεση γιά τή διδασκαλία. Πρέπει όμως ό μαθητής νά ξέρει νά τό χρησιμοποιεί. Είναι ένα σημείο αναφοράς τού μαθητή και όχι κάτι τό όποιο πρέπει νά μάθει άπ' έξω. Μέσα στό ίδια τά έγχειρίδια πρέπει νά υπάρχει ισορροπία ανάμεσα στό κείμενο πού δίνει τίς ελάχιστες άπαραίτητες γνώσεις — όχι έγκυκλοπαιδικές αλλά μόνο τίς αναγκαίες — και σ' ένα τμήμα ντοκουμέντων πού θά έπιτρέπουν στόν μαθητή νά καταλάβει τήν ιστορία,

νά τήν ξαναχρησιμοποιήσει. Θά πρέπει ό μαθητής νά γνωρίζει άρκετά τό παρελθόν και τούς μηχανισμούς τής εξέλιξης του γιά νά μπορεί νά ξεχωρίζει αυτό πού χρειάζεται νά χρησιμοποιήσει άπό εκείνο πού δέν τού χρειάζεται. Όλα αυτά θά τού είναι χρήσιμα γιά νά καταλάβει τίς σημερινές καταστάσεις και νά προετοιμάσει τό μέλλον. Πάντως τό σχολικό βιβλίο είναι ένα εργαλείο άπόλυτα άπαραίτητο.

Μετά, είναι και κάτι άλλο. Στήν εκπαίδευση, έξακολουθούμε νά έχουμε ανάγκη άπό ένα πλαίσιο γιά τόν κάθε τομέα τής διδασκαλίας, τό κάθε μάθημα. Γιά τά παιδιά τών 5 ώς 11 χρόνων τό νά τούς μιλήσουμε γιά κοινωνικές επιστήμες δέν έχει καμιά ούσία, καμιά σημασία. Είναι άδύνατο νά εξηγήσουμε στό παιδί τίς σχετικές έννοιες. Άντίθετα τό βυθίζουμε σ' ένα είδος θάλασσας θολής και άπροσδιόριστης, ένώ ό σκοπός τής διδασκαλίας είναι άκριβώς νά δώσει εργαλεία στό παιδί μέ τά όποια νά μπορούν νά προσδιορίσουν τίς πραγματικότητες τού άλλοτε.

Υπάρχει λοιπόν κάτι τό ιδιαίτερα κακό, δηλαδή τό νά επιλέγουμε τή μία τάση ή τήν άλλη. Θέλω όμως νά επιμείνω. Γνωρίζουμε τί δίνει αυτό: Τό 1981, τό 37% τών παιδιών πού άφησαν τό δημοτικό γιά νά μπουν στό κολέγιο — παιδιά πού ήταν 11 χρόνων — δέν είχαν διδαχθεί ποτέ ιστορία γιατί είχε εξαφανιστεί σάν μάθημα. Οι δάσκαλοι τού δημοτικού δέν ήξεραν γιά τί πράγμα πρόκειται. Λοιπόν, χωρίς σχολικά έγχειρίδια, μέ τίς μεθόδους διακριτικής έποπτείας τού παιδιού και μέ τήν ύποκατάσταση τής ιστορίας και τής γεωγραφίας άπό τίς κοινωνικές επιστήμες, πρέπει νά πούμε ότι φτάσαμε σέ καταστροφικά άποτελέσματα. Πρέπει νά τό πούμε ιδιαίτερα γιά τούς άριστερούς εκπαιδευτικούς και γιά τούς άριστερούς γενικότερα, πού ίσως δέν τό έχουν αντιληφθεί.

Σέ καμιά περίπτωση δέν, πρόκειται νά ξαναγυρίσουμε στήν παλιά αντιδραστική διδασκαλία τής ιστορίας. Έδώ πρόκειται γιά τό δεύτερο μεγάλο λάθος. Έχουμε νά ανανεώσουμε τήν ιστορία. Αυτό πρώτα άπ' όλα σημαίνει ότι δέν πρέπει νά υπάρχει μόνο πολιτική ιστορία. Πρέπει νά διδάσκουμε οικονομική και κοινωνική ιστορία και ακόμα ιστορία τής καθημερινής ζωής, τών νοστροπιών. Φυσικά όλα αυτά πρέπει νά γίνονται στό έσωτερικό μιας διευρυνμένης ιστορικής διδασκαλίας και όχι μέσα σ' ένα μίγμα κοινωνικών έπιστημών.

Υπάρχει και κάτι άλλο ακόμη. Έχουμε μερδέψει τήν έρευνα μέ τή διδασκαλία. Μερικοί παιδαγωγοί, μέ καλές προθέσεις, ήλθσαν νά προηγηθούν οι μέθοδοι, οι ύποθέσεις τής έρευνας πρίν ακόμα γίνουν γνώσεις, μέσα στήν εκπαίδευση. Πρόκειται γιά άφρημένα πράγματα. Μπορούμε νά τό δούμε στό μαθηματικά ή τή φυσική. Έκεί δέν μπορούμε νά αρχί-

σουμε μέ ύψηλή έρευνα τή διδασκαλία πάνω στήν ύλη και τά σχετικά. Πρέπει κάπου νά υπάρχει ένα φίλτρο πρίν οι γνώσεις και οι ύποθέσεις αυτές φτάσουν στό παιδιά. Πρέπει επίσης νά υπάρχει μία μικρή χρονική διαφορά πού θά έπιτρέψει στή νέα ανακάλυψη νά διατυπωθεί μέ κατανοητά έκφραστικά σημεία. Κι έπειτα ή έρευνα, άπό τό ρόλο τής τόν ίδιο, μπορεί νά μάς παραπλανήσει τό ίδιο εδκόλα όσο και νά μάς άποκαλύψει νέα πράγματα. Δέν είναι σωστό νά μαθαίνουν τά παιδιά πράγματα πού άβριο κίόλας ίσως άποδειχθούν λανθασμένα. Πρέπει λοιπόν νά υπάρχει μία διαφορά χρόνου.

Κατά τά άλλα δέν νομίζω ότι υπάρχει κάποια ύποχώρηση τής ιστορίας. Θά 'θελα όμως νά παρατηρήσω ένα πράγμα. Σέ μία έρώτηση πού μου θέσατε υπάρχει ή έκφραση — πού αναφέρεται στό συλλογικό βιβλίο πού επιμελήθηκα μαζί με τόν Πιέρ Νορά, στό *Έργο τής Ιστορίας* — ότι εκεί γίνεται «κωδικοποίηση» τών άποτελεσμάτων μιας έρευνας πάνω στις ιστορικές μεθόδους. Τό *Έργο τής Ιστορίας* δέν κωδικοποιεί τίποτα. Πολλοί μάλιστα τό κατηγορήσαν ότι δέν πρόσφερε μία θεωρία γιά τήν ιστορία. Δέν είναι αυτό λοιπόν. Σ' αυτό τό έργο θελήσαμε νά δούμε τό πού βρίσκεται ή ιστορική έρευνα. Τό τί έχουμε κάνει μέχρι σήμερα. Νά προσδιορίσουμε τούς νέους δρόμους πού ακολουθούν πολλοί έρευνητές. Και πραγματικά, μπορούμε νά κατηγορήσουμε αυτό τό έργο ότι δέν είναι καθόλου θεωρητικό. Είναι ένα πανόραμα τής ιστορίας. Άν θελήσουμε νά ανακαλύψουμε κάποια ιδέα μέσα σ' αυτό, αυτή πρέπει νά είναι ότι ή ιστορία διαφοροποιείται όλοένα και περισσότερο, διευρύνεται, βαθίζει πρós τή συνάντηση τών άλλων κοινωνικών έπιστημών, ακόμα και εκείνων τής ζωής ή τής φύσης. Μά δέν πρόκειται καθόλου γιά κώδικα.

Άς αναφερθώ πίο συγκεκριμένα σ' αυτό πού θέλουμε νά κάνουμε. Στήν ανανέωση δηλαδή τής διδασκαλίας τής ιστορίας. Όταν λέω εμείς, έννοώ τά μέλη τής επιτροπής. Άπό τή θέση μας έχουμε δυνατότητα μόνο πρότασης και όχι απόφασης. Πάντως ό προηγούμενος ύπουργός κ. Σαβαρί είχε υιοθετήσει τίς προτάσεις μας κατά 80%. Είμαστε στήν ύπηρεσία τού έθνους θά λέγαμε, δέν είμαστε δηλαδή ύπάλληλοι τού ύπουργείου ή τού ύπουργού. Κάνουμε τίς προτάσεις μας μέ άνεξάρτητο τρόπο. Μέ τόν κ. Σεβενεμάν πάλι ύπάρχει άπόλυτη συμφωνία και μάς συμπαραστέκεται.

Έρχομαστε στό παράδειγμα τής χρονολόγησης. Τό θέμα αυτό, έδώ και 10 χρόνια περίπου, έχει γίνει μία νέα ύπόθεση Ντρέιφους. Η στράτευση ύπέρ ή κατά τής διδασκαλίας τής χρονολόγησης έγινε μέ πολύ πάθος και τήν άνέδειξε σέ κάτι τό δυσανάλογα σημαντικό. Πρέπει νά καταλάβουμε ότι έγινε τό σύμβολο τής σύγκρουσης συντηρητισμού και ανανέωσης. Πρόκειται γιά σοβαρό λάθος. Ό τρόπος πού τίθεται τό έρώτημα είναι τουλάχιστον άνόητος. Άς σημειώσω ότι άν κοιτάξουμε τίς πολιτικές θέσεις άς πούμε τών «συντηρητικών», βλέπουμε ότι ανήκουν τόσο στήν άριστερά όσο και στή δεξιά.

Είναι σαφές ότι ή χρονολόγηση είναι άπλά και μόνο τό εργαλείο. Όμως άν δέν

τό χρησιμοποιήσουμε, τά πράγματα δυσκολεύουν. Υπάρχει ένα παραμύθι, θά τό γνωρίζετε καί στήν 'Ελλάδα, γιά τόν Κοντορεβιθούλη καί τήν παρέα του πού χάθηκαν στό δάσος. Ο' ξυπνος αὐτός μικρός ἄφηνε πίσω του χαλίκια ὥστε νά μποροῦν νά ξαναβροῦν τόν δρόμο. Κάτι τέτοιο εἶναι ἡ χρονολόγησι. Βάζουμε χαλίκια, σημεῖα ἀναφορᾶς γιά νά ξαναβρίσκουμε τόν δρόμο μας. Ἴσως θά ἔπρεπε νά εἶναι καί κάτι παραπάνω. Μά πρώτα ἀπ' ὅλα θά πρέπει νά μάθουμε νά ἐπιλέγουμε σωστά τίς χρονολογίες. Νά εἶναι δηλαδή σημαντικές στά μάτια τῆς νέας ἱστορίας.

Υπάρχουν πολιτικές θά λέγαμε ἡμερομηνίες πού εἶναι ἀκόμα πολύ σημαντικές. Διατηροῦμε φυσικά τό 1789, τῆ Γαλλική Ἐπανάστασι. Διατηροῦμε τίς χρονολογίες τῶν προσωπικοτήτων πού ἔβαλαν τή σφραγίδα τους στήν ἱστορία. Τῆς Ἰωάννας τῆς Λωρραίνης γιά παράδειγμα. Προσθέτουμε ὅμως νέες ἡμερομηνίες πού σχετίζονται μέ τήν οἰκονομία, τήν κοινωνία, τό πνεῦμα. Ἀποσύρουμε ἀντίθετα ἡμερομηνίες μαχῶν. Ὅχι ὅλες, γιατί μερικές εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικές. Πολλές ὅμως δέν ἐνδιαφέρουν τήν ἱστορία πού ἀναζητοῦμε αὐτή τή στιγμή. Τό 1539, γιά νά μιλήσω συγκεκριμένα, ἐκδόθηκε ἕνα βασιλικό διάταγμα στή Γαλλία πού ἐπέβαλε τή χρῆσι τῆς γαλλικῆς γλώσσας στή διοίκηση ἐκεῖ ὅπου πρὶν χρησιμοποιούσαν τά λατινικά. Εἶναι ἰδιαίτερα σημαντική ἡμερομηνία γιά τήν ἐθνική ἱστορία.

Πρόκειται λοιπόν γιά τίς ἡμερομηνίες πού ταιριάζουν σ' ἕνα νέο περιεχόμενο. Ὡστόσο, δέν εἶναι ἡ ἡμερομηνία αὐτό πού ἔχει σημασία. Τά σύνολα τῶν ἡμερομηνιῶν καί τῶν γεγονότων εἶναι τά σημαντικά. Οἱ περίοδοι δηλαδή. Πρέπει νά δώσουμε στό παιδί νά καταλάβει ὅτι στήν ἱστορία υπάρχουν χρονικά πλαίσια μέσα στά ὁποῖα συμβαίνουν ἀλλαγές, εἰσαγωγές νέων καταστάσεων καί πραγμάτων. Εἶναι περίοδοι σημαντικές πού πρέπει ἰδιαίτερα νά διδασθοῦν. Ἡ ἐποχή τοῦ Διαφωτισμοῦ, τοῦ 18ου αἰώνα. Καί ἐδῶ πρέπει νά ἔχουμε μερικές ἡμερομηνίες. Πρέπει νά εἶναι σχετικές ἡμερομηνίες. Χρονολογήσεις διάρκειας δηλαδή καί ὄχι χρονολογήσεις γεγονότων. Τό παιδί πρέπει νά καταλάβει ὅτι ἡ χρονολόγησι εἶναι τό σύνολο ὄχι μόνο τῶν σημείων ἀναφορᾶς ἀλλά προπαντός τῶν συστημάτων ἀναφορᾶς πού ἐπιτρέπουν τήν τοποθέτησι, τόν προσδιορισμό καί τήν κατανόησι τῆς ἐξέλιξης τῶν ἱστορικῶν γεγονότων.

Δ.Π.: *Δηλαδή ἡ διασύνδεσι ἀνάμεσα στίς ἡμερομηνίες πρέπει νά ἐπιδιώκεται περισσότερο ἀπό τήν ἐκμάθησι τῶν ἰδίων τῶν ἡμερομηνιῶν;*

Λέ Γκόφ: Ἀκριβῶς. Καί δέν θέλουμε τά παιδιά νά μαθαίνουν αὐτόματα τίς ἡμερομηνίες. Τό 1789: ἀρχή τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασις εἶναι ἀνεπαρκές. Πρέπει νά ποῦμε καί στό πῶ μικρό παιδί ὅτι τό 1789 παραπέμπει στήν ἐξαφάνισι μιᾶς παλιᾶς κοινωνίας, ἐνός παλιοῦ τρόπου διακυβέρνησις καί στήν ἐμφάνισι μιᾶς νέου τύπου κοινωνίας μέ νέου τύπου δικαιώματα καί ὑποχρεώσεις. Νά τό διδάξουμε δηλαδή, νά τό βοηθήσουμε νά καταλάβει τό περιεχόμενο αὐτῆς τῆς χρονολογίας, τό γιατί τή διαλέξαμε.

Θέλουμε ἀκόμα νά συνδέσουμε στενά τή διδασκαλία τῆς ἱστορίας καί τῆς γεωγραφίας μέ κείνη τῆς πολιτικῆς ἀγωγῆς. Νά μάθουμε τά παιδιά σέ ποιόν κόσμο ζοῦν, ποιὰ δικαιώματα καί ὑποχρεώσεις ἔχουν. Σεβόμαστε ἀπόλυτα τόν πολιτικό πλουραλισμό καί δέν τόν ἀμφισβητοῦμε πουθενά. Υπάρχει ὅμως ἕνας ἀριθμός ἀρχῶν μέ βάση τίς ὁποῖες κινεῖται μιᾶ κοινωνία. Σήμερα αὐτές οἱ ἀρχές εἶναι ἐκεῖνες τῆς δημοκρατίας ὅπως τίς ὀρίζουμε στή Δυτική Εὐρώπη. Τό ξέρουμε καί πρέπει νά τό ποῦμε στά παιδιά ὅτι δέν εἶναι μιᾶ τέλεια δημοκρατία, ὅτι πρέπει πολύ νά προοδεῦσει ἀκόμα, ἰδιαίτερα στόν κοινωνικό τομέα. Ἡ δημοκρατία ὅμως, ἡ ἀνοχή τοῦ διαφορετικοῦ, ὁ σεβασμός τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, ἡ προσοχή στόν Τρίτο Κόσμο, εἶναι ἀρχές πολύ σημαντικές στίς ὁποῖες θά διαπαιδαγωγήσουμε τά παιδιά. Πρέπει νά τά κάνουμε νά καταλάβουν ὅτι εἶναι κάτι τό πολύ σημαντικό.

Δ.Π.: *Μᾶς εἶπατε καί τό σπουδαῖο. Ἀντί νά διδάξουμε στά παιδιά τήν ἐνταξί τους στά σύνολα, θρησκευτικά, ἐθνικά ἢ ὄ,τι ἄλλο, πρέπει νά τους διδάξουμε τήν ἀνοχή, τήν κατανόησι τοῦ διαφορετικοῦ.*

Λέ Γκόφ: Ὅπως δῆποτε. Πρέπει νά τους ἐξηγήσουμε ὅτι υπάρχουν διαφορετικοί πολιτισμοί, πολιτικές ἐπιλογές, σκέψεις, πνευματικές παραγωγές. Οἱ περισσότεροι ἀπό αὐτούς τούς πολιτισμούς καί αὐτές τίς κοულτούρες ἔχουν παραπλήσιες ἀξίες. Ἀλλά υπάρχει καί ἐξέλιξι στήν ἱστορία. Αὐτή εἶναι συχνά — ὄχι πάντα — μιᾶ πρόοδος. Σ' αὐτή τήν πρόοδο φτάνουμε ἀπό διαφορετικούς δρόμους καί δέν υπάρχει γι' αὐτό ἕνας καί μόνο τρόπος, ἕνα μοναδικό μοντέλο. Τό μόνο πράγμα ἐνάντια στό ὁποῖο πρέπει νά παλέψουμε εἶναι οἱ καταστάσεις πού δέν ἔχουν ἐλευθερία, δέν ἔχουν ἀνοχή, δέν σέβονται τά δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτές πρέπει νά τίς πολεμήσουμε. Ὅλα τά ὑπόλοιπα ὅμως θά πρέπει νά τά ἀναδείξουμε μέσα στήν πολυφωνία.

Τό σχολεῖο διαμορφώνει. Δέν εἶναι μόνο θετικό. Τό λέμε ἰδιαίτερα γιά τό μάθημα τῆς ἱστορίας γιατί πιστεύουμε ὅτι αὐτό ἰσχύει ἰδιαίτερα ἐδῶ, ἀπ' ὄ,τι στό ἄλλα μαθήματα. Καί εἶναι ἀλήθεια. Στό σχολεῖο τά παιδιά πρέπει νά ἀποκτοῦν γνώσεις, δεξιότητες καί ἱκανότητες ἀλλά καί ἀγωγή, συμπεριφορές. Τό παιδί δέν πρέπει μόνο νά μαθαίνει, ἀλλά νά ξέρει γιατί μαθαίνει. Νά καθορίζει τίς συμπεριφορές του, τίς σχέσεις του μέ τούς ἄλλους, μέ τήν πατρίδα του, μέ τήν κοινωνική κατηγορία πού ἀνήκει, μέ τίς ἄλλες χώρες τοῦ κόσμου. Πιστεύουμε ὅτι βρισκόμαστε σήμερα μέσα σέ μιᾶ ἐνότητα, σ' ἕνα πλαίσιο σκέψης καί πράξις πού εἶναι τό εὐρωπαϊκό πλαίσιο. Πρέπει νά τό διδάξουμε στά παιδιά. Καί νά τό καταλάβουμε σάν τό σύνολο τῆς Εὐρώπης πέρα ἀπό τά σύνορα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κοινότητος. Μιᾶ Εὐρώπη ὄχι μόνο οικονομική ἀλλά μιᾶ Εὐρώπη τῆς σκέψης, τῆς κοινωνίας.

Δ.Π.: *Ποῦ βλέπετε ἀκριβῶς αὐτήν τήν ἰσορροπία ἀνάμεσα στή διδασκαλία τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας καί ἐκείνης μέ εὐρύτερα γεωγραφικά ὄρια;*

Λέ Γκόφ: Στήν πραγματικότητα εἶναι πολύ πῶ εὐκολο νά τό πετύχουμε ἀπ' ὄ,τι νομίζουμε. Ρίξαμε πρώτα τό βάρος στή συνοπτική ἐκμάθησι τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας μέσα στόν κύκλο τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσις. Στά παιδιά δηλαδή τῶν 8 ὄς 11 χρονῶν. Τά μαθαίνουμε τήν ἐθνική ἱστορία οὐσιαστικά καί προσπαθοῦμε νά τήν καταλάβουν ὅσο τό δυνατόν καλύτερα. Ταυτόχρονα ὅμως ζητήσαμε ἀπό τούς ἐκπαιδευτικούς νά δείχνουν σέ κάθε εὐκαιρία ὅτι ἡ ἐθνική ἱστορία εἶναι ἀνοιχτή σ' ἕναν εὐρύτερο κόσμο. Στήν ἀρχαιότητα, ἡ Γαλατία ἦταν τμήμα τῆς Ρωμαϊκῆς Αυτοκρατορίας. Πρέπει νά μιλήσουμε γι' αὐτήν, γιά τό τί ἦταν ἡ Μεσόγειος. Στίς Σταυροφορίες πρέπει νά μιλήσουμε γι' αὐτούς πού ἦταν στήν ἄλλη πλευρά, ἔσω καί περιληπτικά. Νά προετοιμάσουμε τά παιδιά νά καταλάβουν ἀργότερα ὅτι ἐάν οἱ χριστιανοί τοῦ Μεσαίωνα θεωροῦσαν τούς μουσουλμάνους ἐχθρούς τους, αὐτό δέν σημαίνει ὅτι οἱ τελευταῖοι δέν ἔχουν τόν πολιτισμό τους, τό πνεῦμα τους. Μετά, στόν 18ο αἰώνα, ἔχουμε τήν ἐποχή τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων. Ἡ Γαλλία μετεῖχε σ' αὐτές. Ἐδῶ πρέπει νά δείξουμε στά παιδιά ὅτι ἀπό τήν ἐποχή αὐτή, ἡ Γαλλία εἶναι τμήμα μιᾶς ἱστορικῆς ἐνότητας ὁλοένα εὐρύτερης γεωγραφικά.

Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, εὐχόμαστε νά υπάρχουν παρὰθυρα πρὸς τήν πῶ περιορισμένη, τήν κοντινή μας ἱστορία. Ἐκείνη δηλαδή τῶν περιοχῶν, τήν τοπική ἱστορία. Ἡ Γαλλία ἔχει προβλήματα μέ τίς περιοχές της καί δέν θέλουμε νά τά ἀγνοοῦν τά παιδιά. Νά καταλάβουν πού βρίσκονται οἱ δεσμοί ἀνάμεσα στήν τοπική καί τήν ἐθνική ἱστορία. Αὐτό φυσικά μ' ἕναν τρόπο πού νά μὴ εἶναι πολιτικός.

*

Πρὶν διακόψουμε θά ἤθελα νά μιλήσω γιά κάτι πού μοῦ φαίνεται σημαντικό. Δέν ξέρω ποιὰ εἶναι ἡ κατάσταση στήν Ἑλλάδα. Στή Γαλλία ἦταν ἀρκετά σοβαρή. Μιᾶ χώρα ὅπου δέν διδάσκεται ἡ ἱστορία εἶναι, νομίζω μιᾶ χώρα πού ἐτοιμάζει ἕνα κακό μέλλον. Ἡ ἱστορία δέν πρέπει νά εἶναι ἡ ἱστορία μιᾶ δύναμις καθυπόταξης.

Δέν πρέπει τά παιδιά νά παραλοῦν ἀπό αὐτήν, δέν πρέπει νά μᾶς τραβᾶ πρὸς τά πίσω. Ἡ ἱστορία πού μέ σωστό τρόπο θά διδάξουμε, μέ τήν ἀνοιχτή της διδασκαλία, αὐτή πού θά περιλαμβάνει τήν καθημερινή ζωὴ τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων, θά βοηθήσει τά παιδιά νά κατανοοῦν καί νά ἔχουν δυνατότητες ἐπιλογῆς. Δέν μπορῶ νά ἀρνηθῶ στήν Ἑλλάδα τή διδασκαλία τῆς ἀρχαίας ἱστορίας. Πρέπει ὅμως νά καταλάβουμε ὅτι αὐτή ἡ ἀρχαία ἱστορία δέν βρίσκεται σ' ἕνα σχῆμα γραμμικῆς προόδου ἀλλά ἀνάμεσα σέ μιᾶ πολυμορφῆ ἐξέλιξι ὅπου τό παρελθόν ζεῖ καί πρέπει πάντα νά ζεῖ. Εἶναι τόσο ἀπλό πού ντρέπομαι νά τό πῶ. Βρίσκομαι ὅμως στήν Ἀθήνα καί σκέφτομαι τήν ἀνακάλυψη τοῦ ὄρου δημοκρατία. Ἡ Ἀθηναϊκή Δημοκρατία, μποροῦμε νά τό ποῦμε, δέν ἦταν καί τόσο δημοκρατική ἀλλά τό σημαντικό εἶναι ὅτι ἡ ἰδέα γεννήθηκε καί ἀπό τότε ἀκολούθησε τόν δρόμο της. Ἄν δέν αἰσθανθοῦμε τό πῶς δημιουργήθηκαν οἱ συνθήκες μέσα στίς ὁποῖες γεννήθηκε αὐτό πού ὀνομάζουμε δημοκρατία —

ἀκόμα κι ἄν, ἐπαναλαμβάνω, ἦταν μιά δημοκρατία χωρίς τούς σκλάβους, τούς μετοίκους, τίς γυναῖκες, δηλαδή χωρίς πολύ κόσμο —, ἄν δέν αισθανθοῦμε ὅτι ἓνα μικρό τμήμα τῆς κοινωνίας λειτουργοῦσε ἔτσι, τμήμα πού διευρύνθηκε σέ ἄλλες ἐποχές, τότε χάνουμε τίς βάσεις, τίς ρίζες, τήν ἐμπιστοσύνη στήν ἔννοια τῆς δημοκρατίας.

Οἱ λαοί πού δέν ἔχουν ἱστορία εἶναι λαοί μέ ἄμνησία, πού κινούνται περίπου ὅπως οἱ τυφλοί. Κάθε χώρα πρέπει νά ἔχει συνείδηση τῆς σημασίας τῆς διδασκαλίας τῆς ἱστορίας, τῆς σωστῆς διδασκαλίας. Νά δείξει δηλαδή πῶς αὐτή ἡ ἱστορία δημιουργήθηκε ἀνάμεσα στίς ἱστορίες τῶν ἄλλων καί μαζί μέ τίς ἱστορίες τῶν ἄλλων. Πρέπει ὁ πατριωτισμός νά μή μετατρέπεται σέ σοβινισμό, σέ ἔθνικισμὸ. Ἐδῶ χρειάζεται μεγάλη προσοχή.

Ἀνάμεσα σ' ὅλα αὐτά πρέπει νά ἐπισημάνουμε καί κάτι ἄλλο. Ἡ μόρφωση καί ἡ ἐπιμόρφωση τῶν ἐκπαιδευτικῶν εἶναι ἓνα μεγάλο θέμα. Κι ἐδῶ, στή Γαλλία ἐγιναν λάθη. Τήν ἐποχὴ τῆς Γ' Δημοκρατίας ὑπῆρχαν πολύ καλές σχολές γιά τούς δασκάλους, οἱ Ecoles Normales, πού ἀποτελοῦσαν μιά ἀπό τίς βαθιές τομῆς τῆς σύγχρονης Γαλλίας καί τῆς δημοκρατίας τῆς. Αὐτές τίς ἀφήσαμε νά χαθοῦν. Ἴσως κανεὶς νά μὴν εἶναι ὑπεύθυνος γ' αὐτό, ἄν ὁμως ἀναζητήσουμε τίς εὐθύνες θά τίς βροῦμε ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν κυβερνητικῶν ὑπευθύνων καί ὄχι τῶν ἐκπαιδευτικῶν. Τώρα, χωρίς αὐτές τίς σχολές, θά πρέπει νά δημιουργήσουμε ἓνα σύγχρονο σύστημα ἐκπαίδευσης γιά τούς δασκά-

λους. Ἐνα σύστημα πού νά σέβεται τὴν ἀτομικότητα, τὴν ἐλευθερία τῆς διδασκαλίας ἀλλὰ πού νά δίνει ταυτόχρονα καί τὰ ἀπαραίτητα ἐργαλεῖα γιά τὴ δουλειά τους, νά τούς κάνει ὑπεύθυνους ἀπέναντι σ' αὐτήν.

*

Ἀνήκω πολιτικά στήν ἀριστερά. Συμμερίζομαι, καταλαβαίνω πολλές ἀπὸ τίς προσδοκίες καί τὰ ὄνειρά τῆς. Μά πρέπει νά ποῦμε ὅτι κάναμε λάθη. Τὸ ἐπαναλαμβάνω συχνά στοὺς παιδαγωγούς. Ἄν ἐφαρμόζαμε πιστὰ τίς παιδαγωγικές μεθόδους «διακριτικῆς ἐποπτείας» θά μᾶς ἔδιναν μιά παιδεία μόνο γιά τίς ἐλίτ. Θά ἔπρεπε νά ὑπάρχει ἓνας δάσκαλος γιά κάθε τρία παιδιά τουλάχιστον. Αὐτὸ ὁμως δέν μπορεῖ νά γίνει μαζικά καί ἡ παιδαγωγικὴ αὐτὴ δέν δίνει λύσεις στὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα μιᾶς δημοκρατικῆς χώρας. Μόνο σέ ἰδιωτικά σχολεῖα, πολὺ ἀκριβὰ καί γιά τούς λίγους, μπορεῖ νά ἐφαρμοστοῦν αὐτά. Σ' ἓνα ἔθνικὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα δέν μπορούμε νά ἔχουμε τέτοιες ἀναλογίες δασκάλων καί παιδιῶν. Πρέπει λοιπὸν νά τὰ ἀφυπνίσουμε ἀλλιῶς καί νά τούς δώσουμε τίς ἀπαραίτητες ἐκείνες γνώσεις καί ικανότητες χωρὶς τίς ὁποῖες θά παραμείνουν πάντα καταπιεσμένοι ἄνθρωποι. Δέν θά ἔχουν δηλαδή αὐτὸ τὸ ἀπαραίτητο κοινωνικὸ ἐργαλεῖο πού εἶναι ἡ γνώση. Ἄς εἴμαστε λοιπὸν λογικοί. Φυσικά δέν θά ὑποχρεώσουμε τὰ παιδιά νά ἀποστηθίσουν τὴν πολιτικὴ καί στρατιωτικὴ ἱστορία, τίς μά-

χες πού ἄλλοτε θεωροῦσαμε σημαντικές. Ἡ ἀποστήθιση χρειάζεται, μέ μέτρο ὁμως καί ἐκεῖ πού πρέπει. Μέσα στή διεύρυνση τῆς ἱστορίας θά διδάξουμε τὰ νέα παιδιά. Μά κι ἐδῶ ἀκόμα δέν πρέπει νά δοῦμε αὐτὰ τὰ παιδιά σάν ἐρευνητὲς ἔτοιμους νά μποῦν στὸ Ἐθνικὸ Κέντρο Ἐρευνῶν. Νά εἴμαστε λογικοί.

Θέλω νά συμπληρώσω τώρα στὸ τέλος καί λίγα γιά τὴν παιδαγωγικὴ. Ἡ ἐμπειρία μᾶς δείχνει ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού δέν θέλουν τὴν παιδαγωγικὴ, πού πιστεύουν ὅτι τὸ μόνο πού μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι οἱ γνώσεις.

Δ.Π.: Ἴσως στήν Ἑλλάδα νά συμβαίνει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο.

Λέ Γκόφ: Ἡ ἰσορροπία μᾶς χρειάζεται πρὶν ἂπ' ὅλα. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι πού ἀνέφερα δέν καταλαβαίνουν ὅτι τίς γνώσεις πρέπει νά βρεῖς τὸν τρόπο γιά νά τίς μεταδώσεις. Χρειάζεται λοιπὸν ἡ παιδαγωγικὴ. Ἀλλὰ καί ἀντίθετα. Εἶδαμε νά καλλιεργοῦνται τάσεις τῆς παιδαγωγικῆς πολὺ ἐπικίνδυνες, πού ξέχασαν τὸν τελικὸ τους στόχο, τὴ μετάδοση τῆς γνώσης. Τὸ περιεχόμενο μέ τὸ ὁποῖο θά γέμιζαν τὴν παιδαγωγικὴ μέθοδο. Αὐτὸ δημιουργοῦσε μιά παιδαγωγικὴ πού δουλεύει μόνο γιά τὸν ἑαυτὸ τῆς. Πού δέν ὀδηγεῖ πουθενά. Παρακολούθησα συναντήσεις παιδαγωγῶν πού δέν μιλοῦσαν παρά μέ ὄρους παιδαγωγικῶν συστημάτων. Εἶναι κάτι πολὺ ἐπικίνδυνο. Χρειάζεται μεγάλη προσοχή. Ἡ ἰσορροπία μετράει ἐδῶ. Εἶναι ὁ κοινὸς νοῦς, ἡ ἀπλήρως λογικὴ πού μᾶς χρειάζεται αὐτὴ τὴ στιγμή. Ὑπάρχουν τόσο κίνδυνοι πού μᾶς χρειάζεται πάρα πολὺ.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΥ

(ΜΕΡΟΣ Α')

Στό φώς τής άπομυθοποίησης

Αν μπορούμε νά διακρίνουμε κάποιες σταθερές στή νεοελληνική λογοτεχνική κριτική (μιλώ πάντα γιά τόν είκοστόν αιώνα), και αφήνοντας λίγο κατά μέρος τόν φόβο τών μεγάλων γενικεύσεων, μπορούμε, πιστεύω, μία τουλάχιστον άπ' αυτές νά τήν όνομάσουμε φόβο τής θεωρίας. Ο ελληνικός μοντερνισμός, ό,τι σήμερα έννοούμε και χρησιμοποιούμε ως παράδοση του ελληνικού μοντερνισμού στή λογοτεχνία και τήν κριτική, φοβάται τή θεωρία σάν τόν διάολό του, όλα δηλαδή τά παραδοσιακά και μή είδη θεωρητικού λόγου: Από τή φιλοσοφία, στήν αισθητική, τήν επιστημολογική και όποια άλλη έκδοχή της, έως τίς τόσες επιμέρους άνασχηματισμένες ή και νεόκοπες θεωρίες πού κατέσπειρε στήν Εύρώπη και τήν Αμερική ή γενικευμένη, έδω και δύο δεκαετίες, θεωρητική έκρηξη στίς «επιστήμες του ανθρώπου», στους ιστορικούς και θεωρητικούς τομείς τών επιστημών αυτών. Ο ελληνικός μοντερνισμός είναι πιά έπαρκώς καθιερωμένος και παγωμένος, σέ συγκεκριμένους κοινωνικούς θεσμούς, παρά τά φαινόμενα και παρά τό άναδρομικό του μένος χάρη στο όποιο μπορεί και πεφυσιοδύται ακόμη ως πρωτοποριακός, αντιπαραδοσιακός ή και σκανδαλώδης, ώστε νά μήν άνέχεται τά ιπτάμενα άντικείμενα πού διασχίζουν κάποτε τόν όρίζοντά του, στον άνελαστικό χώρο πού όρίζουν ακόμη ό Ύμηττός προς τή μεριά τής χαμένης ανατολής, ή σκιά του Σεφέρη προς τή δύση, τό Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη προς βορράν και ό άένα μυθολογούμενος άλεξανδρινός νότος: Τά καταρρίπτει πάραυτα ως κενή θε-

ωρητικολογία, ψελλίσματα φραγκοφορεμένων, θραύσματα μόδας, ιπτάμενους εϊσβολείς από τόν μολυσμένο άέρα τής Έσπερίας. Τά άντιαεροπορικά άνακλαστικά του είναι πράγματι άξιοθαύμαστα.

Τώρα τελευταία μάλιστα, αυτή ή λεγόμενη αντίσταση τής νεοελληνικής κοινωνίας στίς ξενόφερτες και άναλδείς μόδες — πού δέν είναι τόσο αυθόρμητη όσο φαντάζονται οί όψιγενείς μύστες της — θεωρητικοποιείται και σταθεροποιείται σ' ένα καινούριο πρότυπο έθνικής ταυτότητας. Μιά καινούρια αυτάρκεια κυοφορείται, θεωρητικοποιείται, έξιδανικεύεται και άνάγεται σέ στοιχείο πολιτισμικής ύπεροχής άπέναντι στα κράτη τής Δύσης πού έχασαν πιά άνεπιστρεπτή τό πολιτισμικό τους κεφάλαιο και τώρα έκποιούν τά τελευταία λείψανα του Διαφωτισμού στό παζάρι τών συμμών: Στή μουσική, στή ζωγραφική, στή λογοτεχνία, σ' όλους τους θεωρητικούς και μή κλάδους πού άγγίζουν τή συνείδηση, τήν πολιτισμική εμπειρία, τήν αισθητική αλλά και πολιτική ευαισθησία του σύγχρονου άστού, μία πνοή έπιστροφής και άναπαλαίωσης φαίνεται νά φουσκώνει τά πανιά και τά μυαλά κάποιων όργανικών, όπως λέμε, διανοητών τό τέλος του προβληματισμού, τών πρωτοποριών, τών συμμών, τής περιπλάνησης στίς φιλοσοφίες και τίς τεχνολογίες τής Δύσης, άντιμετωπίζονται μέ κάποια άνακούφιση, μέ έπιθετική κάποτε ύπερηφάνεια, μέ αισθητή καινοτομία αλλά και πρόνοιας, λυτρωτικού παλιμπαδισμού και άπρόσμενης ώρίμανσης ταυτόχρονα.

Τέλειωσαν οί πειραματισμοί, σώθηκαν οί άγνωστοί θεοί, γυρίστε στό σπίτι σας παιδιά· μπροστά στή σταθερή κι εδανάγνωστη δική μας αλήθεια, ή άναζήτηση — αυτή ή διαρκής, στριφνή τροπολογία τών έπιθυμιών μας — είναι, όπως τό λέει ή λέξη, πλάνη. Έτσι, στό όνομα μιās

καινούριας, κάποτε βυζαντινίζουσας ελληνικότητας, ή νεοελληνική τέχνη και κριτική κατασκευάζουν γιά μιάν ακόμη φορά τή δική τους έκδοχή ενός πανευρωπαϊκού ρεύματος πολιτισμικού συντηρητισμού πού, είτε τή χαμένη ευκαιρία του «άληθινού» (προσγειωμένου) μοντερνισμού επικαλείται και νοσταλγεί, είτε τίς άείμνηστες παραδοσιακές μας άξίες, βασική της λειτουργία παραμένει, έδω όπως κι εκεί, νά κλείνει τά πολιτισμικά νοήματα σέ άναγνωρίσιμα κι άπαρασάλευτα μνημεία προς γνώσιν και συμμόρφωσιν τών πλανημένων. Η θεωρητική άναζήτηση κι ό πειραματισμός πάντως περιττεύουν ή, γιά νά χρησιμοποιήσουμε φράση από άρθρο του κ. Καρυπίδη στήν «ευρωπαϊκή» έφημερίδα *Καθημερινή*, «δλα τά 'χε ή Μαριορή, ό Ντεριντά τής Ξειλεπε».

Και σέ τοϋτο τό τελευταίο, ό ελληνικός μοντερνισμός συμφωνεί και έπαυξάνει. Καιτοι εμφανίζεται έχθρικός άπέναντι στίς παραδοσιολατρικές έξάρσεις του κλεινού άστεως, τή Μαριορή μέ φερετζέ δηλαδή, δέν παύει παραταϋτα νά λειτουργεί μέ τό διλημματικό ζεύγος «παράδοση ή/και πρωτοπορία». Ακόμη και όταν αρνείται, ευαγγελιζόμενος τή διαλεκτική σύνθεση τών αντίθέτων, ακόμη και όταν άναγκάζεται νά άπαντήσει καταφατικά στο δεύτερο σκέλος του (ένਾਲακτικές στρατηγικές πού ή έδλογη τυπολογία τους προκαθόρισε αυστηρά τό περιεχόμενο τών περισσότερων εισηγήσεων στο συνέδριο τής Παντείου «Ελληνισμός και Έλληνικότητα»), δέν παύει νά επιβεβαιώνει τήν ισχύ του διλήμματος, γιατί τό δίλημμα αυτό άποτελέσει και άποτελεί ακόμη, σχηματίζει δηλαδή και άναπαριστά, τήν ιστορική και έννοιολογική προϋπόθεση του νεοελληνικού μοντερνισμού: ό έξελληνισμός του μοντέρνου ή ό έκμοντερνισμός του ελληνικού. Έτσι, καταγγέλλοντας τήν έθνολαγνική

αυτάρκεια κάποιων σημερινών προτύπων πολιτισμικής συμπεριφοράς, ο μοντερνισμός θά καταρρίψει μ' ένα σμπάρο δύο τρυγόνια. 'Ο δρόμος γιά τό "Άγιον "Ορος, θά πεί, περνάει από τό Παρίσι.

Θά τολμήσουμε λοιπόν μία ένοχλητική γενίκευση. Στο πρόσωπο τής σύγχρονης παραδοσιολατρίας, ο έλληνικός μοντερνισμός άναγνωρίζει, άλλοτε μέ άποτροπιασμό κι άλλοτε μέ άμηχανία, τήν άλλη του όψη, τό θεωρητικό του παραπλήρωμα. Γιατί, μέ ελάχιστες εξαιρέσεις, ο έλληνικός μοντερνισμός ύπήρξε βαθύτατα συντηρητικός. Δέν είχε νά προσφέρει παρά τά συμπληρωματικά μοντέλα τής πολιτισμικής ύστέρησης καί τής λαογραφικής ιδιαιτερότητας τής Έλλάδας, γιατί άκριβώς προσπάθησε νά διαχειριστεί τήν «Έλλάδα» ως Μαρριόρ ή ως ιδεώδες. "Έτσι διάβασε τά ίδια του τά κείμενα, επιλέγοντας δηλαδή μέσα σ' αυτά τά στοιχεία μόνο εκείνα πού εικονογραφούν τό σχήμα αυτό· έτσι διάβασε τή νεοελληνική κοινωνία, ως προβληματικό δηλαδή συνδυασμό ένδογενών καί άλλοθιγενών στοιχείων· έτσι κατασκεύασε καί τόν μαρξισμό του, έτσι στήνει σήμερα καί τς άμυνές του άπέναντι στις μόδες. Καί έπαναλαμβάνω εδώ τή διευκρίνιση ή, καλύτερα, τήν επιφύλαξή μου. Μιλώ γιά τόν κυρίαρχο καί συνεκτικό λόγο τού έλληνικού μοντερνισμού καί όχι γιά συγκεκριμένα κείμενα· γιά έναν τύπο λοιπόν ύποδοχής τών κειμένων ή, ίσως, γιά έναν τύπο διακειμενικής έμπλοκής στήν έρμηνευτική πολιτική πού διαπερνά τά κείμενα αυτά — έναν τύπο διακειμενικής έμπλοκής καί έρμηνευτικής πολιτικής πού προβάλλει έπιμόνα καί ίσοπεδωτικά τή φιλαλήθεια τού κειμένου, τήν έσωστρέφειά του πρός τό «μή κείμενο»: τό βίωμα τού έλληνομοίου. («Ίδεολογικοί καί βιωματικοί άξονες τής νεοελληνικής κοινωνίας» ήταν, θυμίζω, ο ύπότιτλος τού συνεδρίου τής Παντείου). 'Ο φόβος τής θεωρίας ήταν καί παραμένει ο βασικός άμυντικός του μηχανισμός σέ μία διαφορετική ίσως άνάγνωση τών ίδιων τών κειμένων του, στήν πιθανή άνάδωση τών στοιχείων εκείνων πού, στά σημειά τής συντηρητικής του βεβαιότητας, θά άναδείκνυν θεωρητικά προβλήματα πού τόν άμφισβητούν καί τόν ύπονομεύουν.

"Έτσι, γιά νά δανειστώ τό σχήμα πού χρησιμοποιεί ο Νάσος Βαγενάς στό κείμενό του «Γιά έναν όρισμό τού μοντέρνου στήν ποίηση», ο έλληνικός μοντερνισμός εξακολουθεί νά άντιλαμβάνεται τόν εαυτό του σάν «ύστερόγραφο στόν διάλογο Σεφέρη — Τσάτσου». 'Εκεί, σ' αυτό τόν διάλογο τών «δύο άπαράμιλλων συνομιλητών» (ο άβρός χαρακτηρισμός άνήκει στόν Νάσο Βαγενά), σφραγίζονται στά χωριστά τους κενοτάφια ή ποίηση καί ή φιλοσοφία, παρά τόν έκάστοτε Κάλας ή 'Εμπειρικό, μ' έναν τρόπο πού μπορεί στό μέλλον νά θεωρηθεί, όπως λόγου χάρι θεωρείται στό κείμενο τού Βαγενά, άφεσηριακός ή καί θεμελιακός γιά τόν έλληνικό μοντερνισμό. 'Εκεί θά άνατρέξουν, στις μονολογικές σκέψεις τού Σεφέρη, όσοι ζητούν τή μεγαλύτερη δυνατή δικαίωση καί νομιμοποίηση γιά τόν φόβο τής θεωρίας πού διακατέχει τόν έλληνικό μοντερνισμό: «'Ο θεωρητικός θεωρεί: ο ποιητής, όσο καί νά τόν κατοικούν οι θεοί, φτιάνει, είναι homo faber: πρακτικός άνθρωπος». Καί γιά γά μή θεωρηθεί ότι συντάσσομαι μέ τόν άλλον από τούς άπαράμιλλους συνομιλητές, έξηγούμαι: 'Ο Τσάτσος δέν έχει άπολύτως κανένα πρόβλημα μέ τό συμπέρασμα αυτό. Καί γιά αυτόν ο θεωρητικός θεωρεί κι ο ποιητής ποιεί· μόνο πού πιστεύει ότι ο θεωρητικός θεωρεί καί τή λογοτεχνία, ή μάλλον τήν αισθητική έμπειρία, καί άντιμάχεται νεοκαντιανώ τώ τρόπω ένα είδος μοντερνιστικής ποίησης πού βραχυκυκλώνει τς κατηγορίες του. Τό ζήτημα καί εδώ είναι περιέργως συμπληρωματικό. 'Ο θεωρητικός θεωρεί, άρα δέν φτιάνει — ή φιλοσοφία έπομένως δέν άπειλείται από τή ρητορική αυθαιρεσία τής τέχνης, όπως γιά τόν Σεφέρη ή λογοτεχνία δέν άπειλείται από τή θεωρητική έπιβολή τής φιλοσοφίας, έφόσον δηλαδή ή πράξη τής δημιουργίας συντελείται έκτός θεωρίας. 'Η σχέση λογοτεχνίας καί θεωρίας κατακυρώνεται, κατ' άρχην, όχι ως πρόβλημα έσωτερικό καί διαπλαστικό τής μιάς καί τής άλλης, αλλά είτε ως ζήτημα μιάς έκ τών ύστέρων θεωρητικής έπεξεργασίας πού συντελείται έκτός λογοτεχνικού κειμένου, είτε μιάς έκ τών προτέρων διατύπωσης ρυθμιστικών (νοητικών) κατηγοριών. Καί στή μιά καί στήν άλλη περίπτωση έχουμε μία

συνάντηση κυρίων, άνταλλαγή διευθύνσεων καί έπιστροφή στήν ασφάλεια τού οίκου μας.

'Αλλά άς αφήσουμε τόν διάλογο Σεφέρη — Τσάτσου κατά μέρος — χρειάζεται πραγματικά λεπτομερές μελέτη τών κειμένων γιά νά μιλήσουμε πío ούσιαστικά — καί άς γυρίσουμε στό φόβο τής θεωρίας πού, όπως είπαμε, σημαδεύει τόν έλληνικό μοντερνισμό. "Άς επανέλθουμε στό σήμερα, χωρίς ύστερόγραφα, άφού πρώτα πούμε ότι ο διάλογος Σεφέρη — Τσάτσου δέν σφραγίζει μόνο τήν άφετηρία τού έλληνικού μοντερνισμού, αλλά καί έξορίζει, μέ τήν άνδρομική ισχύ του, τόν έλληνικό 19ο αιώνα σ' ένα είδος αισθητικής καθαρότητας καί άπομόνωσης. Καί έξηγούμαι. 'Από τόν Σολωμό έως τόν Ροΐδη, λογοτέχνες καί κριτικοί — τής έπανησιακής κυρίως σχολής — θεωρητικοποιούν, διαρκώς καί έπιμόνως. 'Ο ευρωπαϊκός ρομαντισμός καί μεταρομαντισμός τούτο τό κοινό στοιχείο παρουσιάζει: "Ότι ή λογοτεχνία του καί ή κριτική του, ή τέχνη του καί ή φιλοσοφία του, προκύπτουν από ένα ιδιότυπο καί αντιφατικό ίσως σύμπλεγμα πολιτικού, αισθητικού καί έπιστημολογικού στοχασμού, όπου τέχνη καί φιλοσοφία, έπιστήμη καί πολιτική, διαπερνούν όλα τά κείμενα, συγκλίνουν καί άποκλίνουν, φιλιώνουν καί άντίπαλεύουν, στά ίδια λημέρια. Φτάνει νά θυμίσουμε μερικά από τά όνόματα πού συνωστίζονται άνάμεσα στά τέλη τού 18ου καί τς άρχές τού 19ου αιώνα στή Γερμανία, όπου, κατά γενική παραδοχή, τό φαινόμενο παίρνει πρώτα διαστάσεις γενικευμένης σύρραξης ή στάσης τής σύγχρονης τέχνης καί κριτικής: Κάντ, Γκαίτε, Σίλερ, άδελφοί Σλέγκελ, Χέλντερλιν, Χέγκελ, κ.λπ. Καί στήν Έλλάδα έτσι πάνω κάτω συμβαίνουν τά πράγματα, τηρουμένων τών αναλογιών καί τών άποστάσεων.

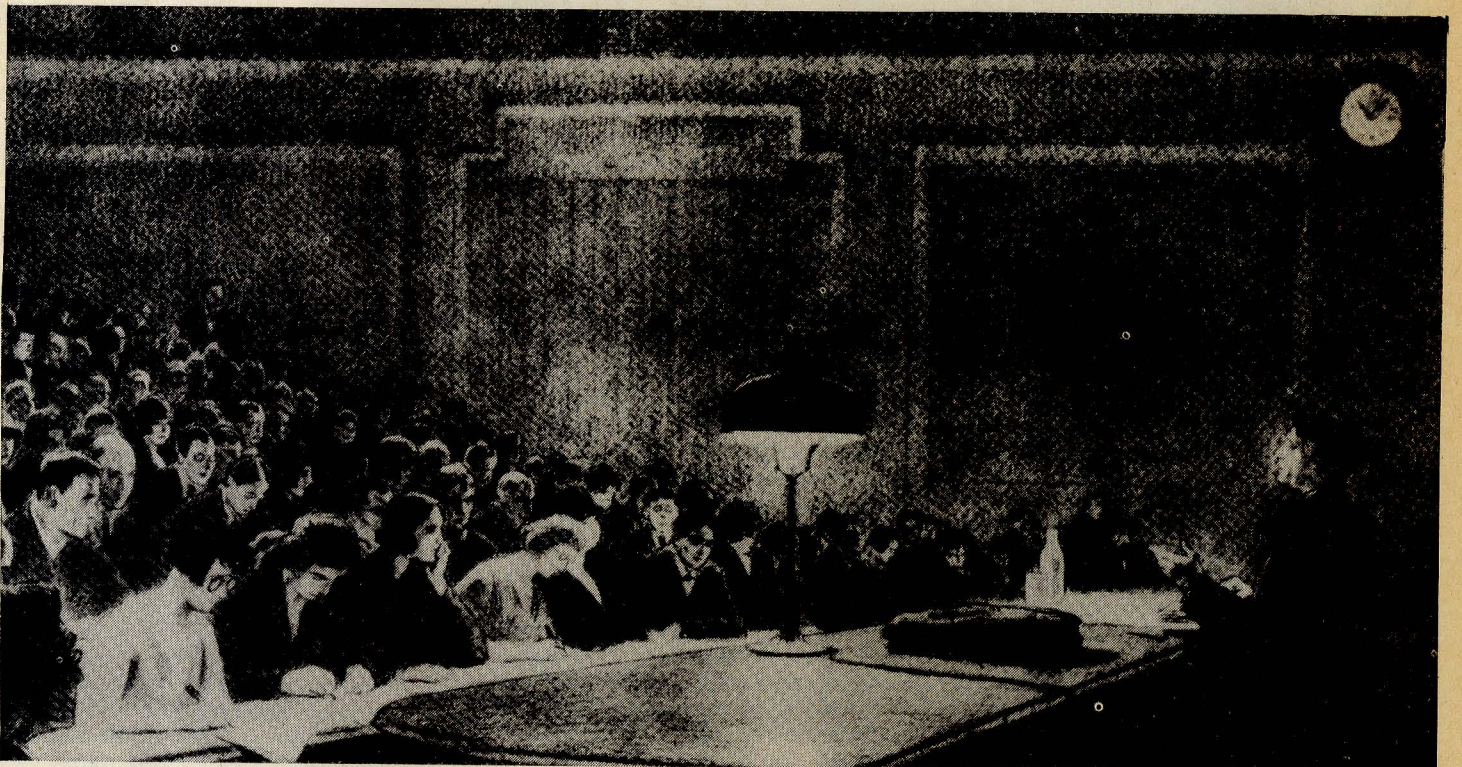
'Ο Σολωμός δέν κάνει μόνο τή δουλειά του, τή χειροτεχνία του· κάνει καί άλλα πράγματα δουλειά του. Στήν ποίηση του δέν άκούγονται μόνο τά καθαροφλοισβιστα ρυάκια τού δημοτικού τραγουδιού, αλλά καί οι ποταμοί καί οι καταρράκτες τής γερμανικής μεταφυσικής σκέψης — πράγμα πού γνώριζαν, άλλωστε, τόσο οι όπαδοί όσο καί οι πολέμιοί του. "Αν σήμερα διαβάζουμε τόν Σολωμό άπλώς καί μόνο ως ποίηση, ή έστω ως ποίηση τού έθνους, μέ τή συγκατάθεση άν όχι τήν έμπνευση τού νεοελληνικού μοντερνισμού καί τού σφερικού métier· άν έκστασιαζόμαστε μπροστά στό έλληνικό θαύμα τών λίγων λαξευμένων στίχων, αυτό σημαίνει ότι ο θεωρητικός μας νούς, γιά νά χρησιμοποιήσω κι εγώ αυτή τή βλακώδη έκφραση, έχει ύποστει άνεπαρόρωτη βλάβη καί ότι ο μοντερνισμός μας εκκρίνει τό φόβο τής θεωρίας γιατί φοβάται τήν ίδια τήν ιστορική του προϋπόθεση, τό ίδιο τό άνεξερεύντο ακόμη θεμέλιο τής νεοελληνικής λογοτεχνίας.

Μήπως όμως ή παρούσα κριτική, άν διαβαστεί στό έντονο φώς τής άπομυθοποίησης, φιλοτεχνήσει κι αυτή μέ τή σειρά τής τόν φόβο τής θεωρίας; Θά χρειαστεί, λοιπόν, στό επόμενο τεύχος, νά περάσουμε από τό φώς τής άπομυθοποίησης στή σκιά τού μύθου.

Διονύσης Καψάλης

Συμποσιάζεστε, συμποσιάζεστε· στό τέλος τί μένει;

Τό ἄρθρο αὐτό δέν εἶναι συμπερασματικό. Βάζει ἐρωτήματα ὄχι ρητορικοῦ τύπου ἀλλά εἰλικρινά. Εἶναι πραγματικά ἐρωτήματα τοῦ συγγραφέα πού τά τελευταῖα δύο χρόνια «συμποσιάστηκε» πιθανῶς περισσότερο τοῦ δέοντος. Δέν εἶναι ὅμως οὔτε κατ' ἀρχήν καταδίκη τῶν συμποσίων καί τῶν συνεδρίων, οὔτε ἐκ τῶν ὑστέρων ὑποκριτική αὐτοκριτική (συνήθως αὐτά τά δύο πάνε μαζί). Τέλος ὁ γράφων δηλώνει ὅτι ἀπορρίπτει τό ἐπιχείρημα «στήν Ἑλλάδα ἔτσι εἶναι τά πράγματα», ὅπως καί τό ἀνάλογο «πρέπει νά ζεῖς ἐδῶ γιά νά καταλάβεις».

Τά τριάντα (30) συνέδρια ἢ συμπόσια μέ πέντε χιλιάδες ἐξακόσιους (5.600) συνέδρους πού ἔγιναν στήν Ἑλλάδα τόν μήνα Σεπτέμβριο, μᾶς ἐπιτρέπουν πιά νά μιλοῦμε γιά ἓνα φαινόμενο. Ἐνα νεοελληνικό φαινόμενο πού ἐμφανίστηκε μεταδικτατορικά καί πῆρε τέτοιες διαστάσεις τελευταῖα ὥστε μᾶς ὑποχρεώνει πιά νά τό σκεφτοῦμε καί νά τό συζητήσουμε. Γιατί πιστεύω ὅτι τό ἀπλό γεγονός τῆς συγκέντρωσης ἐρευνητῶν καί ἐπιστημόνων γίνεται σύνθετο καί ἀλλάζει χαρακτήρα ἀπ' τή στιγμή πού οἱ ποσότητες ὑποχρεώνουν σέ νέες λογικές, νέους τύπους ἐπικοινωνίας.

Τί εἶναι ἓνα συνέδριο; Κανονικά θά ἔπρεπε νά εἶναι μιά ἔντονη στιγμή συγκέντρωσης στήν ἐπιστημονική ζωή. Μέ τήν εὐκαιρία προσωπικῆς ἐπαφῆς γίνεται ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων μέ ἀνακοινώσεις πού φέρνουν νέες ὑποθέσεις γιά συζήτηση. Ἄς ποῦμε ὅτι εἶναι ἡ καλύτερη περίπτωση τῆς προφορικῆς ἐπιστημονικῆς ἐπικοινωνίας. Εἶναι ὅμως καί ἡ συμπυκνωμένη στιγμή ὅπου ἐπιστήμονες διαφορετι-

κῶν ἐθνικοτήτων μαθαίνουν γιά τό τί συμβαίνει σέ μιά χώρα, σέ ἓναν εἰδικό ἐπιστημονικό χώρο (ὅταν μάλιστα λείπει ἡ βιβλιογραφία ἢ εἶναι δυσπέλαστη). Τέλος, εἶναι ἡ εὐκαιρία πληροφόρησης τοῦ πῶς διαφορετικοί ἐπιστημονικοί κλάδοι ἀντιμετωπίζουν τό ἴδιο θέμα. Καί αὐτό ἰσχύει τόσο γιά τίς θετικές ὅσο καί τίς κοινωνικές ἐπιστήμες.

Ἡ πρωτοτυπία τῶν ἀνακοινώσεων δέν εἶναι ὑποχρεωτική καί εἶναι σίγουρο ὅτι ἡ ζωντανή διεπιστημονικότητα εἶναι σημαντική: Γιά νά πέφτουν τά σύνορα τόσο ἀνάμεσα σέ ἐπιστήμες ὅσο καί ἀνάμεσα σέ χώρες.

Ἄλλα ὑπάρχει καί ἡ ἄλλη ὄψη τοῦ νομίσματος:

Τά συνέδρια, χώροι καί στιγμές ἐπιστημονικῆς πληροφόρησης καί ἀνταλλαγῆς εἶναι συγχρόνως καί χώροι κοινωνικῆς (ἐπιστημονικῆς) καταξίωσης (σέ μικρότερο ἢ μεγαλύτερο βαθμό). Πολλές φορές εἶναι εὐκαιρία γιά κοσμικότητες ἢ διασυνδέσεις πού καμιά ἢ λίγη σχέση ἔχουν μέ τό ἐπιστημονικό ἀντικείμενο. Τέ-

λος μπορεῖ νά ἔναι εὐκαιρία γιά νά προστεθεῖ κάτι στό βιογραφικό σημεῖο, γιά νά ἐξασφαλιστεῖ μερικές φορές μιά ἀδικοιολόγητη παρουσία.

Χώροι λοιπόν κοινωνικῆς συμπεριφοράς καί ἐπιστημονικῆς ἐπεξεργασίας ἐνός ιδιαίτερου τύπου, τά συμπόσια ἢ συνέδρια δέν εἶναι καταρχήν οὔτε καλά οὔτε κακά.

Γιά τήν Ἑλλάδα, πού ὅλα τά προηγούμενα ἰσχύουν ὅπως καί γιά κάθε ἄλλη χώρα, πρέπει νά προσθέσουμε μερικούς ἰδιόμορφους παράγοντες.

Γιά τήν Ἑλλάδα, πού ὅλα τά προηγούμενα ἰσχύουν ὅπως καί γιά κάθε ἄλλη χώρα, πρέπει νά προσθέσουμε μερικούς ἰδιόμορφους παράγοντες. Ἄν συνήθως (ὅτῃ Δυτική καί φυσικά στήν Ἀνατολική Εὐρώπη) τά συνέδρια ἢ συμπόσια ὀργανώνονται ἀπό πανεπιστήμια ἢ ἐρευνητικούς ὀργανισμούς συνδεδεμένους μέ τά πανεπιστήμια, στή χώρα μας ἡ ἔλλειψη ἐρευνας σ' αὐτά καί ἡ ἀδράνεια τῶν παλαιῶν (παραδοσιακῶν) «ἐγκατεστημένων» πανεπιστημιακῶν ἔκανε ὥστε οἱ ἐπιστημονικές συναντήσεις νά γίνονται συνήθως μέ πρωτοβουλία ἀτόμων ἢ ὁμάδων καί μέ ἀπευθείας ἐπιχορηγήσεις ἀπό διάφορα ὕπουργεῖα.

Τό θετικό σ' αυτήν την ιστορία είναι ότι οί από ελληνικής πλευράς συμμετέχοντες άνήκουν συνήθως στίς νεότερες γενιές. Νεότεροι έρευνητές, πανεπιστημιακοί ή μή (καί πώς νά διαχωρίσει κανείς τόν έναν άπ' τόν άλλο;) μπορούν έτσι νά συναντηθούν μεταξύ τους αλλά και νά συναντήσουν ξένους (συνήθως «φτασμένους») έπιστήμονες και νά πληροφορηθούν μέσα από άνακοινώσεις γιά τίς έρευνες πού γίνονται.

Άλλά εδώ μπαίνουν κάποια έρωτηματικά. Μερικά είναι έσωτερικής (έλληνικής) φύσης, άφορούν όμως και τίς επιστημονικές σχέσεις μέ τούς ξένους συναδέλφους.

1ο έρώτημα: Ή σχεδόν συστηματική έξωπανεπιστημιακή όργάνωση συνεδρίων επικυρώνει ή όχι τήν έπίσημη πολιτική ότι τά πανεπιστήμια ή τά έρευνητικά κέντρα δέν πρέπει νά είναι χώροι έρευνας αλλά μόνο χώροι διδασκαλίας προσανατολισμένοι στό στενό «έπαγγελματισμό»; Τί δυνατότητες υπάρχουν ώστε ή περίφημη άυτονομία τών πανεπιστημίων νά γίνει μοχλός πίεσης έτσι πού οί επιστημονικές συγκεντρώσεις νά άψουν νά είναι τελείως άποκομμένες από τόν κυρίως χώρο τους, τό πανεπιστήμιο; Χωρίς, βέβαια, αυτό νά σημαίνει και τή μονοπώληση από τή μεριά του τών επιστημονικών-έρευνητικών συναντήσεων.

2ο έρώτημα: Τή στιγμή πού από τή μιά υπάρχει αυτός ό διαχωρισμός (έρευνας και πανεπιστημίου) και από τήν άλλη οί έρευνητές χρησιμοποιούν τό συνέδριο γιά τό «βιογραφικό» τους, μήπως υπάρχει πρόβλημα διαχείρισης αυτού του χάσματος;

Ή διάλυση του πανεπιστημίου — πανθομολογημένη — αν όφείλεται άπ' τή μιά

στό γνωστό παρελθόν, δηλαδή τήν άποκλειστική άναπαραγωγή τής κυρίαρχης ιδεολογίας έτσι όπως τήν ήθελε ή δεξιά (καί έτσι τουλάχιστον όπως τήν υπέστη ή γενιά μου), από τήν άλλη όφείλεται στην πολιτική θέληση (μέ πρόσχημα τόν εκδημοκρατισμό) νά μείνουν έργοστάσια διπλωμάτων αλλά όχι χώροι σκέψης, παραγωγής ιδεών, σύγκρουσης ιδεολογιών και — κυρίως — επιστημονικής ΕΡΕΥΝΑΣ. Ή διαχωρισμός έξαγγελίας του λόγου (διδασκαλία) και παραγωγής σκέψης είναι ό πιο σίγουρος τρόπος γιά τό όριστικό τέλος του πανεπιστημίου.

3ο έρώτημα: Ή αν τό τέλος του πανεπιστημίου είναι άναπόφευκτο (τουλάχιστον στή μορφή πού τό έγκατέστησε ό δυτικός μεσαίωνας και τό καθόρισε όργανωτικά και στή σημασία του ό δυτικός ευρωπαϊκός κόσμος άπ' τόν 19ο αιώνα), είναι όμως τό ίδιο άναπόφευκτο ή επιστημονική «ύποκρισία» διαχωρισμού — έπιστημοποιημένου πιά — του επαγγέλματος από τήν παραγωγή σκέψης όταν πρόκειται γιά έπιστήμονες; Ή διαφορετικά: Ή αν δέν διδάσκει τήν παραγωγή σκέψης, τή διεργασία γιά τήν παραγωγή σκέψης και τήν έπεξεργασία της, τότε τί διδάσκει; Βιβλιογραφία μόνο; «Κατακτημένες άποσκευές»;

4ο έρώτημα: Ή αν ή σημερινή κατάσταση επέτρεπε νά βρεθούν χρήματα και νά όργανωθούν συνέδρια από ύπουργεία μέ βάση πρωτοβουλίες έπιστημόνων ή ομάδων έπιστημόνων, πολύ καλά. Ή θεσιμοποίηση τών πραγμάτων δέν είναι πάντα έπιθυμητή γιατί πολλές φορές ή λογική του θεσμού άναιρεί τήν έλευθερία του σκοπού. Άλλά ή μέ συστηματικό τρόπο επανάληψη ή θεσιμοποιημένου τρόπου έπιστημο-

νικής επικοινωνίας γίνεται πάλι θεσμός. Ή θεσμός τής «περιθωριοποίησης», πού δέν σημαίνει ύποχρεωτικά μή άναγνώριση. Τό αντίθετο! Ήτσι συγχρόνως δίνεται ή ψευδαίσθηση μιάς τόλμης (προσωπικής τόλμης έπιστημόνων) μέ δύο κινδύνους:

— Ή πρώτος νά γίνει προσωποποίηση του γεγονότος — συνέδριο γιάτί κατορθώθηκε τό άκατόρθωτο.

— Ή δεύτερος νά δοθεί μιά ύπερβολική σημασία σ' αυτό καθαυτό τό γεγονός και νά μεταθεθεί έτσι τό δομικό πρόβλημα τής έρευνας: Νά νομίζουμε δηλαδή ότι λύθηκε, ότι υπάρχει έρευνα, επειδή γίνονται συνέδρια.

5ο έρώτημα: Μέ βάση τό προηγούμενο, δέν διακινδυνεύουμε και κάτι άλλο; Νά ξεχάσουμε ότι άν μέν είναι ή πολιτεία, τά ύπουργεία πού έπιχορηγούν αυτές τίς ύποθέσεις, δέν είναι πάλι τά ίδια ύπουργεία, μιά συγκεκριμένη πολιτική πού δέν θέλει τή δομική άναδιάρθρωσή της και τήν άυτόνομη λειτουργία της (αυτόνομη δέν σημαίνει αθάίρητη ούτε άντιοικονομική ούτε «άχρηστη» έρευνα) μέσα στους φυσικούς χώρους της (πανεπιστήμια, έρευνητικά κέντρα, κ.λπ.);

Νά ξεχάσουμε δηλαδή τήν αντίφαση πού ξεκινά άπ' τήν πολιτική πού ακολουθείται σέ σχέση μέ τήν έρευνα: Ή «έπίσημη» θά ναι ώφελιμιστική, συγκεκριμένη και καθοδηγημένη άνωθεν. Καί θ' αφήσουμε τήν «άνεπίσημη» (πού θά παραχθεί άπ' τόν πατριωτισμό ή τήν έπιθυμία του έρευνητή) νά εκφραστεί σέ χώρους προφορικής επικοινωνίας.

Τό έρώτημα πού βάζει ή — εκδηλη — αντίφαση είναι τόσο περισσότερο εύλογο, όταν ξέρουμε ότι καταναλώνονται μεγάλα ποσά γιά τά συνέδρια. Καί καλά κάνουν! Τό πρόβλημα δέν είναι τά χρήματα αλλά τό γεγονός ότι καλύπτεται ή αντίερευνητική πολιτική μέ προφορικά «σόου».

6ο έρώτημα: Καί έρχόμαστε έτσι σέ ένα άλλο θέμα, βασικό. Τά συνέδρια όπως είπαμε δέν είναι χώροι έρευνας, αλλά χώροι όπου επιτρέπεται ή πληροφορόρηση και ή ανταλλαγή. Είναι *εναύσματα*. Άλλά έναυσμα χωρίς ύποδομή είναι ήλεκτρισμός χωρίς λάμπα. Δέν υπάρχει φόβος νά δημιουργηθεί — γιά νά μή γράψω: επιβεβαιωθεί — ή εντύπωση στους πολύ νεότερους έρευνητές, σ' αυτούς πού μόλις αρχίζουν, ότι ή προφορική-άκουστική έπαφή μέ τήν έπιστήμη είναι παραγωγή έπιστήμης; «Ή σημερινή Έλλάδα είναι ένας προφορικός πολιτισμός» όπως είπε κάποιος. Ή ίσως αυτό νά είναι δείγμα κινητικότητας. Καί πιθανώς κάποτε νά χρησιμοποιηθεί θετικά. Άλλά περιμένοντας αυτό τό θαύμα στό χώρο τής έπιστήμης (γιατί περί θαύματος θά πρόκειται) μήπως — και τό φοβόμαι — δέν επιβεβαιώνεται ή προφορική σχέση μέ τά πράγματα τής έπιστήμης; Διότι οί τελευταίοι αριθμοί (30 συνέδρια, 5.600 σύνεδροι) είναι δυσανάλογα μεγάλοι σέ σχέση μέ τήν επιστημονική παραγωγή τής χώρας. Διότι ή συχνότητα δέν επιτρέπει ούτε τήν άφομοίωση, ούτε τή χρήση αυτών πού άκούγονται (μέ ή χωρίς πρακτικά στή συνέχεια).

7ο έρώτημα: Άφορά τίς ξένες συμμετοχές. Έχει διαπιστωθεί ότι συνήθως στά

συνέδρια ή ελληνική εμφάνιση αποτελείται κυρίως από νεότερους ή νεότερους επιστήμονες ενώ αντίθετα οι ξένοι σύνεδροι είναι καθιερωμένοι, αποτελούν τό επιστημονικό «κατεστημένο» (πού δέν είναι υποχρεωτικά «αντιδραστικό»).

Αυτή ή διαφορά μεταξύ Έλλήνων και ξένων μήπως δέν οδηγεί σέ μιά άλλου είδους άναπαραγωγή τής γνωστής σχέσης Έλλάδας/έξωτερικού; Έξηγοϋμαι. Η προοδευτικότητα δέν είναι πιά κριτήριο συμπεριφοράς (έπιστημονικής ή άλλης). Δυστυχώς. Άλλά είναι έτσι.

Άπ' τήν άλλη, ή Έλλάδα είναι ώραία (ιδιαίτερα τό φθινόπωρο). Η Έλλάδα είναι ώραία και «κοντά», 2-3 ώρες μέ τό άεροπλάνο... Η προσωπική μου πείρα μου λέει — τουλάχιστον στά συνέδρια πού παρακολούθησα τά τελευταία δύο χρόνια — ότι είναι ελαχιστότατοι οι ξένοι σύνεδροι πού επενδύουν σ' αυτά τά ταξίδια. Καί αυτό μπορώ νά τό άποδείξω μέ παραδείγματα άν χρειαστεί.

Αυτός ό επιστημονικός τουρισμός σημαίνει ότι συνήθως άκούγονται βιαστικά άναμασήματα, πολλές φορές μαθήματα γιά πρωτοετείς φοιτητές πού μετονομάζονται «άνακοινώσεις»...

Θά 'λεγα στά γρήγορα και καθαρά τό παλιό: Bon roui l' Orient.

Έρώτημα: Γιατί οι περισσότεροι άπ' τούς ίδιους ξένους συνέδρους δέν συμπεριφέρονται έτσι όταν πάνε άλλου; Τό πρόβλημα δέν είναι ήθικό. Είναι θέμα σχέσεων. Η ποιότητα τής επιστημονικής (και σέ τελευταία άνάλυση όποιασδήποτε άλλης) συνάντησης εξαρτάται από τό τί είδους σχέση άναπτύσσεται. Τί φόρτιση αισθάνεται ό «άλλος», σέ τί επιστημονική επένδυση υποχρεώνεται. Καί γι' αυτό είναι βέβαιο ότι δέν εϋθύνεται μόνον «ό κακός» ξένος. Πολλές φορές δέν είναι οϋτε «κακός» (έχουμε έξίσου εϋλωττα παραδείγματα Δυτικών ή Άνατολικών επιστημόνων-συνέδρων μέ τήν ίδια άκριβώς συμπεριφορά) οϋτε «ξένος» (άν φυσικά δέν σταματήσουν στό διαβατήριο).

Αυτός πού εϋθύνεται είναι πάντα ό προσκαλών πού δέν μπόρεσε (;), δέν θέλησε (;) νά δώσει στον «ξένο» νά καταλάβει άπ' τή μιά τήν ιδιόμορφη κατάσταση τής έρευνας στην Έλλάδα κι από τήν άλλη τήν υποχρέωση πού συνεπάγεται ή «έπί τισις όροις» συμμετοχή σέ συνέδριο τού όποιοϋδήποτε: σημαντικού ή όχι.

Φοβούμαι ότι συνάντησα πολύ συχνά, τελευταία, ένα ιδιαίτερο είδος νεοπατερναλισμού από πολλούς ξένους συνέδρους πού εκφράστηκε μέ τήν άπόλυτη άπροετοιμασία ή μέ «συμβουλές» πρós συνέδρους — πράγμα άπαράδεκτο — και όχι μέ σύγκρουση επιστημονική έπειδή ύπάρχει διαφωνία — πράγμα θεμιτό και έπιθυμητό.

Είναι τά συνέδρια χώροι μαθημάτων (καλών ή κακών, άδιάφορο) και συμβουλών, ή μήπως είναι χώροι άνταλλαγών και επιστημονικών συγκρούσεων; Δηλαδή χώροι συγκρίσεων διαφορετικών άπόψεων, διαφορετικών τρόπων μέ τούς όποιους πλησιάζεται τό ίδιο θέμα;

Τότε μόνο μπορεί νά γίνει και πραγματική συζήτηση γιά τήν καθυστέρηση τής έρευνας στην Έλλάδα. Γιατί τό ζήτημα δέν είναι νά κρυφτεί αυτό πού δέν κρύβεται. Άλλά νά συζητηθεί μιά κατάσταση.

Μερικά συμπεράσματα (προσωρινά και προσωπικά)

1) Τό επιχείρημα ότι, μέ δεδομένη τήν καθυστέρηση, καλό είναι νά γίνονται τουλάχιστον συνέδρια, μου φαίνεται επικίνδυνο γιά τήν ίδια τήν έρευνα στην Έλλάδα.

2) Άν μέχρι τώρα ό νεωτερισμός τών συνεδρίων έπαιξε θετικό ρόλο, ή επανάληψή τους μέ τούς ίδιους όρους φοβούμαι ότι θ' άρξισι νά λειτουργεί άρνητικά: Έπανάπαυση σέ μιά προσωπική, προφορική έπαφή μέ μερικές ιδέες και τίποτε περισσότερο.

Τά συνέδρια δέν μπορεί νά είναι «φροντιστήρια» (μέ τή χειρότερη ελληνική πρακτική) αλλά χώροι όπου θεραπεύεται ή έπιστήμη.

3) Η κλίμακα τού συνεδρίου και ό άπόλυτος προσδιορισμός τού θέματος, στον όποιο συμμορφώνονται όλοι οι σύνεδροι, είναι ίσως οι άπαραίτητες προϋποθέσεις γιά τήν αποτελεσματικότητα του.

4) Μικρότερες φιλοδοξίες σέ αριθμό συμμετοχών, μεγαλύτερη δυνατότητα συζήτησης, άνταλλαγής και κριτικής, πίο άυστηρή έπιλογή τών άνακοινώσεων: Ίσως νά 'ναι μερικές από τίς άπαραίτητες όργανωτικές λύσεις. Θά συμφωνήσουν έλπίζω όλοι ότι ή «συνδικαλιστικού» τύ-

που έπιλογή τών άνακοινώσεων ή οι διαπροσωπικές σχέσεις δέν μπορούν νά είναι κριτήρια.

Μικρότερες φιλοδοξίες ίσως νά σημαίνει μερικές φορές και λιγότερη δημοσιότητα ή κοσμικότητα και μεγαλύτερη άυστηρότητα στή θεματική έπιλογή. (Έχουμε πολύ πρόσφατα ένα παράδειγμα στό συνέδριο «Νεοελληνική πόλη» μέ συγκεντρωμένες θεματικά άνακοινώσεις γιά τήν Έρμούπολη πού τόσο στήν οικονομία χρόνου όσο και στό περιεχόμενο και στήν όργάνωση λίγα έχουν νά ζηλέψουν από άλλου. Ίσως γιάτί πρόκειται γιά έπιστημονική δουλειά (άτομική και συλλογική) πολλών χρόνων και κατανοήθηκε ή σημασία της άπ' τούς τοπικούς όργανωτές).

Τί έρευνα; Ποιά συνέδρια;

Η «κρατικιστική» αντίληψη πού οδηγεί στην καθοδηγημένη έρευνα είναι αποτέλεσμα μιάς άπαρχαιωμένης φαντασίωσης: τής άμεσης όφελμιστικής χρησιμοποίησής της άπ' τό κράτος και «πρός τό συμφέρον τού λαού». Συνήθως εκφράζεται μέ τή μεταφυσική πίστη στην τεχνολογία και στό «περιττό» τής ιστορίας ή άλλων κοινωνικών επιστημών.

Λές και ή «τεχνολογία» (ή ό,τι θεωρούν σάν τέτοια) δέν έχει ανάγκη τήν ιστορική έρευνα ή τήν έθνολογική, τή λογοτεχνική, τή άσθητική κριτική κ.λπ. Καί τανάπαλιν.

Άπό τήν άλλη, ή μεγάλη περισυλλογή και δουλειά πού χρειάζεται (μεθοδολογικά κυρίως) στίς κοινωνικές επιστήμες δέν μπορεί νά αντικατασταθεί από προσπάθειες προφορικής στιγμιαίας έπαφής. Καί αυτό ιδιαίτερα στην Έλλάδα. Δηλαδή σέ μιά χώρα όπου ή τεχνολογική έρευνα στό παρελθόν έλειψε όσο και ή δημοκρατία (έξου και ό σημερινός κίνδυνος κακομεταχείρισης τόσο τής μιάς όσο και τής άλλης), ενώ ή παραφθορά τών κοινωνικών επιστημών (μιά όρισμένη ιστορία, μιά όρισμένη φιλοσοφία τού πανεπιστημίου τής Άθήνας) χρησίμευσε γιά τόν ιδεολογικό καταναγκασμό και τό συστηματικό αντιδημοκρατικό και άντικομμουνιστικό κήρυγμα.

Τό ζήτημα τών συνεδρίων, συμποσίων και άλλων άπαραίτητων επιστημονικών συναθροίσεων βάσει τελικά τό ζήτημα (και πρόβλημα) τής κατάστασης τής έρευνας στην Έλλάδα.

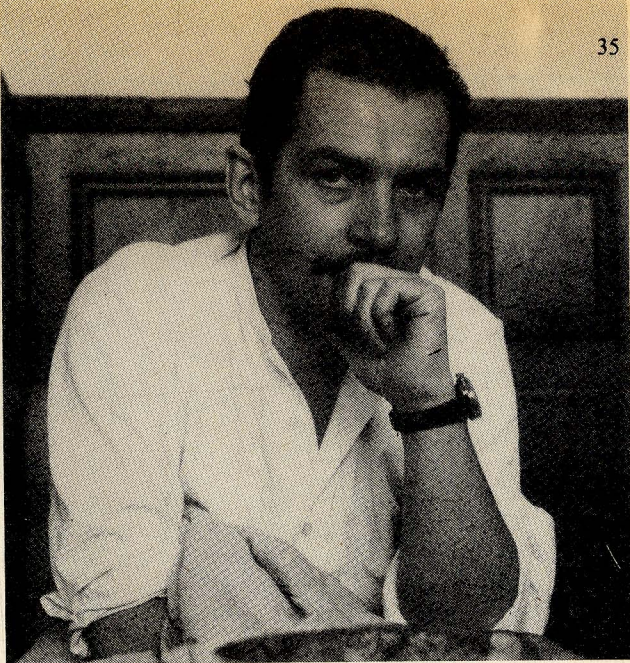
Και ή έρευνα, ή κάθε έρευνα, βασική ή έναρμονισμένη, σέ θετικές ή κοινωνικές επιστήμες, βάσει, μέ τή σειρά της, τό πρόβλημα τού ρόλου τής ίδιας τής έπιστήμης και τής σχέσης της μέ τή ζωή και τήν παραγωγή. Καί τελικά τό πρόβλημα είναι ή θέση τής επιστημονικής έρευνας.

Η επιστημονική έρευνα λοιπόν πού δέν μπορεί παρά νά βασιστεί στην ελεύθερη πράξη αυτών πού τή δουλεύουν, στή συναίνεση, στή σύγκρουση, στα πανεπιστήμια και στην έρευνητική άυτονομία τους, στα συνεπή προγράμματα, στην κρατική μέριμνα (και στην πίστη τού κράτους στα προηγούμενα) και τέλος, στή μοναξιά τού έρευνητή. Γιά νά προλάβει νά έρευνησει.

Γιάννης Τσιώμης

Τό σπουδαιότερο είναι ή κοινωνία

— μιά συζήτηση με τόν Πέτερ Γκόταρ —

Ο Πέτερ Γκόταρ γεννήθηκε τό 1947 στήν πόλη Pécs τής Ούγγαρίας. Από τό 1964 εργάστηκε στήν τηλεόραση και τό 1975 αποφοίτησε από τήν Ακαδημία Θεάτρου και Κινηματογράφου. Τελευταία του εργασία ήταν ώς σκηνοθέτης στό θέατρο τού Κάποσβαρ.

Πρώτη του ταινία ή *Ανεκτίμητη μέρα*, τό 1979· τιμήθηκε με τόν «χρυσό λέοντα» στό Φεστιβάλ τής Βενετίας τό 1980. Δεύτερη ταινία του τό *Time stands still* (έλληνικός τίτλος *Οί έφηβοί*) τό 1982 πού διακρίθηκε στίς Κάννες, τήν Ταορνίνα, τό Σικάγο και τή Νέα Υόρκη στά αντίστοιχα φεστιβάλ. Προβλήθηκε πέρυσι και στήν Έλλάδα με έπιτυχία. (Βλέπε και *Δεκαπενθήμερος Πολίτης*, τεύχος 12).

• Στήν Έλλάδα τό γραφείο διανομής παρουσίαζε τήν ταινία σου τό χειμώνα σάν συνέχεια τού Έπαναστάτης χωρίς αίτια τού Νίκολας Ρέι. Κάποιοι άλλοι είδαν όμοιότητες με τό Άμερικαν Γκραφίτι τού Λούκας ή τό Τρελό Θηριοτροφείο τού Λάντις. Τί έχεις νά πεις;

ΠΕΤΕΡ ΓΚΟΤΑΡ: Κατ' άρχήν δέν μπορώ νά συγκρίνω τόν Νίκολας Ρέι με μένα. Δέν γνωρίζω καλά τό έργο του και δέν μπορώ νά τό χαρακτηρίσω.

Όσον άφορά τίς άλλες ταινίες πού άναφέρεις, έχω νά πώ ότι οι όμοιότητες έξαντλούνται στή μουσική και στό ότι διαδραματίζονται στό ίδιο χρονικό διάστημα. Όμως οι κοινωνίες, οι σχέσεις, τό ιστορικό περιβάλλον είναι διαφορετικά. Καί γιά μένα τό σπουδαιότερο είναι ή κοινωνία και οι σχέσεις τών ανθρώπων. Η μουσική και τό στίλ έρχονται δεύτερα.

• Τί είχες κατά νου γιά νά φτιάξεις αυτή τήν ταινία;

ΓΚΟΤΑΡ: Τό σημαντικό σ' αυτή τήν περίοδο — άρχές τής δεκαετίας τού '60 — ήταν ότι έφτασε γιά πρώτη φορά στήν Ούγγαρία τό ρόκ έν ρόλ κι αυτό πού λέμε συνολικά «άμερικάνικος τρόπος ζωής». Ήταν ένα πρώτο μικρό ρήγμα στό λεγόμενο τότε «σιδηρούν παραπέτασμα». Κι ίσως τό ρόκ έν ρόλ και τά άλλα συναφή στίλ συμπεριφοράς τής νεολαίας νά λειτουργούσαν σάν καθρέφτες ή προάγγελοι τών κινημάτων άμφισβήτησης τής δεκαετίας τού '60. Ήθελα νά δείξω τό πώς περίπου φερόταν ή νεολαία στήν Ούγγαρία αυτή τήν εποχή τών νεωτερισμών.

Η γνωριμία τού έλληνικού κοινού με τόν νέο ούγγρικό κινηματογράφο περιορίζεται στήν ταινία τού Γκόταρ Οί έφηβοί πού παρακολούθησαμε τήν περασμένη σεζόν με ευχάριστη έκπληξη. Όμως, ζώντας γιά λίγο από κοντά τή ρόκ σκηνή τής Βουδαπέστης και συζητώντας με νέους Ούγγρους καλλιτέχνες, άνακαλύψαμε «άπό σπόντα» ότι ή τόσο ζωντανή και πλούσια μουσική κίνηση πάει χέρι χέρι με μιά αντίστοιχη άνθηση στόν κινηματογράφο.

Ο νέος ούγγρικός κινηματογράφος και ή νέα μουσική σκηνή έχουν κάποιους κοινούς προβληματισμούς, παράλληλους βίους, κοινά πρόσωπα και αντίστοιχες στίς αισθητικές άναζητήσεις. Κάποιες άπ' τίς νέες ταινίες είχαν τήν ευκαιρία οι Έλληνες θεατές νά τίς δούν στό πρόσφατο άφιέρωμα στόν σύγχρονο ούγγρικό κινηματογράφο πού όργάνωσαν τό ύπουργείο Πολιτισμού και ή Ένωση Κριτικών. Άλλες όχι. Γι' αυτές κυρίως μιλήσαμε με τόν νέο σκηνοθέτη Πέτερ Μίλερ στήν άρχή τού καλοκαιριού στά στούντιο Balasz Béla, φυτώριο τών νέων κινηματογραφιστών, ένμέρει έρασιτεχνών.

Ο Μίλερ, κεντρική φυσιογνωμία τής ρόκ σκηνής (ήταν παλιότερα στά γκρούπ URH και Control Group και τώρα είναι στους Syami - Syami) έχει φτιάξει δύο ταινίες: τίς Τί έχεις στό μυαλό σου γιά τόν τραγουδιστή; (1981) και EX-KODEX, small Hungarian optics (1983), μιά καλοστημένη φαντασμογορία σε στίλ Μακαβέγιεφ, όπου έμφανίζονται οι Control Group και άκούγεται ή μουσική τους· στό φίλμ μάλιστα πρωταγωνιστών οι δύο τραγουδιστές τού γκρούπ.

Στά στούντιο BBS επίσης έφτιαξαν τή μικρού μήκους ταινία τους Icecreamballet oil/Bisottszag. Ένα άπ' τά σημαντικότερα γκρούπ, σε σκηνοθεσία Andras Wahorn.

Συνεχίζοντας τό γαϊτανάκι, βρίσκουμε τό φίλμ τού Janos Xantus Η Έσκιμώα κρυνεί όπου πρωταγωνιστεί ή Marietta Méhes, τραγουδίστρια τών Trabanti. Η ταινία τού Xantus προκάλεσε πολύ έννοϊκά σχόλια φέτος στίς Κάννες όπου προβλήθηκε, αλλά δέν ξέρουμε άν θά τήν δούμε και στήν Άθήνα. Στήν ταινία τού Gabor Bödyi επίσης Τό νυχτερινό τραγούδι τού σκύλου έμφανίζονται οι Vagytázó Halottkemek.

Ο Μίλερ μās έπισήμανε άκόμη τήν παλιότερη ταινία Μικρός Βαλεντίνος τού Andras Gjeles, κι ήταν ό άνθρωπος πού μās πληροφόρησε και κανόνισε μιά σύντομη συνάντηση με τόν σκηνοθέτη τών Έφηβων στά κτίρια τής MAFILM. Τόν ευχαριστούμε καθώς και τόν φίλο Lászlo Kistamas, κεντρική φυσιογνωμία στό ρόκ τής Βουδαπέστης (στούς Control Group και τώρα στους Balkan Tourist, πρωταγωνιστής στό EX-KODEX) πού έκανε τόν διερμηνέα σε μιά μικρή συζήτηση με τόν Γκόταρ, συζήτηση μετ' έμποδίων, γιατί ό χρόνος πίεζε.

Νίκος Ευδάκης

• Πιστεύεις ότι ή ταινία δείχνει τήν εύρωπαϊκή άποψη γιά τό ρόκ έν ρόλ; Τή βαριά παράδοση πνευματός και ούμανισμού κι έναν πολιτικό προβληματισμό σε αντίθεση με τήν άφέλεια και τόν αθρομητισμό τού άμερικάνικου τρόπου;

ΓΚΟΤΑΡ: Όχι, αυτό δέν ήταν ακριβώς μέσα στίς επιδιώξεις μου. Κυρίως γιατί δέν ξέρω πώς είναι ή ζωή στήν Άμερική. Ξέρω όμως πώς ήταν ή ζωή τών νέων στήν κοινωνία τής Βουδαπέστης όλα αυτά τά χρόνια, άπ' τίς άρχές τής δεκαετίας τού '60 μέχρι σήμερα. Κι αυτό κυρίως ήθελα νά δείξω. Καθώς και τό ότι ή κατάσταση στήν Ούγγαρία, ή κοινωνική πραγματικότητα και ό τρόπος ζωής άλλαξαν πολύ γρήγορα.

• Η ταινία άρχίζει με σκηνές άπ' τό '56 και ή σκιά τών γεγονότων εκείνης τής χρονιάς είναι πάντα παρούσα. Η έμπειρία αυτή ύπάρχει σάν τραύμα ή δρά έποικοδομητικά πλέον στή νέα γενιά;

ΓΚΟΤΑΡ: Στά χρόνια μετά τό '56 δέν ύπήρχε οικογένεια χωρίς κάποια σχετική μνήμη, κάποια προσωπικά βιώματα. Είναι μιά σφραγίδα γιά τίς οικογένειες και τά παιδιά πού μεγάλωσαν σ' αυτό τό κλίμα. Στή ζωή, όπως και στήν ταινία, είτε δέν μιλούν καθόλου γι' αυτό, είτε μιλούν πολύ.

• Οι νεότεροι, αυτοί πού πρωταγωνιστούν στήν ταινία, 30-35 χρόνων σήμερα, πώς ένσωματώνουν αυτή τήν ιστορική μνήμη;

ΓΚΟΤΑΡ: Τότε ήταν μόνο γυμνασιόπαιδα. Πήγαιναν στο σχολείο τους, παρακολουθούσαν γύρω τους, έρωτεύονταν. Αυτό κυρίως δείχνω. Μπορούν να σκεφτούν και να κρίνουν μόνο τώρα, πού είναι τριανταπεντάρηδες. Τώρα σκέφτονται και δρούν προς τήν κατεύθυνση μιάς νέας ζωής. Αυτό πού δέν ξέρουν ίσως άκόμη είναι ποιά είναι ή νέα ζωή πού δραματίζονται. Όμως ή ζωή συνεχίζεται κι ό καθένας τραβάει τό δρόμο του.

• *Η ταινία έμπεριέχει προσωπικές εμπειρίες;*

ΓΚΟΤΑΡ: Καί δικές μου και φίλων. Θά 'λεγα ότι είναι άπλώς μιά ιστορία από τή ζωή.

• *Μπορείς να μάς πεις κάτι για τους χαρακτήρες και τήν άτμόσφαιρα του έργου;*

ΓΚΟΤΑΡ: Οί περισσότεροι χαρακτήρες ζωντανεύουν στο έργο πρόσωπα ύπαρκτά: φίλους, γνωστούς, δασκάλους κ.λπ. 'Ο Γκαμπόρ πού καταφέρνει να γίνει γιατρός, άν και φοβάται λόγω τής ανάμιξης του πατέρα του στα γεγονότα του '56, ό Πιέρ ό έφηβος έπαναστάτης, ή Μάγδα Ζούκιτς ό πρώτος έρωτας του Ντίνι, τέλος, ό Ντίνι, ό κεντρικός ήρωας του έργου, πού είναι άπλώς ό «μικρός άδερφός» του Γκαμπόρ, ό έφηβος πού ανακαλύπτει τή ζωή μέ τά δικά του μάτια, έρωτεύεται, άπογοητεύεται, γνωρίζεται, χαιρείται, ενηλικιώνεται. Για τόν Ντίνι ειδικά έψαξα άνάμεσα σε πολλά παιδιά όσου να βρω τόν κατάλληλο. "Όσον άφορά τό χρώμα, διάλεξα να τονίσω αυτή τήν μπλέ άπόχρωση για να δείξω, κατά κάποιον τρόπο, ότι αυτή ή ιστορία πού παρακολουθούμε στην όθονη πέρασε, άποτελεί μιά μνήμη, νωπή ίσως. 'Η «κλειστοφοβική άτμόσφαιρα» είναι φανερή: τό έργο διαδραματίζεται σχεδόν καθ' όλοκληρίαν μέσα στο σχολείο και τό σχολείο είναι μιά τέτοια κλειστή κοινωνία.

Τό στίλ στα ντυσίματα, ή μουσική και τ' άλλα ήταν νομίζω ή μόδα του ρόκ εν ρόλ του '60 και σ' άλλες χώρες.

• *Αν λάβουμε υπόψη μας εκτός άπ' τή δική σου ταινία και μερικές άλλες ('Η Έσκιμώα κρύνει του Χαντς, Τό νυχτερινό τραγούδι του σκύλου του Βόδυι κ.λπ.) καθώς και μιά άνθηση σε άλλους τομείς, μουσική, παραστάσεις, πολιτιστικές λέσχες, νομίζεις ότι μπορούμε να μιλήσουμε για ένα «νέο κύμα» στην Ούγγαρία;*

ΓΚΟΤΑΡ: Ναι, θέλω να έλπίζω ότι υπάρχει μιά νέα πνοή στον κινηματογράφο και τήν τέχνη. Ίσως άκόμη όχι καθαρά. Μόνο τά σπέρματα, οί καταβολές. Όμως κάτι αρχίζει να γεννιέται.

• *Πώς πήγε ή ταινία σου στο έξωτερικό;*

ΓΚΟΤΑΡ: Προβλήθηκε σε πολλές χώρες τής Δυτικής Εύρώπης ('Ιταλία, Γαλλία, Άγγλία) και στις ΗΠΑ και πήρε άρκετές ευνόϊκές κριτικές.

• *Ποιά είναι τά τωρινά σου σχέδια;*

ΓΚΟΤΑΡ: Προς τό παρόν δουλεύω στο θέατρο, πού τό αγαπώ έξίσου μέ τόν κινηματογράφο. Παράλληλα, έχω ξεκινήσει τή νέα μου ταινία, κάτι πού μπορεί να πλησιάζει ένα είδος φίλμ «κοινωνικού τρόμου»... Άλλά δέν θέλω να προαναγγείλω τίποτε γι' αυτό, προς τό παρόν.

'Αποχαιρετισμός στά κόλπα

Η αντιμετώπιση του έλληνικού ως προς τόν ξένο κινηματογράφο

Υπάρχει πάντα, λένε, κάποια συμπαθητική έπιείκεια για τους Έλληνες σκηνοθέτες σε σχέση με τους ξένους συναδέλφους τους. Πράγμα λογικό: άν δέν στηρίζεις τό σπίτι σου κ.λπ. Άπ' τήν άλλη είναι οί δημόσιες σχέσεις: συνεντεύξεις, φιλολογία πηγαδιών, γνωστοί κι έγκάθετοι, κάποια φίλη πού παίξει στο πλάνο 527. Είναι και τό φεστιβάλ Θεσσαλονίκης: όλοι βρίζονται μεταξύ τους και άλληλοχερροκροτούνται μέ πάθος, κάποιοι γλιστρούν άπ' τήν κριτική στην κάμερα, άλλοι άπ' τήν κάμερα στην κριτική, τέλος οί άνθρωποι του δικού μας κινηματογράφου είναι πολύ κοντινοί και εύκολοι για τό μεροδούλι τής συνέντευξης. Καί, ξέρετε, οί άνθρωποι του σινεμά μπορούν, λίγο εκκεντρικά, λίγο φλύαρα, να πριμοδοτούν δεκάδες νύχτες σε μπάρ και πάρτι, να καλύπτουν έκατοντάδες στήλες δημοσιογραφικού κούσ κούσ.

Οί ξένοι σκηνοθέτες έχουν βέβαια κάποιον γενναιόδωρο πράκτορα, έντυπωσικότερα τρέιλερ και τό μυθικό ίλουστρασιόν προάγγελο των ξένων περιοδικών πού τίποτε ίθαγενές δέν μπορεί να τό συναγωνιστεί. Διαμορφώνουν μυθολογία πριν άκόμα τό φίλμ κλειστεί καλά καλά άπ' τό θυγατρικό τους τράστ, πλασάρονται σαν μόδα πού τρελαίνει, πού έχει τρελάνει τήν Άμερική.

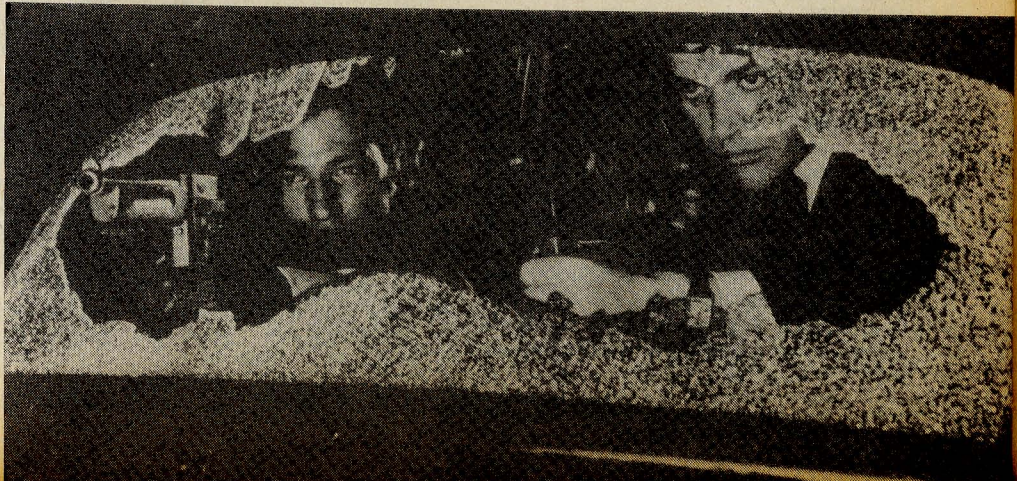
Οί δημόσιες σχέσεις των Έλλήνων είναι άστεία υπόθεση μπροστά στο κύμα τής μοντέρνας σαγήνης του ξένου μάρκετινγκ, μπροστά στην τηλεσιδίκη, κοινά παραδεγμένη πρωτοπορία του. Άν αντιδράσεις στο πρώτο, είσαι λιγάκι άσυμβίβαστος, ίσως από ιδεολογία, ίσως από

άλλες ύπεσχημένες φιλοφρονήσεις άν όμως πās κόντρα στο δεύτερο είσαι άπλώς ένας καθυστερημένος τριτοκοσμικός, ένα άσχετο και άνενημέρωτο στοιχείο.

Τί να προτιμήσει κανείς; Τή σύμπλευση μέ τά ξένα, πρωτοποριακά και «καταξιωμένα» ρεύματα, ή τόν σεβασμό τής συγγενούς του συγκίνησης, τής παράλληλης ιστόρησης μέ τά προσωπικά του έργα; Νά άρνηθεί τή στημένη σαγήνη των κινηματογραφικών πολυεθνικών ή τήν καλημέρα του γνωστού του σκηνοθέτη;

Και πώς να ίσορροπήσει τή διπλή κάποτε συγκίνηση άνάμεσα στα άνόμοια και αντίπαλα αυτά έμπορεύματα όταν τό κάθε έντυπο τόν σπρώχνει μέ μηχανιστική άναίδεια στον «πόλεμο των άστρων», τήν ανακήρυξη μέ όποιουσδήποτε δρους του έβδομαδιαίου άριστουργήματος;

Δέν θέλει πολλή σκέψη ότι τή νύφη τήν πληρώνουν συνηθέστατα, άν όχι πάντα, οί ξένες ταινίες. Ουσιάζονται για ύψηλά έθνικά ιδανικά και στόχους, τίς παραγράφει ένα αισιόδοξο χαμόγελο τής Μελίνας, οί μεγάλες κουβέντες ενός νομοσχεδίου πού κατάντησε φάντασμα, τά χοντρά λεφτά πού εισφέρουν οί φορολογούμενοι, *εμείς*, στο Κέντρο Κινηματογράφου. Λίγο άστείο βέβαια, αλλά ό κριτικός λόγος μπορεί να εκδικηθεί τουλάχιστον στην άστρολόγηση και να καταγγείλει πλαστά μιά άνισότητα πού έστι κι άλλιώς υπάρχει. Τά μεγάλα ξένα τράστ πρακτορεύουν, δίπλα στο συρφετό των άσημαντοτήτων, ταινίες συγκλονιστικές πού σχεδόν αλλάζουν τό έκάστοτε διαμορφωμένο κινηματογραφικό τοπίο στο επίπεδο και τής αισθητικής και των ιδεών.

Καμιά «έθνική» πολιτική δέν μπορεί νά μειώσει τή σημασία αὐτῶν τῶν εισβολῶν (πού ἔτσι κι ἄλλιῶς γίνονται πάνω σ' ἀποκαΐδια τῆς Φίνος καί τῆς Κλάκ Φύλμς), ἀφοῦ κανένας ἐπικαθοριστικός λόγος δέν μπορεί νά μειώσει τή δύναμη τῶν εἰκόπων.

Ἔτσι ἐξηγεῖται γιατί οἱ ἐφημερίδες τῆς ἐβδομάδας ἀφιέρωσαν 6-7 ἀράδες στό *Rumble Fish* τοῦ Κόπολα πού κυκλοφόρησε μέ τόν τελείως λανθασμένο τίτλο Ὁ ἀταίριαστος, τή στιγμή πού τό *Ταξίδι σ' τή Κύθηρα* τοῦ Ἀγγελόπουλου κάλυπτε ὁλόκληρες σελίδες συνεπικουρούμενες ἀπό ἀτέλειωτες συνεντεύξεις τοῦ σκηνοθέτη καί σχολαστική ἀνάγνωση τοῦ φιλικοῦ κειμένου του.

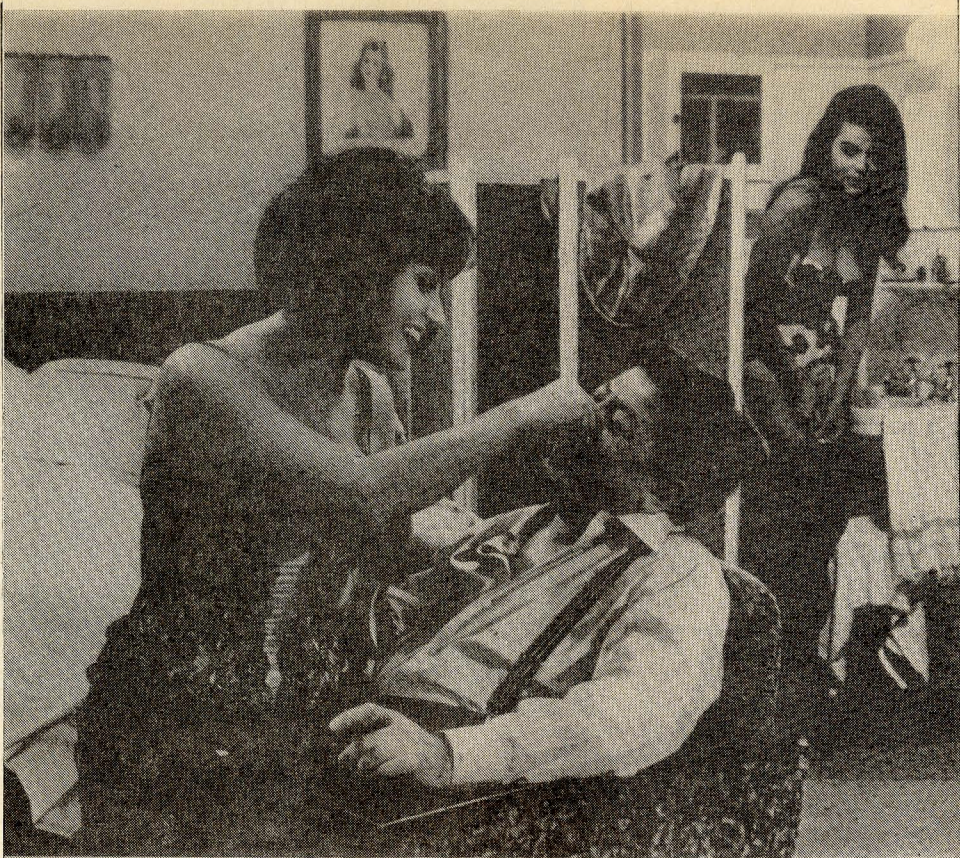
Τό *Βῆμα*, συνετό καί ἐντιμο, βαθμολογεῖ τόν Ἀταίριαστο σάν τήν καλύτερη ταινία τῆς ἐβδομάδας ἀλλά ἀναφέρεται σχεδόν τηλεγραφικά σ' αὐτήν, τή στιγμή πού οἱ συνολικές ἀναφορές στό *Ταξίδι* ὑπερκαλύπτουν καί τήν πιό κινηματογραφόφιλη περιέργεια.

Ὅλοι, μῆδέ τοῦ *Ριζοσπάστη* ἐξαιρουμένου, ἐξαίρουν αὐτό τό σπάνιο καί ἰδιότυπο ἀμερικανικό φίλμ, ἀλλά τό περνοῦν σέ δεύτερο πλάνο ἀφιερώνοντάς του ἕναν φτωχό καί ἀμήχανο λόγο.

Ἡ *Καθημερινή*, παρόλο πού διατυπώνει σοβαρές ἐπιφυλάξεις γιά τό ἐγχείρημα τοῦ Ἀγγελόπουλου νά ἀπομακρυνθεῖ ἀπό τήν ἐκ τῶν ἔνδον θέαση τῆς ἱστορίας, παρόλο πού ἀνάγει τό *Rumble Fish* στό ἐπίπεδο τοῦ ἀριστουργήματος, προτιμᾷ νά ἐκφράζει σ' τήν 6/7 τοῦ χώρου τῆς τίς ἀντιρρήσεις τῆς γιά τό *Ταξίδι* παρά τούς λόγους καί τήν ἀναλυτική προσέγγιση πού τῆς ἐπέτρεψαν νά διαβάσει ἕνα ἀριστούργημα.

Πέρα ὅμως ἀπ' τούς συσχετισμούς αὐτούς τῶν ἐντυπώσεων, παραμένει ἕνα ἄλλο πρόβλημά μας. Πότε ἐπιτέλους θά μπορέσουμε ν' ἀγαπήσουμε τίς ἐλληνικές ταινίες. Ὡς πότε θά ἔναι οἱ ἀπαιτητικές (ὑστερικές;) καί ἀνάπηρες ἀραβωνιαστικές τῆς διανόσῆς μας πού θά κρατοῦν γιά λογαριασμό τους τήν πιό ἐκλεκτή μας συγκίνηση; Ὡς πότε θά γοητευόμαστε ἀπό τίς ταινίες τῶν ξένων, θά τίς πλησιάζουμε μέ τήν ἔνοχη καί ὑπουλη σκέψη ὅτι κάπου λαβώνουν τήν ἐθνική μας περηφάνια, ὅτι κάπου προδίδουν τά πολιτιστικά μας καθήκοντα μέ ξενόφερτες προτιμήσεις πού φέρονται πιά σάν συνώνυμα τῆς κραυγῆς. Ὡς πότε ξένες ταινίες θά ἐρχονται πακέτο να γεμίσουν ἕνα σχεδόν ἀπόλυτο κενό τῆς ἐλληνικῆς φιλομορφίας στό χώρο τῆς νεανικῆς κουλτούρας, τῆς ἐπιστημονικῆς φαντασίας, τοῦ ἀστυνομικοῦ, τοῦ περιπετειώδους, τοῦ ψυχολογικοῦ φίλμ. Ὁ ἐλληνικός κινηματογράφος — κιβωτός ἀπό μνήμες, ἰδεοληψίες καί σκηνοθέτες, χωρίς ἠθοποιούς, νέες ἰδέες καί φαντασία — μᾶς τραβᾷ ἀπ' τό μανίκι ἀπαιτώντας μιά προσοχή ἀναντίστοιχη τῆς ἁρμόζουσας.

Κι ὁ ξένος κινηματογράφος — ἰδίως ὁ ἀμερικανικός — κόβει βέβαια περισσότερα εἰσιτήρια ὄχι μόνο γιατί τόν ἀκολουθεῖ τό ἄλλοτριωμένο κοινό τῆς τηλεοπτικῆς αἰσθητικῆς καί ροϊκότητας: ὄχι, ὑπάρχει καί ἕνα ἄλλο κοινό πού ὑποστηρίζει ὅτι τοῦ ἀξίζει μιά τέτοια προτίμηση ὄχι γιά νά θρέψει τίποτε ἀμερικανικές φαντασιώσεις ἀλλά γιατί ἄγγιξε, παρ' ὅλα τά

φίλτρα τῆς ξένης γλώσσας καί τῶν σημείων, ἕναν σιωπηλό καί ταραγμένο ἐσωτερικό κόσμο πού μένει ἀνέκφραστος καί ἴσως περιφρονημένος ἀπό τίς ἐλληνικές εἰκόνας.

Ποῦ ἐλληνικό φίλμ μίλησε ποτέ — ἔστω καί ἀκροθιγῶς — γιά τήν ἐπιθετικότητα μέσα στό εἶδος, τήν αυτοκαταστροφική μανία τῶν περιθωριακῶν ὁμάδων, τή βαθύτατη ἀπελπισία πού κρύβει ἡ προστυχία κι ἡ ἐκπτώση τῆς ζωῆς τους, ἔτσι ὅπως τό ἔκανε τό *Rumble Fish*; ἴσως ἡ *Γλυκιά συμμορία*, ἢ ἀκόμα *Τά τραγάλια*. Εὔθυμες καί σοβαροφανεῖς ἐκδοχεῖ μιάς ἀδιαφορίας πού ἐκπορεύεται ἀπ' τόν πληθωρισμό τῆς μνήμης τοῦ σημερινοῦ ἐλληνικοῦ κινηματογράφου, τήν ἀπουσία ὀπτικῆς γωνίας γιά τό σημεῖρα ἀφοῦ ὄλες μονοπωλοῦνται στόν κριτικό ἐπαναπροσδιορισμό τοῦ παρελθόντος, τήν ἀποθεράπευση πληγῶν πού οἱ αὐριανοί δεκαοχτάρηδες θά πειθονται ὅτι κληρονομοῦν, μαζί μέ τή Μεγάλη Ἰδέα καί τόν Ἀδαμάντιο Κοραῖ.

Αὐτή ἡ πράξη συμφιλίωσης τῶν ἀντιπάλων — στό *Ταξίδι* τοῦ Ἀγγελόπουλου — θά ἔπρεπε νά σημάνει μιά ἄλλη συμφιλίωση στό χώρο τοῦ ἐλληνικοῦ κινηματογράφου. Ἀνάμεσα στό παρόν καί τό πα-

ρελθόν, ἀνάμεσα στούς περιφρονημένους ἠθοποιούς καί τήν παντοδυναμία τοῦ «δημιουργοῦ», ἀνάμεσα σ' ἀνοούμενα καί τ' ἀποκηρυγμένα εἶδη. Κι ἀκόμα ἄλλες τακτοποιήσεις μέ τίς πεισματικές στατικότητες καί ἐκάρσεις (ὀπισθοδρομήσεις καλύτερα) γιά τό καλό τάχα τῆς ἐθνικῆς συνείδησης, ὕφους, ἱστορίας κ.λπ., κ.λπ.

Ὁ ξένος κινηματογράφος ὑπάρχει εὐτυχῶς, καί εἶναι καλύτερος ἀπ' τόν δικό μας γιατί ἔχει διαφορετική παράδοση καί γιατί τόν τρέφει μιά διαφορετική ἱστορία. Δέν ὀφείλει νά κρύβουμε τή μαγεία πού μᾶς ἀσκεῖ, τήν καταλυτική του ἐπιρροή σ' ἀπρότυπα μᾶς, τή συναισθηματική κάλυψη πού προσφέρει σέ ὅ,τι ὁ ἐλληνικός κινηματογράφος διστάζει νά ἀνοίχτει. Ὅχι μέ τό φτωχολεβέντικο ὕφος τοῦ Δαλιανίδη ὅτε μέ τό ὕφος-καρμπόν τοῦ Σιοπαχά: ὁ Ράστι Γκέμς κι ὁ Μοτορσάικλ Μπόι ζητοῦν ἀθθεντικότητα κι ἀποκλειστικότητα. Ἐμεῖς μπορούμε νά τοῦς τήν προσφέρουμε; Ἰδίως τώρα πού οἱ ἥρωες διασχίζουν τόν Ἀτλαντικό μέ δορυφόρους καί κυκλοφοροῦν ἀνάμεσά μας πρὶν ἀκόμα μπορέσουμε νά τοῦς δημιουργήσουμε.

Στάθης Τσαγκαρουσιάνος

“Ένα μισοτελειωμένο «ταξίδι στα Κύθηρα»

Είχαμε συνηθίσει αλλιώς τον Άγγελόπουλο. Μέ τις έμμενες ιδέες στην αρχιτεκτονική αργόσυρτων πλάνων, πού στη διάρκειά τους ένας αποσπασματικός ποιητικός λόγος παλεύει απεγνωσμένα να νοηματοδοτήσει το ατέλειωτο σούρτα - φέρτα των απρόσωπων δυνάμεων της Ιστορίας.

Είναι χαρακτηριστικό τί απόμεινε απ' αυτούς τους πειραματισμούς στη γλώσσα του κινηματογράφου. Η ανάγκη της επιστροφής σέ συγκεκριμένα πρόσωπα, πού στη διαδρομή της ζωής τους διαβάζονται άμεσα ή εξάγονται έμμεσα οι έντυπώσεις των δυνάμεων της Ιστορίας. Δέν ήταν βέβαια μόνο οι ιδεολογικοποιημένες αυτές κατασκευές (πού έφτασαν μέ συνέπεια από τον πειραματισμό στις *Μέρες του '36*, στην καρικατούρα των *Κυνηγών* και τον τραγέλαφο του *Μεγαλέξανδρου*) απέτυχαν να προσφέρουν στο θεατή κάτι περισσότερο από τό ρόλο του ιχνηλάτη μονοσήμαντων σχέσεων ανάμεσα στην πραγματικότητα και τή συμβολική της αναπαράσταση. Δέν ήταν, άκόμα, μόνο ή αδυναμία αυτών των συμβολοποιημένων αφαιρέσεων να άναδείξουν άδρότερα τά όρια εντός των όποιων συγκροούνται οι συλλογικοί πρωταγωνιστές της Ιστορίας.

Δέν ήταν, τέλος, μόνο τό γεγονός ότι ένα σχόλιο διευκρινιστικό, υποτίθεται, της ούσίας του πολιτικού ζητήματος απέληγε, μέσα από τή φιλόδοξη και συχνά άπερίσκεπτη εισαγωγή των πολλαπλών επιπέδων προσέγγισης του, στον πολλαπλασιασμό των συγχύσεων και στη διόγκωση των παρεξηγήσεων. Ήταν ότι και οι έποχές άλλαξαν...

Γίνεται πιά εύρύτερη συνείδηση ότι αυτός άκριβώς ό «πλουραλιστικός», «πολυεπίπεδος», «αφαιρετικός», «καθολικός», «εναλλακτικός» κ.λπ. λόγος όχι μόνο δέν διευκρινίζει τήν πραγματικότητα αλλά άπεναντίας τροφοδοτεί εκείνο τό παχύλο ρευστό της ρητορείας τό όποιο μέ τή σειρά του εκτρέφει και γιγαντώνει τελικά τήν άκόρεστη για έξουσία, έξουσία των συγκρουομένων μικροαστών. Έτσι φτάσαμε, στην Ελλάδα του 1984, να θεωρείται κάθε ιδεολογική παρέμβαση αυτής της τάξεως έξ ύπαρξης εκ του πονηρού, άνεξάρτητα από τις καλύτερες προθέσεις όσων τή διαπράττουν. Μ' αυτή τήν έννοια ή επιστροφή του Άγγελόπουλου — και γι' αυτό όχι μόνον αυτού — στο άπλό, φορτισμένο από τό συναίσθημα, βίωμα πού άποπνέει τό συγκεκριμένο προσωπικό δράμα, έρχεται να δώσει τό

ειλειωτικό χτύπημα στο άγονο και επόλοιο αυτό όδοιπορικό στην ένδοχώρα των Ίδεών.

Ο Σπύρος, τριάντα χρόνια πολιτικός εξόριστος πού επιστρέφει στη γενέθλια γή για να αισθανθεί δυό φορές εξόριστος, τή μία από τήν οικογένειά του και τήν άλλη από τους συγχωριανούς του, πρωταγωνιστεί στο προσωπικό δράμα πού προαναφέραμε. Καί για να φτάσουμε στην άλλη άκρη της προηγούμενης αντίληψης και να τονιστεί τό ιδιαίτερο προσωπικό στοιχείο, ένας ήθοποιός πασίγνωστος για τήν άνάλογη μοίρα του επιλέγεται για τό ρόλο, έτσι πού όλη αυτή ή προηγηθείσα φανφάρα της αποστασιοποίησης να μετατρέπεται έν μια ταινία στην έντεταλμένη άπόλυτη ταύτιση του θεατή μέ τό γωνιώδες και άγωνιώδες πρόσωπο του Μάνου Κατράκη. Πόσοι άλήθεια θά άποσυνδέσουν αυτό τό δημοφιλές πρόσωπο, επώνυμο στέλεχος του ΚΚΕ, από τον άνωθυμο Σπύρο, όδευόντα ήδη προς τήν έσχάτη έξορία των «διεθνών ύδάτων» πού του επιφυλάσσει ή κοινωνία για τήν πρόοδο της όποιας θυσιάστηκε. Πόσοι τουλάχιστον στη βάση της προβληματικής του σκηνοθέτη στις ταινίες πού προηγήθηκαν του *Ταξιδιού στα Κύθηρα*.

Νά όμως πού ή εγκατάλειψη τής ιστορικής σχηματικότητας και του αισθητικού δογματισμού άνοίγει τό δρόμο όχι πρός τό συναίσθημα μόνο, αλλά και πρός τό έργο — τήν αλήθεια του έργου, πού είναι ή άκριβεια τών κανόνων του, ή οικονομία τών μέσων του, ή ευκρίνεια του άποτελέσματος. Μέ φράσεις άπλές, λιτές, συγκινημένες και όχι συγκινησιακές, ο Άγγελόπουλος θά περιγράψει τά καθέκαστα αυτής τής επιστροφής όπως καθρεφτίζονται στό πρόσωπο του πρωταγωνιστή του. Πολύ γρήγορα όδηγημένος άπό τή δυναμική αυτού του προσώπου θά όδηγηθεί και θά μάς όδηγήσει, πέρα από κάθε άναφορά, κατάσταση, δράση, στό άδύνατο αυτής τής επιστροφής. Δέν μπορεί αυτό τό πρόσωπο νά ήσυχάσει παρά μέσα στην έρημιά του εγκαταλειμμένου άναπαυτηρίου τών πεθαμένων συγχωριανών του. Δέν μπορεί αυτό τό πρόσωπο νά συλλογιστεί παρά τήν άναπόφευκτη φθορά όσων κάποτε αγάπησε. Δέν μπορεί τέλος νά χαμογελάσει παρά στην άναγνώρισή του άπό τόν συνομήλικο «ταξικό» αντίπαλο πού ήδη συνταξιδεύει μαζί του στην σκευοφόρο του ξεχαρβαλισμένου τρένου τών «δραμάτων» τους. Χαμόγελο πικρό για τό κατάντημα του νικητή, πού πρόλαβε νά καταντήσει σαν τόν νικημένο, μόνο και μόνο για ν' άκολουθήσει μέ λίγη καθυστέρηση τό κοινό τους ριζικό.

Τά έσχατα σημεία μιάς έτοιμόρροπης βούλησης θά εξαφανιστούν όταν ο όμφάλιος λώρος του Σπύρου μέ τή ζωή, ή γή, θά άποκοπεί μέ τό κάψιμο τής καλύβας-έστίας του χώρου παραγωγής και άναπαραγωγής ενός «νέου» πολιτισμού όπως ο ίδιος τόν φαντάζεται, τόν έζησε, άναστήθηκε μέσα άπ' αυτόν. Του παλιού δικού του πολιτισμού. Όμως τό χωριό πεθαί-

νει, ή γή πουλιέται, οί έπίγονοι δέν νοιάζονται παρά για τήν εκμετάλλευση τής κληρονομιάς τών προγόνων πού τούς παραδόθηκε και μένει ή θάλασσα μόνο, νά σημαδεύει όχι όπως παλιά τήν έξοδο πρός τήν έλευθερία αλλά τό δρόμο χωρίς επιστροφή, τό δρόμο πρός εκείνο τό θάνατο πού αν προηγείται του βιολογικού δέν είναι λιγότερο μοιραίος. Ταξίδι μοναχικό, συντροφιά μέ μιά άδελφή πού ή ταύτισή της μέ τό Σπύρο δέν αφήνει περιθώρια επικοινωνίας και συμπάραστασης, ταξίδι πού ακόμα και τό μοναδικό πρόσωπο ικανό νά μοιραστεί τήν ίδια αισθηση του τραγικού — ο διανοούμενος γιός — παραμένει άμέτοχο προβάλλοντας τό κριτήριο τής άντικειμενικότητας, όρο και συνθήκη τής επαγγελματικής του εντιμότητας. Ίσως σε μιά άπό τίσ σημαντικότερες συλλήψεις τής ταινίας, στην στάση αυτού του μικροβιολόγου τής κοινωνικής παθολογίας, διαπιστώνονται και τά όρια μιάς σύγχρονης πολιτικής συμπεριφοράς πού αγωνιά περισσότερο για τήν άκαδημαϊκή άριότητα τής κοινωνιολογίας της και λιγότερο για τήν ενεργό εμπλοκή της στό άντικείμενο τής έρευνάς της.

Νομίζω, ότι είναι αυτό τό πρώτο μέρος του *Ταξιδιού* πού αξίζει περισσότερο νά προσεχθεί και θά πρόσθετα άνεπιφύλακτα ότι είναι ή σημαντικότερη προσφορά του Άγγελόπουλου μετά τήν έλπίδα τής *Άναπαράστασης* πού έμεινε χωρίς συνέχεια. Γιατί άπό κει και πέρα τά παλιά προβλήματα άναφαινονται για μιά ακόμα φορά, επιβάλλοντας ένα δεύτερο μέρος άργό, φλύαρο, άμήχανο και τελικά, μέ μιά όρισμένη έννοια, άνόητο.

Ένώ ο Σπύρος έχει ήδη άποφασίσει τήν αυτοεξορία του άπό μιά διαδικασία μή επάλθευσης τών κοινώνικών του προσδοκιών, ο Άγγελόπουλος άποφασίζει μέ τή σειρά του ότι αυτή άκριβώς ή διαδικασία έμπεριέχει και άνατρεπτικά στοιχεία, για τά όποια τό κράτος όφείλει νά επέμβει έπιδεικνύοντας για μιά ακόμα φορά τήν άπανθρωπιά του. Ο γεροπρόσφυγας έξορίζεται σε μιά πλατφόρμα στα «διεθνή ύδατα» μέσα άπό μιά διαδοχή άσκοπων τρεχαλητών, τραγικών μονολόγων, καταρακτωδών (και κακογυρισμένων βροχών, λιποθυμιών και άπεγνωσμένων έρώτων.

Τί όδήγησε τόν Άγγελόπουλο σ' αυτό τόν σπαραξικάρδιο μελοδραματισμό; Δραματουργικά είναι άμφίβολο αν λειτούργει, έστω και σ' αυτούς πού πιστεύουν πώς στον κινηματογράφο «μεγάλης πνοής» ο θεατής όφείλει, εκτός άπό τό εισιτήριο, νά καταβάλει στους δημιουργούς ο,τι άπόθεμα ύπομονής δέν έξαντλείται στον ύπόλοιπο βίο του. Η άποψη είχε καθολική άποδοχή στις άρχές τής περασμένης δεκαετίας. Δέν ξερό σήμερα πόσο ισχύει, μέ τήν επιδείνωση του κυκλοφοριακού, τό νέφος και τό σκληρό γουέστερν «Άνδρέα — Ψηλού». Νοηματικά πάλι ή άπλούστερα λογικά, γιατί άραγε τό κράτος νά κινείται σύμπαν έναντίον ενός έτοιμοθάνατου πού επιλέγει οικειοθελώς τήν αυτοκαταστροφή του; Πόθεν αυτή ή έλλειψη άνοχής, ή άυταρχική σκληρότητα, ή άπαραβίαστη άκαμψία; Μά αν κάτι θέλει νά πεί όλο τό πρώτο μέρος είναι ότι λόγοι κοινωνικοί και όχι

«διοικητικοί» άκυρώνουν τήν επιστροφή. Άν κάτι έμεις γνωρίζουμε, είναι ότι τή στιγμή πού ή τωρινή έξουσία τιμά τά «περήφανα γηραιαία» τής άντίστασης, έστω και συνταξιοδοτώντας τούς ζώντες φορείς της, έστω και οικειοποιούμενη τίσ ζωές μνήμες μιάς άδικίας μισού αιώνα, ταυτόχρονα ή κοινωνία γυρίζει επιδεικτικά τήν πλάτη της στους λόγους πού όδήγησαν αυτή τή γενιά στην σύρραξη. Άκόμη και αυτό τό κομμάτι του «κινήματος» πού γιορτάζει μέ έκσυγυρισμένα σιφτετέλια και φεστιβαλικά σουβλάκια τίσ έτήσιες έπετείους της.

Αυτή τήν κοινωνική πραγματικότητα νομίζω ότι καθρεφτίζει μέ ένταση τό πρόσωπο του Σπύρου στο πρώτο μέρος, αυτή τήν πραγματικότητα μερδεύει μέ τίσ έμμονες αισθητικές του άντιλήψεις ο σκηνοθέτης στο δεύτερο μέρος. Τό κυριότερο, ενώ όρισμένες άποσπασματικές νύξεις για τό σήμα στο πρώτο μέρος, μέσα άπό τή ζωή του σκηνοθέτη-γιού, δημιουργούν τήν έντύπωση μιάς ευρύτερης άνάπτυξης στην συνέχεια, ή ταινία, μετά τή σημαντική παρένθεση τής επιστροφής του Σπύρου, έξαντλείται σ' αυτή τήν επέδου μαθητικής παράστασης στημένη άναπαράσταση τής κρατικής βίας. Έκτός και αν ή άδιαφορία του παραπλευρώς έορτάζοντας εργατικού κινήματος για τήν έξορία τής ίστορίας του ή ή άπόφανση πώς σε στιγμές ιδεολογικής κρίσης μόνο τό σώμα μάς επιβεβαιώνει ύπαρξιακά, άρκοον για νά άνασυγκροτήσουν τήν πολυπλοκότητα ενός σήμερα πού καθιστά άδύνατη επί τής ουσίας αυτή τήν, ιστορικά, ύπό τήν κρατική αιγίδα προκαλούμενη επιστροφή. Ίσως όμως αυτό θά απαιτούσε άλλες τρεις ώρες άγγελοπουλικής ταινίας. Προσωπικά δέν θά είχαμε καμία άντίρρηση, άρκει νά άφορούσαν κατ' άρχήν τίσ ιδιαίτερες σχέσεις μέ τίσ όποιες συμπλέκονται οί άνθρωποι και τά πράγματα μιάς όρισμένης έποχής και όχι κατευθείαν τά διαχρονικά και συμβολικά τους ράκη. Σ' αυτή τή συμπλοκή κρύβεται ή έκφραστική πρώτη ύλη τής κοινωνικής δυναμικής και όχι στις «καταβρεγμένες προκουμίες» όπου συνωθούνται σχόλια για τήν Ίστορία, τή μοίρα τών δημιουργών της, τόν κρατικό άυταρχισμό, τό ρόλο του εργατικού κινήματος, τά έρωτικά άδιέξοδα τών μικραστών και ότιδήποτε άλλο ήθελε προκύψει ως «νύξη» τής πραγματικότητας όπως θά λεγε και ο Άγγελόπουλος (βλέπε συνέντευξή του στην *Αύγή*, 14.10.84). Άν κάτι, για παράδειγμα, σώζει άπό τήν κοινοτοπία, τή σχηματικότητα, τό μελό, τήν περιφημη χειρονομία πού άνταλλάσσουν οί δυο πρώην «ταξικοί» αντίπαλοι στο έρημο χωριό, δέν είναι παρά ότι έχουμε πρόλαβει νά τούς κατανοήσουμε και σαν σύμβολα μιάς έποχής αλλά και σαν τήν ιδιαιτερότητα πού ο καθένας τους, μέ τό σουλούπι, τίσ γκριμάτσες, τήν κίνηση, τή συμπεριφορά του, αντιπροσωπεύει. Είναι άκριβώς ή νοπή μνήμη αυτών τών ένσάρκων συμβόλων πού τονίζει ακόμα περισσότερο τό άσαρκο ιδεολόγημα τής «πλατφόρμας» μέ τό όποιο εγκαταλείψαμαστε κι έμεις σαν Έλληνες θεατές στα «διεθνή ύδατα» τής παγκόσμιας επιβράβευσης τής ταινίας.

Λεωνίδας Λουλούδης

Ο ΘΟΔΩΡΟΣ ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ ΤΑΞΙΔΕΥΕΙ

Στή συνέντευξή του στον Γ. Σαββίδη στην κυριακάτικη ΑΥΓΗ (14.10.84) ο σκηνοθέτης ταξιδεύει. Το δχημά του, επιλεγμένο με σπουδή από έναν εϋφορο καλαμιώνα κινείται με αστρική ταχύτητα μέσα στην ιστορία, την ψυχανάλυση, τον θάνατο και τό φεστιβάλ τής Θεσσαλονίκης. Το παλιό καλό δόγμα πολλών Έλλήνων καλλιτεχνών «όσο λιγότερη σκέψη τόσο περισσότερη τέχνη», ο σκηνοθέτης μας τό μεταρρυθμίζει ριζικά: «Όσο πίο πολύ δείχνεις ότι σκέφτεσαι τόσο περισσότερο πιστεύουν στο έργο σου».

Η αστρική ταχύτητα πού εξασφαλίζει τό δχημα στον Θόδωρο Άγγελόπουλο — παρά τά απελπιστικά άργά πλάνα του — έχει φαίνεται άρνητικά αποτελέσματα. Η αίτια είναι ότι δέν του επιτρέπει παρά μία βιαστική και πρόχειρη έπαφή μέ τά γνωστικά πεδία, μία πρόχειρη και έγωκεντρική ματιά στις ανθρώπινες εκδηλώσεις ως και τό θάνατο. Κάτι σάν λαίμαργος μπροστά σέ έναν μπουφέ μέ μεζεδάκια: Τρέχει νά προλάβει τούς άλλους, μπουκώνεται μέ άσχετα μεταξύ τους πικάντικα κατά κύριο λόγο έδεσματα, αλλά μετά δέν ξέρει τί ακριβώς έφαγε, τί ήπιε. Άπλως καταβρόχθισε. Και αυτό αφήνει μία πολύ άσχημη γεύση, πικρή συνήθως. Και συχνά δυσπεψία.

Ίδού λοιπόν οι διαδρομές του σκηνοθέτη. Ο λόγος είναι πάντα για τό πρόσφατο έργο του Ταξίδι στα Κύθηρα:

«...Δέν είναι βέβαια μία θεώρηση τής ιστορίας σάν κεντρική προβληματική. Είναι τά άτομα πού ξαφνικά πετάχτηκαν έξω από τήν ιστορία. Τά άτομα όμως.

— Έννοεις περιθωριακά άτομα;

— Όχι περιθωριακά. Τά άτομα αυτά λειτουργήσαν κάποτε μέσα στην ιστορία και ξαφνικά τά πρόσωπα αυτά πετάγονται έξω από τήν ιστορία...».

Και άφου φτάσαμε στο «ιστορικό» άτομο, τό λόγο τόν έχει ή ψυχοδιερεύνηση:

«...Υπάρχει μία έρωτική ιστορία άναμφισβήτητα. Υπάρχει μία επιστροφή άναμφισβήτητα, αυτή ή αιώνια επιστροφή πώνο στα άρχετυπικά πρότυπα Όδυσσεάς κ.λπ. Υπάρχει μία προβληματική πάνω στη δημιουργία, πάνω στην άναζήτηση μιας άρμονίας. Όλο τό πράγμα είναι κεντρωμένο σέ τούς πολλοπλους δέζονες, όσοι είναι αυτοί πού καθορίζουν μία ανθρώπινη ζωή...».

Άλλά επειδή όλοι οι μεγάλοι διανοητές πού άσχολήθηκαν μέ τά περι τήν ψυχήν κατέληξαν σέ μία προβληματική για τό θάνατο έτσι και ό Θόδωρος Άγγελόπουλος:

«...Είναι μάλιστα τεράστια ή αίσθηση πού έζησα, ζώντας μέ έτοιμοθάνατος άνθρωπος.

— Ποιους έννοεις;

— Τόν Κατράκη και τόν Παπαγιαννόπουλο. Η ταινία εκτός από όλα τ' άλλα άποτελεί και ένα ντοκιμαντέρ πάνω στο θάνατο δύο ανθρώπων.

— Σημαδεύτηκε δηλαδή ή ταινία από τό θάνατο;

— Σημαδεύτηκε και ή ταινία και έγώ προσωπικά. Γιατί άναγκαστικά παρακολούθεις στο γύρισμα αυτή τήν άργή πορεία τής φθοράς, αυτό τό αίσθημα ενός σώματος πού συρρικνώνεται, διαλύεται, πεθαίνει...».

Μέ τή μικρή διαφορά ότι έδώ ό θάνατος (τών άλλων) εκπίπτει σέ διαφημιστικό σπότ: Θά δείτε κι αυτό στην ταινία, λέει ό σκηνοθέτης.

Έτσι φτάνουμε στην έτήσια κρίση άμαρτωλών και άναμάρτητων, στο φεστιβάλ τής Θεσσαλονίκης. Πρίν κάνει τίς θεϊκές κρίσεις του, ό σκηνοθέτης δηλώνει: Βγάζω έξω τούς σκηνοθέτες (φαίνεται ότι τίς ταινίες τίς έφτιαξαν οι ψαράδες του Θερμαϊκού) και συνεχίζει άκάθεκτος στην ιερή όργη του:

«...Βάζω μέσα τά προβλήματα, τό τί βάζει δηλαδή κάθε ταινία σάν προβληματισμό. Και ήταν άάμπτωχος... Δηλαδή ήταν παιδικός... Σάν νά μίν έχει παρελθόν αυτός ό χώρος. Άρθρώνουν ένα λόγο πτωχό. Άσήμαντο...»

— Άν ήσουν δηλαδή στην κριτική επιτροπή δέ θά έδινες πουθενά βραβείο;

— Πουθενά!

— Ούτε στη Λούφα και παραλλαγή, ούτε στον Βαφέα;

— Όχι βέβαια. Δέχομαι ότι πρέπει νά ύπάρχει ένας κινηματογράφος μέσης άναπνοής, σέ διαχωρισμό μέ τούς «τσοντάκηδες» κι όλα αυτά τά πράγματα, αλλά δέ δέχομαι ότι αυτά τά πράγματα ανήκουν σέ κάποιο κινηματογράφο πού διεκδικεί έπαινο. Διεκδικεί μόνο εισιτήρια, όχι έπαινο...».

Αυτό ήταν. Περράκης, Βαφέας τρέχουν για όζυγόνο. Ο σκηνοθέτης παίρνει βαθιά άνάσα. Οι ώμοι του λυγίζουν στο βάρος τής εϋθύνης και τελικά ξεστομίζει τήν τελική κρίση.

«...Δέν πιστεύω ότι ύπάρχει εθνικός κινηματογράφος και δέν μπορώ νά θεωρώ τόν εαυτό μου μέλος του...».

Όλοι οι εθνικοί συγκλονισμένοι πλέον από τή δύναμη τής σκέψης του τόν προσκυνάνε συμπούρδουλοι. Περράκης, Βαφέας τελικά αυτοκτονούν. Ο κόσμος του κινηματογράφου σταυροκοπείται και ψέλνει: Σώσον κύριε τόν λαόν σου...

Πέτρος Πιζάνιας

ΒΙΒΛΙΟ

1

Η. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΗ

Η μάχη στις Καρούτες
Άθήνα 1983, εκδόσεις
Φιλιππότη

Είναι πολύς καιρός τώρα πού ήθελα νά μιλήσω γι' αυτό τό βιβλίο. Από τήν πρώτη στιγμή πού τό διάβασα ίσως. Μέ σταματούσε πάντα μία άμηχανία ή μάλλον κάτι περισσότερο: μία ένοχή, μία αίσθηση ντροπής. Είναι πού τό άδίκησα χρησιμοποιώντας το όμα σάν έργαλειό. Τό φυλλομέτρηση, τό ζύγισα, τού έδωσα κωδικό αριθμό, τό αποδελτίωσα, ταξινόμησα τίς πληροφορίες του σέ καρτέλες, προσάρμοσα μεθοδικά σέ αριθμούς τά όνόματα των νεκρών ή ζωντανών πού βρέθηκαν στις σελίδες του, έριξα βουρά στη στατιστική τήν καταγωγή τους, τήν ηλικία τους, τό επάγγελμά τους, τήν οικογενειακή τους κατάσταση. Έκανα τό προσωπικό άπόρροπο. Τή ζωή, νεκρό σχήμα. Τήν ανθρώπινη σκέψη και πράξη, άνούσια νοητική κατασκευή. Μία παλιά γνωστή πληγή: ή βαναυσότητα τής ιστορίας (και του ιστορικού) άπέναντι σέ όλα τά ανθρώπινα πού κλείνει μέσα της.

Οί προγραμματιστές μιας έπίσκεψης στην Γκιώνα μ' έκανε νά ξαναδιαβάσω τό βιβλίο, νά άνασυντάξω τίς σκέψεις και νά γράψω αυτά τά λίγα. Γιατί στις πηγές του δέους πού νιώθω μπροστά στο χωριό αυτό, βρήκα τά κομμάτια από τίς σελίδες του. Γιατί υπονιάζομαι πιά τήν πραγματική άξία του πού βρίσκεται έξω, πίο μακριά από όσα κατέγραφα στις καρτέλες και στους κωδικούς μου αριθμούς.

Τό θέμα του βιβλίου είναι μία μάχη. Οί μονάδες του ΕΛΑΣ τής περιοχής, βαθιά σημαδεμένες ήδη από τόν θάνατο, ρίχτηκαν σέ διακόσιους Γερμανούς πού είχαν καταυλιστεί στο χωριό. Από τούς τελευταίους οι μισοί σκοτώθηκαν και οι υπόλοιποι αιχμαλωτίστηκαν. Ήταν μία μεγάλη νίκη του ΕΛΑΣ πού θά μπορούσε νά θρέψει πανηγυρικούς και λόγια άφθονα από εκείνα πού ή συχνή επανάληψή τους στις έπετειούς τά έχει άφήσει δίχως ουσία. Όμως ό συγγραφέας δέν παρασύρθηκε. Μένει στη μάχη, μένει στους νεκρούς, μένει στη ζωντανή εικόνα.

Κάθε μάχη είναι θάνατος. Οί σελίδες του βιβλίου δέν τό κρύβουν. Τόν άναδεικνύουν, τόν ζωγραφίζουν, τόν παρατηρούν από κοντά. Στα καλαμπόκια, στους τοίχους, στα σπίτια, στα ύπόγεια, τό βίαιο κόψιμο τής ζωής μές κυνηγά μέ άμέτρητες παραστάσεις. Άκόμα και μετά τή μάχη εξακολουθούν οι σελίδες νά περιεργάζονται τά κουφάρια των σκοτωμένων, λές και άνακρίνουν τούς πίο άνευδείς μάρτυρες εκείνης τής έποχής. Δίνουν σκηνές άθηντικές και γι' αυτό δυνατές. Σπάνια συναντά κανείς όμοιές

τους σέ ιστορικές μαρτυρίες. Συγκρίνονται πίο εύκολα μέ πίνακες πού ή τέχνη δημιουργεί: τό παραλήρημα τός ετοιμοθάνατου πρίγκιπα Άντριέ στο *Πόλεμος καί ειρήνη* τού Τολστόι, οί σφαδασμοί τών άλόγων πού πεθαίνουν στο *Καγκεμούσα* τού Κουροσάβα, οί ήρωες τού Λόρκα πού αίμορραγούν στά σταυροδρόμια, οί νεκροί τού Χεμινγκουέι στήν *Ισπανία ανάμεσα στίς πέτρες*, τή σκόνη ή τίς πευκοβελόνες... "Όταν όμως τέτοιες εικόνες βρίσκονται σέ ιστορικές μαρτυρίες, τότε τίς κάνουν άνεκτίμητες. Τούς παρέχουν τή δυνατότητα νά μεταδίδουν συναίσθημα, νά μεταφέρουν δλάκερο τό είναι τού άναγνώστη σ' ατήν τήν άλλη εποχή, σ' ατόν τόν διαφορετικό κόσμο. "Όταν ή ιστορική πηγή λειτουργεί ταυτόχρονα καί σάν τέχνη, τότε οί ιδιότητες της ξεπερνούν τίς ανάγκες της συμβατικής ιστορικής επιστήμης, λειτουργούν μέ τρόπο πού παραμερίζει τόν ιστορικό, επικοινωνούν κατευθείαν μέ τίς ψυχές τών ανθρώπων. Από όλες τίς περιγραφές της μάχης τού Βατερλώ, ή μόνη πού συνταράζει άκόμα είναι εκείνη τού Βίκτωρα Ουγκώ. Αύτός ό θάνατος πού πλανιέται στίς σελίδες τού Παπανικολή, είναι κάτι τό πολύ πίο σημαντικό άπό μιά ιστορική μαρτυρία.

Ποιά άνάγκη ύπάρχει νά επιστρατευτούν λόγοι πανηγυρικοί όταν ζωγραφίζεται ένας τέτοιος άγώνας. Τί χρειάζονται τά επιχειρήματα πού θά αναδεικνύουν ότι ό ΕΛΑΣ πολέμησε μέ πείσμα καί ήρωισμό. Είναι παραπάνω άπό άρκετό αυτό τό λίγο πού γράφεται: οί Έλασίτες εξήσαν ανάμεσα στόν θάνατο, συμφιλιώθηκαν μαζί του. Στήν ιστορία τών ανθρώπων, τό ξέρουμε όλοι μας πολύ καλά, ό φόβος τού θανάτου, οί άναστολές πού ή άπειλή του προκαλεί, ξεπερνιούνται μόνο σέ ειδικές, σέ εξαιρετικές περιπτώσεις. Σέ μεγάλες στιγμές θά λέγαμε. "Όταν λοιπόν προβάλλεται ή εξοικείωση αὐτῶν τών άνταρτών μέ τόν θάνατο, ή περίπου φυσική κίνησή τους ανάμεσα στά πλοκάμια του, τότε, ποιά άλλη άπόδειξη χρειάζεται για τή σημασία, τό μεγαλείο τών στιγμών. Αὐτοί οί άνθρωποι πού άλληλοσφάζονται μέ τούς Γερμανούς στούς δρόμους τού χωριού, περιφρονούν άκόμα καί τίς ήθικές περγαμνές πού θά πιστοποιούσαν τήν άξία τους. Μερικοί σκυλεύουν τούς σκοτωμένους, μερικοί έκτελούν αιχμαλώτους. "Έχουν όμως σταθεί στά ίσα άπέναντι στόν Χάροντα και αὐτό τούς έξιλειώνει όπως έξιλειώνει τόν κάθε Διγενή, τόν κάθε άντρωμένο.

Σκέφτομαι τόν ένθουσιασμό τού ιστορικού Φερνάν Μπροντέλ όταν στήν περιγραφή μιάς άσημης σύγχρονης πολίχνης τής Βραζιλίας βρήκε εικόνες άπό ένα παρελθόν πού τό νόμιζε χαμένο: λειτουργίες, σκέψεις καί δραστηριότητες πού σίγουρα αντιστοιχούσαν σέ εκείνες τής παλαιότερης Εύρώπης. Κάτι άνάλογο προσφέρει τό βιβλίο τού Παπανικολή στόν ιστορικό. Αὐτή δηλαδή τήν τόσο ξένη πρὸς εμάς στάση άπέναντι στόν θάνατο, τήν πίο μεγάλη ίσως διαφορά μας μέ τούς ανθρώπους τής κατοχής, τής αντίστασης. Κάτι για τό όποιο ποτέ δέν θά

μάς μιλήσουν οί άχρωμες άναφορές τών αρχείων.

Τήν Κυριακή, στίς Καρούτες, θ' άφήσω τίς σελίδες τού βιβλίου νά μέ ξεναγήσουν. "Η φαντασία, πλούσια πιά, θά ζωντανέψει τά σημεία τών σκληρών εκείνων καιρών. Θά δακρύσω, μπορεί νά κλάσω κιόλας. Θά νιώσω τό διαφορετικό, θά τό καταλάβω... Σπάνια έχω τήν ευκαιρία νά πλησιάσω τήν ιστορία μέ τή μεταφορά δλόκληρου τού είναι μου εκεί. Τό βιβλίο τού Παπανικολή μου έκανε αὐτό τό ακριβό δώρο. Είναι τόσο πολύτιμο πού κάθε μου ευχαριστία θά έμοιαζε μπροστά του άσημαντη καί άφόρητα ταπεινή.

Γ. Μ.

2 Ο «ΝΕΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΑΤΛΑΣ» του Άγγελου Γ. Σιόλα επιμέλεια Έλένη Άθ. Βέη, τεύχος 1

Περιηγήθηκα μέ περιέργεια καί έλπίδα τίς σελίδες τού σχολικού αὐτοῦ *Άτλαντα* καί όμολογῶ ότι έντυπωσιάστηκα καθώς διάβασα στο έισαγωγικό του σημείωμα ότι είναι προΐόν δεκάχρονης μελέτης καί έρευνας στήν έλληνική καί ξένη βιβλιογραφία. Θαύμασα μετά τή μετριοφροσύνη του καθώς τό δεκάχρονο αὐτό έργο ζωής άπολογείται γιατί δέν μπόρεσε νά χαρτογραφήσει καί νά περιλάβει όλη τήν ιστορική ύλη πού άναφέρεται σέ παγκόσμια κλίμακα.

Συνέχισα στόν οικουμενικό χρονολογικό πίνακα καί για πρώτη φορά οί χορδές τής μνήμης μου ταράχτηκαν. Τό ένδιαφέρον μου κορυφώθηκε καί σκέφτηκα νά άναζητήσω τίς τροχιές, για παράδειγμα, τών μέ μεγάλο ένδιαφέρον σχεδιαγραμμάτων πού άναφέρονται στούς θεσμούς τής άρχαιότητας. Οί τροχιές μέ δδήγησαν γρήγορα στήν πηγή, δηλαδή στόν πρώτο τόμο τού *Atlas Zur Weltgeschichte*, έκδοση Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH, München, 1964. "Ο ιστορικός αὐτός *Άτλαντας* μεταφράστηκε τό 1974 στά άγγλικά καί κυκλοφόρησε σέ μικρή έκδοση μέ μεγάλη κυκλοφορία ως *The Penguin Atlas of the World History*. Για μεγαλύτερη άκρίβεια ή σελίδα 25 τού σχολικού μας *Άτλαντα* είναι ή σελίδα 54 τού πρώτου τόμου τού Penguin. "Η 26 είναι ή 52, ή 36 είναι ή 74 καί ή 40 είναι σύνθετη άπό τίς άγγλικές σελίδες 92 καί 102 τού πρώτου πάντα τόμου. Λύθηκε λοιπόν τό ζήτημα τής γραφικής παράστασης τών θεσμών τού Σόλωνα, τού Κλεισθένη, τής Σπάρτης, τής βασιλικής, δημοκρατικής καί αυτοκρατορικής Ρώμης, τών μεταρρυθμίσεων τού Διοκλητιανού καί τής πολιτικής κατάστασης στήν Πελοπόννησο τό 500 π.Χ. "Εκείνο πού μέ προβληματίζει άκόμα είναι τό πώς χρειάστηκαν δέκα χρόνια έρευνας καί μελέτης για νά άνακαλυφθεί ένα βιβλίο πού στά γερμανικά καί στά άγγλικά έχει κυκλοφορήσει σέ δεκάδες χι-

λιάδες αντίτυπα καί σέ πολλαπλές εκδόσεις.

Φυσικά καμία νύξη για τή μεταγραφή. Καί όλως τυχαίως στή βιβλιογραφία έχει ξεχαστεί ό σχετικός ξένος *Άτλαντας*. "Η άλήθεια είναι ότι μέ τήν εισβολή τής ιμπεριαλιστικής νομοθεσίας τής ΕΟΚ στή χώρα μας, μπορούμε νά βρούμε καί κανέναν μελά κλέβοντας πνευματική ιδιοκτησία τών Φράγκων. Ούτε νά αντιγράψει κανείς έλεύθερα δέν μπορεί πιά. Γι' αὐτό καί δέν πρέπει νά τά ζύνουμε τά πράγματα πολυκουβεντιάζοντας για τίς πηγές τού έργου μας, αλλά καί καλό είναι νά παίρνουμε προφυλακτικά μέτρα, βελτιώνοντας όπου χρειάζεται τό άπό τήν Έσπερία κείμενο.

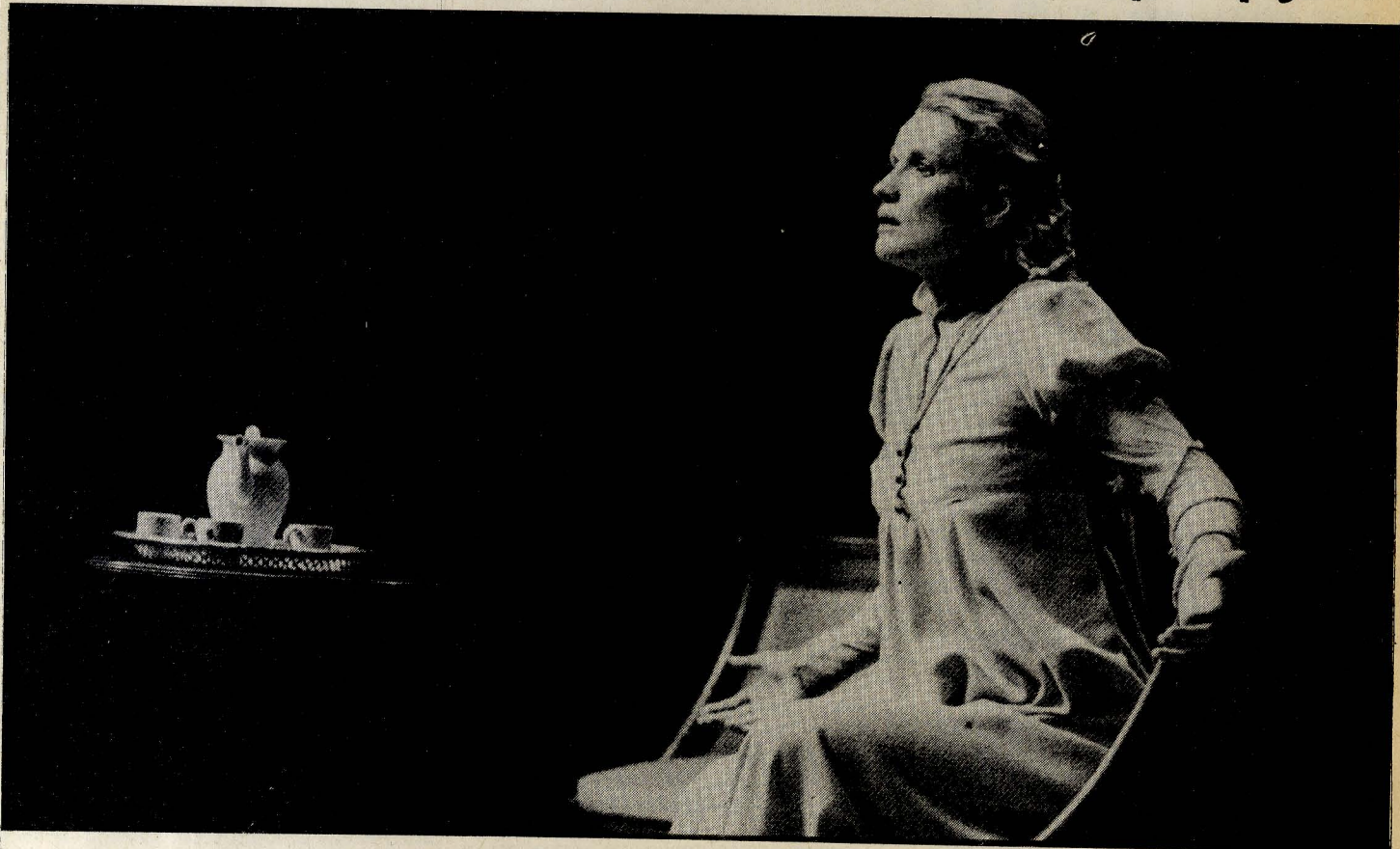
Για τό σκοπό αὐτό λοιπόν, στόν πίνακα τών μεταρρυθμίσεων τού Διοκλητιανού, στο κομμάτι πού άναφέρεται στήν ιεραρχία τής δημόσιας διοίκησης (δημόσια διαχείριση τήν έχει κάνει ό μεταφραστής τού *Άτλαντα*, αλλά αὐτό είναι λεπτομέρεια μπροστά σέ άλλα, προσθέτουμε πρώτα τούς δύο Αδγούστους καί τούς δύο Καίσαρες. "Έτσι λοιπόν για λόγους πού βρίσκονται ανάμεσα στά νομικά καί στήν άγνοια, αὐτοί οί θεοί πού ό εὐφυής Διοκλητιανός σκέφτηκε νά βάλει επικεφαλής τής αυτοκρατορίας βρέθηκαν πάλι δημόσιοι ύπαλληλοι. Καί άναίρεθηκε κάθε είδος μεγαλοφυούς έμπνευσης άπό τήν επέμβαση τού Διοκλητιανού στή διοίκηση τού κράτους. Γιατί άκριβώς τό αντίθετο έκανε ό άνθρωπος: Οί πρὶν άπό αὐτόν Ρωμαίοι αυτοκράτορες ήταν πρώτοι πολίτες, πρώτοι στήν ιεραρχία τών διοικητικών ύπαλλήλων καί τού στρατού καί άπό τή θέση τους αὐτή άντλοῦσαν τήν έξουσία τους. "Ο Διοκλητιανός τούς άπελευθέρωσε άπό εκεί, τούς έκανε θεούς, άπογόνους τού Δία (ό ίδιος), τού "Ηρακλή (ό Μαξιμιλιανός), τού "Απόλλωνα-Ήλίου (ό Κωνσταντίος), για νά δώσει στήν έξουσία τους θεϊκή καί όχι μόνο διοικητική ύπόσταση, ώστε νά μπόρσει νά ανταποκριθεί στίς ανάγκες τού έπερχόμενου μεσαίου. Μέ τό νά τοποθετηθούν λοιπόν οί Αδγουστοί καί οί Καίσαρες πρώτοι τής διοικητικής ιεραρχίας άναίρεται τό έργο τού Διοκλητιανού στόν νέο μας σχολικό *Άτλαντα*. Οί Γότθοι τής πηγής κάτι ήξεραν πού δέν «βελτίωναν» οί ίδιοι τόν πίνακά τους. Καί παρατηρούμε έδῶ ότι ή μεταγραφή είναι δύσκολο έπάγγελμα γιατί οί δυτικές πηγές έχουν συχνά καί πονηριά καί γνώση.

"Ας κλείσω μέ κάτι άλλο. Αὐτές οί ρωμαϊκές καί πρωτοβυζαντινές dioceses (λατινικά dioecesis) μπροστά στίς όποιες οί μεταφραστές τού *Άτλαντα* στέκουν μέ άμηχανία (τίς μεταφράζουν π.χ. ένορίες), δέν είναι παρά ή λατινική έκδοση τής ελληνικής λέξης «διοικήσεις». Θά μπορούσαν λοιπόν νά μεταφραστούν έτσι για νά τελειώνουμε. Καί όσο σκέφτομαι ότι συνάνθρωποί μας έχασαν δέκα χρόνια άπό τή ζωή τους σέ βαθιά έρευνα καί μελέτη για νά φτάσουν σέ τέτοιο άποτέλεσμα δέν μπορώ παρά νά φωνάξω μέ άπελπισία: O tempora! O mores! "Ω θεοί!

Γιώργος Μαργαρίτης

«Κι ἤθελε ἀκόμη πολύ φῶς νά ξημερώσει...»

Μιά ἀκόμη προγραφή τῆς ἀντιστασιακῆς ποίησης

Ο τίτλος μοιάζει προκλητικός. Γιατί ὁ λόγος εἶναι μιά φορά ἀκόμη γιά τήν «ποίηση τῆς ἡττας». Αὐτή τήν πιό «στρατευμένη» ποίηση, διότι βγήκε ἀπό τούς «πιό σκληρούς πυρῆνες βιωμάτων», τήν κοσμογονία τοῦ ΕΑΜ καί τόν σπαραγμό τοῦ ἐμφυλίου. Διότι, τί σημαίνει *ποίηση στρατευμένη*, ἐάν ὄχι ἐκεῖνη γιά τήν ὁποία ὅταν μιλήσεις εἶσαι ὑποχρεωμένος νά ἐκτεθεῖς «σέ τελευταία ἀνάλυση» πολιτικά; Ποιάν ἄλλη *ποίηση ἀντιστασιακή* ἔχουμε στήν Ἑλλάδα, πού ὅταν τό τραγούδι τῆς μάχης ἐσιώπησε, αὐτή ἐδήλωνε μ' ἕνα καθόλου τυχαῖο ἐμεῖς: «*Αἰσθανόμαστε νά μᾶς βαραίνει ἡ εὐθύνη τοῦ λόγου πού θά ἐκστομίσουμε γι' αὐτή τήν ἀμύηστομη ἐποχή πού διδάσκει στόν ἄνθρωπο τήν ἀποθῆσά του μέσα σέ ἀπειρες πιθανότητες καταστροφῆς του*» (Νόρα Ἀναγνωστάκη, «Οἱ "Δύσκολοι καιροί" μέσα ἀπό τήν ποίηση τοῦ Μίλτου Σαχτούρη», *Κριτική 10*, Ἰούλιος-Αὐγούστος 1960, σ. 156. Τό προηγούμενο παράθεμα ἀνήκει ἐπίσης στή Ν. Ἀναγνωστάκη, «Τό παράθυρο πρὸς τήν ποίηση καί ὁ Δ.Π. Παπαδίδεας», *Κριτική 13-14*, Ἰαν.-Ἀπρ. 1961, σ. 26). Καί λέγοντας ποίηση ἀντιστασιακή, δέν ἀναφέρομαι μόνο στή γενική ἔννοια τῆς ἀντίστασης, ἀλλά *ἀντιστασιακή* μέ τήν ἱστορική σημασία. Τό πρωτόγνω-

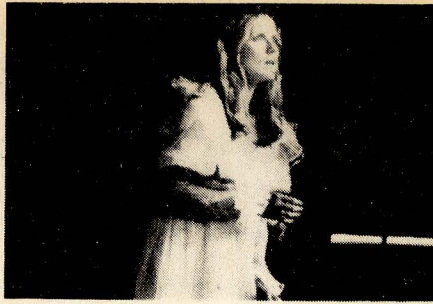
ρο ποιητικό φαινόμενο τῆς ἀντίστασης, 1940-50 γιά ποιούς θά μπορούσε νά εἶναι κάτι παραπάνω ἀπό μιά συγκλονιστική ἐμπειρία, ἐάν ὄχι γιά τούς ἀνθρώπους πού μεγαλώνουν καί διαμορφώνονται ὡς προσωπικότητες στήν πρώτη τους νεότητα μέσα σ' ἕναν κόσμο πού ὁ ρυθμός, ἡ ἔνταση, ἡ ἀνάταση καί ἡ τραγικότητά του ἦταν *ἐξακολουθητικά* ὄ,τι σέ ἄλλες ἐποχές βιώνουμε σέ ἐκτακτες μονάχα στιγμές, ὅπως τόν ἔρωτα;

Ὁ ὄρος «*ποίηση τῆς ἡττας*» μοιάζει μᾶλλον σήμερα πῶς ἀθελά του περιέπλεξε τά προβλήματα καί ἀποπροσανάτολσε καί τίς πιό καλοπροαίρετες προσεγγίσεις. Ἀποστέρησε τή μεταπολεμική ποίηση ἀπό τόν κύριο πλοῦτο της, τόν σκληρό της πυρήνα. Διότι ἡ ποίηση αὐτή εἶναι ἡ μόνη πού ἀποτύπωσε στίς συγκρουσιακές του διαστάσεις, ἕρα σέ βάθος, τό ἀντιστασιακό φαινόμενο, χωρίς νά τό κλείσει σέ μιά ἥρωική παρένθεση. Αὐτό ἄλλωστε εἶναι καί τό ἰδιαίτερο στίγμα της πού δέν μπορεῖ νά ἐξηγηθεῖ μονάχα μέ ἡμερολογιακά ὀρόσημα, οὔτε νά συμπεριληφθεῖ στό εὐρύχωρο ἐργαλεῖο λογοτεχνική «γενιά». Μέ τήν παραπάνω ἔννοια μιά ὀρισμένη μεταπολεμική ποίηση εἶναι ποίηση πού βγαίνει μέσα ἀπό τήν ἀντίσταση. Εἶναι ποίηση τῆς ἀντίστασης: εἶναι ἐκεῖνη πού μᾶς κάνει πιό σοφούς καί πιό

πλούσιους ὄχι μόνο ὡς πρὸς τήν ἱστορική μνήμη, ἀλλά καί ὡς πρὸς τίς σημερινές συμπεριφορές μας. Ἐχῶ τήν ἐπίγνωση πῶς οἱ παραπάνω σκέψεις χρειάζονται ἐπεξεργασία καί τεκμηρίωση. Πρὸς τό παρόν εἶναι μονάχα δύο ἐπεξηγηματικά λόγια τοῦ τίτλου καί ἴσως, ἐλπίζω, μιά ἀφορμή γιά συζήτηση. Μιά συζήτηση πού ἔχει πολλά ἀκόμα νά προσκομίσει στό ἀνοιχτό, καί φαίνεται πάντα ἐπίκαιρο, ζήτημα γιά τό τί εἶναι ἡ μεταπολεμική ποίηση, ποιοί οἱ μεταπολεμικοί ποιητές.

Τό ζήτημα εἶναι πάντα ἐπίκαιρο: κρίσιμο γιά τή δική μας αὐτογνωσία, ἐνοχλητικό γιά τούς ἀντιπάλους μας. Ἀναφέρομαι σ' ἕνα ἐντελῶς πρόσφατο κροῖσμα ἀπό τήν ἀπέναντι ὄχθη: τό ἄρθρο τοῦ Γ. Παπαθεοδώρου στό περιοδικό *Ἐπιστημονική Σκέψη*.

Εἶναι πράγματι θλιβερό πού ἐνῶ ὁ ἀρθρογράφος τοῦ περιοδικοῦ διαπιστώνει πῶς «*συμπληρώνονται 20 χρόνια ἀπ' τήν πρώτη προσπάθεια προσέγγισης αὐτοῦ τοῦ ιδιόμορφου ποιητικοῦ φαινομένου πού ὀνομάζουμε "ποίηση τῆς ἡττας"*» (σ. 71), ὁ ἴδιος καταφέρνει μέ τή βοήθεια σχολαστικῆς «φιλολογικῆς μεθόδου» καί ἐνημερωμένης βιβλιογραφίας νά δώσει καί στήν ὑπόθεση τῆς ποίησης καί στήν ὑπό-

θεση του μαρξισμού μία κλωτσιά που μάς πηγαίνει πολύ πιο πίσω από το όροσημο αυτής της περιφημής εικοσαετίας.

Τό μελέτημα του Γ. Παπαθεοδώρου *Η ποίηση της ήττας* με υπέρτιτλο *Ποίηση και ιστορία*, δημοσιεύεται όπως αναφέραμε ήδη στο μαρξιστικό περιοδικό *Επιστημονική Σκέψη*, τεύχος 19, ολόκληρο αφιερωμένο σε θέματα τέχνης και πολιτισμού. Είναι ένα τεύχος που αξίζει την προσοχή μας όχι τόσο για τη συμμετοχή ή ορισμένων προσώπων, άρα και την «σε τελευταία ανάλυση» ταύτισή τους με τις απόψεις του περιοδικού — προσώπων που προσπαθεί να οικειωθεί και η ανανεωτική άριστερά. Αξίζουν την προσοχή μας οι ίδιες οι απόψεις που διατυπώνονται σ' αυτό το περιοδικό, που άφορον επίπλεον τό πρόβλημα της τέχνης, του πολιτισμού, ένα πεδίο φλέγον και συγκρουσιακό από τη σκοπιά του μαρξισμού. Πρόκειται για περιοδικό σοβαρό, με πολλές υποσημειώσεις και παραθέματα των κλασικών του μαρξισμού, για μελέτες που δέν μπορούν και δέν πρέπει να αντιμετωπιστούν με μία ρητορική αντίπαλη φρασεολογία. Έκείνο όμως που διέπει όλα τα δημοσιεύματα του τεύχους είναι δύο παλιές έμμονές μιας δυστυχώς επικρατούσας τάσης του μαρξισμού: η έμμογή για την ύπαρξη της μαρξιστικής Αισθητικής και η έμμογή για την εφαρμογή της που δέν μπορεί να είναι παρά ό σοσιαλιστικός ρεαλισμός.

Είναι γνωστό πώς πολλή και ουσιαστική συζήτηση έχει γίνει, πώς πολύ μελάνι έχει χυθεί για την διευκρίνιση και ανάλυση αυτών των δύο σταθερών του κοινού (ή αγοραίου) μαρξισμού. Η *Επιστημονική Σκέψη* επανέρχεται στις δύο αυτές κατασκευές, όπου ή μία (ή «θεωρία») υποβαστάζει την άλλη (την «καλλιτεχνική» πρακτική) σάν να επρόκειτο για αλήθειες αυτονόητες, αυταπόδεικτες και ακλόνητες. Τά περισσότερα άρθρα, παρ' όλα αυτά, κινδύνει, όπως είπαμε, σ' ένα επίπεδο «επιστημονικό», άφηρημένο, «θεωρητικό». Τή μαρξίζουσα επιστημονοσύνη χαλάει αφήρητος τό δημοσίευμα του Γ. Παπαθεοδώρου για την «Ποίηση της ήττας». Άλλωστε έδω πρόκειται για πρακτική εφαρμογή του μαρξισμού της *Επιστημονικής Σκέψης*. Εφαρμογή που — όπως κάθε εφαρμογή που δέχεται άνωθεν μία θεωρία λανθασμένη χωρίς να τη δοκιμάζει στό αντικείμενό της, αλλά προσπαθεί να χωρέσει τό υλικό στή θεωρία, την όποια δέν έλέγχει, δέν κριτικάρει, άρα δέν διαλέγεται μαζί της, είναι ιδεολογικό της υποκείμενο — καταλήγει

σε έκτρωμα ή σε σκέτη ιδεολογία. Άς την πούμε έπιεικώς *έκτρωμα*, μία κι έδω πρόκειται «άπλως» για λόγο πάνω στό λόγο (τήν ποίηση).

Η ίδια θεωρία, ή ίδια εφαρμογή, ή ίδια ή διαδικασία εφαρμογής της, αν της δοθεί ή εύκαιρία να βγει από τό χώρο της «επιστημονικής σκέψης» και να γίνει εφαρμογή στήν πράξη — μέ την κυριολεξία — μπορεί να μάς φέρει μπροστά στό έγκλημα, κι όχι άπλως σε έκτρωμα. Άλλωστε τό άρθρο του Παπαθεοδώρου διαμελίζει μέ τή «θεωρία» στίχο στίχο ένα ποιητικό corpus δίνοντας έντονα την αίσθηση πώς δέν τό 'χει σε τίποτα να άγγίξει και τό πραγματικό σώμα. Ποιά είναι αυτή ή «θεωρία»: ή άποψη πώς όσοι ποιητές, καλλιτέχνες, διανοούμενοι, αλλά και «άπλοι» άνθρωποι διαφώνησαν και διαφώνουν μέ την πολιτική ιδεολογία και πρακτική του ΚΚΕ είναι έχθροί του λαϊκού κινήματος, ήττοπαθείς, συμβιβασμένοι, πρόσωπα που τά χαρακτηρίζει μία «στάση άρνητική... άπέναντι στό έργατικό κίνημα» (σημείωμα της Συντακτικής Επιτροπής, σ. 71). Τό καινούριο που προσκομίζει τό «φιλολογικό» πόνημα του Παπαθεοδώρου είναι ή διαπίστωση πώς ό ήθικός και πολιτικός ξεπεσμός των «ποιητών της ήττας» όφείλεται έν πολλοίς στήν «έλλιπή κατανόηση της μαρξιστικής κοσμοθεωρίας». Τής «κοσμοθεωρίας» που έντάσσεται στό κλίμα του πιο σκληρού ζτανοφισμού, σε μία όψιμη ζτανορολατρία.

Άπό κεί και πέρα ό δρόμος για τόν πολιτικό διασυρμό είναι άνοιχτός. Και κάθε διασυρμός είναι έξ όρισμού ήθικολογικός. Έξού και τό άρθρο αυτό άποπνέει έναν άσφαλίτικο άέρα, τά χνώτα του χωροφύλακα μπαίνουν μέσα τούς στίχους, θέλει κυρίως να φακελώσει τούς ανθρώπους για τίς ιδέες τους κι όχι να έξαρθρώσει τίς «μαγικές εικόνες» της ποίησης. Πολιτικής βέβαια, αλλά ποίησης.

Μετά από ανάλογα κρούσματα όπως εκείνο του Γ. Βελουδή στό *Διαβάσω* (άρ. 58, σ. 39 στό αφιερωμένο στήν *Αντίσταση και λογοτεχνία* τεύχος) ή την προγενέστερη ανάλυση του Κωστή Μοσκόφ (*Η κοινωνική συνείδηση στήν ποίηση της Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 1978), προσιτίεται και αυτό του Γ. Παπαθεοδώρου (ίσως υπάρχουν κι άλλα), που υποβιβάζουν όμολογουμένως τή συζήτηση πολύ πιο κάτω από τή στάθμη από την όποια είχε πρωταρχίσει, δείχνουν όμως συγχρόνως πώς ή μεταπολεμική ποίηση εκπέμπει ζωντανά μηνύματα στήν άριστερή παράταξη, δημιουργικά ή επικίνδυνα, πάν-

τως μηνύματα και ζωντανά και πολιτικά. Η συνεχιζόμενη επικαιρότητα αυτής της ποίησης για την άριστερά είναι ένας από τούς λόγους που «δοκιμές» σάν αυτήν του Παπαθεοδώρου, όσο κι αν υπάγονται στις μεθόδους του πιο χυδαίου «μαρξισμού», πρέπει να επισμαίνονται και να μάς άνησυχούν. Είναι ποίηση και δική μας, ποίηση που συνέβαλε μαζί με άλλες ποικίλες δραστηριότητες στήν άνησυχία, στόν προβληματισμό, στήν αντίσταση που τελικά συνέκλιναν στή διαμόρφωση της ανανεωτικής άριστεράς.

Δέν μιλω ούτε για την ιδεολογική χρήση ούτε για την πολιτική έκμετάλλευση αυτής της ποίησης από την άριστερά. Μιλω τουλάχιστον για την ιδεολογική της προάσπιση από άλλότες και αντίπαλες πρακτικές και θεωρίες. Διότι, εάν είναι άνησυχητικό τό γεγονός της αδιάλειπτης ήθικής και πολιτικής διαβολής της από τόν δογματικό μαρξισμό που πρσεβεί τό ΚΚΕ, δέν είναι έντελώς έφησυχαστικό τό δν τελευταία είμαστε [θεατές και μιας αντίστροφης μέτρησης: της «γραμματολογικής» προσέγγισης της μεταπολεμικής ποίησης που την υποβαστάζει μία εκ διαμέτρου αντίθετη «θεωρία»: εκείνη της τεχνικής, άδέκαστης, μορφολογικής μεθόδου που μελετά τά φαινόμενα μέ χρονολογίες, γενιές και ταξινομήσεις, μέ κριτήρια έξωτερικά, άφομοιώνοντας, έξομοιώνοντας και άποδυναμώνοντας μέσα στή γραμματολογική τακτοποίηση όλους τούς ποιητές που άρχισαν να δημοσιεύουν την ίδια περίπου εποχή. Έτσι, εάν ό αγοραίος μαρξισμός άπομονώνει όνομαστικά τούς «προδότες», ή «άντικειμενική φιλολογία» φτιάχνει τόν γενικευτικό, άχρωμο, και τελικά μή επιχειρησιακό όρο *Α' μεταπολεμική ποιητική γενιά*, της όποίας έπονται άλλες σε συνεχή άρίθμηση, βάζοντας στή σκιά των παρασκηνίων την κεντρική σκηνή από την όποια εκκινεί αυτή ή μεταπολεμική ποίηση εκφράζοντας τά άνεπανάληπτα ιστορικά και προσωπικά βιώματα μιας γενιάς που ζει την έφηβεία της και άνδρώνεται

«Κουνώντας λάβαρα πανηγυριού σειώνοντας σπαθιά/ Γράφοντας στίχους έξαίσους μιας πρώτης νεότητας/Ποτίζοντας τά σπαρτά μέ περίσσιο αίμα...

Όπου κι αν στάθηκαν οι σκιές τους ριζώναν/ Άδिका προσπαθείτε δέ θά ξεριζωθούν ποτέ»

(Κλείτος Κύρου, *Κραυγές της Νύχτας*)

Μαριάννα Δήτσα

Περί περιοδικῶν

1. Ἀφιερωμένο στην πορτογαλική λογοτεχνία κυκλοφόρησε τό 33ο τεύχος του περιοδικού *Γράμματα καὶ Τέχνες* (Σεπτέμβριος 1984). Εἴκοσι σελίδες μεγάλου σχήματος πού θά μπορούσαν νά ἀποτελέσουν μιά ἱκανοποιητική γνωριμία μέ τή συγκεκριμένη λογοτεχνία ἂν τά ἑλληνικά κείμενα κριτικῆς προσέγγισης δέν ἦταν ...ἕνα (μιά περιοδολόγηση γραμμένη ἀπό τήν ἐπιμελήτρια τοῦ ἀφιερώματος Γιώτα Χάρη). Βέβαια, ἡ ἀναλογία ἰθαγενῶν/μεταφρασμένων κομματιῶν ἔχει νομιμοποιηθεῖ καί σέ ἀνάλογα ἀφιερώματα ἄλλων περιοδικῶν, ὑποδεικνύοντας πιθανότατα καί τά ὅρια τῆς κριτικῆς μας.

Μάλιστα, τά ποιήματα παρουσιάζονται στό περιοδικό ὄχι σέ καινούριες μεταφραστικές δοκιμές ἀλλά στίς μετεγγραφές τους ἀπό τόν Ἄρη Δικταῖο (3), τόν Φίλιππο Δρακονταειδή (1) καί τόν Κώστα Οὐράνη (2), ἱκανό γνώστη ἄλλωστε τῆς λογοτεχνίας τῆς ἱβηρικῆς χερσονήσου, ἐκ τοῦ σύνεγγυς κιόλας, ἀφοῦ διετέλεσε καί γενικός πρόξενος τῆς Ἑλλάδας στή Λισαβόνα γιά μιά τετραετία (1920-24).

Παρ' ὅλα αὐτά, διαβάζουμε σ' ἕνα κλισεδάκι, κάτω κάτω στή σελίδα 20: «*Τό ἀφιέρωμα αὐτό στην πορτογαλική λογοτεχνία ἐπιχορηγήθηκε ἀπό τό ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ καί Ἐπιστημῶν στή πλαίσια σχετικοῦ προγράμματος πολιτιστικῶν ἀλλαγῶν*». Δηλαδή; Ποιοῦ σχετικοῦ προγράμματος; Καί γιατί μόνο αὐτό τό ἀφιέρωμα κι ὄχι καί κάποια ἄλλα κάπου ἄλλοῦ; Δέν φτάνει πού ἕνα ἀφιέρωμα μεταφράζεται σέ ...ἀπλή μετάφραση, πρέπει νά μεταφράζεται καί σέ κρατική ἐπιχορήγηση;

2. Μετά τήν ἄλωση τῶν ἐφημερίδων μας ἀπό τοῦς ἱμφορτεξ-πορταζήδες, τοῦς προμηθευτατζήδες καί τοῦς παραβοκύρηδες, οἱ ζηλωτές τους τρίζουν τά δόντια τους καί στόν περιοδικό τύπο. Μόνο πού, ἐδῶ καί τώρα, πρόκειται ἀπλῶς γιά μεσαιομεγάλους. Ἀπό ἕναν χορευτή-ὄργανωτή διαγωνισμῶν σέ ντιοκοτέκ ἐκπορευεῖται τό 18-30, κι ἀπό βιομήχανο γυναικείων ἐνδυμάτων τό *Τώρα* (ἄς θυμηθοῦμε ὅτι ὁμότιτλο περιοδικό εἶχε κυκλοφορήσει τόν καιρό τῆς χούντας).

Ἐκ τῶν πραγμάτων λοιπόν, τιθέμεθα ἀλληλέγγυοι σέ κινήσεις πού ἀποπνέουν καί λίγο ἐρασιτεχνισμό, λίγο μεράκι, ἔστω καί ἂν στήν προκειμένη περίπτωση ἡ *Ρίγα*, τό νέο μηνιαῖο περιοδικό «ἐλεύθερης ὕλης», ἐκδίδεται «στή πλαίσια τοῦ λεγόμενου ἐπαγγελματικοῦ τύπου». Οἱ ἄνθρωποι τῆς *Ρίγας* (ὑποθέτουμε πῶς αὐτήν ὑπονοοῦσαν οἱ ἀνυπόγραφες πληροφορίες στό *Ἄντι*, τεύχος 272, 12.10.84, πού μιά βδομάδα μετά τήν ἐκδοχή τῆς *Ρίγας* ἐπέμεναν ὅτι «*κάτι λέγεται καί γιά ἕνα ἄλλο πολιτικό περιοδικό, τόν ΡΗ-ΓΑ...*»), δουλεύουν κατά πλειοψηφία στόν ἡμερήσιο τύπο, μέ ὅλες τίς δουλειές πού συνεπάγεται κάτι τέτοιο. Δουλεῖες ὡς πρὸς τήν πολιτική ἄποψη πού, ἀναγκαστικά ἐνίοτε, πρέπει νά ὑπηρετήσουν — ἐπώνυμους, ψευδωνύμους ἢ ἀνωνύμους — καί ὡς πρὸς τήν ποιότητα τοῦ λόγου τους, ποιότητα πού χρεώνεται τό ἄγχος τῆς καθημερινῆς παράδοσης χειρογράφων.

Στό πρώτο τεύχος τόν τό περιοδικό δέν προσποιεῖται, βέβαια, πολιτικά. «*Γράφει γιά τά πάντα, χωρίς τήν ὑποχρέωση-ὑπόσχεση νά σώσει κανέναν*». Ὅμως σέ μερικά κομμάτια τό δημοσιογραφικό λεγόμενο στίλ ἐπικρατεῖ. Βιαστικές δηλαδή ἀναγνώσεις τῆς πολιτικῆς ἐπικαιρότητας ἢ στουφή παράθεση πληροφοριῶν. Ὅπως καί νά 'ναι, εὐχόμαστε καλές ὑπογραμμίσεις.

Τό κόλλο τοῦ Ἀβραάμ

«Πλέον τῶν 100.000 λαοῦ ἀποθνήσκει κάθε 24ωρο. Πολλοί εἶναι ἄπιστοι, μερικοί εἶναι χριστιανοί, τό πλεῖστον εἰδωλολάτρες. Τί συμβαίνει μόλις ἡ καρδιά παύση νά κτυπά; Ἐάν ὁ νεκρός δέν εἶναι χριστιανός, ἀλλ' ἄπιστος ἢ εἰδωλολάτρης, ἀπωλέσθη διά παντός; Τό θέμα τοῦτο βασανίζει τήν καρδιά παντός λογικοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀπελπισία τῆς χήρας καί τοῦ ὄρφανου, ὅταν ὁ νεκρός εἶναι ἐμπροσθέν των, δέν ἔχει ὄρια. Ἡ φλέγουσα ἐρώτηση εἶναι: Ποῦ μεταβαίνουν οἱ νεκροί; Ποῖα ἡ διδασκαλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς περί Κολάσεως; Ἡ ἐρμηνεία τῆς παραβολῆς τοῦ Πλουσίου εἰς τόν Ἄδη καί τοῦ πτωχοῦ Λαζάρου εἰς τόν κόλλο τοῦ Ἀβραάμ. Π σημαίνει ἡ παραβολή αὐτή; Ἡ παραβολή τῶν ἐριφίων καί τῶν προβάτων, καθῶς καί ἄλλα σκοτεινά σημεία: Βιβλιᾶριο "ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΟΙ ΝΕΚΡΟΙ"».

Αὐτά ὑποστηρίζουν οἱ «Μελετηταί τῆς Βίβλου» καί πολλοί ἄλλοι τῆς γνώσεως τους ἐναντί, μόνο, τριάκοντα δραχμῶν.

Πέρα ἀπό τόν Ἀτλαντικό, οἱ μερίδες τοῦ υπερπέραν κοστίζουν κάτι περισσότερο. Μέ εἴκοσι δολάρια κάποιος ἐτοιμοθάνατος καρκινοπαθῆς ἀναλαμβάνει νά μεταφέρει μηνύματα ζώντων σέ θενεῶτες. Δίνει μάλιστα καί γραπτή ἐγγύηση σέ ὄσους ζητᾶνε τή διαμεσολάβησή του γιά νά 'ρθουν σέ ἐπαφή μέ τὰς αἰωνίους μονάς.

Γιά πολλοῦς λόγους θά πρέπει νά αἰσθάνονται συντετριμμένοι οἱ κατ' ἐπάγγελμα ἀντι-

πρόσωποι τοῦ Θεοῦ ἐπί τῆς γῆς, ἀπειράριθμων ἄλλωστε παραλλαγῶν στήν Ἀμερική. Νά διαθέτεις μιά καλοστημένη ἐπιχείρηση, μέ τελετουργίες, ταρίφες, ὑπερουράνιες προστασίες, κρατικές ἐξυπηρετήσεις καί ἐκκοσμηκευμένες ἐξουσίες, καί ξαφνικά νά ξεφυτρώνει ἡ ἰδιωτική πρωτοβουλία ἐκεῖ ὅπου δέν τήν σπέρνουν.

Δέν τοῦς παραμωραίνει φαίνεται ὁ Κύριος οὐς βούλεται ἀπολέσει.

Λευκό. Χιούμορ;

Φιλοξενούμε ἀσμένως τίς ἀπαντήσεις τῶν κυρίων Ἄρη Σφακιανάκη, Τέρενς Κουίκα καί Ἄκη Ἐβενη οἱ ὅποιοι ἐλέγχθηκαν σέ σχόλια τοῦ προηγούμενου τεύχους τοῦ *Δεκαπενθήμερου Πολίτη*. Ὑπενθυμίζουμε ἀπλῶς ὅτι ὁ μέν πρῶτος εἶχε συλληφθεῖ (γιά δευτέρα φορά) νά ἀντιγράψει ἀλλότρια μετάφραση καί νά τήν παρουσιάζει στήν ἀγορά (καί τῶν ἰδεῶν) σάν δική του, οἱ δέ δύο ἄλλοι, ὑπάλληλοι στήν κρατική ραδιοφωνία — τηλεόραση καί μουσικοκριτικοί στήν ἐφημερίδα *Ἐλεύθερος Τύπος*, εἶχαν ἐπισημανθεῖ (δῖς ἐπίσημο) νά ξεπαικῶνουν τά ἴδια δελτία τύπου τῶν ἴδιων φωνογραφικῶν ἐταιρειῶν καί νά τά μοστράρουν θρασεῶς μέ τίς φωτογραφίες τους καί τίς ὑπογραφές τους, τοιμολογώντας ἀπό δύο σταφύλια ταυτοχρόνως. Ἴδου οἱ ἐπεξηγήσεις τους:

Δίκην ὑστερογράφου: Κι ὅλα τοῦτα, λίγο πρῖν τίς μικρόχολες κρίσεις περί τῆς «ἀδυναμίας τῆς γραφῆς» καί τίς ρήσεις περί τῆς τῶν πάντων ματαιότητος. Καί λίγο μετά τοῦς περὶ «πνευματικῆς ἀλητείας» φόβους τοῦ Γιάννη Η. Χάρη, ὅπως ἐμπεριέχονται στή σχετική ἐπιστολή του πρὸς τήν *Αὐγή*, στίς 5 τοῦ Ὀκτωβρίου. Ἐπειδή, ἤδη, ξεπεράσαμε καί τόν φόβο.

ΠΟΡΝΟ ΚΑΙ ΠΕΝΑΛΤΙ

Γιά μηχανιστικούς ψυχολογισμούς τό ποδόσφαιρο προσφέρεται στά σίγουρα. Μιά μπάλα πού εισέρχεται, συνήθως βιαώς, σέ κάποιον κόλλο, ό ιδρώτας, ή υπερδιέγερση μετά τήν προθέρμανση, οί αισθήσεις σέ συναγεμώ, οί επαφές τών σωμάτων, στόν αγωνιστικό χώρο αλλά και στήν εξέδρα, τά συνθήματα πού γέμουν σεξουαλικών παραπομπών (έτσι γαμάει ό Πειραιάς, σκίστε τους, τριάρα τριάρα στού ΠΑΟ τήν κωλάρα, νά ρέ μαλάκα, ρέ τόν πούστη...) όλα τούτα, πρώτο ύλικό. "Ας έρθουνε λοιπόν και τά καναπεδάκια.

Καί κυρίως ό άνδρισμός. Σάν κι εκείνον πού μάς φουσκώνουν τεχνηέντως στόν στρατό. "Ο άνδρισμός πού συντριβει, πού πατάει, πού ισοπεδώνει, πού τσακίζει, πού διαλύει, πού τρυπά (όλα τά ρήματα κλοπιμαία από περιγραφές αγώνων). Τό ποδόσφαιρο μεταξύ γυναικείων ομάδων ούτε καν σάν πρόσχημα γιά χοντρό καλαμπουρι δέν τό δεχτήκανε παράγοντες και φίλαθλοι, κι όχι μονάχα στά δικά μας τά μέρη.

Αυτόν τόν ψευδώνυμο, πολλαπλασιασμένο άνδρισμό έρχονται νά θεραπεύσουν οί αιθουσάρχες-έμποροι τών ει-

κώνων. Κάθε Δευτέρα, φθινόπωρο μέ άνοιξη, όταν δηλαδή οί λυρικές σεντονιάδες περί τών παιγνιδιών άνεβάζουν σημαντικά τίς πωλήσεις τών άθλητικών έφημερίδων. "Όταν ή άγωνία τού φιλάθλου μετά τό πέναλτι πού δέν δόθηκε γυρεύει ύποστήριξη στά γραπτά τών ειδημόνων. Σ' αυτά τά συγκεκριμένα φύλλα λοιπόν τό πολύ νά έμφιλοχωρήσουν και μία δυό άναγγελίες ελληνικών φαρσοκομωδιών. "Ο,τι βασιλεύει είναι οί διαφημίσεις πορνοταινιών, και κυρίως ελληνικών. Διαφημίσεις πού δέν καταχωρούνται στίς πολιτικές έφημερίδες πιθανότατα όχι γιά λόγους σεμνοτυφίας, αλλά γιατί τό κοινό τών αθλητικών τό θεωρούν, έρήμην του, κατώτερης ποιότητας, έρμαιο τών ένστίκτων του. "Ετοίμο νά συνεχίσει τή γυμναστική τής έκτόνωνσης πού άρχισε τήν Κυριακή τ' άπόγευμα: είτε νικητής, γιά νά τοκίσει τήν έπιβεβαίωσή του, είτε ήττημένος, γιά νά άρει τήν ταπεινώση.

Απάνθισμα από τά άθλητικά φύλλα τής Δευτέρας, 8 'Οκτωβρίου: "Ομόνοια, Συγγροδ, Άχαρνών: Μέ τόν μπαμπά μου τή βρίσκω (σίγουρα θά τήν βρείτε κι έσείς). Γκόμνες γιά καμάκωμα (ύπάρ-

χουν τέτοια μανούλια κι ύστερα λένε πώς φταίνε τά καμάκια). Τό ...μικρόφωνο τής Άλίκης (έλληνική αισθησιακή ταινία). Οί βλάχοι έπιμένουν ελληνικά (έλληνική ταινία σέξ. "Η άποκάλυψη ...κάτω άπ' τή φουστάνελα).

Οί επεξηγηματικοί ύπότιτλοι μαστορεμένοι γιά νά προκαλέσουν άπαιτητικότερο έρεθισμό. Καί οί συνοδές φωτογραφίες διαλεγμένες πάντα από κείνες πού οί κατ' έπάγγελμα στρεβλωτές τών έπιθυμιών θεωρούν έγερτήριες: μία κάλτσα άραχνούφαντη, όπισθια σέ γερές άνατολικές δόσεις, μπιζουδάκια και μπόλικες ζαρτιέρες.

Κι άν ό σαρκασμός άρκει

γιά νά άντιπαρέλθει κανείς τίς διαφημίσεις προφυλακτικών («STOP- Προφυλάξτε τή φυσιολογικότερη σχέση σας») πού δημοσιεύονται χωνεμένες άκριβώς στίς ίδιες στήλες, δέν μάς βοηθάει νά κολάσουμε στά γρήγορα τά συνυπάρχοντα κλισεδάκια άφροδισιολόγων και σεξολόγων-άνδρολόγων. "Όλο τό έμποριο επί σκηνής. "Η: "Ο άθλητισμός είναι γιά όλους. Κάνε κι έσύ τό δικό σου ρεκόρ.

Θοδωράκης Μαντζάβελος

"Ασματα και τεχνολογία

Βίντεο, κομπιούτερ, ΟΤΕ και UFO εισβάλανε στά τραγούδια μας. Μπορεί και νά 'ναι σπονδή στό φουτουρισμό, κάπως σάν μνημόσυνο. "Η, πιθανότατα, έναγώνια προσπάθεια τών στιχουργών νά ακολουθήσουν κατά πόδας τήν τεχνολογία και νά χωνέψουν τά κατορθώματα της στίς ρίμες τους. "Η ύλιστική άπάντηση στό θρησκοληπτικό σουξέ τού Γιάννη Πάριου «Μου κρατούσες τό χέρι στά λασπόνερα/βοήθα Παναγιά μου και μή χειρότερα».

Μπορεί άπλώς άμηχανία μπρός σ' ένα σώμα, τήν άγάπη, ξεθυμασμένο από τήν πολυχρησία αλλά και άρκούντως δύσκολο στήν όμοιοκαταληξία (ό σατράπης κι ό χασάπης είναι τά άπ' αιώνων

δριά της). Άμηχανία πού σπρώχνει σέ άναζητήσεις. Στο κάτω κάτω, ό "Αρης Δαβαράκης πρόλαβε νά ζητήσει «βάλε με στήν πρίζα» κι ό Μανώλης Ρασούλης άπειλησε «μέ ίπτάμενο δίσκο νά τήν πάρει μία μέρα».

Άφού λοιπόν, έντέλει, ό έρωσ δέν τυγχάνει άσπασμός τών άγγέλων πρós τ' άστρα αλλά σύρραξη πολεμική, μέ καμουφλάζ, άμυντικούς σχεδιασμούς, πλαγοκοπήσεις και, κυρίως, παρακολούθησεις, δέν φαίνεται και τόσο σόλοικο ν' άκούμε από ραδιοφώνου έπικλήσεις στούς νέους θεούς, στόν ΟΤΕ δηλαδή κι όχι στήν Άφροδίτη, πού μάλλον έξεμέτρησε τό ζήν της: Νά γινόταν ένα λάθος/νά μπλοκάρουν οί γραμμές/γιά νά δώ σέ ποιόν

μιλάς/και τί τού λές. "Επειδή οί σχέσεις τών ανθρώπων είναι τά μάλα τηλεφωνικές, έξοδ και ή πανταχόθεν βαλλόμενη δυσκολία επικοινωνίας και έπαφής.

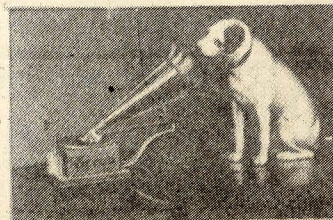
Ούτε φαίνεται περιεργο νά τραγουδάει ή Τερέζα Δελη (σέ στίχους Πάνου Φαλάρα και μουσική Χρήστου Νικολόπουλου) τραγούδια σάν και τούτο: «'Εσύ τό σίριαλ κοιτάξεις/και τίς ειδήσεις τών έννιά/τά όνειρά μου κομματιάξεις/και ή ψυχή μου στή γωνιά./Πατάς κι αλλάζεις τό κανάλι/ντουρούμ

ντουρούμ ντουρούμ ντουρό/ και τήν καρδιά μου έχεις βάλει/σέ βίντεο από καιρό.

"Επειδή οί σχέσεις μας είναι και τηλεοπτικές. Τηλε-πάθος, γενικώς. Καρδιές σέ βίντεο, ψυχές στόν πάγο, κι άφού ό ταχυδρόμος πέθανε στά δεκαοχτώ του χρόνια, ιδού γιατί έχω νά λάβω γράμμα σου σαράντα μέρες τώρα. Κι ούτε πού θά λάβω. Κι ούτε πού μέ νοιάζει. Θά παραγγείλω ένα βίντεο-γκέιμ μέ σένανε νά χάνεσαι σέ σταθμούς και λιμάνια κι έμένα στό μεγάλο κυνήγι σου.

Κι άντε νά δούμε πώς ξεορκίζονται έτουτα τά τεχνολογικά έξελιγμένα φαντάσματα. Άλλά όχι: θά απαιτήσω από τούς κατασκευαστές νά προγραμματίσουν όπωσδήποτε και τή σύλληψή σου.

Παντελής Λεσινιώτης

Τά παιδιά υποδύονται εαυτούς

Διαβάσαμε για μία εκδήλωση που οργάνωσε, υπό την αιγίδα του Υφυπουργείου Νέας Γενιάς, η «Ομάδα πρωτοβουλίας για την πολιτιστική ανάπτυξη των παιδιών» ενός συλλόγου γονέων στη Νέα Φιλαδέλφεια: συνεννοήθηκε με τη χωροφυλακή να κλείσει για κάμποσες ώρες, το Σάββατο το πρωί, κάποιον δρόμο, και θέλησε να «ξαναζωντανέψει το ομαδικό παιχνίδι» κάνοντας τά παιδιά να τό «αγαπήσουν», καθώς με τούς «γονείς μαζί έπαιζαν συνεπαρμένα πρωτελιά, μακριά γαιδούρα...».

Ευλίκι, άμπάριζα, πρωτελιά. Νά αγαπηθούν από τά παιδιά, όμως έφάπαξ, με συνοπτικές διαδικασίες: ούτε ή χωροφυλακή μπορεί να κάνει αυτή τή δουλειά κάθε μέρα, ούτε οί γονείς μπορούν να βρίσκονται συνέχεια στό δρόμο. Οί γονείς, γιατί αυτοί πλέον θά μάθουν στά παιδιά τά παιχνίδια. Καί τούς «κανόνες» τους.

Τά παιχνίδια αυτά ύπήρχαν και ζούσαν όσο τά παιδιά τά μάθαιναν μόνα τους, παίζοντάς τα. Τόσο μόνα τους μάλιστα, πού τά ομαδικά παιχνίδια δέν είχαν, τελικά, καθορισμένους κανόνες. (Καί δέν μιλάμε έδώ για τή ζαβολιά, πού κι αυτή είναι βέβαια μέρος αναπόσπαστο του παιχνιδιού, ό καβγάς άλλωστε και ή δικαίη αγανάκτηση του «άδικημένου» είναι συχνά τό καλύτερο). Γιατί οί κανόνες συχνά άλλαζαν έπιτόπου ανάλογα με τά γούστα και τίς ανάγκες τής έκάστοτε παρέας ή τή διαμόρφωση του χώρου: μάρτυρας οί αρχικές δυσκολίες όσων πήγαιναν σε άλλη συνοικία.

Μιλάμε για τή γειτονιά, γιατί μόνον εκεί ύπήρχε ό πλούτος και ή έλευθερία του παι-

χνιδιού. Στο σχολείο οί περιορισμοί είναι πολλοί. Τά διαλείμματα είναι μικρά και καθορισμένα, οί παρέες συχνά βεβιασμένες και φτιαχτές, τά «έπικίνδυνα» παιχνίδια άπαγορεύονται, στά περισσότερα ό πανδαμάτωρ δάσκαλος είναι παρών και όριζει τό πλαίσιο. Παρά τή χαρά πού προσφέρουν, έχουν και μία χροιά διατεταγμένης ύπηρεσίας.

Στή γειτονιά ήταν — και είναι — άλλοιως. Γιατί ό δρόμος, άβίαστη προέκταση του σπιτιού, δέν έχει συγκεκριμένες ώρες λειτουργίας, τουλάχιστον για όσους έχουν κατακτήσει, από τούς μεγάλους, τό δικαίωμα να δρασκελουν τό κατώφλι σχεδόν ασυναίσθητα: τό διάβασμα, τό παιχνίδι, ό τσακωμός, τό κολατσιό, τό κυνηγητό, σε συνεχή έναλλαγή. Καί στό δρόμο — ό δρόμος είναι δημόσιος, λέγαμε με προκλητική αυθάδεια στους ένοχλημένους γείτονες — τά παιχνίδια είναι βέβαια πάντα ομαδικά. Τόσο ομαδικά ώστε, όταν χρειάζεται, να στρέφονται εναντίον όλων των άλλων «ομάδων»: των γονιών, των όργάνων τής τάξης, των περιοίκων, των μαντραχαλάδων πού μπαίνουν στή μέση και κλωτσάνε τήν μπάλα. Άπέναντι σε όλους αυτούς οί «μικροί» αποτελουν μέτωπο συμπαγές, ακόμα κι αν πρό διλέπτου τρωγόντουσαν μεταξύ τους: τό κύριο είναι να διαφυλάξουμε τό παιχνίδι μας, να τό καθορίζουμε έμεις.

Τό παιχνίδι του δρόμου χάθηκε μαζί με τό δρόμο. Τό σπίτι πήρε τό πάνω χέρι, ιδίως καθώς ανέβαινε ψηλά, πολύ ψηλά, δύσκολο πιά να χαμηλώσει. Τά παιχνίδια για παιδιά μονήρη, έγκλειστα και καθιστά έχουν πολλές «όδηγίες», είναι αναγκαστικά

παιχνίδια για τό «μυαλό» και για τό μάτι. Άπό τά τελευταία ό μπαμπάς διαθέτει εν έπαρκεία, σε αυτού τήν άρμοδιότητα ύπάγεται πλέον ή διδασκαλία τους. Έτσι και τώρα.

Σκοπός λοιπόν τής εκδήλωσης ήταν «να μάθουν τά παιδιά ότι παιχνίδια δέν είναι μόνο τά ηλεκτρονικά». Η καθοριστική συμμετοχή των γονιών (όσοι δέν θά συμμετέχουν στα παιχνίδια θά μπορούν να ξεκουραστούν στο παρκάκι, έλεγε ή είδηση), ή άνάγκη να δώσουν «έξηγήσεις», μάλλον τό αντίθετο λένε.

Σάν να βιαζόμαστε λοιπόν να ξεμπερδέψουμε μία ώρα άρχύτερα με τά ομαδικά παιχνίδια. Άλλιώς ποιός ό λόγος να ονομαστεί ή εκδήλωση «πρωινό παραδοσιακού παιδικού παιχνιδιού»; Πρόκειται, τελικά, για μία σκηνοθεσία. Για μία αναπαράσταση.

Όπως σε κάθε αναπαράσταση, οί σκηνοθέτες, οί σεναριογράφοι και οί διάφοροι τεχνικοί είναι περισσότεροι από τούς ήθοποιούς. Τό ίδιο και οί θεατές. Ένα μεγάλο πανί θά έστρωναν οί «όργανωτές» για τά παιδιά πού θά 'θελαν να παίξουν τά καθιστικά παιχνίδια. Δέν διευκρινίστηκε αν τά υπόλοιπα θά φορούν έπιγονατίδες, αν τό ξυλίκι θά είναι από έλαφρύ πλαστικό. Ένω οί χωροφυλακές θά διώχουν τά όχήματα, πέντε εργαζόμενες του «Μητέρα», μαθητεύμενες σε σχολή νηπιαγωγών, θά 'χουν από δίπλα τά μικρότερα παιδάκια. Δέν διευκρινίστηκε αν θά ύπάρχει άσθενοφόρο, κοινωνικές λειτουργοί, διδάκτορες τής 'Ομαδικής Παιχνιολογίας με έρωτηματολόγια, εκπρόσωποι τής Ουνέσκο. Η λογική πού κρύβεται πίσω από τήν εκδήλωση, όπως τουλάχιστον τήν είδαμε στον Τύπο, είναι άξια μάλλον τής ειρυνείας μας. Άλλά όχι βέβαια και τό πρόβλημα πού θέτει, ούτε οί άνάγκες πού υποδηλώνονται.

Τί να γίνει, λοιπόν; Νά αποδοθεί ή ένλόγω όδός 'Ιωνίας στα παιδιά. Κι αν αυτό είναι αδύνατο για λόγους κυκλοφοριακούς, να αποδοθεί ή πρώτη παράλληλος, τό άδιέξοδο πιά κεί. Στή Νέα Φιλαδέλφεια και παντού άλλο.

Νά αποδοθεί στα παιδιά, είναι φυσικά μία κουβέντα. Άπλως θά παιχτεί αν θά παίξουν τά παιδιά ή αν θά γίνει πάρκινγκ. Σε άνάλογη περίπτωση στο Βύρανα, όπως γράφαμε παλιότερα, ένα άδιέξοδο «άποχαρκτηρίστηκε» ως παιδότοπος ύστερα από αγωνιστική κινητοποίηση των BMW και των 'Οπελ. Άλλά ως ξαναπαιχτεί αυτό τό παιχνίδι, ως υπενθυμίζεται τό πρόβλημα, ως καλλιεργείται τό στοίχημα: είναι ή μόνη δυνατότητα.

Άλλιώς μās απομένει μόνον ή αναπαράσταση, ή όποία ως γνωστόν γίνεται πάντοτε μετά τό έγκλημα. Όμως τότε, αντί να ταλαιπωρούνται τόσοι άνθρωποι έδώ κι εκεί για όλόκληρα πρωινά, δέν θά 'ταν καλύτερα να γράφει τό ύφυπουργείο τή σκηνοθεσία σε βίντεο; Νά τή δοϋμε όλοι, οί μεγάλοι για να νοσταλγήσουμε, τά παιδιά, όσα έχουν φαντασία και άνάγκες, για να πικραθούν με αυτά πού χάνουν. Κι έπειτα να στείλουμε τή βιντεοκασέτα στους λαογράφους.

Ο ΓΡΑΜΜΕΝΟΣ

του Χρήστου Πιζοδά

ΑΔΕΡΦΕ! ΕΛΑ, ΠΕΡΝΑ,
ΚΑΤΣΕ...

ΒΡΕ ΤΟΝ ΑΝΤΡΙΚΟ... ΠΟΙΟΣ
ΚΑΛΟΣ ΑΝΕΜΟΣ;
ΚΑΤΣΕ ΕΙΠΑ!

ΛΟΙΠΟΝ ΚΟΙΤΑΞΕ, ΠΡΟΤΟΥ ΑΡΧΙΣΕΙΣ
ΚΑΙ ΠΡΟΤΟΥ ΑΝΑΦΕ ΝΕΟ ΠΟΥΡΟ:
ΚΡΑΤΙΚΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΤΕΡΜΑ!
ΔΕ ΘΑ ΒΑΛΟΥΜΕ ΦΩΤΙΑ
ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΜΑΣ... ΟΤΙ
ΕΚΑΝΕΣ, ΕΚΑΝΕΣ...
ΤΕΡΜΑ!

ΑΦΙΣΒΗΤΕΙΣ ΤΟ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΟΥ;
ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΑΣ;

ΔΕ ΘΕΛΩ ΠΟΝΗΡΙΕΣ
ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ' ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟ
ΘΕΛΩ. ΓΚΕΚΕ;

ΜΟΥ ΤΑ ΓΥΡΙΖΕΙΣ ΤΩΡΑ;
ΤΟ 'ΣΙ ΕΙΧΑΜΕ ΠΕΙ
ΑΛΛΑ!

ΕΓΩ ΣΟΥ ΤΑ ΓΥΡΙΖΩ; ΕΙΣΤΩ! ΕΤΣΙ
ΟΜΩΣ ΣΟΥ ΔΙΝΕΤΑΙ Η ΕΥΚΑΙΡΙΑ
ΝΑ ΦΑΝΕΙΣ ΣΥΝΕΡΓΗΣ ΜΕ ΤΙΣ Ε-
ΞΑΓΓΕΛΙΕΣ ΣΟΥ... ΠΑΝΤΟΣ ΕΓΩ
ΝΑ ΞΕΡΕΙΣ... ΣΤΟ ΠΛΕΥΡΟ ΣΟΥ!

ΠΟΙΕΣ ΕΞΑΓΓΕΛΙΕΣ ΜΟΥ
ΚΑΙ ΠΡΑΣΙΝΙ' ΑΛΟΓΑ.
ΚΑΝΕΙΣ ΔΕΝ ΤΙΣ
ΘΥΜΑΤΑΙ ΚΑΙ ΘΑ ΤΙΣ
ΘΥΜΗΘΩ ΕΓΩ;

ΤΕΡΜΑ Τ' ΑΣΤΕΙΑ!
ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ
ΚΡΑ-
ΤΙΚΟ-
ΠΟΙΗ-
ΣΑΙ!

ΜΠΑ! ΑΠΟ ΠΟΤΕ
ΤΖΑΝΟΥΜ ΤΑΥΤΙ-
ΣΤΗΚΕΣ ΜΕ ΤΟΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΑΟ;
ΒΛΕΠΩ... ΠΡΟΟ-
ΔΕΥΕΙΣ!

ΔΕ ΜΟΥ ΛΕΙΣ!
ΤΙ ΕΧΕΙΣ
ΠΑΘΕΙ ΣΗΜΕΡΑ
ΕΣΥ;

ΚΡΑΤΙΚΟΠΟΙΕΙΣΑΙ!

ΠΡΙΤΣ!

ΕΓΩ ΤΙ ΕΠΑΘΑ 'Η ΕΣΥ ΠΟΥ
ΞΕΧΝΑΣ ΤΙΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΜΑΣ
ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΟΥ ΜΙΛΑΣ ΕΞ
ΟΝΟΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ; Ε, ΚΑΙ
ΓΩ ΣΟΥ "ΒΓΑΙΝΩ"
ΑΠ' ΟΠΟΥ
ΘΕΛΩ...

ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ
ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ ΤΕΥΧΟΣ

10/84

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

ΤΟ ΚΟΣΤΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ἀγαπητέ Δεκαπενθήμερε
Πολίτη,

Στό προηγούμενο τεύχος σου δημοσιεύτηκε άρθρο τοῦ Ἄγγελου Ἐλεφάντη μέ τίτλο «Πόσο κοστίζει ἕνας πολιτισμένος ἄνθρωπος;», ἐμπνευσμένο (!) ἀπό δικό μου ἄρθρο στήν *Αὐγή* μέ τίτλο «Πολιτιστική ἀνάπτυξη: κόστος καί ἀπόδοση».

Μολονότι ὁ Ε. ἀπευθύνει τίς θαυμαστά διδακτικές του παρατηρήσεις κυρίως στήν ἰδεολογική εὐθεία τῆς ἐφημερίδας, κρατώντας γιά λόγου μου χαρακτηρισμούς (ἀρκετούς εἶν' ἡ ἀλήθεια) σέ τρίτο πρόσωπο, μέ τούς ὁποίους μέ κατατάσσει κάπου μεταξύ κνισμοῦ, μάντζιμεντ, κρατισμοῦ, συγκεντρωτισμοῦ, οικονομισμοῦ, τεχνοκρατισμοῦ καί ...ἄθωότητας (ὑπάρχουν κι ἄλλοι πολλοί πού ὁ φιλοθεάμων ἀναγνώστης μπορεῖ κατά βούληση νά συλλέξει στό ἐνδιάμεσο), σκέφτηκα ὅτι, ὅπως εἶθισται ἄλλωστε σ' αὐτές τίς περιπτώσεις, ἡ ἐμπνευση τοῦ ἀρθρογράφου θά πρέπει νά τροφοδοτηθεῖ καί τό θέαμα νά ολοκληρωθεῖ πρός γενική τέρψη...

Μιά ἀπάντηση, λοιπόν, ὄχι ἀπό εὐθιξία στήν πολεμική τοῦ Ε., στήν ὁποία ἡ κριτική κινεῖται στό χῶρο φαντασιακῶν ἐμμονῶν καί ὑποθέσεων χωρίς ἀντίκρισμα στό ὑπόκριση κείμενο (πράγμα, ἄλλωστε, πού ὑποψιάζεται καί ὁ ἴδιος ὁ ἀρθρογράφος κάπου πρὸς τό τέλος, ὅταν λέει: «μπορεῖ βέβαια ὅλες αὐτές οἱ ὑποθέσεις μας νά μήν ἰσχύουν»), οὔτε ἀπό εὐαισθησία ἀπέναντι στή συνέχεια τοῦ προηγούμενου συλλογισμοῦ του («ὁπότε, ὅλη ἡ οικονομική διατριβή τῆς Μ. Ζορμπᾶ εἶναι στόν ἀέρα, εἶναι ἄπλως λέξεις»)*, ἀλλά γιάτί ὁμολογῶ πῶς βρήκα διασκεδαστικό τό συμπέρασμα στό ὁποῖο καταλήγει ὁ ἀρθρογράφος, ἀφοῦ ἐξαντλεῖ τό κριτικό του μένος, ἐκεῖνο τό τόσο δεοντολογικό: «τό κράτος θά ἐπρεπε...» πού προτείνει.

Ἄλλά ἄς γίνουμε πῶς συγκεκριμένοι:

Ι. Ἡ κριτική τοῦ Ε. ἀντλεῖ τό πάθος της ἀπό μιά πρωταρχική ἐξίσωση πού ἀποδίδει

στό κείμενό μου: συλλογικός ὀργανωτής κουλτούρας = κράτος. Ἀσυγχώρητα μεγάλος ὁ βαθμός ἀβλεψίας γιά νά θεωρηθεῖ τυχαῖος ἡ ἀθῶος, θά ἔλεγα, μιά καί ἡ ἀπλή ἀνάγνωση τοῦ κειμένου πού μιλάει γιά τή διερεύνηση («τῆς δυνατότητας ὑπαρξῆς ἑνός συλλογικοῦ ὀργανωτή κουλτούρας», δείχνει ἀμέσως πῶς αὐτό δέν εἶναι παρά τό *ζητούμενο*, ἡ συνένωση τῶν στοιχείων ἐκείνων πού θά ἔπρεπε νά ἀποτελέσουν τό πολιτιστικό μέτωπο ἀπέναντι στόν πολιτισμό τοῦ κράτους, κατά κύριο λόγο. Γιατί, ἀπό τήν ἄλλη μεριά, τό κράτος ἔχει ὄνομα, λέγεται κράτος κατὰ γενική συνήθεια, τήν ὁποία καί στό κείμενό μου δέν παραβαίνο πρωτοτυπώντας. Ἔχουμε, λοιπόν, ὄχι μιά ἐξίσωση ἀλλά μιά βασική ἀντιπαράθεση πού κάθε ἀναγνώστης (κρατικιστής ἢ ἀνικρατικιστής) μπορεῖ εὐκολά νά ἀντιληφθεῖ.

Ἐπειτα, ἡ ἔκφραση «*διερεύνηση τῆς δυνατότητας ὑπαρξῆς*», δέν ἀφήνει καμιά ἀμφιβολία ὅτι μιλάω γιά κάτι πού δέν ὑπάρχει, πού ἀνιχνεύεται, πράγμα πού ἀποκλείει στόν ἀναγνώστη νά φανταστεῖ, ἐπιπόλαια ἔστω, ὅτι πρόκειται γιά τό κράτος, μιά καί τό κράτος ὑπάρχει, πολύ συγκεκριμένα μάλιστα, μέ τούς μηχανισμούς καί τά λεφτά τούς ὅσο κι ἂν αὐτό ἐνοχλεῖ τόν Ε.

Ἄπλά πιστεύω πῶς αὐτή ἡ διερεύνηση τῶν στοιχείων τοῦ συλλογικοῦ ὀργανωτή κουλτούρας περνάει μέσα ἀπό τήν κριτική τοῦ πολιτιστικοῦ ρόλου τοῦ κράτους, μιά κριτική πού, γιά μένα, πρέπει νά ἀναφέρεται στόν ὀρθολογισμό καί ὄχι στήν εὐκολή καταγγελία τῶν ἀναχρονισμῶν του.

Γνώμη μου εἶναι, κι αὐτήν ὑποστηρίζω στό ἄρθρο τῆς *Αὐγῆς*, πῶς γιά νά φανοῦν τά δυναμικά στοιχεία μιάς ἄλλης πολιτιστικῆς πρότασης θά πρέπει νά συλλάβουμε τό «ἀντίπαλο δέος» στήν ὅσο γίνεται πῶς ἀνεπτυγμένη του ἔκφραση, ὅσο κι ἂν ἡ μίζερη καθημερινή του πρακτική μᾶς καταδικάζει νά ἀντιπαρατασσόμαστε σέ ἄθλιες λεπτομέρειες.

ΙΙ. Πού βρίσκει, λοιπόν, τή συνηγορία μου στό κράτος ὁ Ε.; Δέν ἔχω τή διάθεση νά τοῦ ἀποδώσω ἰδεοληψίες σχετικά, ἀλλά ἐπειδή τό γεγονός δέν προσφέρει ἄλλα στοιχεία γιά ἀξιοπρεπή ἐρμηνεία (καί γιά νά μείνουμε στά ὅρια τῆς εὐπρέπειας) καταλήγω νά πιστέψω πῶς κάπου ἄθελά μου ἔθιξα τό ἐπίφοβο ἀντικείμενο κράτος. Μήπως ἄραγε πρόκειται γ' αὐτό «τό σκοτεινό ἀντικείμενο τοῦ πόθου» του;

*Υπόθεση κάνω.

ΙΙΙ. Ἄν ὅμως ἡ παραπάνω ὑπόθεση δέν ἰσχύει, τότε ἄς δοῦμε τήν τελική, καί μοναδική ἄλλωστε θετική, πρόταση τοῦ Ε. Παραθέτω: «Θά ἦταν μάλιστα καλύτερα ἂν (ἡ *Αὐγή*) θεωροῦσε ὅτι τό κράτος θά ἔπρεπε νά φροντίζει σπάταλα, στό μέτρο τῶν δυνατοτήτων του, γιά τή δημιουργία τῶν προϋποθέσεων πού θά διευκόλυναν τήν πολιτιστική δράση τῶν ἀνθρώπων καί τῶν συλλογικοτήτων...».

Τόση ἀγανάκτηση, λοιπόν, τόση ἐπιστράτευση ἰδεολογικῶν, καί ἄλλων, ὄπλων γιά νά καταλήξει ὁ ἀρθρογράφος σέ κάτι πού ἀπό τήν ἀρχή δείχνει νά μισεῖ, σέ μιά δεοντολογική παρότρυνση πρὸς τό κράτος! Καί μάλιστα μέ τέτοιο ἐνθουσιασμό στήν ἰδέα, πού νά μιλάει καί γιά ...σπατάλες ἀκόμη, ἐγκαταλείποντας τή λιτότητα τοῦ κακοπληρωμένου «ἐργάτη τοῦ πνεύματος» πού κατά τεκμήριο τόν διακρίνει. Σπατάλες τοῦ κράτους ὑπέρ τῆς πολιτιστικῆς δράσης ἀνθρώπων καί συλλογικοτήτων. Δέν μπορῶ νά μή θαυμάσω στό συλλογισμό αὐτό: α) τόν ἀνθρωποκεντρισμό του, αὐτή τήν ἀγνή πρόθεση νά ξαναγίνει ὁ ἄνθρωπος τό κέντρο τοῦ πολιτισμοῦ· β) τό τάκτ του, καθώς ἀποφεύγει νά ἀναφέρει ὅλες ἐκεῖνες τίς χυδαῖες λέξεις μέ τίς ὁποῖες μᾶς ἐκνευρίζουν καθημερινά οἱ ἐφημερίδες καί ἡ τηλεόραση ὅπως «σύλλογοι», «φορεῖς», «κέντρα», κ.λπ., καί ἐπινοεῖ τό τόσο κομψό ἐκεῖνο «συλλογικότητες»· γ) καί, τέλος, τήν ἐπαναστατικότητα του, μιά καί βρίσκει τή θαυματουργή λύση νά ἀφαιρέσει ἀπό τό κράτος κάθε πολιτιστικό ρόλο, ἐπιτρέποντάς του νά ...χρηματοδοτεῖ ἀλλά καί μόνο.

Ἄλλά, γιά ν' ἀλλάξουμε τόνο, ἂν γίνεται λόγος γιά πολιτιστική ἀνάπτυξη, πού εἶναι τό ἕνα ζητούμενο, καί γιά συλλογικό ὀργανωτή κουλτούρας, πού εἶναι τό ἄλλο ζητούμενο, γίνεται ἀκριβῶς γιάτί τό κράτος ἔτσι κι ἄλλιῶς χρηματοδοτεῖ. Καί χρηματοδοτεῖ μέ τέτοιο τρόπο καί τόσα κεφάλαια πού μόνο μιά ἄλλου τύπου συλλογική σύλληψη καί πολιτιστική ὀργάνωση μπορεῖ νά τοῦ ἀντιπαρατεθεῖ. Καί ἔνας τέτοιος συλλογικός ὀργανωτής κουλτούρας θά χρειαστεῖ γιά νά μπορέσει νά ἐπιβάλλει ἕναν ἄλλο συσχετισμό δυναμένων σήμερα. Γιά νά μήν ἐθελοτυφλοῦμε δηλαδή.

Αὐτά ἀγαπητέ Δεκαπενθήμερε Πολίτη. Ἐκτός κι ἂν ἡ μόνη λύση στά πολιτιστικά μας δεινά εἶναι νά διαβάσουμε κάθε

βράδυ πρὶν κοιμηθοῦμε μιά σελίδα ἀπό τό *Κράτος καί Ἐπανάσταση* γιά ...ὄνειρα γλυκά.

Μυρσίνη Ζορμπᾶ
Ἀθήνα 3.10.84

* Ἀξιοθαύμαστη ἡ κριτική ἐναλλακτική λύση τοῦ Ε., ὅπου ἂν δέν ἰσχύουν οἱ ὑποθέσεις πού αὐτός κάνει τότε ἐγὼ λέω λόγια τοῦ ἀέρα.

Δέν θά ἀπαντοῦσα στή *Μυρσίνη Ζορμπᾶ* ἂν στήν ἐπιστολή της δέν ὑπῆρχε αὐτή ἡ αἰφνιδιαστική ἐγκατάλειψη τῶν ἀπόψεών της, τῶν ἀπόψεων πού εἶχε διατυπώσει στό ἄρθρο της στήν *Αὐγή* (16 Σεπ. 1984). Ἐκεῖ μιλοῦσε γιά τό συλλογικό ὀργανωτή κουλτούρας καί ἐννοοῦσε τό κράτος. Δέν ἤμουν ἐγὼ πού τήν κακοδιάβασα ἀλλά αὐτή ἔγραφε ἐκεῖ γιά «δημόσιο χρῆμα» «δημόσιες ἐπενδύσεις», τό «κράτος βρῖσκειται στήν ἀχαρη θέση τοῦ κακοῦ διαχειριστή ξένων χρημάτων...», «τό κράτος ἔχει μιά βασική ἀλλά περιοριστική ὑποχρέωση (...) νά κάνει ἐπενδύσεις στήν πολιτιστική ἀνάπτυξη καί ἀποκλειστικά σ' αὐτήν». Τώρα στήν ἐπιστολή της λέει ἄλλα πράγματα ἀποτάσσοντας τόν κρατικό σατανά. *Λαμπρά*. Ὅμως ἐκεῖνος ὁ «συλλογικός ὀργανωτής» παραμένει ἀρεμάνιος καί ὀλόρθος. Ἀλλά ἀφοῦ στή νέα ἐκδοχή δέν θά εἶναι τό κράτος, ποῖός θά εἶναι *Μυρσίνη*; Θά μπορούσες νά χρησιμοποιήσεις τό χῶρο τῆς ἐπιστολῆς σου γιά νά μᾶς πεις τό ὄνομά του ὥστε νά μή βγεῖ κάποιος κακόπιστος καί σοῦ πει ὅτι λές πράγματα πού δέν εἶπες. *Δικαίωμα σου βέβαια νά παρακάμψεις ὅλα αὐτά κι ἄλλα πολλά καί νά εἰρωνευτεῖς τόν Λένιν*. Πάλι *λαμπρά*. Ἐγὼ πάντως θά ἐπιμένω ὅτι φορεῖς καί δημιουργοί τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι οἱ ἄνθρωποι (ὄχι ὁ ἄνθρωπος, ἄσε τίς *ζαβολιές*) μέ βάση τήν κοινωνική συγκρούση καί ἀνάγκη. Ἄλλά λέω νά διακόψουμε τήν ἀλληλογραφία.

Α.Ε.

ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΓΙΑ ΤΗ ΔΕΞΙΑ ΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

Δέν εἶναι καινοφανής ἡ ἀναφορά στή διεισδυση νέων τρόπων ψυχαγωγίας, ἀμερικανικῆς κυρίως προέλευσης, στήν ἀμβλύωση τῆς στρατευμένης συνείδησης, στήν ὑποχώρηση τῆς ὀργανωμένης δράσης ὡς χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων μιάς ἀνερχόμενης ἢ ἐπι-

κρατούσας ήδη στάσης ζωής των νέων. Άλλωστε έχουν προηγηθεί κοινές εκτιμήσεις και άνησυχίες όρισμένων κύκλων μαρξιστών διανοουμένων, εκπροσώπων της επίσημης άριστερας (δογματικής και ανανεωτικής), επώνυμων και άνωνυμων άγωνιστών της άριστερας, «προοδευτικών» παρατηρητών των πολιτικών και πολιτιστικών μας πραγμάτων, οι όποιοι κατά καιρούς εξέπεμψαν εκκλήσεις για την πολιτιστική διάβρωση των νέων, τον πολιτικό τους άποπροσανατολισμό και τον κοινωνικό τους παροπλισμό.

Ώστόσο, ή στροφή των νέων προς τά δεξιά ως πολιτικό ζήτημα, ως κοινωνικό φαινόμενο, ως ήθική στάση και ως πολιτιστικό σύμπτωμα τέθηκε με ψυχραιμία και ακρίβεια από τον Δημήτρη Κυρτάτα στο προηγούμενο τεύχος του *Δεκαπενθήμερου Πολίτη*. Και τούτο, διότι ο Δ. Κυρτάτας άποφεύγοντας την ενδοκλία της δημοσιογραφικής καταγγελίας, τή μονομέρεια της ιδεολογικής καθαρότητας και την αυταρέσκεια της κομματικής βεβαιότητας, ανέπτυξε τους προσωπικούς του προβληματισμούς προτείνοντας τή συσχέτιση των αίτιων τά όποια προκαλούν, ένδεχομένως, τά συμπτώματα της εποχής. Ακόμη κι αν διατηρούσε κανείς βάσιμες αντιρρήσεις ως προς τήν ουσία των έπιχειρημάτων του, μέ δυσκολία θα άπέριπτε τή μεθοδολογική του καινοτομία, σύμφωνα με τήν όποία ήρθε ή ώρα, αίροντας τά παραδοσιακά σχήματα στή σκέψη, να ανατάσουμε τό πρόβλημα με ανανεωμένο έξοπλισμό και με κάθε επιφύλαξη ως προς τήν όρθότητα της όριστικής μας κρίσης.

Ίσως τότε καταστεί δυνατό να άποδοθούν και οι εϋθύνες στήν ίδια τήν άριστερά, για τήν άδυναμία της όχι να άποτρέψει τον άνερχόμενο δυναμισμό της δεξιάς, αλλά ούτε καν να προβλέψει τήν ένδεχόμενη ανασύνταξή της. Κι αυτό, βέβαια, θα συνέβαινε μονάχα αν ή άριστερά (και έδω έννοείται κυρίως εκείνη που διατείνεται ότι είναι ανανεωτική ή κατ' άλλους φωτισμένη, μιάς και ή δογματική θα άμφισβητούσε τήν ίδια τήν ιδεολογική της ύπόσταση) διέθετε στέρεο ιδεολογικό υπόβαθρο, σαφή πολιτική στρατηγική, όλοκληρωμένο πολιτιστικό δράμα και συγκεκριμένη κοινωνική προοπτική για να τά αντίσταθμίσει στον καταγισμό της δεξιάς αντίληψης που χαρακτηρίζει, τώρα, όχι λίγες εκδηλώσεις των νέων. Αντίθετα, άπέναντι στή

φθορά της ντίσκο, τή βία της ΟΝΝΕΔ, τον έγκλωβισμό στον άτομισμό, τήν περιχαράκωση στο ιδιωτικό και τό ιδιοτελές, ή άριστερά (στο σύνολό της), άντέταξε τήν αναβίωση μιάς νόθας ρεμπετομανίας, τήν προσήλωση στις κομματικές ντιρεκτίβες, τήν ύποταγή στον λαϊκισμό και στήν πολιτική του παρελθόντος. Αν δίκαια καταλογίζουν τήν εϋθύνη για τον ιδεολογικό φανατισμό και τον αυταρχισμό των νεολαίων της δεξιάς στήν πολιτική γραμμή που επέλεξε ή προηγούμενη και κατοχύρωσε ή νέα ήγεσία της Ν.Δ., ή εϋθύνη για τήν ανάσχεση της κομματικής μισαλλοδοξίας και τήν άποκατάσταση του πολιτικού διαλόγου εκεί που διαρκώς δοκιμάζεται, βαραίνει τό σύνολο των λεγόμενων δημοκρατικών δυνάμεων και άσφαλώς και κυρίως τό ΠΑΣΟΚ και τό ΚΚΕ.

Η άναδίπλωση της δεξιάς και ή άνάκτηση του χαμένου έδάφους (που ποτέ, άλλωστε, δέν της άνηκε) θα ήταν ιδιαίτερα πίο δύσκολη ή κοπιαστική, αν όχι άδύνατη, σε περίπτωση που ή κυβέρνηση της άλλαγής ή τό κόμμα της πραγματικής άλλαγής διέθεταν έρείσματα στή συνείδηση των νέων, αν ο πολιτικός τους λόγος άποκτούσε τήν έμπιστοσύνη τους, αν ή πολιτική τους παρέμβαση τους έπειθε για τήν άποτελεσματικότητά της. Μάλλον είναι καιρός να διεκδικήσουμε τή συστηματική καλλιέργεια πολιτικής συνείδησης, όπως διαμορφώνεται από τις πολιτικές μεταβολές, τις κοινωνικές συγκρούσεις και τις πολιτιστικές ανακατατάξεις, ή όποια θα άποτρέψει τήν εμπάθεια και τή μισαλλοδοξία από τήν πολιτική διαπάλη, ενώ θα συμβάλλει στήν άσκηση της πολιτικής κρίσης και τή δοκιμασία της πολιτικής ευαισθησίας των νέων.

Είναι άνάγκη να επαναπροσδιορίσουμε πολιτικά ήθη όπως ή ανάπτυξη του συλλογικού πνεύματος και να άποκαταστήσουμε πολιτικές αξίες όπως ή ανθρωπιστική αντίληψη του σοσιαλισμού, προκειμένου ιδεολογικά συνονθυλεύματα τύπου νεοφιλελευθερισμού να καταστούν μετέωρα, κοινωνικά πρότυπα όπως ή άτομική μόνωση και ή χρήση βίας να άποτραπούν και πολιτιστικές αξίες τύπου Φούτ-Λούς να εκλείψουν. Είναι εϋλογο ότι ένα έγχείρημα ζωτικής σημασίας όπως αυτό άπαιτεί τήν άνάλογη παρασκευή που τήν έξασφαλίζουν οι γόνιμες εκπαιδευτικές

αναζητήσεις και τήν υπαγορεύουν τά ώριμα ήθικά αίτήματα.

Όταν ο Μιχάλης Παπαγιαννάκης (στο τεύχος 19) έθετε ως έναν από τους όρους για τήν ανασύνταξη των δυνάμεων της ανανεωτικής άριστερας τήν όριστική έγκατάληψη της «όλοκληρωτικής αντίληψης που θεωρεί ότι τό μέλος του κόμματος εκχωρεί σ' αυτό εκτός από τήν πολιτική του συναίνεση και τή στάση του άπέναντι στή ζωή και τον προσωπικό του κόσμο», ήταν βέβαιο πως άποτελούσε τή μοναδική διέξοδο σε μιά άριστερά, ή όποια, μολονότι δοκιμάζεται από τις έξωτερικές της άπειρές και συγκλονίζεται από τις έξωτερικές της αντιφάσεις, σχεδόν αυτάρεσκα έξωστρεφής και, ένίοτε, παρωχημένα, θέλει να μήν πάψει να αναζητά, να ύποψιάζεται, να κατακτά και να πείθει. Είναι τό αναγκαίο τόλμημα της άριστερας για να ανακόψει τή δεξιά μεταστροφή και να ανακτήσει τό πολιτικό της κύρος στή συνείδηση των νέων.

Άρης Παπαμανολάκης
Φοιτητής
Παλιό Φάληρο

ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ...ΧΡΕΟΚΟΠΙΑ

Για τους φίλους της Οικολογικής Κίνησης Θεσσαλονίκης

Η Οικολογική Κίνηση γνωστή από τις κινητοποιήσεις της ενάντια στή διάνοιξη της Άνατολικής Περιφερειακής Όδου που καταστρέφει τό δάσος του ΣΕΓΧ ΣΟΥ, είναι καταχρεωμένη.

Οι φίλοι λοιπόν ως μήν περιμένουν να χρεοκοπήσει για να ενδιαφερθούν.

Μπορείτε να καταθέσετε χρήματα (δυστυχώς) σε κάθε Υποκατάστημα της Έθνικής Τράπεζας στον άνοιχτό λογαριασμό: 223/765963-61.

ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
Π. Μελά 19, τηλ. 231.008

ΠΕΡΙ ...ΖΥΘΟΥ ΕΞΑΡΧΕΙΩΝ, ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΟΝΤΩΝ ΦΑΡΜΑΚΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ ΔΥΣΑΡΕΣΤΩΝ ΤΙΝΩΝ...

Άγαπητέ Δεκαπενθήμερε Πολίτη,

Τό «στιγμαίο» σου σχόλιο («Χίλφεστράσε και Καλλιδρομίου γωνία») και τό χρονογρά-

φημα του Γρ.Μ. («Ευαίσθητοι φαρμακοποιοί και διανυκτερεύοντα φαρμακεία») στο τεύχος σου 24, 5.10.84, σχολιάζουν τήν τελευταία έπικαιρότητα με έναν τρόπο που, τουλάχιστον για μένα, θέτει τά έξής άλλεπάλληλα έρωτήματα:

Άρκει να διογκώνουν τό φαινόμενο των περιθωριακών ομάδων οι συντηρητικοί «νοκοκυραίοι» και να τό συμπυκνώνουν σε μιά «αντικοινωνική» βία για να διαπράττουμε έμεις τό, έξίσου άπλουστευτικό, αντίθετο;

Φτάνει, δηλαδή, να είναι εϋρηματική ή άπόδοση μιάς άπειλης με τους ανόδυνους, διλημματικούς και άκρωτικούς του κινδύνου όρου «Μπίρα ή Κάιζερ», για να έπιχειρηματολογήσουμε στή συνέχεια έπιτυχώς κατά της άστυνομικής βίας; Μπορούμε να διαπράττουμε, έστω και χρονογραφική, πλάκα με έναν «πονόδοντο» και μιά «στήλη διανυκτερευόντων φαρμακείων» για να σχολιάσουμε — αντιμικροαστικώς κατά τή γνώμη του χρονογράφου, πλήν όμως, φευ, λαϊκιστικά — τήν άπόφαση των φαρμακοποιών να περιορίσουν τις, μετά τις 12 μεσάνυχτα, έφημερίες τους, από τό φόβο των τοξικομανών αλλά και γιατί πιστεύουν ότι ή μεταμεσονύχτια προσφορά τους έξαντλείται στήν ανακούφιση «πονόδοντων» που μιά μικρή παρακαταθήκη άσπιρινών στο σπύτι θα θεράπευε;

Δέν μάς φτάνει ο «λαϊκός» τύπος, που τή μιά κάνει θέαμα πολύχρωμο τον «κίνδυνο» και τήν άλλη τον εξαφανίζει, με τή μεγαλύτερη άνεση, γιατί διαβλέπει, μετά τήν επέμβαση της άστυνομίας, προς άλλη κατεύθυνση τό θεαματικό που πουλάει φύλλα; Πρέπει τώρα κι έμεις με βιασύνη να άντιστρέψουμε άπλως τήν κονινή αντίληψη, γράφοντας πως δέν είναι ο περιθωριακός που μπορεί να άπειλεί αλλά μόνο ο μικροαστός που συνήθως φοβάται;

Η άριστερή στάση έξαντλείται μήπως στο ξεθάρρεμα έναντι του κινδύνου (ύπερναπληρωτικός έξορκισμός της άπειλης και του φόβου) όπως φαίνεται να προτείνει τό χρονογράφημά σου, καθώς και στήν ύπενθύμηση ότι έδω είναι Βαλκάνια κι όχι Χίλφεστράσε, όπως ύπαινίσσεσαι «στιγμαίως»;

Μά τότε τί γίνεται με τις έρμηνείες μας που θεωρούν τά περιθωριακά φαινόμενα ως πολύπλοκα παράγωγα της σημερινής κοινωνίας μας, και όχι ως άπλούς, εισαγόμενους

τρόπους ζωής, ότι τέτοια φαινόμενα έμπεριέχουν ΚΑΙ τή βία, άκριβώς έπειδή είναι προϊόντα μιας άλλης άθρατης, καθημερινής βίας; Γιατί πρέπει να καταπολεμήσουμε τήν άστυνομική βία — έξαρση και συμβολική συμπύκνωση τής καθημερινής — μέ τόν έξωραϊσμό κάθε περιθωριακής συμπεριφοράς; Γιατί να άρνηθούμε ότι ένας πάνκ, ένας τοξικομανής, αλλά και ένας «μικρομεσαίος» πού τό παίξει περιθωριακός, ΜΠΟΡΕΙ να άπειλήσουν πραγματικά — κι όχι να θέσουν δίλημμα έπιλογής... ζύθου — και τόν «νοικοκύρη» τών Έξαρχείων και τόν διανυκτερεύοντα φαρμακοποιό;

Πώς θά μπορούμε να καταδείξουμε τήν πραγματική πηγή τής άπειλής, πού βέβαια δέν είναι ο ίδιος ο πάνκ ή ο ίδιος ο τοξικομανής, αν δέν μιλήσουμε για πραγματική άπειλή; Πώς θά φανερώσουμε τό άκόμα δυσκολότερο, ότι δηλαδή και τά «άθωα θύματα» τής βίας τών περιθωριακών (και τών κακετύπων τους) ένέχονται, ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΑΤΟΜΑ, πού άδιαφορούν, πού μένουν ήσυχα στή «νοικοκυροσύνη» τους, για τή δημιουργία συνθηκών πού έκτρέπουν τήν άπειλή και τή βία έναντίον τους; Χωρίς τήν άστυνομική βία, ΟΛΑ θά ήταν ήρεμα, ήσυχα, τακτικά, ο καθείς και ο τρόπος ζωής του; Και ή βία, ή περιθωριακή ή ή άλλη ή μικρομεσαία πού θέλει να περνιέται σάν τέτοια, πού έπιβάλλει στους άλλους τόν δικό της τρόπο ζωής; Αυτό είναι έξ όρισμού έπαναστατική;

Ο συντηρητικός (δεξιός και κουκουεδικός) λαϊκισμός δέν πήρε βέβαια άπάντηση από τόν «άριστέρό» (πασοκικό) λαϊκισμό, τί τάχα έχει να προσθέσει τώρα ένας νεόκοπος «άναρχίζων» λαϊκισμός πού βεβαιώνει ότι είναι «φρόνιμος, δέν ένοχλεί κανέναν, δέν άπειλεί κανέναν»; Ο πρώτος σκέφτεται πάντοτε τήν καταστολή, οι άλλοι δύο φοβούνται να άντιμετωπίσουν/ άντικρίσουν τή βία. Και οι τρεις ταυτίζονται στό μέτρο πού μετατρέπουν τήν περιθωριακή ομάδα σε άπειλητικό/καλοκάγαθο φοκλόρ. Όμως είναι γνωστό ότι ή έξουδετέρωση παλαιότερων κινημάτων άμφισβήτησης πέτυχε μόνο όταν αυτά έγιναν «δεκτά» στήν κοινωνία ως φολκlorικές έκδηλώσεις.

Η σημερινή σχολιογραφία σου σε τί άποβλέπει, πέρα από τή δυνατότητα πού μάς παρέχει να γυμνάσουμε τή δημο-

κρατικότητά μας, διαμαρτυρόμενοι για τήν άστυνομική άθαιρεσία; (Θυμάμαι μία παλιότερη, διαφορετική στόν *Πολίτη* No 44, Ιούλιος 1981: «Τ' όνομά μου είναι κανέναν» του Γ. Καρρά).

Έστω κι αν λέτε ότι «δέν μάς ένδιαφέρει τί λέει έπ' αυτου δ κ. Σκουλαρίκης», τό τελευταίο έρώτημα έρχεται αυτόματα: Μήπως θυμόμαστε τό πρόβλημα τών περιθωριακών μόνο όταν ή άστυνομία μάς τό θυμίζει;

Φιλικά
Δημήτρης Θεοδώρου
Θεσσαλονίκη

ΦΟΒΟΥ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΩΡΑ ΦΕΡΟΥΣΑΝ

Άγαπητέ κ. Μαργαρίτη,

Διάβασα μέ προσοχή τίς παρατηρήσεις σας για τήν ιστορία όπως διδάσκεται στή δευτεροβάθμια εκπαίδευση μας (*Δεκαπενθήμερος Πολίτης*, τεύχος 22, σελ. 23-24 και τεύχος 23, σελ. 36-37).

Χαίρομαι πού άρχισε τέτοια συζήτηση και έλπίζω ότι θά είναι εποικοδομητική. Ο διάλογος φωτίζει άναμφίβολα και τό θέμα και τούς διαλεγόμενους. Και νομίζω ότι γίνεται πίο χρήσιμος και διαφωτιστικός ο διάλογος όταν είναι οργανωμένος και μεθοδικός. Λόγου χάρη, στήν περίπτωση μας (για τή διδασκαλία τής ιστορίας στή δευτεροβάθμια εκπαίδευση) τό ζήτημα παρουσιάζει — κατά τή γνώμη μου — τίς ακόλουθες τουλάχιστον πτυχές:

— τό πρόγραμμα διδασκαλίας τής ιστορίας;

— τά συγκεκριμένα βιβλία και τήν ποιότητά τους ή τή σκοπιμότητα τής ύπαρξής τους;

— τήν έννημέρωση του προσωπικού (μέ βασικές σπουδές και έπιμόρφωση);

— τά όρια τής άκαδημαϊκής έλευθερίας στήν έπιλογή και τή διεξαγωγή τής έλευθερίας;

— τήν άνασχετική έπίπτωση πού έχουν οι «γενικές έξετάσεις» στόν τρόπο τής διδασκαλίας και «άνάγνωσης» τών βιβλίων;

— τήν άναζήτηση «άντικειμενικότητας» στήν ιστορική άφήγηση, ειδικότερα όταν πρόκειται για πρόσφατες περιόδους τής ιστορίας (π.χ. τόν *έμφύλιο*).

— τή δυνατότητα άπαγκίστρωσης τής διδασκαλίας από τό «ένα έγχειρίδιο» και [τίς] προϋποθέσεις τής;

— μία συνολική θεώρηση τής τωρινής συγκεκριμένης πραγματικότητας και προτάσεις για τή βελτίωσή τής.

Έκτός από τόν έπιμερισμό του θέματος, όπως τόν πρότεινα ή όπως κάποιος άλλος συνομιλητής θά τόν προτείνει, μου φαίνεται άναγκαίος και κάποιος κώδικας συνεννόησης, ιδιαίτερα για ένα τέτοιο θέμα, σύνθετο, σημαντικό και συντροφευμένο μέ πολλές παρερμηνείες και προκαταλήψεις και μέ πολλή ευαισθησία. Χρειαζόμαστε για μία συζήτηση τέτοια τουλάχιστον έφοδια όπως τά παρακάτω:

— παραπομπές σε συγκεκριμένα βιβλία και σελίδες τους;

— άκριβεια παραθεμάτων (λόγου χάρη, στήν έπιστολή μου, ειδικότερα για τήν ιστορία του έμφυλίου, δέ μίλησα για «άντικειμενικότητα» αλλά για «προσεκτική άφήγηση, ιδιαίτερα στή χρήση τών έπιθέτων, στόν χαρακτηρισμό προσώπων, στή χρήση άξιολογικών κρίσεων», για τούς λόγους πού έξήγησα εκεί, λόγους κυρίως παιδαγωγικούς);

— άποδοχή τής άρχής ότι στόν έπιστημονικό διάλογο άκούονται γνώμες διάφορες και έχει άξία τό έπιχείρημα πού τίς συνοδεύει μέ σαφήνεια και χωρίς κοσμητικούς προσδιορισμούς.

Συμφωνώ μαζί σας για όσα γράφετε στό τεύχος 22, σελ. 24 (μσαία στήλη): «Έκείνο πού ζητάμε είναι νάμή στηρίζεται ή έξέταση στήν ύλη ενός μοναδικού βιβλίου... Αλλά όμως τά σπουδαία δέν γίνονται μέ άπλές έπιμορφώσεις διδασκόντων. Άπαιτούν άλλαγές νοοτροπιών... Ζητούν ιδεολογική σύγκρουση... Μία άρχή μπορεί να γίνει μέσα στό πανεπιστήμιο... και... θά βγούν... κάποτε οι καθηγητές ιστορίας πού θά ξερουν να άκούν και τήν όποια γνώμη του μαθητή...».

Και συνυπογράφο. Άλλά ως τότε τί θά γίνει μέ τίς χιλιάδες τών φιλολόγων πού δέν έχουν ιστορική παιδεία και καλούνται να διδάσκουν ιστορία; Τί θά γίνει μέ τή δική μας γενιά πού είναι λίγο πολύ φορτισμένη μέ ιδεολογικές προκαταλήψεις περισσότερο παρά μέ έπιστημονική νηφαλιότητα; Νά μήν επιδιώξουμε τό έφικτό τήν ώρα πού άντιμετωπίζουμε έπίμονο τό έρώτημα: «τί να κάνουμε σήμερα»;

Έπιτρέψτε μου έδω να προσθέσω μία παράγραφο πού ο

δαίμονας του τυπογραφείου τήν άφαίρεσε από τήν πρώτη έπιστολή μου (στό *Βήμα* τής 26.8.84) και δημοσιεύτηκε ως προσθήκη-υπόμνηση σε νεότερη έπιστολή μου στήν ίδια έφημερίδα (3.10.84):

«Δέν είναι τυχαίο ούτε άγνωστο ούτε δύσκολο να διαπιστωθεί ότι τά τελευταία χρόνια καθιερώθηκε, ειδικά στα βιβλία ιστορίας του λυκείου, να αναγράφεται έπιστημονική βιβλιογραφία, όχι βέβαια διεξοδική αλλά ούτε και μονόπλευρη ούτε διαλεγμένη μέ ιδεολογικές προκαταλήψεις».

Όταν έγραφα αυτή τήν παράγραφο, είχε ύπόψη πολλά, κυρίως όμως τούτα τά δύο βιβλία: Β. Σκουλάτου Ν. — Δημόκοπουλου — Σωτήρη Κόνδη, *Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία* και Γ. Κοντογιώργη — Φ.Κ. Βώρου, *Θέματα Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας από τίς πηγές*, τεύχος Β'. Παρακαλώ δείτε σ' αυτό τό τελευταίο βιβλίο τίς βιβλιογραφικές πληροφορίες τών σελίδων 153-160 και 299, εκτός από τό πλήθος τών διάσπαρτων σε άλλες σελίδες παραπομπών.

Θεωρώ βέβαιο ότι, αν ή παράγραφος πού προανέφερα δέν είχε «έκπέσει» από τό άρχικό κείμενο μου (έπιστολή τής 26.8.84), κάποιες παρεξηγήσεις θά είχαν άποφευχθεί. Διατηρεί και ο δαίμονας του τυπογραφείου τά δικαιώματά του. Ο διάλογος όμως είναι πάντα χρήσιμος, ιδιαίτερα όταν είναι κοινά για τούς συνομιλητές τούτα τά στοιχεία: ένδιαφέρον για τήν εκπαίδευση και προσπάθειες ειλικρινείς για τή βελτίωσή τής.

Άθήνα, 5.10.1984
Εύχαριστώ για τή φιλοξενία
Φ.Κ. Βώρος

Ο «Δεκαπενθήμερος Πολίτης» φιλοδοξεί εύχαρίστως έπιστολές άναγνωστών πού στέλνονται άποκλειστικά σ' αυτόν μέ τήν προϋπόθεση να είναι σύντομες και επώνυμες. Η στενότητα όμως του χώρου ένδεχομένως να όδηγήσει σε περικοπές.